

Raftul
Denisei

Sorj Chalandon

Al patrulea zid

roman

book

HUMANITAS
fiction

Această carte, publicată în cadrul Programului de sprijin
pentru publicare „Nicolae Iorga“, a beneficiat de susținerea
Institutului Francez din România și a Institutului Francez din Paris.

SORJ CHALANDON
LE QUATRIÈME MUR

© Editions Grasset & Fasquelle, 2013

All rights reserved.

© Humanitas Fiction, 2014, pentru prezenta versiune românească

ISBN: 978-973-689-762-7 (epub)

EDITURA HUMANITAS FICTION

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51

www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro

Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro

Comenzi telefonice: 0372.743.382; 0723.684.194

SORJ CHALANDON

Al patrulea zid

Traducere din franceză și note de
DORU MAREȘ

Cuprins

AL PATRULEA ZID

Prolog

1. Tripoli, în nordul Libanului

2. Samuel Akounis

3. Alois Brunner

4. Natalia Stepanovna

5. Louise

6. Joseph Boczov

7. Aurore

8. Jean Anouilh

9. Maurice Duruflé

10. Marwan

11. Imane

12. Joseph-Boutros

13. Nabil, Nimer, Hussein și Khadijah

14. Hemon

15. Simone

16. Echkol Cohen

17. Corul

18. Nakad

19. Antigona

20. Mimi-aiurita

21. Léopoldine

22. Creon

23. Tripoli, în nordul Libanului

24. Georges

Epilog

*Valentinei, care mă întreabă
dacă va avea voie să-și ia
cu ea în cer animăluțul de pluș...*

Prolog

Iată despre ce este vorba: personajele acestea vor juca povestea Antigonei. Antigona este slăbătura aia mărunță care stă colo, jos, și nu zice nimic. Doar se uită-n gol. Doar se gândește. Se gândește că imediat are să fie Antigona, care dintr-odată va țâșni din slăbătura aia mărunță, negricioasă și închisă în sine, pe care nimeni nu o ia în serios în propria familie, și se va ridica de una singură în fața tuturor, de una singură în fața lui Creon, unchiul ei și regele. Se gândește că ea, aceea, va muri, că și ea, aceea, e tânără, că și ei, aceleia, i-ar fi plăcut să trăiască. Numai că nu e nimic de făcut. O cheamă Antigona și va trebui să-i joace rolul până la capăt...

JEAN ANOUILH

Antigona

(1942)

Tripoli, în nordul Libanului

Joi, 27 octombrie 1983

Am căzut. M-am ridicat. Am intrat în garaj, împiedicându-mă de bucățile de moloz. Flăcări, fum, praf... Am scuipat ipsosul care îmi ardea gâtul. Am închis ochii și mi-am astupat urechile cu palmele. M-am izbit de o bucată de zid, am alunecat pe niște cabluri. Jumătate din tavan a fost smulsă de explozie. Schije de beton lovesc peste tot în jur, cu zgomotul unei salve de aplauze. Dincolo de o caroserie arsă, o gaură, o prăpastie a războiului, asfalt înflorit până-n inima nisipului. Parcă m-am făcut țandări, ca atunci când te poticnești pe neașteptate, moale ca o păpușă de cârpă, cu pânțele ca sfâșiat. Tremuram. N-am tremurat în viața mea în asemenea hal. Piciorul drept parc-ar fi dat s-o ia la fugă, să scape de mine, ca o lăcustă speriată, pierdută în iarba de vară. L-am lipit cu forța, cu amândouă mâinile, de pământ. Fiindcă sângera piciorul ăsta apucat de streche, al meu. Nu apucasem să simt ceva. Îmi închipuiam că rana și rănitul sunt una. Că, în clipa impactului, durerea își trimite urlând mesajul. Însă mie sângele mi-a dat vestea proastă. Nu șocul, nu durerea, doar suctul ăsta al meu vâscos. Pantalonii mi se sfâșiaseră și fumegau. Piciorul zvâcnea ca o amarnică durere de dinți. Sudoarea îmi lipise cămașa de piele. Geanta de voiaj mi-o luasem din mașina lui Marwan, nu și haina, actele, banii, mă rog, tot ce-mi mai rămăsese. Nu mi-am imaginat că un tanc poate deschide focul împotriva unui taxi.

— Ieși de-acolo, Georges!

Rulam de-a lungul falezei. Soarele începea să se ridice de dincolo de dealuri. Și, exact după curbă, un tanc sirian de culoarea nisipului, la pândă,

imens. De-a latul drumului. Druzul¹ a tras o înjurătură și a frânat brusc. Dormeam, așa că am sărit ca ars. Șoferul a intrat în panică și a dat înapoi, pe taluzul de deasupra mării. Carapacea din fața noastră s-a trezit cu un soi de şuierat, un soi de boare, iar țeava tunului a început să se învârtă.

¹. Druzii – o sectă șiiită monoteistă, monogamă și cu caracter secret, bazată pe Șapte Stâlpi ai Islamului, apărută în jurul anului 1000, numărând actualmente circa 1 600 000 de membri care trăiesc mai ales în Siria, Liban și Israel.

— Ascunde-te, fir-ar!

Am întins mâna spre bancheta din spate și mi-am luat geanta, după care am început să-mi caut pe pipăite haina și pașaportul, fără a scăpa moartea din ochi. Până la urmă am renunțat. Râtul de oțel ne țintea de-acum. Îmi vâjâia capul:

— Doar n-o să tragă! Și n-o să tragă într-un taxi!

Pe turelă erau pictate un romb roșu și un cerc galben. Ca niște figuri desenate cu creta pe tablă. Și trei cifre arabe trasate în alb cu un șablon. Marwan a traversat șoseaua aplecat, căutând să se adăpostească printre ruinele unui garaj. Pereții erau ciuruiți și negri de funingine. Am deschis, la rândul meu, portiera și am luat-o la goană, cu gura căscată, către ruina ca o rană deschisă.

— Când cad obuze să ții gura căscată, îmi spusese prietenul de la volan întâia oară când trecusem prin așa ceva. Dacă nu, presiunea o să-ți spargă timpanele.

Când am ajuns între ruine, l-am văzut țâșnind înapoi.

— Am uitat cheile în contact!

Cheile? Frază absurdă! Doar țeava tunului ne urmărea. Așadar: eu am intrat, el a ieșit. Și țeava a ezitat între spaima lui și groaza mea.

Lovitura a plecat chiar în clipa în care am ajuns după perete.

Am căzut ca secerat, pe burtă, zdrobindu-mi fruntea de pământ, cu ceafa ținută parcă de o palmă de foc. Jumătate afară, jumătate înăuntru, cu picioarele pe maldărul de moloz, cu mâinile pe cimentul din fosta încăpere. Cu trupul înmărmurit. O lumină prăfoasă despica betonul. M-am ridicat. Fum greu, praf cenușiu. Mă sufocam. Gâtul îmi era plin de nisip, buza

spartă, părul parc-ar fi fumegat. Nu mai vedeam nimic. În spatele pleoapelor îmi jucau firișoare argintii. Obuzul lovise, nu vorbise. Nu încă. Apoi fulgerarea exploziei, recipientul de oțel făcut țandări. Miros de praf de pușcă, de unsoare fierbinte, de metal ars. M-am aruncat în groapă chiar în clipa în care s-a auzit bubuitura. Și tot stomacul mi-a venit în gât. Am vomat. Un val de fiere și de bucăți din mine însumi. Am urlat de groază. Cu pumnii strânși, cu urechile însângerate, acoperit de pământul murdar și de umbra unsuroasă.

Blindatul s-a urnit, urcând către garaj. Nu îl vedeam, însă îi auzeam motorul puternic. Țeava tunului încă ezita. Dreapta... stânga... scârțâit mecanic. Tubul proiectilului fusese scuipat în afară. Ecoul sunetului de metal găunos izbindu-se de asfalt. Liniște.

— E un T55 sovietic, tătaițu' tancurilor.

Tresar. Voce răgușită, într-o engleză stricată. E a unui bărbat în vârstă, întins pe spate, în groapă, alături de mine, în semiîntuneric. Nu-l observasem.

— Lasă capul jos, c-o ia de la-nceput.

Kefia, barbă albă, țigara între degete. Fuma. Nici că-i păsa de tanc, de pericol, de sfârșitul lumii, fuma cu gura întredeschisă, lăsând rotocoalele ușoare să-i joace printre buze.

— Stai bine?

Face un gest către burta mea. Căzusem peste arma lui: patul îmi apăsa pulpa, iar încărcătorul mă împungea în coaste. Mă aruncasem peste o pușcă de asalt ca să scap de un obuz. Și nici c-am mai mișcat. A clătinat din cap zâmbind. Afară, blindatul s-a pus iarăși în mișcare. Urlet de motor bruscat.

— A dat înapoi, mi-a șoptit bătrânul.

Umbra tancului a făcut loc luminii zorilor și ierburilor arse. Încă mai dădea înapoi. N-am respirat din nou în voie decât după ce am auzit hohotul pescărușilor. Și m-am ridicat. Într-un cot, cu gura întredeschisă. Am încercat să-l dibui pe Marwan printre zgomote, apoi prin tăcere. Nădăjduind ca prietenul meu să se întoarcă agitând cheile mașinii deasupra capului și chicotind. Îngânând că fusese o nebunie să se întoarcă la taximetru. Și mai ales să se ia după mine în toată povestea asta cretină. Pe urmă avea să mă ia frățeste în brațe și să mulțumească cerului că ne-a scăpat. Așa am tot sperat.

Pe afară, niște bărbați trăgeau cu armele în toate părțile. Țipete, ordine, vacarm de război. O rafală lungă de mitralieră. M-am rostogolit într-o parte. Piciorul îmi sângera în jeturi. Palestinianul mi-a scos cureaua fără menajamente și mi-a făcut din ea un garou strâns pe coapsă. Stăteam întins pe spate. Durerea izbea în mine cu barosul. Bătrânul mi-a pus apoi o pătură sub cap, ridicându-mă până spre marginea gropii.

Și atunci l-am zărit pe Marwan, cu picioarele ieșind în stradă. Căzuse pe spate. Explozia îi smulsese hainele și acum tăcea însângerat și gol.

Motorul tancului încă se mai auzea tușind, tot mai departe. Jelania vântului revenise. Și respirația mării. Bătrânul palestinian s-a întors pe o parte, sprijinindu-și cotul pe pământ și obrazul în palmă. Mă privea cercetător. Am scuturat din cap. Nu, nu plângeam. Fiindcă nu mai aveam lacrimi. Mi-a zis că ar mai trebui să îmi păstrez, totuși, câteva, pentru viața asta. Că al meu era dreptul de a plânge și de frică, și de furie, și de tristețe.

M-am așezat cu greu în capul oaselor. I-am împins arma cu vârful piciorului, iar el s-a apropiat. El și cu mine, în aceeași groapă. Pe clapa unui buzunar purta insigna emailată a celor din Fatah. M-a prins ușor de bărbie și mi-a întors fața către lumina zilei. Nu m-am opus. Pe urmă s-a aplecat. Sub mustața cu vârfuri mâncate, buzele îi erau întredeschise. Am crezut că vrea să mă sărute. M-a privit atent, căutând să-și aducă aminte, parcă, un lucru anume despre mine. Dintr-odată, a devenit foarte serios.

— Te-ai întâlnit cu moartea, dar nu ai ucis, a murmurat bătrânul.

Cred că răsufla ușurat. Și-a mai aprins o țigară și s-a ridicat în picioare. Apoi a amuțit, uitându-se la lumina slabă a dimineții.

Nu am îndrăznit să-i spun că se înșela.

Luni de-a rândul, habar n-am avut că Sam era evreu. În definitiv, era grec și nici nu susținea altceva. Cu toate acestea, deseori și eu, și prietenii mei ne-am pus anumite întrebări. Fiindcă era străin, mai bătrân decât noi și altfel din toate punctele de vedere. Îmi amintesc de o zi din aprilie 1974, când demonstrem, la Paris, îndreptându-ne către palatul Mutualité. Ocupaserăm toată strada. Abia mai respirând, Sam ne urma pe trotuar. Era încordat, cu figura impenetrabilă. Când noi strigam „Palestina va învinge!“, el răspundea „Palestina va trăi!“. Nu m-am întrebat în momentele acelea ce diferență ar fi putut găsi între a învinge și a trăi. Duceam cu mine un borcan cu vopsea verde. În spatele meu, tovarășii de manifestație veneau cu alb, roșu și negru. Cu două ore înaintea unei întruniri sioniste, urma să pictăm un drapel palestinian în fața intrării în clădire.

— Nu e zi de împodobit, protestase Sam.

În ajun, joi, 11 aprilie 1974, trei membri ai Frontului pentru Eliberarea Palestinei atacaseră orașul Kiryat Shmona, din Galileea. Inițial își propuseseră să ocupe o școală, numai că aceasta era închisă de Pesah. Așa că pătrunseseră într-un imobil, la întâmplare, unde uciseseră optsprezece persoane, dintre care nouă copii, și apoi se sinuciseseră.

— Am putea renunța la acțiunea asta, nu? sugerase Sam.

Era singurul din grupul nostru care se opunea gestului provocator de a vopsi asfaltul. Am supus la vot propunerea. De o parte se afla el, de unul singur, de cealaltă, cei care considerau că respectivul act criminal oricum nu schimba dureroasa stare de fapt a Palestinei.

— Țsta este prețul luptei, a susținut unul dintre noi.

— Nouă copii, adică? a întrebat Sam.

Și s-a ridicat impunător, liniștit. De trei luni, de când se refugiase în Franța, nu îl auzisem niciodată ridicând tonul, nici nu-l văzusem strângând pumnii ori încruntându-se. Când saream la bătaie, refuza să se atingă de vreo rangă, adăugând că sticlele incendiare nu sunt argumente. Sam era înalt, cam scofâlcit, dar și musculos totodată, ca un măslin bătrân. Uneori, cei din preajmă îl luau drept polițist din cauza părului tuns scurt, bătând în cenușiu, spre deosebire de coamele noastre de stânga, a hainei de tweed, altfel decât gecile noastre de piele, a felului de a scruta locurile, de a privi oamenii adânc în ochi, a faptului că niciodată nu dădea înapoi, sau, dacă o făcea, atunci se retrăgea lent, pas cu pas, sfidând adversarul înghețat de zâmbetul lui. Nouă ne era frică de tot ce ne înconjura: de poliție, de extrema dreaptă, de ambuscada sionistă, pe când lui părea să nu-i pese de toate astea. După ce cunoscuse dictatura, luptele de stradă de la Atena și pușcăria, spunea că războiul nostru este un fel de operetă. Nu judeca țelul pentru care ne angajaserăm, ci pur și simplu afirma că dimineața, în orice caz, nimeni nu va fi dat lipsă la apel. Că nu va rămâne în urma noastră nici un trup lipsit de viață. Că furia nu ne este decât slogan în vânt, rana, o biată vânătaie, iar sângele vărsat încape tot într-o batistă. Punea sub semnul întrebării certitudinile, nu convingerile.

Într-o zi, la o intersecție, m-a împiedicat să strig cu toți ceilalți „CRS = SS!”² Doar punându-și palma pe brațul meu și înfigându-și ochii negri într-ai mei. Fuseserăm întâmpinați cu gaze. Între două crize groaznice de tuse, m-a întrebat dacă auzisem de Alois Brunner. L-am privit nedumerit, înspăimântat de cât putea fi de calm. Alois Brunner? Sigur că da, criminalul de război nazist. Gazele lacrimogene miroseau a sulf, pietrele noastre acopereau cerul, țipetele și loviturile de baston ritmice, în scuturi, ale jandarmilor. Eram amândoi pe trotuar. Mi-a smuls din mână ranga și a aruncat-o în canal. Și-a coborât fularul de pe gură și m-a împins înainte. M-am zbatut cât am putut:

2. CRS – Compagnies Républicaines de Sécurité – corp al poliției naționale franceze specializat în intervenția la manifestații și în protecția civilă.

— Nu ești întreg la minte!

Mă ducea către cordonul de poliție, ca un ofițer în civil care își trage prada spre dubă.

— Haide, Georges, arată-mi-l pe Brunner! Hai!

Ne aflam chiar în fața cordonului de jandarmi, singuri în mijlocul străzii, în timp ce de jur-împrejur tovarășii noștri dădeau înapoi. Soldații se pregăteau să ne ia cu asalt. Un ofițer avansa printre rânduri, comandând regruparea.

— Zi-mi, care dintre ei e Brunner?

Sam nu îmi dădea drumul. Arăta pe rând cu degetul spre oamenii cu căști.

— Ăla? Poate ăla? Pe unde s-o fi ascunzând, nenorocitul?

Pe urmă m-a lăsat. Polițiștii au trecut urlând la atac. Sam a deschis ușa unei clădiri și m-a împins înăuntru. Plângeam și tremuram, cu respirația tăiată. Și el se sufoca. Dincolo de ușa închisă, în stradă se lăsase cu bătaie. Țipete, plânsete, zgomotul gazelor lacrimogene. Mă oprisem sub cutiile de scrisori, cu spatele lipit de ușă. Sam s-a lăsat pe vine, lângă mine, sprijinit cu o mână de perete, încercând să respire normal. Mi-a coborât fularul de pe gură cu un deget.

— Alois Brunner nu e pe-aici, Georges. Și nici vreun alt SS-ist. Nici câinii, nici cnuturile lor. Deci, termină cu tâmpeniile astea, de acord?

Da, eram de acord. Cât de cât. Fiindcă nu era ușor. I-aș fi putut răspunde că un slogan este o imagine, o tușă groasă, o schiță de gând, însă nici nu-mi doream să o fac, nici nu aveam curajul. Știam că avea dreptate.

— Rămâi cu capul pe umeri, te rog, a adăugat Sam.

După care m-a ajutat să mă ridic.

La Atena, cânta *Pâine, educație, libertate*. Cel mai frumos cuvânt de ordine, zicea, care nu a fost pervertit nicicând de furia mulțimii. Or, exact el, reprezentantul rezistenței grecești, contesta ideea cu drapelul palestinian, repetând că ar fi fost o greșeală să mănjim asfaltul undeva pe stradă, a doua zi după un masacru. Era mai încordat decât de obicei. Și ne privea pe rând, în ochi, spre a ne convinge. Respira greu și își pierdea șirul în franceză, amestecându-ne limba cu a lui, întorcându-se la accentul străin de la începuturile exilului. Cred că în ziua aceea ne-a vorbit evreul din el, evreul tainic care încerca să supraviețuiască, nu să învingă. Când s-a trecut la vot,

a ridicat mâna. Și a fost doar o mână: a lui. Și-apoi toate mâinile noastre, gata parcă să i-o răsucească la spate. Pierduse. Îmi aduc aminte cum, imediat după, am aplaudat prosteste. Și toți prietenii mei, fete și băieți, se bucurau ca la circ. Sigur, nu pentru a saluta moartea celor nouă copii, ci pentru a ne sublinia hotărârea.

— Nici unul dintre voi nu a fost nici măcar o clipă, vreodată, în pericol, a constatat Sam.

Și prietenul meu grec a lăsat privirea în pământ. Ar fi putut ieși din sală, însă nu acesta era felul lui de a reacționa. Nu ar fi trântit niciodată ușa unui prieten. Pur și simplu, ne-a spus ceea ce a considerat că era corect, din punctul lui de vedere. Ba chiar a ieșit alături de noi în stradă, din proprie voință.

— Ca nu cumva să pictați drapelul pe dos, a precizat zâmbind.

*

În ianuarie 1974, când Samuel Akounis a intrat în viața mea, în rândurile noastre erau deja doi chilieni, aparținând Mișcării de Stânga Revoluționare. Fugiseră din Santiago la câteva zile după lovitura de stat. După o lună petrecută la Londra, au optat pentru Franța, datorită limbii, și pentru Paris, mulțumită Comunei. Trăiau clandestin. Grecul ajunsese aici din întâmplare. Plecase din Atena și se oprise în Amfiteatrul 34B al unei facultăți din campusul de la Jussieu pentru a depune mărturie despre dictatura coloneilor. Sala era plină ochi, iar eu stăteam în primul rând, pe trepte, cu piciorul drept întins. Înfiorat. Doar în fața noastră se afla un membru al rezistenței.

— Mă numesc Samuel Akounis și vă aduc salutul studenților de la politehnică, al celor care au ieșit curajoși în fața tancurilor dictaturii...

— Nu și pe cel al studentelor? l-a întrerupt o voce din sală.

Tăcere. Câteva femei au aplaudat observația. Grecul a zâmbit. Remarca îl amuzase. S-a uitat la fata care se ridicase din bancă. O chema Aurore.

— Am crezut că se subînțelege, domnișoară. Numai că aici, în țara dumneavoastră, se pare că nu...

Vorbea o franceză nemaipomenită, ca și când ar fi învățat limba în secret. A sorbit din paharul cu apă de pe masă, scrutând mulțimea tăcută. Bărbatul care era așezat lângă el l-a invitat să continue. Nu era nici dintre tovarășii

noștri, nici profesor. Intrase în sală odată cu grecul. După figură, îl cunoșteam.

— Așadar, mă numesc Samuel Akounis. Și vă aduc astăzi salutul studentelor și studenților de la politehnică, al celor care au ieșit curajoși în fața tancurilor dictaturii, cuvânt care ar merita și el să fie de genul masculin...

Aplauze, râsete. Ba chiar și Aurore a ridicat mâinile în semn că se predă. După care Samuel a început să povestească. Fără figuri de stil, fără emoție, o dare de seamă precisă și întunecată. Pe 14 februarie 1973, syndicatele studenților de la politehnică au votat intrarea în grevă, în acord cu sute de alți colegi, de la alte facultăți, chemând la doborârea dictaturii. Noaptea s-au strâns cu miile în jurul clădirii. A doua zi le-au sosit întăriri din partea locuitorilor din zonă: tineri, bătrâni, familii întregi, cu tot cu copii. Politehnica a fost ocupată și porțile încuiate de către studenți. A fost pus la punct un serviciu de ordine și s-au împărțit sarcini privind proviziile, spațiile pentru somn, filtrele de la intrări. A fost instalată o infirmerie și a fost deschis un post de radio liber, care emitea pe raza orașului. Pe bulevarde au fost ridicate baricade. Și li s-au alăturat comitete țărănești, muncitori, oameni simpli, sătui de colonei. Iar Nikos Xylouris, artist cretan, cânta în mijlocul greviștilor: „Dușmanii intrat-au în oraș“.

Grecul vorbea. În amfiteatru domnea liniștea. Nu eram obișnuiți cu acea economie de cuvinte și de gesturi. Povestea de parcă s-ar fi spovedit, oprindu-se din când în când să-și tragă sufletul, ca și când ar fi ieșit din apă. Mi-am spus că s-ar fi putut să fie astmatic. Și m-am gândit la Che Guevara. Care nu așteptase din partea noastră nici felicitări, nici compasiune pentru destinul lui. Pentru sfârșitul lui pe care-l știam pe de rost de cât îl citisem prin ziarele care nu pricepeau nimic din toată povestea, din eroismul căruia îi era solidară întreaga noastră furie, din frumusețea patetică a omului neînarmat în fața tancurilor. Câți dintre noi, oare, nu se închipuiseră legați cu lanțuri de gardurile școlilor, privind moartea în ochi? Cu siguranță, și eu făceam parte dintre ei. Mă imaginam suit pe un blindat, aruncând o grenadă prin turela deschisă, și ovaționat, apoi, de o mulțime cu pumnii strânși. Reluam iar și iar gestul eroic în minte. Uneori, mai apoi, fluturam un steag grecesc, alteori o flamură roșie. După câteva beri, înflăcărat de viorile lui

Mikis Theodorakis, m-aș fi sacrificat aruncându-mă sub șenilele șuierătoare. În timp ce urmăream filmul Z, l-am salvat pe Grigoris Lambrakis, ducându-l în spate pe Yves Montand.

Eram deci acolo, în fața grecului, ascultându-l aprins. Mi-era rușine de imaginile mele de taină. Doar înainte să adorm înfruntam, de fapt, istoria cu mâinile goale. Ridicol. În 1967, demonstrând împotriva războiului din Vietnam, îmi ardeam livretul militar în Central Park. În 1969, apăram ghetourile catolice din Belfast. În 1971, mă însuram cu Angela Davis, după ce o eliberasem. În 1973, salvam insurgenți greci. În 1974, lăsam privirile în pământ în fața unui partizan real.

M-am visat erou, dar nu am mai îndrăznit să ridic ochii spre cei ai lui Samuel Akounis.

Începuse să povestească noaptea dramei, noaptea de sâmbătă, 17 noiembrie. La cincizeci și șase de ore de la ocuparea facultății, mai mult de douăzeci de tancuri luaseră poziție în jurul acesteia. Înăuntru erau vreo cinci mii de persoane, și alte zece mii pe străzile din vecinătate. „Nu vă fie frică de blindate“, repeta neîncetat postul de radio rebel. Studenții încercau negocierea unei soluții onorabile, solicitând o jumătate de oră pentru părăsirea locului. Numai că un M40 a dărâmat gardul ca un berbec, la lumina proiectoarelor, și a zdrobit portalul din fier sub care se strânseseră studenții. Nu s-a găsit nimeni care să sară pe turelă. Nici urmă de grenadă. Nici urmă de vis. Nici urmă de micul Mao francez înarmat cu un picior de masă. Doar derută.

— Eram călare pe poartă în momentul în care tancul a forțat-o. Am căzut unii peste alții. Polițiștii lansau în continuare lacrimogene. Alții ne luaseră la țintă cu puștile. Au fost uciși oameni mai peste tot prin oraș. Treizeci, poate patruzeci. Apoi, sute de răniți. Mulți au refuzat să se ducă la spital, pentru a nu fi arestați.

Grecul a mai băut un pahar de apă.

— Eu am fost rănit de vârful unei bare din gard, care mi-a intrat în pulpă ca o săgeată. M-am întors acasă șchiopătând, am luat câteva lucruri într-o geantă și am plecat la Salonic pentru a mă ascunde la niște prieteni. Eram cunoscut ca opozant al regimului. A doua zi, când poliția a venit să mă ridice, era prea târziu. Îmi luase un an să obțin un pașaport turistic și o viză

valabilă în Europa. După o săptămână, ajunsesem în Italia. Iar acum sunt aici, printre voi, cei care ne-ați susținut. Știu că așa este și vă mulțumesc.

Am tușit rușinat. Ceilalți au aplaudat. În partea de sus a amfiteatrului, un băiat a scos un drapel grecesc și a început să-l fluture ca și când ar fi făcut semne de bun venit cu batista pe un peron.

— Samuel Akounis v-a vorbit prea puțin despre el, așa că o voi face eu cum se cuvine, a intervenit bărbatul de lângă el, din considerație pentru onoarea pe care ne-o face de a fi astăzi unul dintre ai noștri.

Grecul părea încurcat, însă celălalt a continuat. După câteva fraze îngrijit formulate, mi-am adus aminte cine era. În special după vocea cu timbru voalat, ceva între șoaptă și mărturisire. Era un actor de rol secundar. Îl văzusem cu o toamnă în urmă *Bolnavul închipuit*, într-un costum creat de Jacques Marillier. Aici, însă, printre noi, din cauza hainei, a blugilor, a cămășii deschise la guler și a pielii fără farduri, nu îl recunoscusem.

— Bărbatul din fața voastră s-a opus regimului Papadopoulos încă din 22 aprilie 1967, a doua zi după lovitura de stat. Era într-o sâmbătă, când mă aflam și eu la Atena...

Spre deosebire de grec, actorul declama cu mișcări ample și utilizând expresivitatea feței. Textul grav captivase publicul. Mie mi se părea un intrus, însă amfiteatrul îi oferea o tensiune magnifică. Așa că m-am concentrat asupra lui Akounis, în timp ce pe celălalt doar îl ascultam.

— Fusese decretată legea marțială. Tancurile și trupele fuseseră poziționate peste tot prin oraș, încercuind clădirile publice. Ziarele nu se mai puteau tipări, telefoanele fuseseră tăiate, singurul post de radio care mai emitea era cel al forțelor armate. Băncile fuseseră închise, la fel și restaurantele și muzeele. Semafoarele fuseseră oprite. Nici vorbă de autobuze ori taxiuri, doar ambulante și jeepuri. Întreg orașul circula pe jos și încet. Soldații atenționaseră că vor trage fără somație după căderea nopții.

Grecul a mai umplut o dată paharul cu apă și l-a împins în fața vorbitorului.

— Chiar în seara aceea îmi rezervasem un bilet la *Ubu rege*, montat în limba franceză de către Samuel Akounis...

Am rămas mască. Regie. Regizor. Grecul provenea, ca și mine, din lumea teatrului. Genunchiul îmi înțepenise. M-am ridicat. Nu mai puteam sta jos.

M-am sprijinit cu spatele de zid, între colegii mei. Regizor, deci. Sigur că da. Evident. Felul cum își ordona gesturile, cuvintele, eleganța cu care utiliza spațiul, lăsându-ne pe noi, parcă, în lumină... Inima mi se zbătea în piept. Ce ținută, ce atitudine, ce privire! Și grec, și membru al rezistenței, și artist... Prea mult pentru un singur bărbat.

— Eram convins că și teatrul Rebetiko este închis, precum celelalte, dar m-am hotărât să verific. Nu a fost nici un gest de curaj, doar clădirea se afla peste drum de hotel. Luminile dinspre stradă erau stinse, afișele dezlipite, însă un tânăr stătea în dreptul ușii întredeschise, poftindu-i înăuntru pe cei care riscaseră să ajungă până acolo. Era Samuel Akounis. După ce am intrat, a închis ușa. În tot teatrul nu eram decât vreo treizeci de persoane. Lipseau și doi actori, interpreții reginei Rosemonde și căpitanului Bordure.

Actorul a băut paharul cu apă. Grecul nu mai știa încotro să se uite.

— A fost un spectacol straniu, în care se amestecau actorii și niște marionete albe. Numai că, în seara aceea, trupa a improvizat. Ceea ce se juca pe scenă răspundea teatrului din stradă.

Actorul s-a ridicat și, în fața celor aflați în amfiteatru, a intrat în pielea personajelor principale, sărind dintr-o parte în alta. Cu toată pantomima, nimeni nu a râs. Chipurile tuturor erau încordate.

TATA UBU

Căcart!

MAMA UBU

Vaaai! Ce drăgălaș, Georgios, hoțoman mai ești!

TATA UBU

Da' Ț-oi lua gârleju', Mamă Ubu!

MAMA UBU

Nu mie, Georgios, pe-altul trebuie să-l elimini!

Actorul a amuțit, ținând ridicat un pumnal imaginar, apoi s-a așezat la loc.

— După cum ați înțeles, Samuel Akounis le-a cerut actorilor să înlocuiască apelativul *Tata Ubu* cu Georgios, prenumele șefului juntei

militare.

Apoi, întorcându-se spre grec:

— Printre spectatori s-a aflat și un turnător. Sau, poate, cineva care nu a suportat ofensa adusă textului lui Jarry. Peste două zile, prietenul nostru care acum se află lângă noi a fost arestat și interogat la sediul siguranței – *Asfalia*. I-au smuls unghiile, i-au ars pieptul cu țigara, i-au făcut praf tălpile cu țevi de plumb. Mai mult, torționarii l-au și gazat, introducându-i cu forța în gură un tub legat la o butelie cu clor.

O mică pauză pentru observarea efectului, de parcă ar fi fost un avocat calculându-și șansele în fața juraților.

Nu despre astm era vorba.

— Nu a fost niciodată judecat ori condamnat, ci doar deportat în lagărul de la Oropos, timp de un an, alături, printre alții, de Mikis Theodorakis.

Bufeu. Aplec iarăși fruntea.

— După ce a fost eliberat, a fost pus sub supraveghere strictă, însă nu și-a dorit să părăsească Grecia. Abia după ocuparea Școlii Politehnice, unde avusese o reprezentație devastatoare cu *Antigona* lui Anouilh, Samuel Akounis a trebuit să se împace cu gândul exilului.

Aici, actorul s-a ridicat pentru ultima oară. Încheind, probabil, unul dintre cele mai frumoase roluri ale vieții sale. S-a întors spre grec, s-a înclinat și l-a aplaudat. Am aplaudat și eu odată cu el. Înaintea celorlalți, înaintea întregului amfiteatru care s-a ridicat în picioare, spărgând tăcerea cu dinții strânși.

Atunci mi-am croit drum către el, înaintând spre catedră. Aurore cobora și ea, cu geanta petrecută pe după gât. Grecul nu se clintise. Își privea mâinile în clipa în care i-am întins-o pe a mea.

— Pe mine mă cheamă Georges și sunt regizor.

— Și pe mine Aurore și încerc să fac teatru.

S-a ridicat oarecum mirat și ne-a zâmbit.

Nu mi-a plăcut deloc fata aceea care, după ce își scosese ghearele, venea să-și ceară iertare, cu priviri spăsite. Prezența ei ne stânjenea începutul de intimitate.

— Și eu am fost rănit la un picior...

Grecul s-a întors către mine.

— Anul trecut, de către fasciști...

A clătinat din cap. Nu știu de ce i-am spus lucrul acela și încă așa, abrupt, după tot ce ne povestise actorul. Mi s-a făcut rușine de mine. Și-am lăsat iarăși ochii în pământ. Mi-a trosnit genunchiul. Mi-am schimbat poziția. Îmi păstrase mâna într-a lui.

— Sunt onorat, a murmurat Samuel Akounis.

Avea treizeci și patru de ani, Aurore douăzeci și doi, iar eu douăzeci și patru.

Urma să fie ca un frate pentru mine. Și ea, soția mea.

Pe 23 iulie 1974, Sam m-a luat cu el să bem un pahar undeva, pe bulevardul Sevastopol. Doar pe mine, nu și mica noastră gașcă. Venise după mine la facultate, la încheierea orelor de curs. Ne descoperiserăm firile contrarii: el vesel, eu trist. El, cu sufletul primăvăritic, eu, cu înfățișarea copacului care își scutură frunzele-n toamnă.

— Am suferit prea mult ca să mai fiu nefericit, îmi explica deseori.

Apoi, privindu-mă surâzător:

— Bun, tu îți mai poți încă permite.

Ne împărțeam, glumind, lumea. Pentru mine întunericul, pentru el lumina. Încercam să-i răspund la glume cu umorul meu stângaci. Ne purtam unul cu celălalt respectând acest pact simplu, fără să mergem deocamdată mai departe. Nu se crease încă vreo intimitate. Îi vorbeam cu un fel de pudoare și, de asemenea, plin de respect. De fiecare dată când ieșeam împreună la plimbare, aveam politețea însoțitorului unui om care fusese supus torturii.

— Ești tu mai torturat decât mine, mi-a zis într-o zi când mă îndoiam de toți și de toate.

În schimb, în seara la care mă refer, pe terasă, chiar mă simțeam bine și sufletul parcă-mi prinsese aripi. Încă de dimineață, la radio nu se mai vorbea decât despre Grecia. După lovitura de stat din Cipru, coloneii redaseră puterea civililor. Gata cu dictatura. Șapte ani de urgie șterși dintr-o mișcare. Îmi anunțasem colegii, într-o pauză, cu tonul profesorului care se întoarce în clasă numai cu extemporale de nota zece.

Când Sam a trecut pe la sediul din Jussieu, în acea dimineață de iulie, fetele l-au îmbrățișat și l-au felicitat. Iar băieții l-au întrebat când se va

întoarce acasă.

— Într-o bună zi, cu siguranță, a răspuns greul.

De multă vreme înțeleseserăm că ne vizita doar din politețe. Dacă lua parte la anumite adunări ale noastre, dacă ridica fără chef steagul roșu, dacă ne însoțea la unele manifestații, toate astea nu le făcea din convingere, ci în semn de mulțumire fiindcă îl susținuserăm. Și, la drept vorbind, ce mai rămăsese din noi?

Mișcarea noastră fusese dizolvată chiar de către cei care o conduceau. *Cauza poporului* își încetase apariția cu nouă luni mai înainte. De atunci, prietenii mei se împrăstiaseră care încotro. Unul dintre ei se spânzurase. Un altul își trăsese un glonț în gură. Reîntors la viața de tâlhar, Michel fusese împușcat de patroana unui restaurant. Grand Jacques, muncitor la Renault, se întorsese la banda lui de producție. Cei care încă mai rezistau militau în continuare, însă cu sufletele grele. Noii partizani, redeveniți copii, dezertau unul după altul de pe front, îngroșând rândurile anonimilor rămași în spate. Sediul părea o sală de bal în zori, cu tot cu fluturașii de hârtie mototoliți și împrăștiați pe jos, ca niște confetti. Ne-a venit greu să renunțăm la cântecele noastre războinice. Mă gândeam la soldatul care ascultă nefericit trompeta ce anunță pacea, la viața revenită la normal, la liniște, dar mohorâtă. După ce ne epuizaserăm convingerile ferme, ajunseserăm niște orfani ideologici. Și știam bine că luptătorii de mâine își vor intona cântecele fără noi.

Iată de ce țineam la Sam. Era ultima mea fărâmbă de certitudine. Nici vorbă de vreun slogan, de vreun citat de prin cărți, de cuvinte de ordine vopsite pe zidurile orașului. Samuel Akounis era întruparea luptei noastre. Sosirea lui printre noi, chiar dacă tardivă, timidă, îmi redase curajul. El era felul meu de-a rezista și demnitatea noastră.

— Demnitate? Cel mai frumos cuvânt al limbii franceze, a zâmbit Sam.

Stând pe terasă, pe acel bulevard trist, priveam trecătorii. Sam își comandase o bere, eu beam un pahar de vin alb. Și așteptam. Dacă mă invitase însemna că avea ceva important să-mi spună. Nu mai fuseserăm niciodată singuri, doar noi doi. De față cu alții glumea pe seama mea, iar eu mă străduiam să-i răspund cu aceeași monedă.

— Ești fericit?

O spuseseam doar așa, ca să rup tăcerea. A clătinat din cap, înmuindu-și buzele în spumă, cu o sclipire în ochi.

— Acum există doi oameni care mă fac să fiu fericit.

M-am dat mai aproape. Muream după confidențe.

— În primul rând Karamanlis. Cu siguranță se întoarce și el acasă, unde va forma guvernul, va aboli monarhia și toate chestiile astea perimate.

Sam mă privea pe deasupra paharului.

— Îți dai seama? Konstantinos, prietenul meu, prim-ministru!?

Am negat, râzând, din cap. Nu, nu-mi dădeam seama. Ba chiar habar nu aveam că acel Karamanlis avea și prieteni greci în Franța.

Sam și-a deschis vechea geantă de voiaj Olympic Airlines, cu cercurile ei colorate. Obiectul acesta de plastic era unul din puținele lucruri care-i mai rămăseseră din țara natală. Dinăuntru a scos un ziar pe care l-a despăturit.

— Al doilea motiv de fericire se numește Eddy Merckx!

Am rămas cu gura căscată. Ani de-a rândul nu citisem decât *Cauza poporului*, mai apoi mă resemnasem cu *Libération*, pe când Sam citea *L'Equipe*. A pus ziarul pe masă, dând la o parte paharele cu tot cu Grecia.

— Opt etape a câștigat, îți dai seama?! A luat caimacul de la început și l-a tras preșul de sub picioare și în a douăzeci și doua etapă!

Păi nu, firește că nu pricepeam. De nici o culoare. Turul Franței se terminase cu două zile în urmă. Belgianul câștigase pentru a cincea oară consecutiv. Ei și? Și ce? Pentru mine, pe 21 iulie Garda Națională cipriotă apăraseră orașul Kyrenia în fața asaltului turcesc. Iar marionetele sud-vietnameze începuseră o mare ofensivă împotriva comuniștilor din orașul Tây Ninh.

Eram tare încurcat. Sam vorbea în gura mare, râdea, pierdea șirul în franceză, explicându-mi că da, și asta tot viață se chema, adică un bărbat pe o bicicletă, înghițind kilometri după kilometri și urlând de durere. Că sportul este o altă modalitate de a rezista. Ție însuși, greutăților, intemperiiilor, melancoliei care mie mi se potrivea atât de bine.

— Georges, mă asculți?

Am tresărit. Eram puțin cam dezamăgit și mintea îmi zburase aiurea. În clipa aceea magică, între el și mine, între combatantul grec și militantul

internaționalist totul se transforma într-o caravană publicitară a Turului Franței, cu claxoane, reclame pentru detergenți și vuvuzelele suporterilor.

— Au participat și cicliști greci?

Sam a izbucnit în râs observând cu ce efort m-a întors în discuție. Cred că mă citea ca pe o carte deschisă.

— A existat un Trofeu al Antichităților, un fel de Tur al Greciei, atâta doar că tricoul învingătorului era albastru.

— Nu mă pricep la sport și nici nu sunt naționalist, am precizat.

Fraza fusese îndelung rumegată și lansată pe neașteptate. Sam s-a întrerupt cu paharul ridicat, fără a mă scăpa din ochi.

— Antinaționalismul? Uite un lux pe care și-l poate permite numai cineva care face parte dintr-o națiune.

Se încruntase, gesturile îi deveniseră mecanice și privirea încețoșată. Nu-l mai văzusem așa niciodată.

— Georges, povestește-mi, te rog, despre părinții tăi.

Am tresărit încă o dată. Nu i-am spus prea multe, ca să nu scot la iveală orfanul din mine. Mama a murit când eram mic. Apoi tata, căruia îi rămăsesem ca o povară, a avut grijă de mine până când a intrat și el în mormânt.

Sam a lăsat tăcerea mea să-i șoptească restul. Nimeni n-ar putea să-l aline pe școlarul care culege o floare pentru a-i spune astfel adio mamei sale.

— Dar eu? Chiar crezi că știi cine sunt și de unde vin?

Am făcut un gest ca pentru a sublinia evidența: Samuel Akounis, partizan grec.

— M-am născut la Salonic pe 4 ianuarie 1940. Pe tata îl chema Ieșua Akounis și pe mama Rașel Aelion. Pe fratele meu mai mare, Pepo, și pe sora mea, Reina.

M-am uitat la el fără să înțeleg. Sau, mai degrabă, înțelegând totul. Tot corpul îmi intrase în stare de alarmă. Tremuram: Samuel Akounis era evreu.

— Înaintașii tatălui meu au ajuns în Grecia venind din Mallorca, din Spania. Ai mamei, din Portugalia. Veacurile le-au șters și memoria, și numele. Știu că prelucrau lâna pentru imperiul otoman. Tata a fost comunist, mama sionistă. El a fost brutar, ea ne-a crescut pe noi, copiii. Locuiam în cartierul Hirsch, aproape de gară. Când italienii ne-au ocupat

țara, în octombrie 1940, Ieșua Akounis s-a înrolat în armata greacă. A fost rănit în burtă. Pe noi ne-a considerat toată viața greci, dar a fost singurul care a făcut-o.

Sam s-a ridicat aproape fără să se fi atins de pahar. Gestul m-a surprins. A lăsat apoi câteva monede pe masă pentru berea lui și pentru vinul meu. După care mi-a făcut semn să-l urmez. Așa că mi-am dat scaunul înapoi. Nu pleca, dar nici nu voia să mă lase acolo. Trebuia totuși să se miște. De parcă toate lucrurile acelea nu puteau fi povestite stând jos și cu paharul în mână. Se uita doar înainte, la trecătorii tot mai rari, la căderea serii, la copacii care murmurau văratic.

— Părinții mei nu aveau o națiune, ci o stea.

Mi-am cerut iertare. A zâmbit.

— Pentru ce să te iert?

La sosirea nemților, Samuel a fost dat în grija Allegrei, o mătușă care a dus copilul în Corfu, în zona de ocupație italiană, și acolo s-au ascuns pe toată durata războiului, apărați de măslinii unei familii de țărani. Ieșua, Rașel, Pepo și Reina au fost transportați la Birkenau în convoiul din 15 martie 1943. Sam s-a oprit.

— Știi câți evrei din Salonic au murit în lagărele de concentrare?

Am clătinat din cap. A pornit mai departe, fără grabă, pe bulevardul parizian.

— Aproape 55 000. Și Brunner a fost cel care a pus la punct acest Shoah al sefarzilor.

Mi-a dat un cot:

— Alois Brunner... Ți-aduci aminte?

S-a uitat lung la figura mea mâhnită. A izbucnit în râs, spunându-mi că sunt cu capul în nori și că pun prea mult suflet.

*

Peste câteva zile am stat pentru întâia oară de vorbă despre teatru. Sam fusese invitat la Festivalul de la Vaison-la-Romaine, unde se juca *Antigona* lui Anouilh, pusă în scenă de Gérard Dournel. Fiica lui Oedip, regele Tebei, era interpretată de Liliane Sorval, iar unchiul ei, Creon, de Jean-Roger Caussimon. Prietenul meu grec nu refuza nici o solicitare, fie că era vorba

despre vreo reprezentatie susținută la cine știe care casă de cultură a tineretului, despre repetiții generale cu public restrâns ori dezbateri în cerc închis. Era emblema teatrului interzis.

— Nu peste mult timp voi trece iarăși la treabă, dar nu sunt încă pregătit. Deocamdată privesc, învăț, ascult, recuperez zilele care mi-au fost furate.

Era pentru a doua oară când îmi vorbea despre *Antigona*. Jucase un spectacol după această piesă la Politehnică, la Atena, înainte de apariția tancurilor. Acum se ducea să o regăsească în sudul Franței. A scos din geantă un exemplar din piesa lui Anouilh, tipărit la Éditions de La Table Ronde în 1945, cu litografiile în pământ de Umbria și negru, semnate de Jane Pêcheur, agitându-l ca pe un pumn strâns, ridicat la manifestații.

— Am suferit alături de „slăbătura aia mărunță“. Iar ea a luptat umăr la umăr cu mine.

Ajunseserăm în piața de la Palais-Royal și ne-am mai oprit la o bere la o terasă de pe trotuar.

— Slăbătura aia mărunță?

Sam s-a încordat pe dată. O vedeai după felul în care se încrunta. Întotdeauna strângea din sprâncene de parcă s-ar fi concentrat profund.

— Nu-ți mai amintești începutul prologului? *Iată despre ce este vorba: personajele acestea vor juca povestea Antigonei. Antigona este slăbătura aia mărunță care stă colo, jos, și nu zice nimic...*

Pentru teatru avea o altă voce, care susura mătasea cuvintelor.

— În momentul în care cortina se ridică, actorii sunt deja în scenă, atenți să nu ne vadă, apărați de cel de-al patrulea zid³.

³. În jargonul teatral românesc, termenul uzual este „al patrulea perete“ – desigur o convenție, o delimitare imaginară între spectator și actor, specifică așa-numitei „cutii italiene“, scenei/sălii obișnuite de teatru. Cum „spre perete“ te poți, de pildă, întoarce să dormi, dar „la zid“ ești pus fie pentru lapidare, fie pentru a-ți privi în ochi plutonul de execuție ș.a.m.d., așadar întrucât puterea de conotație tragică a cuvântului „zid“ este superioară sinonimului „perete“, și fiindcă, până la urmă, *Antigona* este o tragedie, am preferat această formulare.

— Al patrulea zid?

Mai auzisem expresia, dar nu-i cunoșteam sensul.

— Cel de-al patrulea zid este cel care împiedică actorul și publicul să se ia-n brațe, mi-a răspuns Samuel Akounis.

Un soi de fațadă imaginară pe care actorii o ridică la marginea scenei pentru a potența iluzia. Un zid care le apără personajele. Pentru unii dintre ei, un leac de trac. Pentru alții, granița realului. Un paravan invizibil pe care-l mai sparg uneori cu câte o replică adresată direct sălii.

— Adu-ți aminte de primele secunde ale spectacolului. Sunt prezenți în scenă toți actorii, nici unul nu se află în culise. Nu există arierscenă, rumoare la intrare, ieșiri la aplauze, nu se trânteste nici o ușă. Doar un cerc de lumină în care intră cel ce vorbește. Și întunericul care-l primește înapoi pe cel care a terminat ce avea de spus. Decorul? Un șir de trepte, o cortină lăsată să cadă în falduri, o coloană antică. Spațiul ăsta gol e frumusețe pură.

Nu mă scăpa din priviri.

— Nu-mi spune că ai uitat *Antigona*!

Mi-am înmuiat buzele în paharul cu vin pentru a câștiga ceva timp.

— Am citit-o ca pe Boris Vian, ca pe un bagaj necesar al adolescenței. Ba chiar am studiat-o aplicat, închipuindu-mi o conversație între Voltaire și ea.

— Care Voltaire?

— Cel din *Candide*. Ceva despre conflictul dintre optimism și ființa umană. Nu prea-mi mai aduc aminte.

— Antigona reprezentând pesimismul?

Sam a chicotit fără răutate. Nicicând nu l-ar fi rănit pe cel cu care discuta.

— Măine o să mă duc să cumpăr o *Antigona* de la Maspero, fiindcă aş vrea să o recitești.

— *Antigona* lui Anouilh?

Sam a ridicat din umeri: firește, a lui Anouilh. Sigur că da. A lui Anouilh. Evident, a lui Anouilh.

— Și-atunci, a lui Sofocle?...

Grecul a alungat cu un gest numele citat, susținând că Antigona lui Sofocle era redusă la datoria fraternă și prizonieră în fața zeilor.

— Furia ei este supusă divinului. Pe când slăbătura aia mărunță îți seamănă.

— Îmi seamănă?

— În douăzeci și patru de veacuri a trecut de la un cor antic, ritual dedicat lui Dionysos, la o poveste modernă, mergând de la religios la politic și de la tragic la tragedia absolută...

— Și care e legătura cu mine?

— O eroină a lui „nu“, care își apără propria libertate? Ia ghici!

I-am întors zâmbetul. Bun, de acord în privința lui Anouilh. Cu mulțumiri pentru cadoul de mâine. Voi citi piesa. I-am promis cu tonul cu care spui cât e ceasul unui trecător grăbit. Nu-mi închipuiam importanța pe care urma să o aibă pentru mine darul lui Samuel Akounis. Nici el nu ar fi putut ghici că întâlnirea noastră din iulie, de la terasa aceea, avea să ne schimbe amândurora viața. Până una-alta, și-a dat seama că nu eram atent la cuvintele lui, așa cum stăteam ușor întors, încercând să prind privirea chelnerului pentru a-i mai comanda ceva vin și răspunzând fără convingere. Nu s-a supărat însă pe mine.

A doua zi, mi-a adus cartea. Ne dăduserăm întâlnire la sediul maoiștilor. Profitând de vacanță, niște muncitori schimbau clanțele de la sălile de curs sub supravegherea portarilor. Doi dintre aceștia chiar intraseră în încăperea pe care o ocupam ilegal, de doi ani de zile, în campusul studentesc de la Jussieu.

— Vă pot ajuta cu ceva? i-a întrebat Sam.

Unul dintre ei își pusese mânuși. Îl poreclisem „Mustață“. Era un corsican care apărea mereu printre primii când aveau loc spargerii în facultate. De două ori chiar mă luase de guler. Știa că veneam de la Sorbona și că nu aveam nici o treabă pe acolo. Când a aflat că voiam să ajung profesor, i s-a făcut milă de viitorii mei posibili elevi. Nu era dintre cei gata oricând să depună reclamații ori să-i denunțe pe studenții militanți. Când era vorba de bătaie o făcea cinstit, dădea cât putea și încasa cât era de încasat. Unii dintre prietenii mei jurau că a trecut și prin pușcărie, fiindcă numai acolo, când ești văzut plin de sânge, zici că te-ai împiedicat și te-ai lovit de ușă. Lucru pentru care se bucura de tot respectul meu.

Portarii nu intraseră niciodată în sediul nostru, numai că, în ziua aceea, nu eram acolo decât trei, eu, Aurore și Sam. „Mustață“ a făcut un pas spre prag.

— Parcă v-am întrebat ceva, a repetat greul.

— Ce facem, le cerem legitimațiile de student? a întrebat zâmbind bodyguardul.

Celălalt a răspuns cu un gest plictisit. Am făcut un pas înainte, cu pumnii strânși.

— Ia tăiați-o de-aici!

Dulăii în uniformă s-au prefăcut uluiți.

— Trei la doi, băi, ce cafteală o să iasă!

„Mustață“ și-a lăsat mâna pe umărul colegului său.

— Hai să fugim până nu ne masacrează...

Și au ieșit râzând pe coridor.

Sam și cu mine nu am mai avut nevoie să schimbăm nici un cuvânt. Cu câțiva ani mai înainte eram cu sutele cei care ocupam sediul facultății, din subsol până pe terasele de la ultimul etaj. La intrarea poliției, clădirea se transforma într-un oraș pe care îl apăram stradă cu stradă. O catedră se transforma în patru bare de fier. Spătarele scaunelor se izbeau în scuturi. În pod, sticlele incendiare așteptau să ne acopere retragerea. În vara aceea însă mirosea a dezastru. Nici vorbă de violență ori de urlete. Puțin câte puțin, părăsiserăm bastionul. Iar acum se schimbau și încuietorile.

La plecare am aruncat o ultimă privire în încăperea luminată de neoanele protejate de grilaje. În 1972 scrisesem în stânga ferestrei, cu roșu: *Nu renunțați nicicând*. Aurore a încuiat ușa. Cu un șut am spart cheia în încuietoare și am păstrat amintire doar inelul ei.

— Mai sunt și alte teatre în afară de acesta, a spus Sam ieșind în hol.

Și mi-a dăruit *Antigona*. Am primit cartea ca pe o scrisoare de adio. Eram trist și mă îngrijora soarta noastră. Prietenul meu a zâmbit. După altercația cu paznicii, respira greu.

— Nu-ți face iluzii, că tot o să ne mai vedem.

Am izbucnit în râs. Știa ce temeri mă bântuiau, dar le respecta și nu m-ar fi expus niciodată vreunui pericol. Iar eu intuam pericolul, cu o intuiție precum a animalelor, un soi de instinct al cavernelor. Îl ghiceam pe stradă dintr-un simplu gest, din vreun cuvânt în plus. Îl citeam în tăceri, în priviri, în hohote idioate. Îl presimțeam și-n promisiuni, și-n amenințări. Îl bănuiam și dacă era vorba despre prieteni, și dacă era vorba despre adversari.

Nu însă și când era vorba despre Sam.

4

Natalia Stepanovna

ciubukov

Tatăl dumneavoastră era un cartofoar și-un mâncău!

natalia stepanovna

Și tanti asta a dumneavoastră, o bârfitoare cum nu s-a mai pomenit!

M-am ridicat. Aurore intra greu în personaj. Privirea, textul, gesturile, tonul, nimic nu se lega. Poate doar cu excepția burții ei, în care creștea copilul nostru. Păi cum să joci o tânără logodnică promisă, când ești gravidă în șase luni? Nu se transformase în Natalia și știa asta. Am început să mă învârt în jurul ei.

— Lomov și-a ieșit din fire. Și-atunci tu? Ce faci tu? Muști din el!

Aurore s-a sprijinit de perete, cu o mână pe pântec.

— „Mă revoltă nedreptatea!“ Asta o spune Natalia. Deci, când îl insultă pe Lomov, făcându-i mătușa „bârfitoare“, vreau ca tot corpul tău să urle de silă. Scuipe cuvintele, Aurore, de parcă i-ai trage o palmă! Asta n-am văzut, palma. Și nici el nu a simțit-o!

Aurore s-a așezat pe jos și și-a aprins o țigară. M-a enervat gestul ei. Doar a promis că se va lăsa.

— Vreau să te văd cum îți ieși din pepeni, auzi?

Auza.

— Doar aperi orgoliul Nataliei! Poiana Boilor e moșia ei, e onoarea familiei, sângele care-i curge prin vine, rasa, cum spunea Cehov. Lomov vrea să pună mâna pe ea? Păi, rezisti! Auzi, Aurore? Mori pentru pământul tău! Pentru moșia ei, Natalia e gata să ucidă.

Voiam să se vadă furia în scenă. Furia adevărată.

Și soția mea a dat din cap. Înțelese. Fiindcă înțelegea repede.

În toamna lui 1975, ghicise că eram cu ochii pe ea. A fost de ajuns să mă uit la ea, să-i pun o mână pe umăr, să-i ghidez soldurile în timpul unei deplasări în scenă. Făcuse teatru în gimnaziu, în liceu, în sala de festivități a parohiei, apoi politică la facultate și din nou teatru, când politica se sleise. Făcusem teatru în gimnaziu, în liceu, în sala de festivități a parohiei, apoi politică la facultate și din nou teatru, când politica mă sleise. Ne zăriserăm în băncile amfiteatrelor din Jussieu, în rândurile manifestanților de pe bulevarde, rătăcind apoi pe aceleași bulevarde, când manifestațiile erau dispersate cu forță. Sam se împrietenise cu ea, zicându-i că scena i se potrivea mai bine decât megafonul. Că replicile oricărui autor îi veneau mai bine decât sloganurile noastre. Și îi vorbea despre teatru, ținând s-o smulgă din mrejele străzilor noastre. O apăra de parcă ar fi fost copilul lui.

În ziua în care am început să montez *Cererea în căsătorie* a lui Cehov, Aurore mi s-a impus. Avea pielea albă ca laptele, ochii luminoși, pomeții înalți, ochii migdalați. Bretonă din Finistère, era pentru mine însuși portretul Nataliei Stepanovna. Dădusem cinci reprezentații gratuite în căminele de tineri muncitori din cartierele muncitorești. Teatrul devenise spațiul în care îmi exersam rezistența. Arma prin care denunțam viciile societății. Celor care îmi reproșau că părăsisem lupta propriu-zisă le repetam cuvintele lui Beaumarchais: Ce e teatrul? „Un gigant care rănește de moarte tot ceea ce lovește.“ Și încercam să transmit emoția și în alte părți decât pe scenele convenționale. Strecuram hohote de râs și fiori de contrabandă între pereții lipsiți de bucurie. În primul rând, la mine la facultate, pe urmă în spitale, în cămine de bătrâni, în rezidențe pentru imigranți. Mi se luase de teatrul militant jucat pe un petic de trotuar, în fața a zece tovarăși posomorâți. Nu-mi mai doream expresii ale prezentului, puse în scenă ca răspuns la loviturile primite. Mă săturasem de ars drapelul american și de fluturat în vânt drapelul roșu. Mai voiam și ceva complex, dovadă a unei inteligențe nuanțate de la gri-deschis la cenușiu. Mă hotărâsem să mă întorc la cuvintele de dinaintea celor tipărite pe fluturașii de propagandă. A-i juca pe Gatti, Jarry sau Brecht nu însemna a trăda cauza, îmi spunea Sam pe vremea când eu încă mă mai îndoiam de asta.

Își crease deja o companie teatrală cu sediu adevărat, cu pereți și acoperiș deasupra capului. Afirma că trupa era materialul din care îl construise. Nu-i era îndeajuns să creeze o familie pe perioada derulării unui spectacol, fiindcă își dorea să joace bazându-se pe încredere, așa cum încredere avea în tovarășii săi alături de care ieșise în fața tancurilor. O fundație de prietenie pe veci. După cum făcuseră, în viziunea lui, și acei eroi ai păcii precum Roger Planchon⁴ ori Patrice Chéreau⁵, teatrul lui era unul de cuvinte și imagini. Un vis de buzunar undeva în nordul Parisului, pe care îl botezase „Micul Diomedes“ în semn de omagiu adus lui Diomedes Komnenos, cel care, pe 16 noiembrie 1973, fusese împușcat în cap la numai șaisprezece ani, în drum spre Institutul Politehnic. Sam îmi propusese să mă alătur lui acolo, dar îl refuzasem. Îmi doream să regizez, pe când el voia să mă folosească în scenă. Nu mă adoptase doar pe mine, ci și pe Aurore, care însă m-a ales pe mine, așa că Sam ne-a fost martor la căsătorie.

⁴. Om de teatru și cinema francez (1931-2009), personalitate a mișcării teatrului popular, creator și director de companii.

⁵. Actor, regizor de teatru, operă și film, scenarist (1944-2013), multiplu nominalizat și premiat la Cannes sau cu distincții precum César, Ursul de Aur, Molière etc.

— Să mă ia dracu', căsătoria e o chestie care o să vă dea numai bățai de cap, ne-a citat el din Gogol, zâmbind, în ziua nunții.

Refuza cu obstinație respectiva instituție. Îi era frică să nu-și vadă copiii murind. Iubitele lui fuseseră fără excepție grecoaice. Nu am aflat niciodată dacă acestea se îndrăgosteau de Sam ori de Akounis, așadar de membrul de ieri al rezistenței, de regizorul de azi sau, pur și simplu, de bărbatul arătos, care spunea exact cuvintele potrivite.

În toamna lui 1979 am vrut să mai jucăm o dată *Cererea în căsătorie* pentru muncitorii aflați în grevă, motivați de furia textului, dar și de hazul lui. A face proletariatul să zâmbească era tot o bătălie, ca oricare alta. Din 11 octombrie, metalurgiștii de la uzina Alsthom, din Saint-Ouen, ocupaseră halele. Nu-și propuseseră nici să schimbe lumea, nici să-i dea foc. Vreo mie de femei și de bărbați se luptau pentru al treisprezecelea salariu și pentru o a cincea săptămână de concediu plătit. A juca o piesă de Cehov pentru acești

muncitori era, în definitiv, totuna cu a descreți frunțile membrilor rezistenței.

Pe 14 noiembrie 1979, ziua în care trebuia să jucăm, soldații de la CRS au intrat în uzină. Acționând în forță, la șase dimineața, în spatele bătelor jandarmilor, conducerea și funcționarii au deschis porțile celor care nu solidarizaseră cu greviștii.

Niște prieteni ne-au anunțat de descinderea în forță din zori. Un sindicalist ne-a povestit că femeile plâneau. Un bărbat a strigat că așa nu mai putea să trăiască. La trei după-amiază, Sam, Aurore și cu mine am apărut totuși, pentru a susține spectacolul după Cehov. Sam înainta amenințător, ținând în mână sfeșnicul de aramă. Eu duceam numai mânia în pumni. Abia așteptam să aud ce aveau de spus ticăloșii aceia. Un jandarm ne-a cerut să ne întoarcem în culise. Fără violență, dar fără să mai adauge vreun cuvânt. Muncitorii plecaseră. Din precauție, unul dintre spărgătorii de grevă a tras zăvorul grilajului din fier forjat.

Dintr-odată, am căzut pe trotuar, pe neașteptate, ca atins de un glonț rătăcit. M-am izbit de pământ cu spatele, cu capul, cu mâinile și am rămas întins, cu gura deschisă și cu ochii dați peste cap, tresărind o clipă și apoi încremenind. Sam a priceput imediat. S-a uitat la polițiști, la cei care se opuseseră grevei, a examinat gardul de fier cu lacătul spart. A privit atent publicul alcătuit din jandarmii și antigreviștii amuțiți, înmărmuriți, apoi cerul și clădirile golite ale uzinei. După care fața i-a fost acoperită, parcă, de masca tragediei: ochii în pământ, riduri profunde în jurul gurii, frunte ca de ipsos mâncat de vreme. S-a aplecat spre mine, cu brațele întinse către zei:

CIUBUKOV

Vai de mine!... Ce s-a-ntâmplat? Ce vrei?

NATALIA STEPANOVNA

(gemând, cu palmele pe pânțele)

E mort!

CIUBUKOV

Cine e mort? *(uitându-se la mine)* Chiar că e mort! Doamne Dumnezeule! Apă! Un doctor! *(Din geantă, Sam a scos un pahar gol și mi*

l-a apropiat de buze.) Bea... Uite că nu, nu bea... Va să zică e mort și alte chestii d-astea! Sunt cel mai nenorocit dintre oameni!

După care am încremenit toți trei mai bine de un minut. Eu, lipsit de viață, Sam, de gesturi, Aurore, de țipete.

Când ne-am ridicat, tăcerea era totală.

La început eu, cel întors din morți. Pe urmă Sam, cel care îmi urmărise cu atenție agonia. În sfârșit, Aurore, care își apucase capul în mâini, cu gura căscată și ochii ridicați către bolta de noiembrie.

Am părăsit trotuarul de parcă am fi ieșit din scenă. Fără însă a mai aștepta ceva.

— Chiar m-a speriat tâmpitul ăla! a lăsat unul dintre polițiști să-i scape.

Exclamația lui mi s-a părut un soi de ovație.

5

Louise

Am încetat să mai fiu copil pe 9 ianuarie 1980, la ora șase dimineața. Nu-mi amintesc să mi-o fi dorit. Pe fata noastră am numit-o Louise. Ca pe bunica Aurorei, muncitoare într-o fabrică de conserve de sardele din Douarnenez care se spetise toată viața la banda rulantă, cu mâinile afundate în pește. De aici și prenumele de Louise. Așa le-am explicat părinților rămași cu gura căscată, până când am ajuns s-o credem și noi. Prietenii însă știau deopotrivă că i-am dat acel nume și în amintirea Louisei Michel⁶, învățătoarea care a preferat negrul în locul roșului și doliul iluziilor în locul sângelui soldaților noștri. Cea care mi-a inspirat disertația de masterat: „Louise Michel și Dreptul Uman”⁷.

⁶. Louise Michel alias Enjolras, (1830-1905), figură emblematică a Comunei din Paris, francmasonă, feministă și militantă anarhistă, prima care a arborat drapelul negru ca semn al anarhiștilor, pe 9 martie 1883, rupându-și juponul și legându-l de coada unei mățuri.

⁷. *Dreptul Uman* este o lojă masonică.

De altfel, cele două Louise își făceau cinste una alteia. Aurore le considera pe amândouă posesoarele unei furii și ale unei mândrii identice. Soția mea mă cucerise cu surâsul și cu povestea bunicii ei. O „Penn Sardin”⁸ care tropăise pe străzi cu saboții ei, înaintând fără teamă, în timpul manifestațiilor, până în fața cordoanelor de jandarmi. Cu boneta pe cap, intona furia celor din uzine. Cânta cât o ținea gura. Cu pumnii înfiți în șolduri, ca toate muncitoarele din fabricile de conserve de pește. Care cântau de când plecau de acasă, dimineața, umplând apoi cutiile întreaga zi și, în sfârșit, întorcându-se pe seară pentru a pregăti supa bărbatului plecat

pe mare. În 1924 intraseră în grevă pentru un franc pe oră, în locul celor optzeci de centime cât le arunca patronul. Una dintre ele a fost chiar aleasă consilier municipal, însă ilegal, fiindcă, la vremea aceea, femeile nu aveau drept de vot.

8. „Cap de sardină“, „cap de pește“, nume dat, în unele porturi din Bretagne, muncitoarelor din fabricile de conserve de pește, la sfârșitul secolului al XIX-lea, din cauza bonetei pe care o purtau, asemănătoare capetelor de pește; numele s-a extins de la bonetă la moda generată de ea și chiar la zona în care aceasta s-a manifestat; muncitoarele *Penn Sardin* au fost și protagoniste ale unor greve celebre, în special la începutul secolului XX.

Încă de la începutul anului și eu, și Aurore număram săptămânile, apoi zilele, dorindu-ne ca Louise să vină chiar atunci pe lume, în miercuria respectivă, să se nască neapărat pe 9 ianuarie, ziua în care bunicuța comunardă închisese ochii.

— Voi reuși, promisese Aurore.

Și așa a și apărut, dăruindu-ne, în plus, și prenumele Louise.

Nu am asistat la naștere. Am tot umblat, în schimb, pe coridorul maternității, pe stradă, în metrou, iar pe stradă, prin fața camerei de travaliu, pe trotuarul înghețat, agitat și nervos, pierzând fără rost ultimele ceasuri ca bărbat lipsit de responsabilități.

*

Aurore și cu mine ne-am luat înconjurați de prieteni. Pe mine căsătoria mă făcea să râd. Nu și pe ea. Doar ea mă ceruse de bărbat. Era îmbrăcată într-o rochie ca a țigăncilor, pentru a-și ascunde pânțele, și eu într-un pulover breton, al cărui guler se închidea cu trei nasturi cusuți pe umăr. În duminica aceea, mireasa dinainte fusese îmbrăcată în alb, cum se cade la asemenea ceremonii. La fel și cea de după noi, care aștepta cu voaleta lăsată, în timp ce logodnicul ei se uita la noi de parcă l-am fi speriat. Rochia Aurorei era nouă-nouță, cumpărată special pentru eveniment. Nici eu nu purtasem vreodată puloverul, care era făcut din lână bună, bej-deschis, albă aproape. Haina o lăsasem la vestiar, la fel și adidașii de luptă. Amândoi ne călcaserăm blugii, ca să aibă față de gală. Nu eram conformiști, dar ne conformam, îmbrăcându-ne pentru a cinsti cum se cuvine ceremonia.

Totuși, primarul ne-a umilit. Era un reprezentant al dreptei, sosit cu tot cu panglica și disprețul din dotare.

— Republica presupune respectul instituțiilor sale.

Așa ne-a întâmpinat. Aurore, eu și tovarășii noștri fierbeam. Ne-a zis că o căsătorie este un act deosebit, care se petrece într-o zi deosebită și care impune o atitudine deosebită și o ținută adecvată.

— Republica presupune respectarea diferențelor, a răspuns Sam, martorul meu, fără a ridica tonul.

Primarul a rămas mască. Și ne-a unit ca și cum ar fi dat să scape de o sarcină de serviciu nelalocul ei. Înainte de ceremonie mi-era ciudă pe idioții care și-l agățaseră pe Lenin la rever. După aceea am fost mândru de ei. Eram supărat și pe mine că purtam puloverul acela, și pe rochia în culorile primăverii, scumpă, cumpărată cu bani strânși de prietenii noștri. Făcuserăm tot ce știuserăm noi mai bine, numai că nu știuserăm destul și din punctul de vedere al celor din jur. Când primarul a început să vorbească, Aurore a izbucnit în plâns. Probabil și copilul plângea. Primarul a observat, poate a și înțeles, dar răul fusese de acum făcut. Așa că ne-am cântat mânia roșie, cu pumnii ridicați în aer, pe treptele primăriei. Puloverul nu l-am mai purtat niciodată. Când a ajuns acasă, Aurore și-a rupt rochia. Amândurora ni s-a confirmat încă o dată că știam împotriva a ce ne băteam.

*

Și așa, în plină iarnă, m-am trezit tată, cu un ghem de spaimă pulsându-mi în stomac. Trecând de la condiția de student la istorie, care făcea teatru pentru ziua de mâine, la cea de bărbat ținând acea zi de mâine în propriile mâini. Louise mi se părea fermecătoare. Când ies la lumină, omuleții seamănă toți între ei. Stăteam pe un scaun, lângă patul în care se odihnea mama copilului nostru. Apoi mi-am lăsat fetele să se odihnească amândouă. Fetele mele. Am ieșit din salon de parcă aș fi evadat. Și-am băut. Am ales pentru asta o braserie de lângă gară, prima care mi-a ieșit în drum. Un bufet pentru cei care așteaptă trenul, mutre rupte, desfigurate, pahare care se umplu iarăși doar la un gest ori o privire.

— Sunt tătic.

Am spus-o tuturor și nimănui. Insului de alături, care vorbea cu propriul pahar. Patronului, căruia nici că-i păsa de mine, de parcă ar fi trecut pe lângă un perete cenușiu. Am făcut cinste cu un pahar sau două de vin, cu o bere. M-am dus pe un peron, la marginea șinelor goale, nici vorbă de sosiri ori de plecări. Doar traversele alergând, poate, spre vreun rămas-bun. Nu voiam să mă întorc acasă. Nu încă. Nu în apartamentul cu livingul transformat în cameră a copilului, cu patul gata făcut, comoda albă, caruselul cu jucării de pluș de atârnat deasupra patului ca să alunge spaimele. Nu țineam să mă întâlnesc cu liniștea de acolo. Am coborât pe pietrișul dintre linii și am mers de-a lungul lor, apărat de noapte. Am urcat într-un vagon vechi, abandonat printre garnituri uitate. M-am așezat într-un compartiment, lângă fereastră, ca un călător gata să plece. Sub plasa pentru bagaje se afla o fotografie din Clermont-Ferrand cu catedrala lui neagră. Eram îmbrăcat într-o limpezime tandră, bătând în portocaliu de la felinarele de pe pod, în alb de la semnalizările căii ferate, în auriu de la bolta înstelată. Îmi lipisem fruntea de geam. În depărtare, muncitorii feroviari formau alte garnituri. Îi zăream mișcându-se cu lanternele în mâini. Nu mi-era frică de nimic. În nici un caz de ei, de oamenii de la calea ferată. Ce să fac și eu, pe-aici, domnilor? Stau pe gânduri. Închei cartea copilăriei mele. Mi-am dăruit o noapte ca să-mi vin în fire. Casă? Sigur că am casă. Cheile? Uitați-le. Cea plată e de la intrare. Cea mică, de la cutia de scrisori. A treia? Asta? Asta ruptă? Asta e cheia raiului. Deschide o încăpere secretă, de la universitate. Sub un acoperiș care a fost al nostru, un refugiu, un azil. Matricea noastră. Înțelegeți? Nu contează. Oricum, pentru voi luptăm. Pentru voi, cei care pășiți de-a lungul șinelor. Pentru muncitorii din uzinele Râteau, pentru greviștii de la Alsthom, pentru femeile bătute, pentru tinerii batjocoriți, pentru imigranții lipsiți de un trai demn, pentru minierii din străfundurile pământului, pentru marinarii de pe oceane. Pentru voi, domnilor, tovarăși, prieteni. Pentru voi, cei care nicicând nu v-ați îndoit. Deci, vă rog, lăsați-mă să dorm. Lăsați-mi această din urmă noapte și călătoria nemișcată în vagonul gol. Lăsați-mă să-mi vin în fire. Lăsați-mă să devin tată înainte s-o fac de-a dreptul. Lăsați-mă.

Am dormit până când a venit dimineața geroasă. Era aproape ora cinci și Louise împlinea o zi. Am așteptat lângă gardul spitalului să se deschidă

porțile. Aveam inima ușoară. Eram liniștit. Eram tată. Ca exemplu de tată nu dispuneam decât de absența tatălui meu. Eram tată. De o noapte am avut nevoie pentru a accepta situația. Eram tată. Am luat-o la fugă șchiopătând, pe culoarul gol, pentru a-mi revedea fetele.

*

M-am născut marți, 16 mai 1950. Am apărut uite-așa, dând peste cap viețile a doi tineri. Tata nu-și dorea copii, iar mama nu știa ce vrea. Pântecele ei m-a ascuns de privirile lui luni de zile. El era protestant, ea catolică. Cum Sfânta Fecioară veghea asupra ei, m-a păstrat. Iar tata ne-a păstrat pe amândoi. Însă nimic mai mult. Eram treaba ei, la fel ca și cumpărăturile, gospodăria, praful de sub paturi. Cred că părinții mei s-au iubit până să vin eu pe lume.

Tata era parizian get-beget, crescut pe strada Roquette, într-o familie de muncitori. Părintele său era fierar, mama croitoreasă de corsete. Într-o zi de decembrie, după cum mi-a povestit unchiul meu, s-au întâlnit la o coadă, la ajutoare sociale, alături de alți săraci. Mama venea din Mayenne, fiind născută la o fermă de lângă Commer. Părinții ei muriseră de meningită când nu avea decât cincisprezece ani, așa că a fost primită în familia mătușii din Montreuil. Ani de-a rândul a învățat-o meseria de spălătoreasă, înainte de a o lăsa să se ducă din nou la școală. Tata și mama s-au cunoscut ceva mai târziu, în timpul războiului. O vreme au avut cu totul altele de făcut, bătându-se pentru cărbuni și pâine. După care s-au întors la treburile lor: el era profesor de istorie, ea s-a făcut învățătoare. În august 1949 l-a luat pe soțul ei la plimbare, prin Mayenne. Își dorea să revadă copacii, bolta cerului, ferma părinților. Și acolo m-au conceput, fără să vrea, într-o noapte, printre bălăriile înalte.

Din copilărie mi-au rămas puține amintiri și cam tot atâtea fotografii. Le-am redescoperit într-o seară, chiar înainte să plec din casa tatălui meu. Câteva poze cu marginile dantelate, cum se făceau pe vremuri, doar cu puțin mai mari decât minunatele timbre de atunci. În prima păream o fetiță. Purtam o cămașă albă, băgată în pantalonii scurți bufanți și o scufie de noapte, din dantelă, ca pe vremea bunicilor. Țineam de mână o femeie care nu fusese prinsă-n cadru.

— Mâna maică-ti, zicea tata fără a-și aminti exact cine era în poză.

Într-o alta apărea un landou sub soarele Savoiei. Înăuntru mă aflu eu, deși nimeni nu ar fi ghicit. În a treia, un adolescent își ascundea trăsăturile grosolane cu palma. Nu se vedeau decât privirea, părul tuns perie și o strâmbătură abia schițată. Ultima era și cea mai dureroasă, făcută în 1955, la înmormântarea mamei. Abia dacă aveam cinci ani. Habar nu am cine a îndreptat obiectivul către copilul acela răătăcit, cine a apăsat pe declanșator în ziua respectivă pentru a opri timpul. Fotografii trebuie să se lăsese pe vine, undeva în drum, căci în jur nu se văd decât pantaloni de culoare închisă, rochii de doliu și gardul cimitirului. Și singură, deoparte, o umbră ghemuită, fragilă, culegând o floare de pe taluz pentru a-i spune astfel adio propriei mame. I-am furat tatei fotografia din cutia de biscuiți în care și așa erau doar câteva. De fapt, am luat-o înapoi. Și o țin de atunci mereu la mine.

După care am trecut de la copilărie la adolescență, căminist indisciplinat, acumulând tot mai multe zile de scandal. Am învățat să mă bat. Să nu mai aud, să nu mai ascult, să-mi urmez instinctul după cum lupul adulmecă urma. În gimnaziu am fost un elev mediocru. Și mai târziu un licean mediocru. Matematica mă înspăimânta. Nu am înțeles niciodată limbajul acela. Am trăit multă vreme coșmarul elevului care se așteaptă să fie scos la tablă. Îmi plăceau foarte mult istoria și, mai ales, teatrul. Sau mai degrabă să mă pun în scenă. Cu alte haine, alte gesturi, altă voce, alt text. Încă de la grădiniță încercam să fiu actor și să însăilez mici scenete. Inventam roluri încă înainte de a fi reușit să citesc cursiv. În gimnaziu am creat „Compania leneșilor“, o mână de elevi cu care repetam pentru serbarea de sfârșit de an. La liceu am pus la cale „Trupa celor patru scânduri“, apoi „Teatrul de două parale“, adunături de voințe disparate și de talente diferite. Bacul l-am luat în 1968. Nici vorbă de probe scrise, doar una orală la care am fost întrebat ce mai fac. Am vorbit despre Rimbaud, despre Ronsard, despre iubire. La istorie a fost convocat prezentul. „Ordinea a făcut loc libertății“, am afirmat. Citisem sloganul pe un zid, în drum spre școală. Profesorul a zâmbit. Avea un braț bandajat. Unii elevi jurau că fusese lovit cu bulanul. Habar n-aveam. La fiecare cuvânt pe care-l spuneam aproba din cap ca un cățel de pluș așezat sub luneta unui automobil care pleacă în vacanță. Nu

însă despre politețe era vorba, pur și simplu era de acord cu mine, atitudine de-a dreptul îmbătătoare.

Prin urmare, am luat bacalaureatul în mai și în octombrie am ajuns student la Sorbona cea de după bătlie. Preferam teatrul, dar tata a insistat cu istoria, propunându-mi biata lui catedră, tot ce-mi putea oferi. Și am acceptat. Deci: licența, masteratul, CAPES-ul⁹ ratat de două ori, studii parcă fără sfârșit, apoi pedagog supraveghind sala de mese și curtea școlii, în timpul recreațiilor, în speranța ca într-o bună zi să iau locul tatei la catedră. Și teatrul?

⁹. *Certificat d'aptitude au professorat de l'enseignement du second degré* – certificat care permite exercitarea meseriei de profesor în învățământul secundar și se obține din partea Ministerului Educației Naționale din Franța după minimum cinci ani de studii superioare, simultan cu susținerea unui masterat în domeniu.

— Teatrul, ca grădinăritul, e pentru weekend, zicea tata.

Așa stăteau lucrurile. Aveam istoria în comun, dar nu și o istorie comună. Nici memorie încrustată în piele. Nu am păstrat de la mama nici urma buzelor, nici a vreunei mângâieri ori priviri. Nici de la tata, fiindcă nu a existat ceva care să poată fi păstrat. Nu-mi amintesc mâna lui, degetele care ar fi trebuit să mă liniștească atunci când afară bubuia vijelia. Nimic din furia, bucuria ori strigătele lui. Nici măcar vocea. Nu-mi amintesc cum râdea tata. Până în ziua de azi, când mă gândesc la el văd mereu tăcerea. Există copii iubiți, urâți, bătuți, puși la muncă sau acoperiți cu valuri de afecțiune. Eu am rămas intact. Deseori am zâmbit în timp ce, la teatru, simulam sărutul patern, două buze lipite de fruntea copilului gata să adoarmă. Sau tandrețea maternă, sânul dăruit, brațele deschise, ochii sclipind cuprinzători ca un pânțec. Am venit pe lume întrucât o femeie s-a îndrăgostit de un bărbat și apoi a plecat de pe lumea asta înainte de a fi avut timpul să mă iubească și pe mine. Am fost o gură în plus și am ajuns o inimă în plus.

Aveam douăzeci de ani când a murit tata. Am stat în picioare, privindu-l. În încăpere intrau tot felul de oameni. Am observat că unii îl sărutau, alții îi mângâiau mâna. Cu fruntea plecată, stăteam lipit de sicriul ale cărui ornamente îmi striveau dureros coapsele. Eram deasupra trupului lui. Nu

aveam decât să întind mâna. Pielea mea și a lui. Același aspect marmoreean, aceeași paloare. Nu aș fi avut de făcut decât un singur gest pentru a le reuni. N-am știut cum. Măinile îi erau încrucișate. Ca și brațele mele. Mă refugiasem ca pedepsit în colțul meu, nemaîndrăznind nici să respir. Două trupuri zăcând.

Am rămas astfel întreaga noapte. Am refuzat un scaun, un pahar cu apă, un biscuit, toate aceste semne brutale care îngână viața. În zori a fost nevoie să fiu împins cu blândețe pentru a se putea pune capacul. Măinile i le-am văzut ultimele, așezate pe satin, pătate de negrul morții. Încă aș mai fi putut... Aș mai fi putut să-mi strecor degetele pe sub capac, chiar și orbește, să apuc de mâner pentru a-l ține deschis. Însă nu m-am mișcat. Am rămas lângă postament. Eram orfan. Ajuns în față, în linia întâi. Nu-mi mai rămăsese decât propria piele. Și mi-am zis că trebuie să o apăr. Împotriva bărbaților, care-i voiau răul, împotriva femeilor, care-i voiau binele. Să-mi apăr pielea. Fraza asta mi-a folosit drept slogan de câte ori m-am bătut. Să nu port o husă, o piele moartă pe care o tragi după tine ca pe un lînțoliu. Prietenii mei scandau pentru comunism, eu aveam propriile mele ritualuri. A lupta însemna a rămâne în picioare. Niciodată în genunchi sau culcat. De câte ori cădeam sub ploaia de lovituri, vedeam în fața ochilor cadavrul tatălui meu. Îmi era rușine de mâinile lui încrucișate. Am rezistat și pe când eram copil, și ca adult. Trecând de la degetele pătate cu cerneală la falangele jupuite.

*

Am luat-o în brațe pe Louise. Am strâns-o îndelung la piept, sprijinindu-i cu o mână ceafa. Palpita. Mirosea a viață. Nu mă bărbierisem și abia îndrăzneam să-mi apropii obrazul de ea. I-am vorbit încetișor, numai pentru mine parcă.

— Te iubesc, te iubesc, te iubesc.

Murmurându-i de trei ori la rând cuvintele care, mie, copil fiind, îmi lipsiseră. Mi-am lipit buzele de fruntea ei. Nicicând nu am mai simțit o asemenea frumusețe și o asemenea înrâncenare. Nu mai eram singur. Aveam de acum de apărat două ființe. Cu toate puterile mele. O mamă și fiica ei. Mi-era frică pentru ele.

— Ce-ai zis, Georges?

Am ridicat capul. Aurore stătea în capul oaselor în pat, sprijinită cu spatele de o pernă. Și mă privea. Așa că am repetat.

— Pentru ea aș ucide.

— Nu mai spune chestii din astea, mă îngrozești.

M-am aplecat spre copil.

Paznic, soldat, santinelă.

— Chiar aș ucide pentru tine, femeiușco!

Singur mă sperii. Știu bine că în mine curge și altceva în afară de lacrimi și de sânge. Port în mine mânia. La internat, îmi răsturnam patul cu ambele mâini ca să-mi potolesc furia. Am pocnit un prof care afirmase despre un elev că nu e întreg. Într-adevăr, nu era. Bolnav de o miopie vecină cu orbirea, era nevoit să urmărească rândurile bâjbâind cu degetul. Se numea Bachir, iar profesorul îl făcea „boșiman“. Când Bachir molfăia vreun răspuns care nici că mai venea, profesorul imita sunetele oamenilor junglei. După care îl îndemna să se întoarcă la el în cavernă, să se urce înapoi în copac. Îl sfătuia să vină desculț la școală, dacă tot nu se putea obișnui cu pantofii, cum purta lumea în oraș.

Din septembrie până în noiembrie 1962, Ambroise Vançay, profesor de gimnaziu la Liceul „Thomas Edison“, l-a maltratat pe algerianul Bachir Tayebi, repatriat la pachet cu taică-său, un harki¹⁰. Iar eu am lăsat să se întâmple lucrurile acelea mult prea mult timp. Ore de-a rândul, în mijlocul veseliei colegilor care se știaau franțuji adevărați. Într-o vineri, la încheierea orelor, lui Bachir i-au scăpat pe jos ochelarii groși ca niște hublouri. Aceștia s-au izbit de podea, după care au trecut, din bombeu în bombeu, de la un capăt la celălalt al clasei. M-am uitat la Vançay, care privea meciul. Care vedea tot ce se întâmpla. Cu un ochi pe ceas și celălalt la ochelari. Bachir s-a ridicat cu mâinile întinse. Nu plângea, nu țipa. Învățase să nu se roage. Pur și simplu își cerea înapoi, în șoaptă, lumina ochilor.

¹⁰. Fost angajat civil în armata franceză în vremea războiului din Algeria.

Vançay era așezat pe marginea catedrei. Își scosese ochelarii și se uita la lentilele unsuroase în razele înserării. A suflat de două ori peste ele, apoi s-a

apucat să le șteargă meticulos. Când a sunat clopoțelul, ne-a zis „Pe luni“ fără a ne mai arunca vreo privire. Elevii s-au grăbit spre ușă, tropăind cu ghetele pe parchetul încăperii. Am luat de pe jos ochelarii lui Bachir și i i-am pus în mână. Băiatul nu mi-a zis nici mulțumesc, nici altceva, ci a plecat în fugă, ca toți ceilalți, mort de rușine. În clasă nu mai rămăseserăm decât profesorul și cu mine. Am înaintat spre catedră fără să scot un cuvânt. Și l-am pocnit peste mutră cu ghiozdanul. Tare, fără să mă gândesc la ceva anume, doar cu dorința de a-i face rău. Pielea ghiozdanului i-a zgâriat obrazul. S-a dezechilibrat. Ochelarii i-au căzut și eu am călcat pe ei. I-am strivit. Și astăzi mai simt în carne zgomotul de sticlă făcută țandări. Și stupoarea de pe figura profesorului. S-a lăsat pe vine pentru a aduna resturile. Eu am plecat. Fără să mai aștept ceva anume. Ziua de duminică am petrecut-o privind cerul și zicându-mi că până aici mi-a fost.

Luni, 26 noiembrie 1962, m-am dus la locul meu, în rândul al doilea din stânga. Vançay a scos caietul de matematică. A scris pe tablă data. Avea altă pereche de ochelari, rotunzi și fumurii, care îl făceau să pară deosebit de sever. Bachir Tayebi s-a întors și el în ceața lui.

Nu s-a întâmplat nimic. Niciodată nu s-a spus un cuvânt despre acea poveste. Profesorul nu ne-a mai băgat în seamă. Nici pe mine, nici pe Bachir. Chestie care m-a și liniștit, m-a și dezamăgit. Visam la o confruntare publică. Așa că am băgat cuțitul la loc în teacă. Nu aveam decât doisprezece ani.

*

— Violența este dovadă de slăbiciune, îmi spusese Sam.

Mi-a deschis ușa locuinței lui în decembrie 1975, după ambuscada pe care o pregătiserăm militanților de extremă dreaptă. Cu câteva zile mai înainte, niște prieteni îl recunoscuseră pe unul dintre ai lor pe când ieșea de la un forum al Noii Drepte, undeva în arondismentul XV. Îi trăsese o bătaie zdravănă și mai că-l lăsaseră în fundul gol. Militantul respectiv o fi fost el curajos, dar și imprudent, fiindcă în carnețelul găsit asupra lui își notase ziua și ora următoarei lor întâlniri, în sfârșit, tot tacâmul. Pesemne că era și foarte orgolios, căci despre chelfăneala încasată nu le-a zis nimic șefilor. În seara în care trebuiau să se întâlnească, ne-am strâns și noi cam o

sută, grupați câte cinci pe străzile din jur. Ei erau ceva mai mult de patruzeci. Luau cina într-o plăcintărie. Aurore și o prietenă a lui Censier își rezervaseră o masă în același local. Se îmbrăcaseră ca niște fete cuminți, și își strânseseră părul într-un soi de coc. Unul dintre băieți a toastat surâzător în cinstea lor. Când au cerut nota de plată, fetele au ieșit să ne anunțe. Adversarii băuseră, nu glumă. Pe trotuar, le venea greu să-și ia la revedere. Doi dintre ei, umăr la umăr, cu paharele ridicate către ferestrele întunecate din jur, cântau o melodie a lui Sardou:

*Nu-mi spuneți niciodată „Franța“,
Căci Franța m-a lăsat să cad...*

Am fost printre primii. Pentru că nu alergam repede, loveam tot ce găseam la îndemână. Urlam. Toți urlam. O haită de câini. Am țâșnit de pe ambele părți ale străzii, cu bâtele-n mâini. Aveam toți căști, mănuși, fulare aduse până sub ochi. Ei făcuseră corp comun, înghesuindu-se unii în alții. Iar noi reprezentam răzbumarea maselor populare. Îmi aduc aminte de forța pe care o simțeam. Și de furie. Și de bucuria mea sălbatică. Genunchii îmi trosneau și dinții îmi scrâșneau. Mi s-a făcut rău. Dar nu-mi păsa. Alergam în lateral pentru a nu-i lăsa timp dușmanului să ne rețină semnalmente. Galopul meu era menit să producă panică. Un soi de dans barbar, aparent premeditat. La fiecare zece pași întindeam brusc un picior înainte, lovind aerul ca un apucat. Pe primul l-am izbit în spate. A alunecat pe trotuar. Era beat mort. A căzut, s-a ridicat, a încercat să se întoarcă în restaurant, dar l-am mai lovit o dată, cu toată ura. Șocul l-a aruncat în față. S-a izbit puternic cu fruntea de vitrină. S-a întors cu priviri de nebun. Și l-am pocnit încă de trei ori la rând. În nas, în bărbie, în gură, ținându-mi ranga însângerată cu ambele mâini. După care i-am spart și buzele, și dinții. Urlam. Nu mai eram om. Îi acopeream țiپetele cu ale mele. Piciorul de masă îi intrase în gură, l-am tras cu brutalitate către ureche. Bara de oțel i-a smuls obrazul.

— Rotulele! Spargeți-le rotulele! a strigat un tovarăș.

Când le cădeam noi în mână, asta făceau, ne spărgeau genunchii. Specialitatea dușmanului a devenit a noastră. Să-i împiedicăm să mai alerge, să mai meargă, să mai mărșăluiască. Să-i obligăm să treacă la cârje,

la scaunul cu rotile, la durere pe viață. Să-i rănim profund, în carne, după cum și eu fusesem rănit. Săream de la unul la altul. Nici unul nu ne-a scăpat. Doar eram trei la unul. Am procedat metodic. Cei căzuți se ghemuiseră ca niște copii gata să se nască. Își apărau ceafa și fruntea, lăsându-ne nouă tot restul. Câteva cuvinte îmi pulsau în creier până la absurd: „Îmi bate groaznic inima... Micuța mea poiană... Mi se bat pleoapele...” O replică a lui Lomov adresată Nataliei Stepanovna. De dimineață repetasem scena cu Aurore. A doua zi urma să jucăm Cehov într-un cămin pentru imigranți din Corbeil. „Îmi bate groaznic inima.” Mai mulți petrecăreți erau acum la pământ. „Mi se bat pleoapele.” Unul dintre ei, când o rupsese la fugă, își pierduse un pantof.

Eram deci militant. Eram regizor, pedagog într-un liceu parizian și student bătrân la istorie. Luptam împotriva dușmanului. Distrăm dușmanul dușmanului meu. Educam copiii pentru a mi-i face prieteni.

— Băga-mi-aș! Nu sunt înarmați! N-au nimic la ei! a urlat unul dintre ai noștri.

— Dar eu? Eu am fost înarmat în grădina Luxembourg? i-am răspuns.

*

Cu doi ani înainte, pe 26 martie 1973 dimineața, am încercat să recucerim Universitatea Panthéon-Assas de la Șobolanii negri. Așa își ziceau între ei. Mascotă le era Antracit, un personaj de benzi desenate de prin anii '50, un șobolan negru, cu urechea sfâșiată, cu botul lung și dinții stricați și strâmbi. Puneau rozătorul pe afișe și pe fluturași. Asta le era semnătura. În poveștile pentru copii publicate de revista *Tintin*, Antracit era capul răufăcătorilor. Nu visa decât la bani, la forță și la putere. Conducătorul celor buni se chema Clorofilă. Nu am priceput niciodată dacă era vorba despre un băiat sau despre o fată. În orice caz, era un pârș. Un rozător cu cercuri negre în jurul ochilor, de parcă ar fi încasat un pumn zdravăn. Antracit era mare, rău, lipsit de scrupule. Clorofilă era mic, inteligent și cu inima largă. În carte, pârșul învingea de fiecare dată. În stradă nu mai era la fel de simplu. Plus că îmi dis plăcea ideea ca adversarii mei să aibă și ei simțul umorului.

În ziua la care mă refer, Antracit l-a bătut pe Clorofilă. Șobolanul ne-a lăsat să pătrundem pe strada Assas, în Facultatea de Drept. Totul fusese prea ușor. Aveam căștile pe cap, eram înarmați și pregătiți pentru asaltul final. Odată intrați în canal, aveam să alungăm pentru totdeauna șobolanul de acolo. Dar, exact în acel moment, hoardele negre au apărut din toate părțile, de pe coridoarele înguste, din stradă, din sălile de cursuri. Aflaseră și erau pregătiți. Fusese doar o cursă. Nu am făcut față șocului. Cea mai mare parte eram înghesuiți în interior. Au sosit și polițiștii. Tovarășii mei n-au fost niciodată mai bucuroși să ridice mâinile în mijlocul unei păduri de băte. Eu am încercat s-o șterg. Eram un grup de patru, cu toții de la Sorbona. Am alergat către ușa de la intrare. În stradă, dușmanul era peste tot. Am luat-o la stânga. Am învărtit bara de fier ca pe un proiectil. Apoi am încercat tubul cu gaz iritant, dar l-am golit până să apuc să-l arunc, fiindcă vântul bătea din față. Simțeam că mă sufoc. Cred că rămăsesem singur. Am luat-o la fugă încercând să evit șobolanii, ca o extremă la rugby alergând către un eseu. Cinci se luaseră după mine. Îmi ziceam că, până la urmă, o să mă lase în pace. Trei însă nu m-au lăsat. Am intrat în grădina Luxembourg de parcă m-aș fi refugiat într-o biserică. Nu știu de ce mi-am închipuit că nu vor trece sub nici o formă de gardul parcului. Că poți masacra pe cineva pe trotuar în noiembrie, dar nu primăvara, într-un boschet. M-au prins departe, dincolo de groapa cu nisip. Cu ultimele puteri am încercat să nu ating copiii. Când am căzut, mamele au început să urle. Aveam casca pe cap, așa că mi-am apărat genunchii și m-am rostogolit ca un bulgăre. Îmi alcătuisem un strat protector din cotiere și carton băgat între geacă și cele două pulovere de dedesubt. M-am gândit la Clorofilă. O imagine dementă. În clipa în care am căzut, în care bărbia mi s-a izbit de sol, l-am zărit pe nemernic încruntându-se, cu pumnii în șolduri, făcând pe durul. M-au înconjurat. Șuturi, coadă de cazma. Unul dintre ei avea o bătă de baseball. Acela mi-a spart casca. Nu am țipat. Păs n-am zis. Țip doar când dau, nu și când primesc. Îmi doream, în mijlocul hoardei, să nu scot nici un sunet. Nici ei nu ziceau nimic. Nici un cuvânt, nici o înjurătură. Pur și simplu, niște tăietori de lemne la treabă. Explodam. Încă nu aflasem ce este suferința, cea adevărată, cea dedicată supraviețuirii. Abia acum o întâlneam. Un oscior nu mai aveam la locul lui. Nu mă loveau doar, ci mă demolau de-a dreptul. Mă scoteau din uz. Capul,

ceafa, brațele, picioarele, întreg corpul îmi plesnea. Cu o mână, mi-am tras casca pe frunte. Unul dintre șobolani a lovit în plin. În genunchiul drept rămas fără protecție. Am simțit o durere îngrozitoare, o lamă de foc trecându-mi pe șira spinării și explodând în creier. Nu voi mai putea merge. Nicicând. Mi-am mușcat limba până la sânge. Tâmpilele îmi plesneau. Loviturile încetaseră, dar tot le mai simțeam dând năvală. Șobolanii plecaseră, dar inima mea înfricoșată pornise în urmărirea lor, zdrobindu-mi țeasta, umflându-mi buzele, izbindu-mi trupul cu spasme demente. Sângeram. Eram pe moarte. Se pare că am ridicat pumnul spre polițistul care încerca să-mi verifice carotida.

Fraktură deschisă la genunchiul drept. Făcut bucăți. Serclaj, fir metalic, broșe. Baston, atele, kinetoterapie, dureri pe viață și când urc trepte, și când le cobor, și când îndoi piciorul. Genunchiul meu e mort din primăvara lui 1973. În plus, trei coaste rupte, nasul spart, fractură de claviculă, umărul rupt și el, puncte de sutură pe frunte, pe gât, șaisprezece dinți mai puțin, ochiul drept bolnav începând din ziua aceea. Doar furia mi-a rămas intactă.

Celor care îmi spuneau că băieții de la Noua Ordine erau niște barbari le replicam că așa era la război. Ei atacau, noi răspundeam. Doi ochi pentru un ochi, toată mufa pentru un dinte. Armele lor nu erau mai inumane decât ale noastre și nici tactica lor mai monstruoasă. Eram frați întru violență. În concluzie: nu. Nu trebuie condamnată ferocitatea. În nici un caz.

Rasism, antisemitism, dispreț față de celălalt. Ideile lor erau amenințări care trebuiau combătute. Ca și ura lor față de prezent, dezgustul față de egalitate, aversiunea față de diferențe. Toate astea țineau de sălbăticia în stare pură. Numai că felul lor de a-și apăra ideile era același cu al nostru. La asta m-am gândit în clipa în care am căzut în iarba din parc. Pierdusem. Era rândul meu. Mi-era ciudă pe mine că nu putusem învinge. Aveau să se ducă să sărbătorească durerea pe care mi-o provocaseră. Așa mergeau lucrurile. Intrasem în lumea violenței pentru a apăra umanitatea pe care ei o agresau cu aceleași arme. Era prea târziu pentru a mai da înapoi. Acceptam chiar și gândul că nu se va înțelege nimic din toată povestea asta. Îi înțelegeam pe cei care respingeau atât brutalitatea roșie, cât și pe cea brună, însă nu puteam admite ca unul care lovise să se plângă de loviturile pe care le primise la rândul lui.

*

M-am întors la plăcintărie cu o dovadă a atacului: o geacă sfâșiată cu o insignă aurită prinsă la rever, reprezentând crucea lui Odin. I-am întins-o lui Sam. Acesta nu a pus mâna pe ea.

— Da, și?

— Spaima a schimbat tabăra, i-am răspuns.

— Violența e semn de slăbiciune, mi-a întors-o Sam.

Am ridicat din umeri enervat și l-am întrebat cum ar fi acționat acolo, la Institutul Politehnic, dacă ar fi avut o armă.

— Ei, ia zi!? Dacă l-ai fi putut apăra pe Diomedes Komnenos nu ai fi făcut-o? Ai fi lăsat să fie ucis fără să reacționezi?

Sam tocmai citea ceva când i-am bătut la ușă și m-a primit. Calmul lui mă înnebunea. Deseori stinge lumina și aprindea lumânări. Asculta la nesfârșit *Recviemul* lui Maurice Duruflé. *Pie Iesu*, același motet iar și iar, până când orga și orchestra intrau în surdina pentru a lăsa loc vocilor. Din luna mai, îmi spusese Sam, compozitorul era închis în casă, fiind grav rănit într-un accident de mașină. Prietenul meu afirma că muzicianul nu va mai compune niciodată nimic. Că opera liturgică era moștenirea pe care Duruflé i-o lăsa lui Akounis. *Pie Iesu* îl tulbura profund. Și-ar fi dorit o mezzosoprană în spectacolul lui. Visa la acea puritate pentru momentul în care Antigona își lua adio.

ANTIGONA

Nu mai știu pentru ce mor.

S-ar fi adăugat aici inspirația cântăreței, timpul suspendat, primele sale note, violoncelul din depărtare, ușor ca vântul.

— Haide, Sam, răspunde-mi, te rog. Dacă l-ai fi putut salva pe Diomedes...

S-a uitat la mine. S-a ridicat greoi, șuierând. A adus o oglindă. A căutat în buzunarul de la spate al pantalonilor și a scos o kipa neagră, brodată cu fir aurit, lustruită de atâtea sărbători și dolii. Fusesse a tatălui său, care plecase la moarte cu capul descoperit. Și-a pus-o pe creștet. S-a apropiat de mine, mi-a pus o mână pe umăr și a adus oglinda în fața noastră. Samuel Akounis și cu mine. Doi prieteni într-o fotografie.

— Spune-mi ce vezi, Georges.

Nu m-am dat la o parte, însă jocul nu îmi plăcea. Era de acum la teatru și vorbea de parcă ar fi recitat, dușmănind cuvintele, în plus. Mă întrebam cum de a putut să ne fie alături în luptă timp de doi ani, fără a ne critica de-a dreptul, fără a lăsa să transpară ceva, nici mânie, nici ironie. La drept vorbind, cine era în realitate? Un regizor grec care jucase *Ubu rege* sub dictatură și care fusese torturat din această cauză. Și mai ce? Nimic altceva? Nu. Nimic. Întorsese și celălalt obraz. Vorbise prin teatru. Lăsându-le cale liberă coloneilor. Se urcase pe un gard, căzuse și se rănisese la un picior. Un accident domestic, în definitiv. După care fugise. Se refugiase în Franța. Unde fusese aclamat de către democrați. Și invitat peste tot. Pentru a denunța dictatura vorbea prin teatru. Fusese purtat triumfal printre drapele roșii, negre, vietnameze, chineze, chiliene, palestiniene, basce. Ridicase brațele, zâmbise, vorbea prin teatru. În loc să întemeieze o armată pentru a salva un puști de șaisprezece ani, și-a pus propriul nume în slujba unei companii teatrale. Se alăturase luptei noastre pentru a scoate din ea replici. Ne-a transformat bătăliile în teatru. Era mereu altundeva, distant, niciodată în scenă. Se plimba prin culise spionând ceea ce eram de fapt. Iar eu nu am ținut niciodată atât de mult la cineva. Niciodată. Și îmi era ciudă pe mine însumi că nu-i puteam pricepe tăcerile.

— Spune-mi, ce vezi? Pe cine vezi, Georges?

Kipa de pe creștetul lui mă deranja, fiindcă îl arăta altfel, diferit, aflat la mare depărtare de mine.

— Hai să-ți spun ce văd eu, Georges.

S-a dat la o parte, întinzându-mi oglinda.

— Văd un bărbat care refuză nedreptatea și indiferența. Un băiat bun.

Nu scăpa din ochi imaginea mea în oglindă.

— Văd un pedagog de gimnaziu, care a avut norocul de a nu fi fost ucis acum un an în grădina Luxembourg. Și nici condamnat de vreun tribunal. Care a fost reangajat după spitalizare mulțumită mobilizării tovarășilor lui și înțelegerii din partea ministerului, care, la drept vorbind, nu-i datora nimic.

Și-a aranjat kipa mai bine.

— Chiar c-a avut noroc băiatul ăsta. Chestie pe care o știe și el. Fiindcă e sub urmărire și, la cel mai mic pas greșit, justiția o să dea cu el de pământ, întrucât adoră prăzile ușoare.

A făcut câțiva pași, lăsându-mă singur în cadrul oglinzii.

— Aurore te iubește. Și teatrul.

A pus oglinda la loc.

— Realitatea în care trăim este dificilă, dar nu suntem în război. Nici voi nu sunteți membri ai Rezistenței, nici Giscard d'Estaing nu este Pétain.

Și-a turnat un pahar de uzo.

— S-ar putea să te șocheze, dar cred că nici cunoștințele tale de la Assas nu sunt naziști ori fasciști. Cuvinte folosite fără rost...

— Te pomenești c-or fi cine știe ce democrați!...

— Niște rasiști periculoși. Asta sunt, în nici un caz niște Alois Brunner.

Imediat mi-am adus aminte.

S-a dus către bibliotecă. Într-o carte ținea o fotografie veche, îngălbenită. Cu un bărbat serios. Ori sever. Avea ceva din Sam în fața colțuroasă, ochii febrili, gura închisă. Obrajii îi erau scobiți și sufletul răscolit de mânie. Purta manta și un fular greu îi trecea peste guler. Era surprins din profil, cu părul dat pe spate, în picioare, lângă un zid cenușiu.

— Ți-l prezint pe Joseph Boczov, a spus zâmbind Samuel Akounis.

Acum, da, mi-am amintit. Sigur că da. Unul dintre chipurile de pe afișul roșu care ne obseda ca luptători. Tovarăș al lui Manouchian, împușcat odată cu el, pe 21 februarie 1944, în fortul Mont-Valérien. „Evreu ungar. Șef al grupului deraieri. 20 de atentate“, scriseseră naziștii pe fotografia lui. Boczov și-a părăsit satul natal la douăzeci și trei de ani. Nu pentru a scăpa de ceva, ci pentru a sprijini republica spaniolă. Fusesse alungat din ea, reținut în Franța, deportat în Germania, de unde evadase. Ulterior, la Paris, îi cunoscuse pe cei din FTP. Prima grenadă a aruncat-o în gara Belleville.

— Uită-te, Georges. Uită-te bine la chipul acesta. Boczov este deja pus la zid pentru a fi împușcat. Fotograf a fost unul dintre dușmani. În curând urma să fie doborât de gloanțe. Uită-te la ochii lui. La cutele buzelor.

M-am uitat și la Joseph, și la Samuel, și la kipa potrivită amândurora.

— Urmează să moară, e ca și mort. Nu mai are nici speranțe, nici viitor, nici o dimineață nu i se va mai lumina înaintea ochilor. Va pleca într-o lume

învinsă, alături de milioane de victime și de sclavi. Nu știe și nu va afla vreodată ce va fi mâine. Nu știe dacă nu cumva lupta lui a fost inutilă. Dacă moartea lui va avea vreo importanță. Privește-l, Georges. Urmează să moară. Nu mai are nici o putere. Însă tot mai visează să facă bucăți un soldat dușman. Privește-l cât este de calm. Și de frumos. Doar moartea le-o promite celor din fața lui.

Apoi a pus fotografia la loc. O lucrare consacrată bucătăriei germane. Sam nu era niciodată unde te-ai fi așteptat. Pe urmă s-a așezat și el în fața oglinzii.

— Știi ce văd? Nu un membru al Rezistenței, nu un erou, nu o legendă. Doar un evreu din Salonic ajuns grec grație exodului, francez mai degrabă și regizor, întrucât, atunci când nu mai am idei, inventez un personaj. Asta-i tot și îmi convine.

— Dar noi, Sam? Aurore, eu, prietenii noștri, ce suntem noi pentru tine?

— Cei care au pus capăt preumblărilor mele prin lume.

Și-a ridicat kipa și mi-a așezat-o pe creștet, abia schițând un zâmbet.

— Boczov este cel care ți-a câștigat războiul, Georges. El l-a câștigat.

— Dacă Sam nu ar fi venit în Franța, noi doi nu ne-am fi întâlnit niciodată, mi-a spus Aurore într-o duminică dedicată lenevelii.

Poate. Nu știu. De fapt, le remarcasem de mult pe ea și pe prietenele ei, mai atente la locul femeii în luptă decât la lupta propriu-zisă. Când Aurore s-a ridicat în picioare, în amfiteatrul unde grecul vorbea pentru întâia oară, nu era pentru mine o necunoscută. Și știam că-i va reproșa musafirului folosirea masculinului.

— Toate cuvintele ar trebui să poată fi trecute la feminin, afirmase hotărât în 1973, în timpul unei adunări în care redactam un pliant de susținere a înființării Frontului Polisario¹¹.

¹¹. Creat în 1973, după decolonizarea de către Spania a Saharei Occidentale, Frontul Polisario – Frontul Popular de Eliberare a Provinciilor Saguia el-Hamra și Rio de Oro – a proclamat în 1976 Republica Arabă Democratică Sahrawi, recunoscută de către ONU ca reprezentant al populației autohtone aflate la est de Maroc și la vest de Mauritania. De atunci este într-un conflict armat deschis sau mornit cu Marocul, după câștigarea celui cu Mauritania, pentru independența unui teritoriu din care, actualmente, nu dispune decât de cel mult un sfert.

— Chiar orice cuvânt? Deci, orice cuvântă? i-am răspuns râzând.

M-a făcut macho și idiot congenital. De fiecare dată când ne întâlneam, îmi zicea *Mao deb'*, de la *Mao debilul*. Nu mă deranja. Nu era nimic rău în asta. Mi-aș fi dorit să o fac să zâmbească, însă ea împingea tot mai departe clipa în care avea să se lase înduplecată.

Într-o zi, când o cunoștință a emis o observație sexistă, i-am cerut să se explice în public și să-și facă autocritica. Sărisem în fruntea bătăliei fiindcă individul mă scârbea. Și fiindcă îmi plăcea Aurore. Am ținut un discurs despre egalitate. L-am citat pe Mao și raportul acestuia despre ancheta

întreprinsă printre țăranii din Hunan în martie 1927: „Dincolo de faptul că sunt supuse autorității politice, de clan și religioase, femeile se găsesc și sub autoritatea bărbaților. Aceste patru sisteme feudal-patriarhale sunt funiile cu care este legat poporul“.

— Bun, asta a spus Mao. Și cum îi traduci tu vorbele în practică? m-a întrebat Aurore.

— Făcând eforturi în direcția respectivă, i-am răspuns.

Stătea în picioare, în fața mea, pe când toți ceilalți erau așezați.

— Mai ai de lucru!

— Ajută-mă să merg înainte!

Ea. Eu. Apoi eu și iar ea. Replici prompte, făcute să doboare adversarul, plesnindu-l răsunător, pentru a-l convinge, șfichiindu-l apoi din zbor, de parcă unul ar fi ridicat paharul în cinstea celuiilalt.

— Erai de-o aroganță!... mi-a spus mai târziu.

— Și tu de un orgoliu...

Ricoșând de colo-colo, argumentele au început să ni se înmoaie. Câteva zâmbete răutăcioase, din sală, chiar m-au deranjat.

— Eeei, noi o să vă lăsăm s-o descurcați între voi..., ne-a propus unul dintre liderii noștri.

Aurore a roșit și s-a așezat. M-am înroșit și eu și am făcut la fel. Fiecare dintre noi ogindă a celuiilalt. A doua zi, Sam intra pentru prima oară în amfiteatrul din Jussieu.

Aurore nu era maoistă și nici pe Marx nu îl citise. Puțin îi păsa de tot eșafodajul nostru. Era feministă, antiautoritaristă, atașată pasional de propria-i libertate, descoperind în mișcarea noastră logistica necesară pentru a se putea apăra. Printre noi erau vreo treizeci de fete care nu aveau nici un fel de legătură cu militantele leniniste. Într-o zi, defilau împreună cu tovarășele lor pentru dreptul la avort, cu vârfurile degetelor mari și arătătoare lipite, sugerând sexul feminin. În ziua următoare mășăluiau cu pumnii ridicați pentru respectarea demnității imigranților îngrămădiți pe la marginea orașelor. Țignul Mișcării pentru Eliberarea Femeii, dimineața, violența maoistă, seara.

Când s-a născut Louise, Aurore s-a decis s-o termine cu politica. Lupta pentru demnitate urma să fie continuată în alte forme. Autonomiștii o speriau, fiindcă acțiunea directă nu i se potrivea.¹² Doar nu lustruia armele, ci alăpta. Știam, presimțisem încă de la început că Aurore se va opri la marginea falezei. Era deja profesoară de franceză, pe când eu nu mai terminam cu studiul istoriei. Lucrând ca pedagog douăzeci și opt de ore pe săptămână, pentru a-mi putea asigura traiul, atinsesem deja limita de vârstă fixată de Ministerul Educației Naționale, așa că statutul meu de student provoca zâmbete. Și astfel m-am trezit supraveghetor într-o școală cu program prelungit și nu cine știe ce disciplină.

¹². Mișcarea autonomistă a anilor '70 a fost formată din varii grupuscule de extremă stângă, anticapitaliste, antietatiste, antipartinice și antisindicaliste, unele, în Italia și Germania, practicând uzual terorismul.

Noaptea, acasă, le petreceam în crize de tuse. Louise se născuse prematur. Louise se născuse prea mică. Louise se născuse tare plăpândă.

— Îți jur că nu ți se va întâmpla nimic rău.

Îi murmurasem asta la ureche, când se născuse.

— Și așa o să murim de plictiseală, zâmbise maică-sa.

Am explicat:

— Nimeni nu vă va atinge nici măcar cu un deget. Nimeni, niciodată nu vă va face nici un rău. Nici uneia, nici celeilalte.

— Nici ție, a adăugat Aurore.

Nu. Nici mie.

*

Pe 10 mai 1981, am decis și eu încetarea focului. Louise avea paisprezece luni. Am mers, întreaga familie, la Bastilia. Aurore ducea un drapel breton, acel *Gwen ha Du*¹³ din copilăria ei. Prinsesem cu ace, de landou, o legitimație cu chipul lui Lenin. Trecuserăm brusc de la o facțiune la mulțime. Sam îmi lipsea. Nu ne-am putut apropia de piață. Am navigat clătinându-ne, totuși, în direcția ei. O africană i-a pus Louisei o brățară pe mână, ca să-i poarte noroc. Un bătrân arab, apărut de pe o stradă cenușie, s-a alăturat și el cortegiului. Îl zărisem mai devreme, ascuns după o

palisadă. Își ridicase gulerul cămășii și își alesese o cravată în onoarea acelei nopți. Ploua. Arabul pășea drept, cu fruntea sus. Aurore era sigură că, fără să știe, el ne-a călăuzit pașii în acea noapte de stânga. Când înainta el, înaintam și eu. Când ezita el, ezitam și eu. Dădea înapoi, ne întorceam și noi din drum. Îi urmam, în secret, fericirea. Se sprijinea într-un baston. Râdea când râdeam și noi, ridica ușor o mână, cu ochii la strania victorie. Verificându-și nodul cravatei. Trăgându-și mânecile hainei peste cele ale cămășii mult prea albe. Era scund. Era singur. Era frumos. Purta o mustață bătând în argintiu. Și ochelari cam prea mari.

13. *Alb și negru*, drapelul regiunii Bretagne, creat între 1923 și 1925 de către arhitectul și militantul naționalist breton Morvan Marchal.

La un moment dat, a renunțat, făcând loc bucuriei francezilor. S-a uitat la ceas. După care a luat-o în altă direcție.

— Ne întoarcem? a întrebat Aurore.

Da. Era vremea să ne întoarcem. Am coborât strada Saint-Antoine. La colțul cu Jacques-Cœur am dat iarăși de bătrânul arab sprijinit în baston. Nu știu ce m-a apucat, dar i-am pus palma pe umăr. A tresărit. S-a întors. Ce să-i fi spus?

— Vă rog să mă iertați, v-am confundat cu un prieten.

A zâmbit și s-a uitat la Louise, care plângea. A șoptit că e frumoasă. Fetei noastre i se făcuse foame, așa că am plecat.

Sam nu a acceptat să mă duc la spital. A așteptat să scape, mai întâi, de canule. Drept care, timp de trei luni, am așteptat să îmi telefoneze. Abia în ianuarie 1982, când a înțeles că va purta sondele și perfuziile până la sfârșitul zilelor, a acceptat să-i trec pragul salonului.

Detest spitalele, mirosul și curățenia din ele, privirile deja încețoșate de semnele morții. Despre boala lui Sam am aflat din ziare. După repetiția generală, cele zece spectacole programate cu *Ascensiunea lui Arturo Ui poate fi oprită*, după Brecht, fuseseră anulate. Câteva rânduri, prin ziare, explicau cum se puteau recupera banii. El nu-mi spusese nimic.

*

Începând din 1979, Samuel Akounis își împărțea viața între Beirut și Paris. Prima oară se întorsese în Franța pentru a ne fi martor la căsătorie. A mai făcut o călătorie pentru a o năși pe Louise. Sam era ca mine, nu chiar credincios, ci un cartezian rezonabil. Printre ezitățile mele, Aurore a reușit să scobească o nișă. Grație ei, așadar, sau din cauza ei, la un an după nașterea fetei am trecut pragul bisericii pentru a ne cununa.

Au fost de față cei mai buni prieteni ai noștri. Unii dintre ei, ca și mine, purtau sacou. Un fost coleg de la Jussieu, pe care-l vedeai doar în bluzon, avea acum o cravată în V. De data aceasta, Aurore a purtat rochie albă. Nimeni nu a râs de noi. Aurore era fericită, eu la fel, Louise stătea în rândul întâi, pe genunchii unei prietene. Preotul a vorbit scurt și la obiect. Nu-i păsa de unde veneam, dar ținea să fie sigur de locul în care urma să ajungem, de faptul că aveam să rămânem împreună, ea și cu mine.

Aurore a rostit jurământul. Apoi și eu. În ziua ceremoniei, robul lui Dumnezeu a fost mai politicos decât reprezentantul Republicii, care ne căsătorise civil. Ne-a cununat cu o bucurie vizibilă, care m-a bucurat și pe mine. Pe treptele bisericii, prietenii au aruncat peste noi cu orez colorat în roșu. Un suvenir, în ploaie, pentru a scuza tot restul.

În ziua aceea, Sam nu a putut pleca din Liban, dar, oricum, ne-a asigurat că va fi nașul Louisei.

— Dacă tot ați ajuns până acolo!

Cred că glumea. Numai că, două luni mai târziu, Aurore a luat-o de bună.

— Mi-ai pregătit totul cum se cuvine, i-a șoptit Sam, cu lumânarea în mână.

Își înfundase kipa în buzunar. A pus-o pe cap la ieșirea din biserică, ținând-o pe Louise în brațe pentru fotografie. Tare mai slăbise grecul meu. Îngrozitor. Întorcea din când în când capul pentru a tuși. Răgușise și se declara obosit din cauza unei bronșite care nu se mai termina odată. Monta două spectacole în paralel: Brecht la Paris și *Antigona* lui Anouilh la Beirut. Într-o zi chiar se scrisese despre el în *Libération*:

„Libanezii vor putea vedea un grec.“

Titlu insolit, dar articol favorabil. În portretul de pe ultima pagină, ziarul povestea biografia lui Samuel Akounis: copilul supraviețuitor, rezistentul grec, evreul ajuns sionist, dar rămas pro-palestinian. Regizorul iubit în anumite cercuri pariziene, fără să fi luat limpede partea vreunuia.

— Sunt un adept al teatrului de boulevard, le răspundea pasionaților tragediei.

Drama o considera un cadou pe care îl ambala în burlesc.

În ziar se mai susținea că știa la ce uși să bată pentru a-și salva teatrul de buzunar. În definitiv, nimeni nu mai trăia doar din vânzarea de bilete. Așa că nu îi era rușine să întindă mâna pe la diverse centre culturale, asociații, ministere. „Ar fi putut rămâne liniștit aici, se explica în *Libération*, însă Libanul l-a tras de mânecă.“ Dar și *Antigona* îl vrăjise. Numai că jurnalistul nu mai avea cum să fi știut și asta.

Sam își dorise dintotdeauna să pună în scenă opera neagră a lui Anouilh într-o zonă de război. Să ofere câte un rol fiecăruia dintre beligeranți. Să împace și capra, și varza. Mai întâi se gândise la Grecia de acum, ieșită de

sub zodia conflictului, unde ar fi amestecat foști oprimați și foști opresori, într-o unică reprezentatie, în teatrul lui Dionysos de pe pantele Acropolei. Își închipuia publicul așezat printre buruieni și pietrele antice, în lumina lunii de vară. „De ce *Antigona*?“, întrebase jurnalistul de la *Libération*. „Pentru că în text este vorba despre pământ și despre mândrie“, răspunsese Samuel Akounis. O găsisese și pe Antigona, o actriță grecoaică trecută prin pușcărie. Și personajul Doica, mama unui militant dispărut. Atâta doar că prietenii lui consideraseră ideea detestabilă.

— În concluzie, o să amesteci călăii cu victimele, îl acuzase un comunist.

Făcuse tot ce putuse pentru a convinge și un ofițer pensionar și o asociație a polițiștilor. Nu cumva aveau copii care făceau teatru? Părinți, poate? Prieteni? Degeaba însă a dat anunțuri prin ziare, alegându-se și cu amenințări cu moartea. În ianuarie 1976, a renunțat. Și a supraviețuit închiriindu-și *Micul Diomedes* unor actori de stand-up de toată jalea.

Într-o seară a venit la mine tulburat, abia mai respirând. Niște libanezi creștini atacaseră mahalaua palestiniană Quarantaine, din Beirut. Treizeci de mii de amărâți, înghesuiți în niște barăci acoperite cu tablă. După bombardarea cartierului, milițiile trecuseră la selecție, sfărâmând cohorte de drapele albe. Femeile și copiii în stânga, bărbații având vârsta potrivită pentru a putea folosi o armă, în dreapta. Sute de morți. După care zona a fost dinamitată, în așa fel încât suflare să nu mai existe și nimic să nu mai crească. Două zile mai târziu, palestinieni, libanezi și voluntari din afara țării au intrat în Damour, un orașel creștin aflat la sud de Beirut. Copii, femei, bărbați. Cei vii uciși, cei morți, cu mormintele profanate. Supliciu unui oraș pentru martiriul unui cartier.

Îmi aduc aminte chipul lui Sam: prăbușit, plin de durere și înfierbântat totodată. L-am simțit, am știut. Tocmai descoperise scena pentru Antigona. Febra aceea i-a circulat luni de zile prin vine. Își căuta actorii. A contactat Ambasada Franței, Consulatul, Centrul Cultural, Asociația Franceză pentru Acțiune Artistică, diferite ONG-uri și cluburi de ambele părți ale liniei frontului. Mai întâi de la musulmani. O trupă de tineri sunniți din Hamra. Apoi un grup de șiiți de la un teatru Ta'zieh care nu avea în repertoriu altceva în afară de moartea profetului Husayn. Sam a mai descoperit și o companie palestiniană, la Shatila, care și ea juca tot timpul același poem al

lui Mahmud Derviș. Cu timpul și fără a-și pierde răbdarea, a dibuit în munți și două asociații de spectacole ale druzilor. Apoi actori creștini în cartierul Achrafieh din Beirut și în Deir-al-Qamar.

Le-a spus tuturor doar că era grec, regizor și că își dorea să monteze *Antigona* în Liban. Fiecare dintre comunități a crezut că era singura solicitată. Sam nu putea să-și explice proiectul prin scrisori. Aștepta întrevederile pentru a-l expune pe larg. La sfatul Ambasadei Greciei, a anunțat și Ministerul francez al Culturii și autoritățile religioase locale. În același timp, a anunțat guvernul libanez.

La fiecare scrisoare, cu același text de fiecare dată, a adăugat atât dovada cesiunii drepturilor de autor, autorizarea reprezentării, cât și o recomandare semnată de mai mulți directori de teatru. Și, mai ales, câteva cuvinte binevoitoare semnate chiar de Jean Anouilh.

Sam a așteptat răspunsul zile de-a rândul. Săptămâni, apoi. După patru luni, au răspuns creștinii. Apoi șiiții. Trei frați. Răspunsul druzilor a venit în iulie 1976. Și al sunniților în noiembrie.

Toți erau de acord să-l primească pe grec.

Și își doreau să afle ce aștepta omul acesta din partea lor.

*

Sam era singur în salon. Vorbea cu glas stins. Își cerea scuze. Da, așa e, ar fi trebuit să-mi spună că e bolnav. Încă de când sosise în Franța avea dureri toracice, de cap și de articulații și respira cu greutate.

— Nu am fumat în viața mea.

Așa că s-a gândit la torturile la care a fost supus, la gazele inhalate. Într-o zi, după ce își pierduse puterile urcând scările, scuiparse sânge.

— Nu-mi place pata asta, zisese radiologul.

Și nici că Sam ajunsese atât de târziu la consultație.

Și-a pierdut pofta de mâncare, a slăbit. La Beirut era sub supravegherea medicului Ambasadei Greciei. La Paris, îl urmărea un prieten oncolog. Nu mai putea fi operat. Chimioterapia a făcut-o degeaba. Pe lângă plămâni, fusese afectat și ficatul.

— Îmi vine să vărs.

Asta a spus. Și că-i explodează tâmpilele, că parcă ar fi avut carton în gură și că toată limba îi era plină de afte.

Mi-era ciudă pe el. Și pe mine. Sfârșitul mișcării studențești de rezistență ne despărțise. Viața avusese grijă să ne împrăstie. Sam mi-a dat și adresa lui din Beirut și numărul de telefon, dar nu l-am sunat niciodată. Exista, și pentru mine asta era de ajuns. Îmi ziceam că prietenia noastră se hrănea chiar din acea distanță, dar m-am înșelat. Am pierdut trei ani din ființa lui.

M-am ridicat. Fereastra dădea, în depărtare, spre autostrada de centură. Iarna pusese stăpânire pe orașul care tremura sub gheață. Samuel a surâs. Se uita la vizitatori ca un regizor care împarte rolurile.

Era, de pildă, contrariatul, care nu îndrăznea să-l privească în ochi de teamă că ar putea lua și el boala. După privirile aceluia, Sam își putea constata propria ruină. Contrariatul îi mângâia așternutul, nu mâna. Și nu stătea mult în salon. Fiindcă îi era prea cald. Dar se va întoarce el repede. Sigur săptămâna viitoare. Poate.

Pe urmă, îngrijoratul.

— De unde-ai știut ce ai?

Fiindcă și pe el îl doare capul, brațul, tușește, se sufocă. Sam trebuia să-l liniștească. Ar fi de mers la o consultație? Da, bună idee! Mai ales că îngrijoratul mai și fumează, or Sam nu s-a atins în viața lui de vreo țigară. Un doctor de încredere? Ai un stilou?

Mai era și cel care știa. Care trecuse, la rândul lui, prin așa ceva, drept care cazul lui ocupa tot locul. Compara. Sora lui scăpase ori ba? Nu, suferise spre final.

— Nu ți-ai luat pompă pentru morfină? E aiurea, zău! Găsești peste tot în zilele noastre!

Măsura încăperea în lung și-n lat, supraveghea ca un profesionist infirmiera venită să schimbe perfuzia. Nu spunea vorbe bune, nu compătimea, pur și simplu se înscria brusc în protocol.

Turistul, apoi. Cel ce nici nu băga în seamă patul. Cel care trecea ca vântul pe lângă bolnavul de cancer și, abia intrat în salon, fugea la fereastră pentru a admira peisajul.

— Băi, dilimane, hai că n-au de ce să te-apuce dracii p-aici!

Făcea și el, turistul, ce putea. Zâmbea. Făcea cu ochiul. În cap îi urla groaza. Când a intrat, s-a și văzut pe el întins în patul de spital și imaginea asta l-a bântuit până a doua zi dimineață.

— Eu ce gen de vizitator sunt?

— Tu? Prietenul care a întârziat. Și, deci, s-a înfuriat.

Sam mi-a zâmbit. Îi căzuseră câțiva dinți. Pielea i se îngălbenise, ochii i se afundaseră în orbite și erau încercănați, cu vinișoare sparte și însângerate, de parcă ar fi încasat o lovitură. Dosul palmelor era plin de pete maronii. Unghiile se închiseseră la culoare, mai că se înnegriseră. Sam al meu... Din ușă nu l-am recunoscut. Mi-am oprit, totuși, lacrimile. Se ofilise de când nu-l mai văzusem.

— N-ai nici o vină, pricepi?

Sigur că pricepeam. Și-a deschis palma. I-am luat-o într-a mea. Niciodată nu îmi ținusem prietenul de mână, ci doar îl privisem.

— Ce pot să fac pentru tine?

A ridicat ochii.

— Mult. Mult poți face.

M-am apropiat. Mirosea iute a eter și a eucalipt. Era nebărbierit de mai multe zile. L-am mângâiat cu dosul palmei pe obraz.

— Știi de ce nu am purtat niciodată barbă și plete?

Am clătinat din cap. Nu. Nu știam. În tinerețe, în ziua în care tata a afirmat că Frank Zappa seamănă cu o maimuță, mi-am lăsat mustață. Fiindcă îmi plăcea muzica lui. Așa că am decis să arăt ca el.

— La Salonic, naziștii le tăiau barba evreilor bătrâni, a continuat Sam cu voce șuierătoare. O făceau în mijlocul străzii, pentru a-i umili. Pe fii îi obligau să măture trotuarul cu șepcile, iar taților le tăiau bărbile.

Prietenul meu făcea economie de respirație. Nu mai vorbea, ci expira cuvintele.

— Tata a fost arestat de nemți la Salonic, în iulie 1942. A fost dus în Piața Libertății alături de alte câteva zeci de mii. Au fost strânși în plin soare și obligați să facă o gimnastică stupidă: dreپți, pe vine, dreپți, mâinile sus, capul la fel. Tata purta barbă și perciuni. Un soldat SS le-a tăiat, pe urmă le-a ras doar un obraz, practic i-a jupuit cu un cuțit. Cei mai mulți dintre bărbați au fost duși la muncă în folosul comunității. Tata, însă, avea sânge

pe cămașă, așa că ni l-au trimis acasă, un fel de amânare cu opt luni a pedepsei.

Când coloneii greci au interzis bărbaților portul bărbii și al pletelor, am hotărât să nu le las niciodată dreptul de a-și bate joc de mine. Așa că m-am tuns și m-am pieptănat îngrijit, m-am bărbierit și am purtat mereu sacou în oraș. Chestie care i-a pus pe gânduri pe tovarășii tăi atunci când ne-am cunoscut.

Sam a închis ochii. Era epuizat. Dorea să-mi vorbească despre Beirut și despre *Antigona*. Trebuia să mă întorc repede să-l mai văd. Zicea că viața abia de-i mai pâlpâie printre pleoape. Atunci, mâine?

A doua zi mi-am reluat locul, la capul patului. Sam dormea. Am așteptat. Aurore a plâns când a aflat că e bolnav. S-a dus să-l vadă în timpul săptămânii, cu două prietene, foste colege de la Jussieu. Sam le zicea cu drag *Benzinardele*¹⁴. Pe noptieră lăsase exemplarul din *Antigona* editat în 1945, cel pe care mi-l arătase cu câțiva ani mai-nainte. Și kipa tatălui său. Respira greu și, odată cu aerul, din piept îi urcau la suprafață voci șoptite amestecate cu tânguiri. Gândul mi-a fugit la infern. La un tablou al lui Bosch. La bărbații-insectă aruncați în cuptoare. Mi-am potrivit respirația după a lui. Când și-o ținea, făceam și eu la fel. Îi priveam bătăile inimii pe monitorul de lângă pat. Apoi am închis ochii și le-am numărat pe cele ale inimii mele. Am adormit. Au sosit două infirmiere pentru a-i face toaleta. Încă mai dormea. I-am mângâiat degetele și am plecat.

¹⁴. *Les Pétroleuses*, termen utilizat în timpul Comunei din Paris, 1871, aparent produs al propagandei adversarilor politici, desemnându-le pe soțiile unor comunarzi, care ar fi incendiat unele clădiri publice, printre care și pe cea a Primăriei.

Am revenit peste două zile. Sam se trezise și avea capul sprijinit pe două perne. Mă aștepta.

— *Antigona* va fi jucată la Beirut.

Am dat din cap. Știam. Sam își găsisese actorii, ba chiar și câteva dubluri. Încă nu apucaseră să repete, dar se întâlniseră pentru prima dată într-un local aparținând Ambasadei Greciei.

Antigona era o sunnită palestiniană. Hemon, logodnicul ei, un druz din districtul Shuf. Creon, regele Tebei și tatăl lui Hemon, un maronit din cartierul Gemmayzeh. La început, cei trei șiiți refuzaseră să joace Gărzile, personaje pe care le considerau lipsite de orice importanță. Pentru a echilibra situația, unul dintre ei era, totodată, și pajul lui Creon, iar altul acceptase și rolul Mesagerul. E treaba regizorului să descurce chestii de-astea. Fusesse găsită și o šiită bătrână pentru rolul reginei Euridice, soția lui Creon. Doica era o caldeeană, iar Ismena, sora Antigonei, o catolică armeană.

Castingul durase doi ani. Toți tinerii făcuseră ceva teatru, mai puțin Euridice, care, oricum, nu avea altceva de făcut decât să coasă pentru sărmanii din Teba. La început, Sam se prezentase drept grec. El urma să fie Corul, voce esențială în teatrul antic. Apoi și-a mărturisit sorgintea evreiască, moment în care a fost nevoie ca šiiții să fie înlocuiți cu alți trei actori. La fel și catolica, pentru că nici ea nu a suportat dezvăluirea.

— Și-o s-o montezi tu, Georges.

M-am apropiat.

— Iartă-mă, dar...

— Ba nu, tu să mă ierți. Însă eu nu mai am nici timp, nici putere.

A închis ochii. Parc-ar fi fost un om ajuns la adânci bătrâneți.

— Ce a fost greu a fost făcut. Personajele astea ale tale sunt gata. Te așteaptă.

Personajele mele?

Acum eu eram cel căruia îi lipsea aerul. Sam abia de mai șoptea. Vocea îi suna metalic. Zicea că fiecare dintre actori își învățase textul și că mai era nevoie doar de câteva repetiții. Urma să aibă loc o singură reprezentație, în octombrie. Era necesară o sală neutră, nici în vestul, nici în estul Beirutului. Undeva pe linia de demarcație. O fostă școală, un depozit, indiferent ce. Își dorea un spațiu care să vorbească despre război, arat de gloanțe și de explozii. Patru ziduri. Fie și trei. Acoperișul putea lipsi, oricum nu conta. Ajunsese într-un cinematograf în ruină, care îi plăcuse. Își imagina publicul provenit din cele două comunități intrând în acel teatru al umbrelor din ambele părți ale frontului. Vedeau parcă spectatorii sosiți cu scaune pliante,

cu perne, sticle de apă, fistic. Cu toții laolaltă. Două ceasuri dintr-o seară de toamnă. Combatanții fraternizând timp de un spectacol.

— Vezi? m-a întrebat Sam.

Nu. El, în schimb, vedea. Mi-a descris scena plină de moloz și cele trei uși pictate pe un zid ciuruit. Chipurile spectatorilor. Cercul de lumină albă. Actorii. După care a intrat în scenă.

— Personajele astea vor juca povestea Antigonei. Antigona este slăbătura aia mărunță care stă colo, jos, și nu zice nimic...

A ridicat brațul cu greu, arătând cu degetul către un colț al încăperii.

— Georges, îi vezi?

Deschisese ochii mari. Privirile i se întorceau din morți.

— Îi vezi, acum?

— Da, am răspuns.

Îl vedeam pe Samuel Akounis care lupta pentru viață. Cu brațele pline de tuburi, cu pielea acoperită de echimoze maronii. A strâns încă o dată pleoapele, lăsând o lacrimă să îi alunece către tâmplă. Am ezitat. Aș fi vrut să-i șterg brazda aceea de amărăciune, însă nu am făcut-o. Încremenit de dorința pe care mi-o comunicase, de cearceafurile cenușii, de inima lui nefericită care șerpuia pe ecranul verde. Samuel Akounis lupta pentru viața Antigonei. Se bătea așa, culcat, adunând tot curajul care-i mai rămăsese.

— Ia caietul meu de lucru de pe noptieră. Citește-l și adaugă ce trebuie. Umple-l. Aceasta va fi foaia ta de parcurs. Ia și mapa de plastic cu tot ce e în ea. Data viitoare îți voi da un CD și un cadou pentru actrița palestiniană.

M-am uitat la caietul negru cu supracopertă violet, închis cu un elastic. Îl pusese peste kipa de la tatăl lui. Sam mă privea atent. Părea dezamăgit de tăcerea mea.

— Haide, Georges, zi da!

— Da.

Pe moment nu mi-a părut rău. Nici când am ajuns pe coridorul spitalului. Nici pe stradă, respirând aerul plin de viață al iernii. Nici pe trepte, urcând fără grabă către vocea fetei mele. Abia ajuns în fața Aurorei am început să am îndoieli.

— Ce i-ai promis?

Louise avea doi ani. Se agăța de piciorul meu șubred. Era leită maică-sa. Aurore în miniatură. Și pomeții, și părul... Și un pic din mine în privirea neliniștită.

— Răspunde, Georges! I-ai promis că te duci?

Mi-am lăsat fata jos, pe scăunelul ei din răchită împletită. Fusese al mamei ei, de când era mică. Și al mamei mamei ei, membra Rezistenței de la Douarnenez. Apartamentul nostru era bântuit de urme ale trecutului.

— La noi te-ai gândit?

Sincer? Nu. Abia când am ajuns la ușă mi-a apărut și imaginea familiei. La spital, doar Samuel exista pe lumea asta. Puterea și voința lui. El și *Antigona*, ultima lui bătație. Eram în ianuarie 1982. Îmi spuseseam că trei drumuri la Beirut vor fi suficiente. Prima întâlnire cu actorii, să ne cunoaștem, câteva repetiții, generala și reprezentația propriu-zisă din octombrie, conform dorinței lui Sam. Două sau trei săptămâni, de fiecare dată, totul întinzându-se pe durata a nouă luni. În cadrul Ministerului Educației Naționale nu mai aveam nici o titularizare. M-aș fi putut descurca doar cu zilele de concediu pe care le aveam ca pedagog, mizând pe ceva cursuri de pregătire profesională, jonglând deci cu zilele și cu săptămânile.

Aurore a luat-o în brațe pe Louise. Se făcuse ora mesei. Le-am urmat în bucătărie.

— Lasă-mă pe mine.

Numai că Aurore mi-a luat din mână bavețica și farfuria colorată. Nu voia să transforme ritualul liniștit în câmp de luptă. Așa că am ieșit din încăpere.

— Ați tras deștept sforile ca să dați lovitura, da?

Vocea soției mele venea tocmai din celălalt capăt al apartamentului.

— Ce lovitură?

— Vasăzică asta era treaba cu fotografiile de identitate pentru Sam!

M-am întors în bucătărie.

— Care fotografii?

Aurore încălzea o crăticioară.

— Știi ceva? Termină, te rog! Deci pentru asta erau fotografiile?

Nu am știut ce să-i răspund.

Înainte de botezul Louisei, Aurore îmi ceruse cinci fotografii tip carte de identitate. Era vorba despre o surpriză din partea lui Sam. Pentru aniversarea mea, voia să facă un colaj cu chipurile lui, al meu și ale prietenilor. Așa îi spusese nevastei mele. Mă dusesem la automatul din Gara de Est, și ieșisem cu gura strânsă în unele, sașiu aproape în altele. Aurore izbucnise în râs. Lui Sam i se păruseră perfecte. Și timpul trecuse, iar Sam nu mai spusese niciodată nimic despre cadou.

Louise părea îngrijorată. Aurore m-a dat la o parte cu dosul palmei.

— Te-ai gândit că nu ai plecat niciodată din Franța?

Aici avea dreptate. Două călătorii, în copilărie, în Munții Pădurea Neagră, o amintire din Elveția, o imagine din Torino. Am refuzat să intru în Spania câtă vreme mai trăia Franco. Și în Grecia tot așa, din cauza coloneilor. Numai că Franco murise, iar coloneii fuseseră învinși. Nu mai aveam nici scuze, dar nici timp. Sau chef. Pentru mine a călători nu a fost niciodată o plăcere. Mă încremeneam până și gândul de a-mi face bagajul, de a încuia ușa casei, de a pleca renunțând la propriile obișnuințe. Franța o bătusem bucată cu bucată. Îi cunoșteam livezile, munții, litoralul, regiunile și frontierele. Aurorei nu-i ajungea, dar pe mine mă mulțumea:

— Lasă că pe acolo mai e și război. Sau ai uitat?

Auzeam lingura curățând pereții bolului și gânguritul Louisei. Da, războiul. Sigur că nu uitasem. Sam alesese Libanul tocmai pentru a demonstra împotriva acestuia. Aurore cunoștea toate detaliile. Ca și faptul că hotărârea mea era luată. Arunca și ea două-trei cuvinte, fără speranța că m-ar fi putut convinge.

Apoi a culcat-o pe Louise. Se temea pentru ea, pentru fetița noastră. De data aceasta nu era vorba despre a spune câteva replici dintr-o piesă de teatru într-o Casă a Tinereului, ci de a te ridica împotriva unui război generalizat. Sublim lucru! De neconceput, imposibil, grotesc, să te duci într-o țară în care domnește moartea, cu un nas de clown, și să aduni zece oameni, fără să știi nimic despre nici unul. Să culegi câte un combatant din fiecare tabără și să-i pui să se joace de-a pacea. Să urci pe scenă armata asta. Să o conduci cum ai dirija un spectacol de balet. Să-i ceri lui Creon, actor creștin, să o condamne la moarte pe Antigona, actriță palestiniană. Să-i sugerezi unui šiit să fie pajul unui maronit. Toate astea erau complet lipsite

de sens. I-am răspuns că avea dreptate. Observațiile erau corecte. Era deci războiul o nebunie? Sam pretindea că atunci și pacea trebuia să fie la fel. Trebuia doar propus faptul de neconceput. *Antigona* pusă în scenă pe linia frontului avea să fie o surpriză în mijlocul luptelor. Atât de frumoasă, încât puștile aveau să amuțească.

— Pentru un ceas..., a rânjit Aurore.

Stătea jos. M-am lăsat pe vine, între genunchii ei.

— O oră de pace? Chiar ai vrea să ratăm așa ceva?!

Și-a regăsit zâmbetul. Ținea să aibă garanții. Să știe cine mă aștepta la Beirut, cine mă putea apăra și cine scăpa, la o adică. Dorea să cunoască datele întoarcerii din fiecare călătorie, numele actorilor, totul. Ținea ca lucrurile să fie puse la punct acolo la sosirea mea. Și absolut sigure. Voia ca la cel mai mic dubiu, la cea mai mică alertă, la cel mai mic pericol, să renunț.

— Jură!

— Jur!

— Nu! Nu așa! Uită-te-n ochii mei! Jură pe copilul tău!

— Jur pe copilul meu!

O luasem de mâini, fără a mă ridica de lângă genunchii ei. M-a privit lung, îngrijorată. Îmi strângea dureros degetele. Louise a țipat în somn.

— Îi vei lipsi, a spus soția mea.

S-a ridicat și s-a dus să vadă ce s-a întâmplat.

Maurice Duruflé

Am citit *Antigona*. Pentru prima dată. În 1974, când Sam mi-a dăruit textul lui Jean Anouilh, cartea a rămas uitată pe noptiera mea. Și acolo a fost acoperită de ziare și de scurgerea timpului. Peste ceva vreme am deschis-o și am parcurs doar câteva pagini. Nu spre Teba se îndrepta sufletul meu. Gărzile lui Creon, trăsnind a usturoi, a piele și a vin, nu mi-au reținut atenția. Am pus cartea într-un raft al bibliotecii și acolo am uitat-o. Trecuseră opt ani.

Am citit *Antigona*. Tulburat, notând fraze pe care să le spun apoi cu voce tare.

*

Antigona, așadar. Povestea slăbăturii mărunte, fiica lui Oedip și a Iocastei, suveranii Tebei. După sinuciderea mamei și exilul tatălui, cei doi fii s-au luptat pe viață și pe moarte pentru tron. Pe moarte. Cu-adevărat. Fiindcă nici unul nu a supraviețuit. Astfel, Creon, fratele defunctei regine, a ajuns rege. Dintre nepoți, zicea el, îl prefera pe Eteocle lui Polinice. Drept care a ordonat ca primul să fie înmormântat cu onorurile cuvenite, pe când pe al doilea a refuzat să-l îngroape. Mai mult, a dat un edict regal prin care condamna la moarte pe oricine ar fi îndrăznit să cinstească trupul lui Polinice, lăsat pradă razelor soarelui și vulturilor, dorind să lipsească și de lacrimi, și de mormânt „renegatul, revoltatul, banditul“. Doar Polinice ținuse să îl ucidă pe Oedip și Creon aflase.

Într-o dimineață, una dintre gărzile care păzesc cadavrul observă că pământul din jur a fost scormonit și apoi aruncat peste cadavru, conform ritualului, ca un lințoliu de praf. Creon și-a ieșit din fire. Unul dintre supuși

tocmai l-a jignit. Un trădător i-a dăruit acelui nimic onoarea rânduiei
funebre. Într-un desiş, paznicul găseşte o lopăţică de copil, mică şi ruginită.
La prânz, Antigona e arestată. Se întorsese pentru a duce la capăt
ceremonialul de una singură, plină de pământ sub unghii şi cu genunchii
zgâriaţi. Ismena nu a însoţit-o. Mult mai frumoasa ei soră a făcut tot ce-a
putut pentru a o convinge să renunţe.

Pe Creon teribila veste l-a impresionat. Antigona e nepoata lui dragă şi
trebuia să se mărite cu Hemon, propriul lui fiu. Atunci regele îi propune s-o
facă uitată şi să păstreze secretul. Totul se poate rezolva doar cu o palmă şi
cu nişte pâine uscată, însă Antigona refuză. „Eşti întruchiparea orgoliului lui
Oedip!“, mormăie Creon. Ea răspunde că nu crede în fericire, că nu poate
face pactul cu viaţa. Îşi doreşte moartea, o aşteaptă.

Consternat, Creon o dă pe mâna soldaţilor din gardă, care o îngroapă de
vie. Numai că, în clipa în care mormântul este pecetluit, regele află că
Hemon, fiul lui, s-a lăsat închis acolo împreună cu Antigona. Aleargă
împreună cu gărzile şi dau la o parte bolovanii de la intrarea în mormânt,
dar e prea târziu. Antigona s-a spânzurat cu centura, care-i stă ca un colier
la gâtul unui copil. Hemon o ţine în braţe. Plânge. Zărind prin semiîntuneric
părul argintiu al tatălui său, se ridică cu sabia în mână. Creon dă înapoi. Fiul
îi aruncă o privire dispreţuitoare şi îşi înfige lama în burtă.

Creon a pierdut totul. I-a mai rămas doar Euridice, regina lui, soţia lui,
care coase la nesfârşit haine pentru săracii din Teba. Dar când ajunge la ea,
cu inima zdrobită, nu mai găseşte decât încă un cadavru. După ce a terminat
de împletit un rând, a lăsat andrelele deoparte şi s-a culcat în patul copilului
ei mort. Acolo, printre jucăriile de pluş, şi-a retezat gâtul. Surâdea, când
Creon a intrat în încăpere.

CREON

Şi ea. Toţi dorm. Ce bine! Ziua a fost grea. (*Pauză. Reia înfundat.*) Ce
bine trebuie să fie să poţi dormi!

Am închis cartea. Eram pregătit pentru slăbătura aia mărunţă. Pregătit să
primesc în mine această victimă aleasă de soartă. Şi pregătit să mă supun
datoriei frăţeşti. Nu ştiam, din firea ei, decât refuzul de a trăi. Nu ştiam, din
firea mea, decât dorinţa de a trăi.

*

Mi-am adus aminte de Sofocle și am cumpărat *Antigona* lui. Și pe a lui Brecht. Și traducerea lui Hölderlin, din care s-a inspirat. Am notat în caietul de regie al lui Sam: „Antigona, aici și acum“. Născută în Grecia, închipuită în ghearele Reichului ori jucată în Parisul ocupat, Antigona aparținea tuturor vremurilor. Deci și actualității pe care o trăim.

Nu există costume de scenă. Fiecare actor vine cu hainele pe care le poartă în oraș, scrisese Samuel Akounis. Lumea trebuie să aibă impresia că participă la o repetiție. Și să fie surprinsă de diferența dintre text și costumație. La premiera absolută a piesei lui Anouilh, la Teatrul Atelier (Paris, 4.02.44), Antigona era îmbrăcată într-o rochie de mătase neagră, cu o cruce la gât. Creon în costum, cu vestă, papion alb și pantofi lustruiți. Gărzile purtau pardesiuri din gabardină și pălării cu boruri moi (Gestapo?). Efectul scontat nu era sugerarea Tebei, ci a Parisului ocupat, pe timp de iarnă. Spectacolul trebuie să vorbească despre prezent.

Pagină după pagină, Sam oferea direcția în care trebuia să se îndrepte spectacolul. Observațiile erau vechi, primele din urmă cu un an. Știa că va trece altcuiva obligația de a continua lucrul. Scrisul îi era subțire, aplecat, clar. În franceză. Acum sunt convins că pentru mine scrisese.

Nu trebuie confundat Creon cel brutal al lui Sofocle cu acela covârșit de amărăciune schițat de Anouilh. La Sofocle, Creon este un personaj tragic. La Anouilh, Antigona este purtătoarea tragediei...

Numele lui Duruflé revenea deseori. Și titlul *Pie Jesu*, recviemul său. Într-o margine a foii, numele cântăreței Pilar Lorengar cu un semn de întrebare.

Vor fi un violoncel și o mezzosoprană. Obligatoriu! Vreau să aud cântându-se „Pie Jesu Domine, dona eis requiem. Dona eis requiem sempiternam“ exact în momentul în care gărzile o ridică pe Antigona.

„Împărate Sfinte Isuse Christoase, odihnește-i în pace. În veci odihnește-i în pace“, copiasse apoi fraza în franceză. Schițe cu indicații scenografice,

poziții ale actorilor în crochiurile de decor... Țineam în mână testamentul lui Samuel Akounis. Mi-l dăduse de pe patul de spital, împreună cu scrisoarea lui Anouilh și kipa tatălui său. Refuzasem. Insistase. Își dorea să fie purtată în scenă de către Cor. Își dorea ca acoperământul din catifea neagră să fie acolo, răspunzând voalului uneia, beretei alteia, kefiei ținute pe umeri de Antigona.

— Corul tu o să fii, Georges. Deci cel care va purta kipa.

A schițat un zâmbet.

— Vei fi evreul.

*

Alături de carnet, de însemnări, de schițe, Sam îmi mai dăduse și scrisorile de motivație ale actorilor, numele și adresele lor. Toți îi scriseseră în franceză. Unii, doar câteva cuvinte. Alții povestindu-și viața, descriindu-și cartierul, explicându-și pasiunea pentru scenă. O actriță chiar îmi trimisese CV-ul. Și așa am avut pentru întâia oară sentimentul Beirutului. Prin hârtiile mototolite, prin scrisul unei mâini tinere. Totul exista aici. Antigona și Creon adăugaseră și câte o fotografie.

Imane era tânără, zveltă, cu voalul albastru tras spre ceafă pe deasupra părului roșcat. Abia să fi împlinit douăzeci de ani. Mi s-a părut izbitor de frumoasă. Prea frumoasă, poate, pentru „slăbătura aia mărunță“. Piele albă, păr mătăsos. „Chipul va trebui săracit“, scrisese Sam pe spatele fotografiei. Apoi adăugase cu roșu: „Există acordul oficial al lui Yasin, fratele ei, luptător în cadrul Fatah“.

Charbel trebuie să fi avut treizeci de ani. Îi mai trebuia încă o dată pe atât. „Machiaj, păr grizonant. Duritate frumoasă.“ Tânărul avea chip de granit și privire neliniștitoare. Nu puteam ști dacă așa pozase pentru rol sau acesta era cu adevărat el însuși. Am pus imaginile una lângă alta. Antigona, Creon. Imane, Charbel – deci fundația de care dispuneam. Rămâneau de descoperit șapte, deocamdată, fantome.

I-am telefonat lui Imane într-o luni din ianuarie. Am auzit o voce de arab, de copil. Un bărbat apoi, după acesta un altul, în sfârșit Antigona.

— Samuel?

— Bună ziua, Imane, mă numesc Georges.

Vorbeam și Antigona mă asculta. Respira zgomotos. Comunicarea, telefonul, emoția. I-am povestit totul. Știa de cancer și de spital. Încercase să îl sune, căci veștile nu erau deloc bune. Șiții nu veniseră la întâlnire, iar maronitul...

— Charbel?

— Da, Charbel. Fratele lui nu îl lasă să treacă linia de demarcație.

— Trebuie s-o facă?

Tăcere la celălalt capăt al firului.

— Cum adică: trebuie s-o facă? În afară de el, noi, toți ceilalți, locuim în vestul Beirutului sau în cartierul de sud. Până și Nakad a plecat din munți și stă acum în Hamra.

— Nakad?

— Druzul. Familia lui locuiește vizavi de Hotelul Cavalier. Doar n-o să trecem opt oameni linia pentru a da de unul singur!

— Și atunci ce e de făcut?

— N-am idee. Familia nu vrea nici măcar să ni-l dea la telefon. Cred că fratele lui nu este de acord să-i frecventeze pe musulmani. Înțelegeți?

Înțelegeam. Bineînțeles că înțelegeam. Dar nu pricepeam. Sam îmi spusese că, fără ca el să fi fost de față, avusese deja loc o primă întâlnire în centrul orașului. O primă lectură la masă, pe care mi-o descrisese așa cum i-o relatase Imane, cu tot cu chicotele și aromele de ceai. În realitate, acea întâlnire nu existase niciodată, după cum mi-a mărturisit palestiniana. Repetiția respectivă fusese doar invenția ei, pentru a nu-l mâhni și mai tare. De când regizorul fusese internat, actrița încerca să îl menajeze, ascunzându-i veștile proaste și înfrumusețând micii pași înainte. Se cunoscuse cu armeanca și cu caldeeană. Se întâlnise chiar și cu actorul druz, pretinzând că veniseră și toți ceilalți. Într-o seară chiar stătuse de vorbă la telefon cu Ismena. Îndepărtata conversație ajunsese până la Sam o întâlnire de primă importanță. Și le închipuise pe Antigona și pe sora ei repetându-și textul în mijlocul străzii, în aplauzele a vreo douăzeci de puști veseli. Actrița m-a mai anunțat și că șiitul, cel care trebuia să joace rolul pajului, și-a dat seama că rolul lui era ridicol. Doar patru fraze undeva, la final. Numai unsprezece cuvinte. Așa că el și frații lui puseseră totul sub semnul

întrebării. Oricum, reprezentau jumătate dintre musulmanii din Liban. Își doreau anumite garanții pentru a se angaja în aventură. Asta era tot? Nu. Actrița care urma să o joace pe Ismena lucrase pe textul lui Sofocle, repetând trei luni la rând. Iar de la Doică nu mai avea nimeni nici o veste de câteva săptămâni.

Eram covârșit. Cu excepția acordului de principiu obținut de Sam din partea Organizației pentru Eliberarea Palestinei, nu exista nimic. Nu existase niciodată nimic, în realitate. Visul lui Sam ținea doar cât cele treizeci de pagini din caietul de regie. Receptorul telefonului mai că-mi făcuse rană la ureche. Auzeam respirația lui Imane.

— Mai sunteți acolo?

Da, mai eram. În picioare, apoi așezat, înainte de a mă prăbuși.

— Și dumneavoastră, Imane? Cum stați?

— Eu? Eu sunt gata de treabă, a răspuns Antigona.

Aurore a intrat cu Louise, pe care o aducea de la creșă. Am închis.

— Vorbeam cu Beirutul.

— Și?

— Sunt pregătiți. Numai pe mine mă mai așteaptă.

Cum puteam să mint!...

— Până la urmă chiar cred că te invidiez, a conchis Aurore.

Iar eu am zâmbit. Pântecele mi-era plin de nisip...

*

— Ai vorbit cu Imane?

Sam se uita în tavan. Eu fierbeam. La intrare, o infirmieră mă întrebase unde mă duceam. Nu-i răspusesem. O alta mormăise undeva, pe un coridor, că nu aveam ce căuta pe acolo. Că orele de vizită se încheiaseră. Am dat să merg mai departe, dar mi s-a proțăpit în față. I-am pus o mână pe umăr pentru a o da la o parte. Un medic a ieșit din cabinetul de gardă. Era înalt, tânăr, cu părul deja albit pe alocuri.

— Domnul nu are voie să intre aici! s-a răstit cel în bluză albastră.

M-am întors spre el. Privirea îi era liniștită. Nu se temea sub nici o formă de mine.

— Sunteți din familie?

Am explodat.

— Din familie? Chiar vreți să știți pe unde umblă familia lui? E moartă familia lui! Exterminată, la Auschwitz, e familia lui! Înțelegeți cum vine?

— Calmați-vă.

O infirmieră ieșea dintr-un salon cu degetul lipit de buze. Făceam prea mult zgomot.

— V-am întrebat dacă faceți parte din familie sau dacă aveți un motiv care nu suportă amânare pentru a deranja un spital întreg la această oră.

Medicul se uita la mine. Eram chiar în fața lui. Îmi înfundasem mâinile în buzunare pentru a le opri tremurul. Furia începea să mi se risipească. Îmi părea rău de fața pe care o aveam, de cuvintele spuse, de amenințările aruncate în noapte. Culoarul se liniștise. Femeile se speriaseră, dar bărbatul se stăpânea. Îmi părea rău. Plecasem în fugă de acasă. Trebuia ca Sam să afle adevărul. Acum, imediat. Să știe că *Antigona* lui ajunsese o ruină. Că actorii lui nu existaseră nici odată. Dacă mă duceam până la Beirut, o făceam pentru a pune capăt proiectului. Să-l scuz, să-mi cer iertare, să merg pe la toate personalitățile, asociațiile, instituțiile pentru a anunța că Samuel Akounis renunță. Imane mințise. Trebuia s-o afle. Alergasem pe străzi, în metrou, pe holul spitalului, încât de-abia mai respiram. Ținând ca prietenul meu să mă privească în ochi, cu mâinile în mâinile mele, cu sunetul bătailor inimii lui, cu zgomotul ca de supt al perfuziilor, cu respirația îngreunată, cu toate mirosurile astea de detergent, de rânced, de curățenie și de agonie. Fiindcă îi datoram adevărul.

— Eu sunt familia lui. Nu are pe nimeni altcineva în afară de mine.

— La cine vă referiți? a întrebat medicul.

— La salonul nu-mă-uita, a răspuns infirmiera.

Bărbatul s-a uitat la ceas, ridicând mâna până la nivelul ecusonului pe care scria „Doctor E. Cohen“. Apoi s-a uitat la mine. Eu am coborât privirea spre numele de pe ecuson.

— Vă acord un sfert de oră, a precizat zâmbind medicul.

— Ai vorbit cu Imane?

M-am așezat cu palmele sub coapse, clătinând din cap. Eram năucit de propria mea tâmpenie. Cu inima bătând să-mi spargă pieptul, cu gândul la spaima infirmierelor.

— Ți-a povestit cum a mers repetiția?

Am răspuns vag, mecanic.

— Repetiția? Da, sigur că da. Însă nu integral, doar o parte. Comunicațiile cu Libanul sunt foarte proaste. Lasă că și eu am sunat cam târziu.

Sam a întors capul. Nu aprinsesem lumina în încăpere. Doar lampa albastră de la capul patului. Privirile lui îmi cereau un răspuns clar, așa că am zis:

— Creștinul a trecut cu greu linia, din cauza fratelui lui, dar până la urmă a reușit. A întârziat. A ajuns pe la jumătatea lecturii.

Ochii lui Samuel. Gura deschisă, buzele uscate.

— Și?

— Imane mi-a spus că a fost ceva incredibil. S-au ridicat toți – Hemon, Ismena, Doica, Euridice, Gărzile – și l-au luat în brațe pe Creon.

Sam a zâmbit. Și cuvintele i-au venit ca din mormânt:

— Vezi, Georges? Teatrul ca pace, deși război peste tot prin preajmă.

Am dat din cap, frământându-mi degetele, zdrobindu-le. Sam a închis ochii.

— Se poate, deci. Știam eu...

Am adăugat că actorii își învățaseră rolurile, poate cu excepția prințesei Ismena, care recita cam ca pe vremuri, pozând ușor ridicol. Șiții acceptaseră într-un târziu partiturile chiar și atât de scurte și intraseră în joc. Euridice tricota la nesfârșit eșarfa.

Sam zâmbea.

— Imane mi-a zis că Doica dă foarte bine, plină de tandrețe, că se simte în largul ei. Și Creon a fost formidabil.

— Dar Antigona?

— E gata. Asta e tot ce mi-a spus.

— Când pleci?

— Săptămâna viitoare.

Am zis-o pe negândite. Sam s-a întors încet spre perete, cu spatele la mine.

— Ia plicul de pe masă. E o placă în el, un vinil. Pachetul din geantă se împarte între Imane și Yasin, fratele ei. Așa le-am promis.

Și a adormit.

Culoarul era gol. Am trecut prin fața cabinetului infirmierelor, îndreptându-mă către ascensor. Doctorul a apărut cu niște dosare în mână.

— Ați reușit să stați de vorbă?

Am confirmat din cap, căutându-mi cuvintele.

— Aș vrea să îmi cer scuze...

— Pentru ce?

— Pentru chestia cu Auschwitzul.

S-a uitat la mine cu chipul lipsit de expresie.

— Mai bine v-ați cere scuze infirmierelor, pe ele le-ați jignit.

Simțeam că nu am curajul de a mă întoarce.

— Ați vrea să o facă un Cohen în locul dumneavoastră?

Am revenit la ușa lor. Stăteau la o masă. M-am oprit în prag, mort de rușine. Una dintre ele a ridicat privirea, cealaltă a continuat să scrie ceva. Pentru a fi iertat aș fi vrut să îmi explic furia, vina, frica de a-mi pierde prietenul, să lămuresc cum stăteau lucrurile cu Antigona, cu Beirutul, cu acel război care mă aștepta. Dar am rămas în prag, fără să pot scoate un singur cuvânt. Apoi:

— Vă rog să mă scuzați. M-am purtat prosteste și nedrept.

Cea mai tânără a dat din cap. Cealaltă doar m-a privit.

— Vă rog să mă iertați, am șoptit.

Și am fugit.

*

În plicul lui Sam erau niște adrese: Ambasada Franței la Beirut, reședința ambadorului Greciei, telefoane personale ale unor consuli, cercuri culturale, asociații. Și altele mai obscure: nume ale unor miliții și persoanele lor de contact, dar și modalități de a lua legătura cu autoritățile libaneze.

Pe lângă toate acestea, Sam adăugase cinci autorizații de liberă trecere, niște cartoline plastificate, cu numele meu. Una era în limbile arabă și franceză, cu cedrul verde în cerc roșu și crucea stilizată a forțelor libaneze. O alta avea imprimat un planiglob pe care erau aplicate o cazma și un toc, simbolul socialiștilor druzi. Se adăugau permisele de liberă trecere semnate de reprezentanții armatei libaneze, ai mișcării Amal, ai milițiilor šiite și ai mișcării Fatah. Vederea fiecăruia dintre ele îmi provoca o grimasă. Un soi de joc al buzelor și al privirilor căzând pe însemnele respective. Eram stupefiat. Iată de ce îmi făcusem fotografiile la automatul din gară. Aurore avusese dreptate. Lovitura era pregătită de multă vreme.

Am vrut să o trezesc să-i spun, dar nu m-a lăsat inima. Dormea prea liniștită. Și, oricum, aveam tot timpul pentru a-l înjura pe prietenul nostru. Probabil că, la un moment dat, Louise începuse să plângă, așa că maică-sa o culcase pe locul meu. Le-am privit. Aurore dormea, ca de obicei, pe o parte, cu ambele palme strecurate sub obraz. Fetița era întinsă pe spate, cu gura deschisă. I-am trecut un deget peste frunte. A făcut un gest de parcă ar fi alungat o muscă. După care s-a întors și s-a lipit de mama ei. Spatele fetei mele, spatele soției mele, spatele prietenului meu. De parcă m-ar fi lăsat singur, m-ar fi părăsit unul după altul. Nu am aprins lampa. Sam îmi dăduse niște lumânări ca acelea de la biserică.

— Întunericul câștigă lupta, zicea.

Am aprins două, sidefii. Apoi am pus pe platanul pick-upului vinilul lui Sam. *Recviemul opus 9* al lui Maurice Duruflé. Nu auzisem de compozitorul acesta. Ca tuturor, îmi plăcea Mozart. Și Fauré, ca unora. Și Jacques Mauduit, ca abia câtorva, deși compusese un recviem pentru funeraliile lui Ronsard. Sam mă făcuse să mă cutremur ascultând kadișul îndoliaților. Îmi dăruise și *Recviemul* lui Dmitri Kabalevski, scris „În memoria celor care au murit în lupta împotriva fascismului“. Însă, cu excepția câtorva note disperate, prinse din zbor când mă duceam în vizită pe la el, nu ascultasem niciodată integral compoziția lui Duruflé.

Discul era înregistrat în 1959. Vocea era a Hélènei Bouvier, iar Orchestra Lamoureux era dirijată chiar de Duruflé. M-am așezat în semiîntuneric și am ascultat *Recviemul*. *Introitus*-ul ca valurile corurilor moderne. *Kyrie*, *Sanctus*, *Pie Jesu*, pe care Sam îl dedica Antigonei. Am făcut exact ca el:

am așezat de zece ori la rând capul de diamant al brațului pick-upului pe cristalul vocilor. Vinul, oboseala, enervarea din spital, șocul cu fotografiile, frica de ziua de mâine. Am lăsat întunericul să cucerească întreg spațiu. Pâlpâind odată cu flacăra lumânărilor, cu ochii pe jumătate închiși, cu pumnii strânși mai să-mi sfarm palmele. După care am deschis *Antigona*. Și am citit printre lacrimi.

ANTIGONA

Sărmane Creon! Așa, cu unghiile mele rupte și pline de țărână, cu vânătăile de pe brațe, pe care gărzile tale mi le-au făcut, cu groaza care mi se răsuțește-n pânțece, eu sunt regină.

Ascultam recviemul. Vocile bărbaților răspundeau vocilor femeilor. Nu scosesem din buzunar pachetul pe care trebuia să-l dau lui Imane și fratelui ei. Cadoul lui Sam era băgat într-un săculeț transparent, închis cu elastic negru. Douăzeci de grame de praf maroniu, ceva între făină prost cernută și pietricele minuscule. Am dat să-l deschid, însă nu am îndrăznit. Samuel Akounis, evreu scăpat din holocaust și luptător grec, îmi dăduse acest praf fără nume pentru o tânără actriță din Shatila și pentru un luptător palestinian. Trebuia, deci, să-mi țin promisiunea fără a pune întrebări.

— Yorgos?

Bărbatul înainta spre mine cu brațele deschise. Am scuturat din cap.

— Nu. Scuzați. Mă numesc Georges și sunt francez.

Marwan a izbucnit în râs.

— Ca George al-Hakim Habache, teroristul palestinian?

Avea fotografia mea, către care a aruncat o privire, întinzându-mi apoi mâna.

— Am notat greșit numele. Îmi pare rău. Dar, cum Samuel este cel care te-a trimis, *ahlan wa sahlân*!¹⁵ Vei găsi aici încă o familie și înc-o țară!

¹⁵. *Ahlan wa sahlân* (arabă) – *Bun venit!*, *ahlan* – familie și *sahlân* – câmpie, moșie, țară.

Îmi strângea degetele mai să mi le rupă.

— Eu sunt Marwan, șoferul tău.

Pesemne că aveam o privire tare ciudată. Rătăcită, poate. Obosită, îngrijorată, de om grăbit să termine lucrurile când nici nu le-a început bine. Tot drumul nu am făcut altceva decât să mă întreb ce oare căutam eu acolo.

— Știți cumva dacă este deschisă trecerea spre muzeu?, mă întrebase vecina de scaun din avion.

Nu. Nu știam.

— Dar Ringul? Se pare că ieri-dimineață se putea trece.

Ringul? Care Ring?

Era creștină din cartierul Achrafief și se întreba cum va reuși să treacă linia de demarcație.

— Sunt druz, mi-a explicat Marwan zâmbind.

Mă culesese direct de pe pista de aterizare, la coborârea din avion. M-a extras de la coadă dintr-o mișcare, invitându-mă să îl urmez. Am ajuns în fața unei uși păzite de un soldat. Sau milițian. Habar n-am. Bărbatul avea părul prins cu o bentiță, haină de camuflaj și blugi. Pușca o ținea la spate, cu patul în sus. Marwan a dat mâna cu el. Bărbatul a deschis ușa. Am ajuns direct lângă banda rulantă pentru bagaje.

— Dă-mi pașaportul și vezi de bagaje.

I-am întins libanezului pașaportul cu absolută încredere. Și, oricum, neavând de ales. Sam mi l-a descris pe șoferul lui ca pe un prinț: șaizeci de ani, bărbat frumos, înalt, zvelt, cu față colțuroasă, cu părul cenușiu, mustăcios și cu o cicatrice veche plecându-i din colțul gurii până la tâmplă dreaptă. A fost primul lucru care mi-a sărit în ochi. Apoi mâna întinsă. Zâmbetul. R puternic, tivind cuvintele și modulând ultima vocală. Există astfel de oameni care, la prima vedere, la prima strângere de mână, par a avea ceva închis adânc în ei. Ceva încă fără de nume, de motivație, de existență. Însă instinctul îți șoptește să te ții după ei.

Marwan mi-a întins pașaportul vizat. Mașina o parcase în fața aeroportului, pe trotuar. Un Mercedes negru acoperit de praf roșiatic. Într-o parte se vedea marea, mai departe, în ceață, blocuri, în zare, munții. Răcoare primăvărată. A trecut la volan, privindu-mă atent.

— Facem drumul împreună, de acord?

Am aprobat. Bineînțeles. Eram acolo pentru cincisprezece zile și doar pe el îl aveam.

A scos un pistol de la centură, i-a desfăcut încărcătorul și mi l-a întins. Am ezitat, apoi am pus mâna pe armă. Nu avea glonț pe țeavă.

— Deschide cealaltă palmă.

Mi-a vărsat în ea opt cartușe.

— Știi să-l încarci?

Am răspuns că da. Oarecum. Exersasem de două ori la un prieten, pe când ne gândeam să ne jucăm de-a războiul. M-am uitat pe fereastră, la trecători. Mi-am acoperit mâinile cu haina. Tremuram.

— O faci în orb, da? Ca un profesionist. Haide-arată!

Marwan a izbucnit încă o dată în râs. Bună dispoziție zgomotoasă, deschisă, fără rezerve.

Arcul era tare. A trebui să îmi adun toate puterile ca să bag muniția. Un glonț a zgâriat metalul. Sunet specific. Și a țâșnit înapoi zgâriindu-mi degetul mare. Era 10 februarie 1982. Ajuns la Beirut cu un ceas mai devreme, pentru a salva *Antigona*, eram pe cale de a încărca un revolver Tokarev aparținând unui druz care râdea.

Marwan m-a instalat pentru cincisprezece zile în hotelul Cavalier din centrul Beirutului. Stabilimentul era druz, administrat de către druzi, iar gazda mea locuia la doar o stradă depărtare de patul meu. În seara în care am sosit am vorbit despre bani. Treaba trebuia făcută și așa va fi. Sam se descurcase extraordinar. Camera mea, mesele, deplasările urmau să fie acoperite de către o asociație de acțiune artistică aflată sub tutela ministerelor Culturii și Afacerilor Externe. Ca și cheltuielile cu actorii, masa acestora, transportul, hotelul în caz de închidere a liniei de demarcație. Marwan era plătit lunar și în secret de către un funcționar al Ambasadei Greciei, care fusese și el în închisoare pe vremea dictaturii coloneilor.

— Sam însă îmi mai scăpa și el câte ceva, a adăugat șoferul surâzând.

Avea de hrănit o femeie, patru copii și două mașini: Mercedesul 290SL de gală, cu care venise la aeroport pentru a mă aștepta, și o Toyota Corona vopsită în roșu și alb, din 1972, la care tot cârpea după fiecare ploaie de gloanțe, de cinci ani încoace.

În plic, Sam îmi pusese lire libaneze și dolari, cealaltă monedă în circulație prin locurile acelea. Aveam și un nume de contact la Consulatul Francez. Grație respectivei persoane, Sam putuse fi repatriat pe caz de boală, cu un avion de linie, la Paris.

— Nu banii vor fi problema ta, mi-a spus Marwan.

După care mi-a turnat o cafea albă, un soi de ceai din flori de portocal. Eram în living și stăteam pe o canapea încăpătoare. El alesese fotoliul. Nakad, băiatul cel mare, se așezase pe un braț al acestuia, iar ceilalți copii rămăseseră în prag. Fuma. Într-o fotografie cu ramă aurită, puteau fi văzuți doi bărbați care îi semănau. Fratele să fi fost? Tatăl? Marwan a izbucnit în râs, repetându-i și nevestei întrebarea mea. Au râs și copiii.

— Este Kamal Joumblatt, și celălalt e Walid Bey, fiul lui. Kamal este tatăl nostru, al tuturor. A fost asasinat de sirieni în 1977.

Ridicând ceașca, Marwan a închinat în cinstea lor.

— Și Walid.

— Nu e la fel, dar, oricum, e șeful nostru.

— Șeful libanezilor?

Râsul lui Marwan. Traducere. Explozie de bucurie a copiilor.

— Al druzilor! Aici ești printre druzi, ar cam trebui să începi să înveți!

Erau musulmani heterodocși, copii ai lui Ismael și ai šiismului. Și singurii care aveau suflet și-o inimă bătând în piept. Am zâmbit.

— Cum adică: singurii? Și ceilalți?

S-a strâmbat.

— Călăi, sclavi, hoți. În nici un caz ființe omenești.

Nakad a aprobat din cap, ridicând un deget. Tânărul vorbea o franceză elegantă.

— Druzii sunt mândri și drepți, a adăugat surâzând.

Mama lui ne-a adus pesmet, humus, tabulah¹⁶ și iaurt cu usturoi. După care i-a împins pe copii la loc pe coridor. Și pe Nakad odată cu ei. Marwan s-a ridicat, a luat două pahare și o sticlă din bufet.

¹⁶. Salată libaneză sau siriană, rețetă extinsă însă în întreg Orientul Apropiat, până în Armenia.

— Arak?

Știam cum e uzo. Sam îmi dăduse să gust și din ruda lui libaneză, un rachiu de anason în care trebuia să pui apă.

— Adică druzii beau alcool?

Iarăși a râs.

— Nu. Eu însă beau și fumez.

Apoi, fără grabă, a rupt o bucată de lipie și a înmuiat-o în piureul de năut.

— Să spunem că am o doctrină personală, încă mai misterioasă decât cea a religiei noastre.

O întrebare îmi ardea limba:

— De ce ai spus că nu banii vor fi problema? Atunci care va fi?

A dat paharul peste cap, trântindu-l apoi de tăblia de lemn a mesei.

— De-o sută de ori am vorbit chestia asta cu Samuel. Libanul e făcut praf. Trebuie să te bați pentru caiete de școală, pentru electricitate, pentru apă, pentru pâine, pentru ca să se astupe șoselele desfundate. Ei, și apareți

voi, din Franța, cu o piesă de teatru, și toate ușile vi se deschid. Nu trebuie decât să pocniți din degete pentru a fi primiți la oricare dintre ministere.

— Te deranjează?

Am pălit. Prea o luasem repede. Nu ar fi fost rău să mai și gândesc înainte de a spune ceva. Doar nu mă aflu în nu știu care amfiteatru, printre prieteni. Și nici pe cale de a provoca vreun dușman de două parale. Eram la Beirut, sub acoperișul unui druz înarmat, care îmi oferea protecție și asistență.

Marwan s-a prefăcut că n-a sesizat tonul:

— Nu, nu mă deranjează. Pur și simplu îmi zic că și tu, și Samuel vă gândiți mai mult la voi decât la poporul nostru. La drept vorbind, chiar nu am înțeles nici un moment ce caută spectacolul ăsta al vostru pe aici, pe la noi. Să aducă pacea? Ar trebui mult mai mult de atât. Să ne distreze un ceas? Dacă da, atunci mulțumesc, dar numai de așa ceva nu duceam lipsă.

Și-a mai turnat un pahar.

— Sam stă să moară.

Nu am găsit alt răspuns mai bun. Marwan s-a uitat la mine. Capul i se lăsase într-o parte, de parcă ar fi citit ceva în ființa mea.

— La început, nu făceai parte din planul lui, nu-i așa?

— Da. M-a rugat acum o lună să-l înlocuiesc.

— De ce tu?

— Poate fiindcă nu a găsit pe altcineva.

A intrat o fetiță ținând în mâini o farfurie cu prăjituri.

— Deci faci asta pentru el.

— Da, pentru el.

Cu un gest tandru și-a trecut mâna prin părul copilului, care s-a apucat să strângă farfuriile de pe masă.

— Ești evreu?

I-am căutat privirea, dar nu se uita la mine.

— De ce?

— Vreau să zic: ești evreu ca Samuel?

— Nu.

A mușcat dintr-o prăjitură.

— Și-atunci cum de-a avut încredere în tine?

— Am militat amândoi pentru aceeași cauză, am făcut și teatru împreună. Mi-a fost martor la căsătorie și este nașul fetei mele.

— Un frate?

Frate. Îmi plăcea cuvântul acesta mai mult decât oricare altul. Am dat din cap fără să-l repet. Frate, da, asta este. Fratele meu tocmai și-a luat mâna de pe sarcina aceasta și m-a rugat să o continui eu.

— Dar situația de aici ți-a explicat-o?

Nu. Mă rog, un pic. Nu cine știe ce. Se trăgea sporadic de ambele părți ale liniei de demarcație, scurte ciocniri de trupe în sud, tensiuni în nord... Mai știam și că actorii nu se văzuseră niciodată. Unul dintre ei nici măcar nu îndrăznise să treacă în partea de vest a orașului, pentru repetiții. Iar ceilalți ezitau să facă ei primul pas. Marwan aproba din cap.

— Și cum te-ai gândit să te descurci?

De gândit, mă gândisem eu mult. Pentru această primă ședere voiam să mă întâlnesc cu actorii separat și să le dau câte un exemplar din *Antigona*. Sam bătuse la mașină pentru ei textul pe hârtie specială de copiere, după care îl multiplicase cum făceam pentru pliantele noastre de propagandă politică. Numai că mie mi-ar fi plăcut ca actorii să țină o carte în mână. La plecare, cumpărasem zece exemplare dintr-o ediție apărută în 1975. În fiecare băgasem câte o fotografie a lui Jean Anouilh și copia scrisorii sale trimise lui Sam.

— Cu cine începi?

Aș fi vrut să mă întâlnesc cu Imane. Vorbisem deja cu ea și spusese că este pregătită. Simțeam că mi-ar fi putut fi ghid. Și-apoi, doar ea era „slăbătura aia mărunță“. Fără ea, nu s-ar fi putut face nimic. Însemna în același timp punctul de plecare și temelia lucrării.

După care îmi doream să mă întâlnesc cu Charbel pentru a-l întreba dacă într-adevăr era de acord să joace, sau totul nu fusese decât rodul unei imaginații înfierbântate. Răspunsul Antigonei și cel al lui Creon aveau să decidă urmarea. Dacă acceptau, continuam. Aveam să mă văd cu șiiții, mai întâi, esențiali pentru simbolistica întregii comunități. Pentru druz, mă bazam pe Marwan. A vorbi despre pace unei catolice și despre supraviețuire unei armence nu mi se părea o probă insurmontabilă. Am hotărât să mă întâlnesc cu ele la urmă.

Gazda mea a căzut pe gânduri. M-a întrebat dacă aveam documente de liberă trecere pentru toate milițiile. Dacă actorii au aflat că am sosit. Dacă aveam numele și adresele lor exacte. Sam nu ajunsese decât în Achrafieh, pentru a vedea cum stătea treaba cu creștinul.

— Și nu ai văzut pe nimeni altcineva? Nu te-ai întâlnit cu palestiniana? Asta te-am întrebat.

— O dată, da, aici. Nu la Shatila.

— Așadar, mă poți duce peste tot?

— Da. Doar pentru asta sunt plătit.

M-a condus înapoi la hotel. Am mers pe o singură stradă, am cotit o dată, doar câteva zeci de metri. Pe întuneric, niște bărbați umpleau saci cu nisip. Din depărtare, se auzeau tiruri de armă. Am tresărit. Cele dintâi sunete ale războiului, pentru mine. Pârâituri de lemn, ecou sec, metalic, traversând orașul.

— Cine trage?

În holul hotelului, Marwan mi-a strâns mâna.

— Libanul trage-n Liban.

Am scos caietul lui Sam, pentru a-i scrie. Am adormit cu greu. Mă simțeam cam pierdut. La aeroport, Marwan râsese frățește. În seara aceasta, se dovedise distant. Urma să mă ajute fără cine știe ce tragere de inimă. Eram convins de asta. Un șofer sceptic, nimic mai mult. Poate chiar ostil. Mă bizuiam pe un om care nu avea nici o treabă cu toată povestea. Spectacolul de teatru era visul nostru, nu al lui. Pentru întâia oară m-am văzut întors la Paris cu fruntea-n pământ. Războiul era ceva prea puternic pentru noi. Toată noaptea s-au auzit salve de armă.

Antigona era cu spatele la zid, împușcată de întreg orașul.

Stradă îngustă, desfundată, plină de apă pe alocuri. Automobile, camionete, cotigi, claxoane doar ca să fie, tarabe cu fructe, țigări, parfumuri contrafăcute, totul pe aici este imaginea unui Beirut încă mai sărac, mai trist, mai dezorientat. Marwan rulează în tăcere. Nu-i plac palestinienii. Mi-a spus-o fără ascunzișuri. Pe pereții din beton, afișe îngălbenite în cinstea martirilor. Bărbați cu arma în mână, pozând înaintea morții și având drept fond soarele. Sub lunetă și pe bord, la baza parbrizului, druzul lipise două fâșii decupate dintr-o kefia. Se opri la intrarea în tabăra de la Shatila pentru a le așeza la vedere, neglijent, ca aparținând unui bărbat care a scăpat de acoperământul pentru cap spre a putea conduce mai ușor. Șmecheria nu înșela pe nimeni, funcționând doar ca invitație la bunăvoință. Eram încordat, la pândă. Șoferul meu nu ținea arma pe genunchi. Nu am aflat niciodată dacă acel ceremonial de la aeroport fusese doar ilustrarea unui pericol real, un fel de a mă face să intru rapid în atmosfera din preajmă sau o formă de inițiere a novicelui.

Mi se strânsese inima. Pentru întâia oară în viață vedeam un drapel palestinian adevărat. O cârpă zdrențuită, atârând de gratiile unui balcon. Nu știam cum s-ar fi putut numi un astfel de loc. Nici cartier, nici oraș, nici mahala, nici ghetou, eventual un cuvânt care să adune câte ceva din toate acestea. Un drum îngust, monoton, mărginit de mici blocuri gri, de case joase, de fundături pline de gropi, de pereți scroșiți, din beton netencuit, de ferestre chioare, de acoperișuri din tablă ondulată, de mici magazine mizerabile, cu uși metalice căscate. Cabluri electrice brăzdau cerul cu sutele, atârând de la o fereastră la alta, de la un acoperiș la altul, mergând de-a lungul străzilor uneori la înălțimea unui om. În unele fundături, rețeaua

de cabluri era atât de deasă, încât făcea întuneric ca noaptea. Pe terase, sârmă ghimpată de care atârnavă fluturânde fâșii de hârtie, plastic, baloane sparte și aduse de vânt. Ne deplasam cu geamurile coborâte. Aerul era vătămător, fetid, împutit ca un fruct putred. Peste tot, pe la intersecții, grămezi de gunoaie cărora li se dăduse foc. Miasmelor acre focul le adăuga fumul lui cenușiu, grețos. Câțiva copii desculți, care se bălăceau în sosul acela, au luat-o la fugă după mașina noastră alb-roșie în hohote de râs. Marwan îi alunga cu mâna. Era și el crispat, extrem de încordat.

— Fedaini, a șoptit șoferul.

Trei canistre de benzină, pe care erau lipite portrete color ale lui Yasser Arafat, barau strada. Fuseseră umplute cu ciment și așezate în așa fel încât să oblige vehiculele să facă slalom printre ele. Pe una dintre acestea stătea un bărbat cu o pușcă de asalt între coapse. S-a ridicat, trăgând de încărcător. Alți doi stăteau sprijiniți de zid, pe niște scaune din plastic. Primul a ridicat mâna, săltându-și fularul până sub ochi. Marwan a oprit și mașina, și motorul. A zâmbit combatantului cu privire deschisă, scoțând capul pe fereastră. Cunoșteam genul acela de zâmbet, semn de teamă, de neliniște, surâsul mâinilor ridicate în aer. Palestinienii ne-au făcut semn să coborâm din mașină.

— Documentul de liberă trecere, a șoptit Marwan.

Am dat să bag mâna în buzunarul de la haină, dar m-a oprit.

— Mai întâi coboară. Și fără gesturi bruște.

Pe stradă nu mai era nimeni altcineva. Druzul a spus ceva. Palestinianul nu i-a răspuns. L-a pus să deschidă portbagajul și torpedoul. Un alt bărbat se învârtea în jurul mașinii, al treilea l-a percheziționat pe Marwan, apoi pe mine. Druzul vorbea în continuare, umplând locul lăsat liber de tăcerea celorlalți. Chicotea, mă arăta cu degetul.

— Pașaportul! Actul de liberă trecere! Dă-li-l!

Am scos cele cinci documente ținându-le în evantai, așa cum un jucător de poker își ține cărțile. Marwan a făcut ochii mari. Tremura. A ridicat din umeri cerându-și iertare fără cuvinte, cu palmele desfăcute, implorând înțelegere din partea palestinienilor. Bărbatul cu kefia și-a lăsat fularul jos de pe față și a izbucnit în hohote de râs. Purta ochelari rotunzi și o barbă de câteva zile. Semăna mai degrabă a student decât a membru al unei miliții.

Tovarășul lui mi-a luat toate documentele și le-a întins unul după altul pe capotă. Ceilalți s-au apropiat râzând. Permisul de liberă trecere emis de armata libaneză, de Partidul Socialist Progresist Druz, de milițiile creștine, cel šiit al mișcării Amal și cel al mișcării Fatah. Bărbatul l-a luat pe acesta din urmă, două brațe înarmate și o grenadă, pe fondul hărții Palestinei, agitându-l ca pe o zornăitoare pentru copii.

— *You speak english?*

Un pic, am răspuns. Ca toată lumea. Marwan a venit lângă mine uitându-se cu ochi speriați de la unul la altul. Nu numai că nu se îndepărtase de mine, ci chiar din contră, îl simțeam lipit de umărul meu. Făcând corp comun cu mine. Din ziua aceea m-am liniștit: druzul nu era de acord cu spectacolul teatral. Mă primise circumspect, dar își ținea cuvântul dat lui Samuel Akounis. Nu o iubea pe Antigona, dar o respecta.

Fedainul mi-a arătat permisul de liberă trecere obținut din partea Fatah. Zâmbetul nu i se ștersese de pe buze.

— *This is the wildcard. The only one!*

Am dat din cap. Nu înțelegem.

— *Ăsta e jokerul*, a murmurat Marwan fără a-și lua privirea de la combatanți.

— *Joker! Yes! You understand joker? Arafat is the joker!*

Joker? Am aprobat din cap zâmbind mânzește. Da, înțelegem. Bineînțeles. Singura carte care te poate salva. Unul dintre palestinieni le-a adunat pe toate celelalte, prefăcându-se că vrea să le rupă. Druzul a început iarăși să vorbească. Și vorbea, și vorbea, ba arătând către automobil, ba către pasagerul lui, ba ducându-și mâna la inimă. L-am auzit zicând *Antigona*. Așa cred. Fedainul și-a întrebat șeful. Celălalt i-a răspuns cu o privire indulgentă. A aprobat din cap. Cel care îmi luase documentele mi le-a înapoiat.

— *Ahlan wa sahlân!* a zis palestinianul aranjându-și kefia.

Aceleași cuvinte pe care le spusese druzul la aeroport. Așa că aveam o nouă familie și o nouă țară. Unul după altul, luptătorii Fatah mi-au întins mâna. Mi le-am dăruit la schimb pe amândouă. Îmi fusese frică. Abia acum îmi dădeam seama, când mă trezeam din nou la viață. Inima care până acum câteva clipe nu îndrăznise decât să șuşotească reîncepuse să bată. Mi se

uscaseră buzele, iar cea de jos, când zâmbisem, îmi crăpase. Marwan ajunsese deja în automobil când eu încă le mai mulțumeam fedainilor. Aș fi dat să le spun că acasă, în Franța, îi susținuserăm, să le povestesc cum am manifestat, cum ne-am bătut cu sioniștii, cum le-am pictat drapelul pe trotuarele Parisului. Marwan a claxonat, chemându-mă. Și bine a făcut. Prea semăna a panică bucuria mea. Riscam să-l umilesc.

— *Yallah chabab!* a mai strigat palestinianul.

Gata, dă-i drumul. Înainte. Bun venit la Shatila.

Am mers înainte pe strada principală, apoi am virat înainte de spital. Marwan era cenușiu la față și ținea buzele întredeschise. Mâinile îi tremurau pe volan. Supraveghea continuu oglinda retrovizoare. S-a oprit în fața unui teren viran, stârnind un nor de praf. A ridicat capota.

— Coboară, Georges.

La adăpostul capotei, a întins mâna.

— Dă-mi permisele.

M-am uitat de jur-împrejur.

— Când ajungi într-o tabără, toți ceilalți sunt dușmani. Pricepi?

Pricepeam.

— Dacă te mai întreabă un membru al vreunei miliții dacă ai documentul de liberă trecere, îl scoți pe al mișcării lui, nu pe celelalte. Ai înțeles?

Am dat din cap.

— Prin urmare, nu trebuie să le ții la un loc. Le bagi câte unul în fiecare buzunar.

— Și cum îmi aduc aminte care unde e?

O camionetă Toyota a trecut cu zgomot pe stradă. Marwan a și băgat capul sub capotă, de parcă ar fi verificat ceva la motor. Pe platforma deschisă, din spate, a camionetei se aflau trei combatanți palestinieni înarmați, plus o mitralieră grea. Druzul s-a ridicat din nou.

— Ia nu mai minți și zi cu cine ții!

M-am uitat la el întrebător.

— Fă-te c-ai uitat că sunt druz. Înțelegi cine cu cine se luptă în războiul ăsta?

Am îngăimat ceva. De fapt, habar n-aveam. Eram aici pentru pace, nu pentru război. I-am vorbit despre *Antigona*. După barajul palestinian, șoferul meu îmi pregătea o ambuscadă. Încă o dată mă simțeam pierdut.

— Răspunde, Georges, e foarte important. Ții cu falangiștii? Cu creștinii?

Am scuturat din cap. Nu, cu ăștia în nici un caz! În 1975 șobolanii negri plecaseră de la Assas pentru a li se alătura în lupta cu stânga libaneză și cu palestinienii.

— Cu palestinienii, am răspuns.

Marwan a ridicat din umeri, apoi a scos din pachet permisul eliberat de Fatah.

— Cu Arafat? Atunci pune-l în buzunarul din dreptul inimii. Așa, îți vei aminti de el.

După care mi-a arătat permisul druz.

— Mă plătești? Atunci pune-l pe Joumblatt lângă portofel.

I-am redescoperit zâmbetele de la început.

— Cel emis de armata libaneză, lângă pașaport. E un document oficial. Îl poți scoate în orice ocazie, nimeni nu îți va reproșa nimic.

Mai rămâneau documentele de liberă trecere semnate de șiiții din mișcarea Amal și de milițiile creștine.

— Pe astea stai, de acord?

În depărtare s-a auzit o rafală. Apoi două, mai aproape. Am încremenit. Nu și Marwan.

— Pentru tine, creștinii libanezi sunt fasciști? Atunci buca din extrema dreaptă.

— Și Amal buca stângă?

Marwan mi-a întins râzând și ultimul act.

— *Yallah!* Acum n-ai decât să îți aștepți Antigona.

*

Imane și-a ridicat baticul alb, lăsând să-i scape o șuviță rebelă. Când privirile ni s-au întâlnit, o studiam fără a scoate un cuvânt. Am întors ochii. A zâmbit sesizându-mi jena.

Eram vreo cincizeci așezați, în întuneric, pe bucățile de piatră și de beton dintre două blocuri dărăpănate. Un teren viran transformat pentru un ceas în scenă de teatru. Fără scenă. Un portal schițat în praf. Palestiniana se așezase alături, cu palma la gură. Îmi traducea din poetul Mahmoud Darwish, așteptând ca recitatorul să termine versul pentru a mi-l repeta.

— *Scrie! Sunt arab. Muncesc în carieră, alături de tovarășii mei de pedeapsă. Și am opt copii...*

Actorii erau copii. Cinci veneau din Sabra, ceilalți locuiau în Shatila.

— Sunt învățătoarea lor, mi-a explicat Imane.

Pentru a doua oară mi s-a părut foarte frumoasă. Mult prea frumoasă pentru a nu mă gândi la asta. Și mai înaltă decât îmi închipuisem. Și mai tânără. Purta o rochie neagră, de sărbătoare, cu broderii verzi și roșii. Accentul îi era altfel decât al celorlalți, mai limpede și mai melodios. Textul îl alesese în septembrie și îl pusese în scenă cu elevii ei. Înainte de a-l prezenta, repetaseră mai multe luni. Din micul grup care se adunase făceau parte părinți și prieteni. Mulți dintre ei aveau lanterne pe care le îndreptaseră către scenă ca pe niște reflectoare de buzunar. Marwan plecase, după ce stabiliserăm ora de întoarcere. Când am sosit, palestiniana s-a uitat la druz fără a-i întinde mâna. El a schițat un gest cu vârfurile degetelor spre inimă.

Când Imane nu traducea, urmărea din buze cuvintele copiilor.

— *Bunicul era țăran. Ființă fără preț și fără trecut. Casa mea, o colibă de paznic...*

— Locuiește chiar peste drum de Pierre, dentistul, îmi spusese Sam.

La intrare în Shatila era de ajuns să întrebi de cabinetul lui și să urmezi calea pe care ți-o arătau degetele întinse. Îmi anunțasem vizita. Imane pregătise un ceai pe care l-am băut în picioare, afară, pe uliță. Nu m-a invitat înăuntru, în căsuța joasă, cu bare de fier la ferestre. Totul era obosit în clădirea aceea. Acoperișul din tablă ondulată era dublat cu folie de plastic, cele două ferestre fiind acoperite cu carton. Pereții se coșcoviseră. Nu i-am văzut mama și nici tatăl ei nu a ieșit din casă, însă l-am întrezărit în penumbra din interior. În prag chicoteau două fete.

— Yasin, s-a prezentat un tânăr, apărând în spatele meu.

Era palestinianul cu ochelari rotunzi care, mai adineauri, la barajul din stradă, râdea de mâna mea de poker cu cele cinci documente de liberă trecere. Fratele mai mare al lui Imane, cu figură blândă și privire liniștită.

— Deci dumneavoastră sunteți francezul cu teatrul?!

Da, eu eram francezul acela. S-a uitat la mine. Vorbea o engleză tare proastă.

— Și-ați venit să faceți pace în Liban?

Nu era o ironie. Chiar își dorea să audă ce aveam de spus. Am zâmbit.

— Vreau doar să ofer adversarilor șansa de a vorbi.

— Cu dușmanii lor?

— Dacă doriți, le putem spune și așa.

— Să-și vorbească recitând un text care nu le aparține, despre asta este vorba?

— Lucrând împreună la un proiect comun.

Și-a aranjat cureaua puștii de asalt.

— Atunci, este o formă de a-și trage sufletul?

Mi-a plăcut sintagma și am spus da. Teatrul este o formă de a-ți trage sufletul.

După ce am băut ceaiul, Imane mi-a dat o lanternă la lumina căreia am trecut dintr-o străduță în alta, descoperindu-i umbra grațioasă. Ținuse să vin în seara aceea pentru a asculta poemul *Identitate* scris de Darwish în 1964. Despre Antigona urma să vorbim altădată. Își dorea să mă vadă înainte de a mă asculta.

Tremuram în răcoarea nopții. Două focuri fuseseră aprinse de o parte și de alta a scenei delimitate de ghiozdanele școlarilor. Din când în când, câte un tir îndepărtat făcea să se piardă textul. Eram singurul care tresărea auzind focurile de armă. Copiii jucau, Imane traducea. Le observam chipurile în lumina focurilor. Femei, bărbați, bătrâni cu barba albă. Trei luptători stăteau cu spatele sprijinit de zid. Armele și le lăsaseră pe pământ. Ceva mai devreme, însoțit de Yasin, venise să mă salute un oficial palestinian. Strângându-mi mâna, mi-a spus că ideea piesei de teatru era foarte frumoasă. Mă liniștisem. Cel puțin o persoană știa pentru ce venisem în țara asta. În seara aceea nu mai eram nici în Liban, nici la Beirut și nici

măcar în Shatila. Eram în exil. Pe o bucată de pământ lipsită de aer, între două ziduri cenușii. Cerul era jos, străbătut de cabluri electrice. Am deschis caietul lui Sam și am notat totul pentru el. Câteva cuvinte despre măreția acelor chipuri. Despre duritatea anumitor priviri. Despre părul lui Imane, despre mâinile ei albe, despre frumusețea ei uluitoare. Încă de la primul ei surâs am știut că era Antigona.

— *Scrie! Sus, sus, pe prima foaie. Că n-am...*

Fetița nu își mai amintea.

— *Că nu urăsc oamenii*, i-a suflat Imane în arabă.

Puștoaica arunca asistenței zâmbete pline de părere de rău, căutându-și din priviri mama, pe Imane, cuvinte care să-i sară în ajutor.

— *Că nu urăsc oamenii*, a repetat Imane.

— *Că nu urăsc...*, a îngăimat micuța.

Învățătoarea s-a ridicat. Eleva a întins mâinile spre ea. Să fi avut, poate, vreo opt ani și era gata să i se ascundă în brațe. Imane s-a așezat lângă ea, pe pietriș.

— *Că nu atac pe nimeni*, a spus mai departe palestiniana.

Și a adăugat două cuvinte la urechea copilului.

— *Dar dacă mi se face foame, voi mânca din carnea uzurpatorului*, a repetat școlărița.

Imane s-a ridicat întinzând dintr-odată brațele spre cer. Copiii s-au ridicat și ei, cu pumnii în șolduri.

— *Ferește-te! Ferește-te!*

Apoi, strângându-se toți în jurul învățătoarei:

— *Ferește-te de furia mea!* a urlat Antigona, înainte de a se înclina în fața publicului.

M-am ridicat și eu, în mijlocul aplauzelor și chiotelor femeilor. Copiii s-au scotocit în buzunare după orez și l-au aruncat deasupra noastră. De la ferestrele de peste drum și de pe câteva terase, umbre omenești au salutat la rândul lor bucuria din teatrul improvizat. După care, brusc, au plecat cu toții.

— Din motive de securitate, mi-a explicat Imane.

Fedainii părăseau locul cu gesturi largi. Yasin bătea din palme. Un popor transformat la loc într-o mulțime de familii se răspândea în tabără. Marwan

oprise de cealaltă parte a străzii, cu farurile stinse.

— Ne putem vedea mâine?

Imane a dat din cap.

— Cred că da, mi-a răspuns.

Inima îmi bătea cu putere. Era o întâlnire de lucru, dar aveam senzația că nu-mi doream altceva decât să-i fur un sărut. Urma să ne întâlnim în afara taberei refugiaților, într-o cafenea din centru. Nu avea chef nici de privirile fratelui ei, nici de râsetele surorilor. I-am întins o mână tremurătoare. Pe stradă treceau bărbați. S-a întors.

*

— Prima treabă de făcut este trecerea în zona de est. Va trebui să-l convingeți pe fratele lui Charbel, tot așa cum Sam a reușit să-l convingă pe fratele meu.

Beam o bere, în timp ce Imane nu se atinsese de paharul ei cu sirop.

— Pe linia de demarcație, chiar în fața casei galbene, sunt ruinele unui cinematograf. Acolo își dorea să jucăm *Antigona*.

Trăgeam cu coada ochiului la ea. Trecea paharul peste cercurile umede de pe tăblia de lemn a mesei. Încă de la începutul întâlnirii, își ținea privirea în pământ.

— Ce e casa galbenă?

De data aceasta, palestiniana a ridicat ochii, părând surprinsă.

— Imobilul Barakat, dacă vrei.

Nu voiam nimic. Doar să înțeleg. Mi-a explicat pe-ndelete:

— Odată trecut Ringul, drumul expres, ajungi la intersecția Sodeco, care marchează intrarea în Achrafieh, sectorul creștin. Acolo e casa galbenă. Un avanpost strategic. Din cele trei etaje ale ei, falangiștii controlează întregul sector. Există trăgători la fiecare dintre ferestre. E moarte sigură să treci pe acolo fără să te anunți.

— Și cinematograful?

— De cealaltă parte a străzii Damascului. Nu e nici în est, nici în vest, ci chiar la mijloc.

— Despre asta, Sam mi-a povestit.

— Își propusese să contacteze milițiile în vederea unui armistițiu de trei ore. Întrucât avea câte un actor din fiecare parte a câmpului de luptă, spunea că ar fi fost posibil.

— L-ai crezut?

— Nu.

După care, cu un gest, Imane a continuat:

— Însă dacă sunt de acord creștinii, am câștigat.

— Dar druzii? Șiiții? Palestinienii?

— Fatah și-a dat deja acceptul. Druzii vor face la fel.

— Dar șiiții?

— Trebuie convinși. Sunt niște mincinoși, dar Sam chiar spera să reușească.

Am zâmbit.

— Șiiții sunt niște mincinoși?

Imane a făcut un gest ca în fața adevărilor care sar în ochi.

— Le permite dogma.

— Și asta o spune o palestiniană?

— O sunnită.

Am dat berea pe gât. Era amară. Am amețit. O puștoaică de douăzeci de ani tocmai îmi explicase că, pentru a face spectacolul, era nevoie să negociez cu forțele angajate în luptă. Sam nu apucase să demineze decât terenul care ținea de autorități și de palestinieni, nu și de celelalte părți combatante. Oricum, după ștampile mai rămânea de văzut și dacă țeștile armelor vor fi coborâte.

— Pot obține un angajament scris din partea Fatah?

Imane a surâs.

— Autorizația palestiniană este singurul lucru pe care a reușit Sam să-l obțină.

— Dar n-am o dovadă scrisă.

— E de ajuns cuvântul meu. Nu cumva ai de gând să te duci să îl deranjezi pe Arafat pentru asta?

Eram prea încordat. Mi-am cerut scuze. Prin geamul cafenelei zăream automobilul lui Marwan și fața lui îndreptată spre noi.

— Palestinienii sunt niște șerpi, îmi spusese el. Nu apropia mâna, că te vor mușca.

Totuși, de data aceasta Imane mi-a strâns mâna când i-am întins-o, odată cu pliculețul transparent și rulat. Mi-a ținut mâna într-a ei cu tot cu darul din partea lui Sam, fără să-i pese de necunoscuții care treceau pe trotuar.

— Ia te uită, s-a gândit și la asta, a murmurat Antigona zâmbind și coborând pleoapele. E pământ din Jaffa.

A strâns palma în jurul pachetelului.

— O bucățică din Palestina, pe care s-o împart cu fratele meu.

Îmi rămâneau zece zile. Am hotărât să ne revedem cu o zi înainte de plecarea mea. Deja aveam inima strânsă.

— Pe drum, te rog să păstrezi tăcerea, a precizat Marwan.

Apoi mi-a explicat că vom fi fără nici un fel de apărare timp de opt minute. Ba chiar în pericol de moarte. Că vom intra în vizorul tuturor lunetiștilor și trăgătorilor izolați de prin oraș. Mai întâi al șiiților și al nasserienilor care ocupau turnul Mirr, un bloc de patruzeci de etaje, în construcție, pe care războiul l-a dat pe mâna combatanților. Trecând de aceștia, puști din toate părțile ne vor urmări de-a lungul Marelui Serai, până în Piața Tunurilor. N-ai cum ști niciodată cum se va comporta un deget care stă lipit de trăgaci. Ajunși la intersecția Sodeco, riscam să fim luați drept ținte de către trăgătorii creștini, fie de cei din turnul Rizk, care străjuia Achrafiehul, fie de cei care apărau casa galbenă. Marwan mi-a pus mâna pe umăr.

— Mai exact, ce ți-a spus kataebul?

— Cine, fratele lui Charbel?

— Da. Ce a zis?

— Că nu are chiar totul sub control.

— Ți-a zis el asta la telefon?

— Da.

— Și nu ți-a interzis să vii?

— Nu. Ba chiar a precizat că trebuie să ajungem la Sodeco înainte de ora opt.

Cu o lovitură de picior, Marwan a verificat roata din față a mașinii. Apoi a agățat la antena aparatului de radio al automobilului și la mânerele portierelor bucăți de cârpă albă. Respira zgomotos vorbind arăbește cu sine însuși și făcând gesturi furioase din nimic.

— Nu mai am vârsta pentru chestii d-astea, a bombănit Marwan deschizându-mi ușa.

A băut o sticlă întreagă de apă, cu înghițituri mari, după care mi-a cerut încă o dată să păstrez tăcerea tot drumul. O să vorbească el și atât.

— Nici să respiri nu vreau. Pur și simplu doar eu sunt în mașină, clar?

— De ce?

S-a uitat fix la mine.

— Nu vreau să-mi aduc aminte că ești pe-aici. Și-așa pentru un bărbat e suficient să-și riște viața.

S-a așezat la volan și mi-a ordonat să mă culc pe jos, între bancheta din spate și spătarul scaunului lui.

— Dar de ce de-acum?

A bătut în volan cu ambele palme.

— *Astaghfirullah!* Iartă-mă, Doamne!

A țâșnit din mașină, a trântit portiera și mi-a întors spatele îndepărtându-se cu pași mari.

— Marwan!

Am strigat după el. Mi-era ciudă pe mine. S-a oprit în mijlocul străzii, apoi s-a întors fără să scoată un cuvânt. Nu am mai așteptat vreo invitație și m-am înghesuit după cum îmi spusese. S-a așezat iarăși la volan, fără să pornească motorul. Eu, el, tăcerea. După care a început să se roage în șoaptă. Câteva cuvinte și degetele prinzând mătăniile agățate de oglinda retrovizoare, pe care le-a luat și le-a băgat în torpedou. S-a încovoiat, pentru a fi apărât de bord, cu fața doar puțin mai sus decât volanul.

Strada era pustie. Se lumina de ziuă. Înaintaserăm încet. Ceva mai repede până la podul dinspre autostradă. Odată ajunși pe Ring, am accelerat. Mi s-a părut că sunt într-un avion care decolează. Am închis ochii. Rulam în sicriul nostru roșu, oferit parcă tuturor gloanțelor din oraș. Am intrat în panică. Prietenul meu druz ar fi trebuit să-și vopsească automobilul în culori de camuflaj, în negru, în nimic...

— Turnul Murr, a șoptit șoferul.

Am deschis ochii și m-am ridicat puțin. Edificiul era pe dreapta, ridicându-se imens, vertical, către cer. Ferestrele lui moarte ne spionau. Am

strâns pumnii. Am așteptat. Nu s-a auzit nici un tir, doar zgomotul motorului.

— Gata, am trecut, a murmurat Marwan.

Dintr-odată, o rafală. Departe ori foarte aproape, habar nu am. Și altele. Focuri răzlețe.

— Murabitunii!¹⁷ a mormăit druzul.

¹⁷. Al-Murabitun, partid libanez bazat pe ideologia de stânga, nasseristă (după numele președintelui egiptean Gamal Abdel Nasser), fondat de Ibrahim Qoleilat în 1967.

Nasserienii ne luaseră în cătarea armelor. Patru lovituri puternice, de parcă ar fi dat cineva cu un baros în caroserie. Mașina s-a clătinat.

— Apără-ne, Doamne!

Marwan înainta în slalom strâns. Au urmat alte izbituri. Un şuierat. Un zgomot ca din filme, viespile de foc de care se scrie prin cărți. Luneta s-a făcut țandări, trimițând peste noi o ploaie de cioburi. Am smuls două dintre pernele banchetei pentru a-mi acoperi capul.

— Am ajuns pe linia din dreptul turnului Rizk.

Mă așteptam la o nouă salvă, dar nu s-a mai întâmplat nimic. Motorul vuia. Am ieșit de pe Ring în timp ce alte două mașini intrau, claxonând fără pauză, apoi o ambulanță cu sirena urlând. Marwan a încetinit.

— Intersecția Sodeco.

A oprit, apoi a tras pe trotuarul plin de buruieni, cu capul lăsat pe spate. Mai erau acolo încă doi taximetriști, stând în picioare lângă mașinile lor.

— Poți coborî, Georges.

După care a dat ocol automobilului clătinând din cap și strâmbându-se. Unul dintre cei doi șoferi s-a apropiat. Trei gloanțe găuriseră capacul portbagajului. Alte două îndoiseră capota. Unul, ușa din dreptul meu. Viespea intrase prin portiera din stânga și ieșise prin fereastră, trecând chiar pe deasupra mea. Marwan a verificat mai departe cauciucurile, farurile, motorul.

— Te aștept aici până mâine-dimineață la ora opt.

— Nu vii și tu?

Druzul m-a privit zâmbind.

— Chiar vrei să mă vezi mort?

Și-a aprins țigara pe care i-o întinsese unul din ceilalți doi șoferi.

— Și cum merg mai departe?

— Iei taximetrul ăsta.

Bărbatul de la volan mi-a cerut să plătesc cursa dinainte. În dolari. Marwan mi-a întors spatele și a deschis o pungă cu pâine. Tremura. Mie îmi clănțăneau dinții. Făcuserăm o bucată de drum în compania morții.

Am ieșit din taxi cu mâinile sus, într-una atârându-mi geanta strânsă cu baretă. Doi falangiști se îngrămădiseră după niște blocuri de beton și caroseria arsă a unui autobuz. Unul din ei i-a strigat taximetristului să elibereze intersecția, pe urmă mi-a făcut semn să mă apropii. Când mai aveam zece metri, mi-a ordonat să îngenunchez și să duc palmele la ceafă. S-a apropiat greoi, cu pușca îndreptată spre mine. Pe una din mânecile cămășii erau imprimate un cedru și două săbii. Tovarășul lui mă ținea în bătaia puștii, sprijinit în coate pe un sac cu nisip. Din depărtare s-a auzit un ordin. Un strigăt. Și rafale de armă de foc.

— *Shu badik?*

— Francez! *French!*

Creștinul s-a apropiat. A ridicat mâna agitându-și degetele.

— Pașaportul!

Era tânăr, purta pe cap o cască de călărie, iar fața îi era mânjită în verde și maro. Din instinct, am băgat mâna în buzunarul cămășii și am scos permisul palestinian de liberă trecere. L-am văzut abia când l-am întins. Un coșmar! Cele două mâini strângând armele, grenada, drapelul. Încremenisem, parcă dintr-odată pustiit. Aveam să mor cu gura căscată. Am dat drumul documentului. Falangistul a băgat cartuș pe țeava automatului M16, chemând ajutoare. Am desfăcut buzunarul de la spate al pantalonilor și i-am întins actul potrivit. Mi-a tras o palmă, mi-a smuls documentul din mână și l-a strivit pe celălalt cu talpa bocancului. A citit cu atenție numele, după care a privit scrutător fotografia. La urmă a ridicat nervos permisul emis de Fatah și mi l-a aruncat în față.

— Mănâncă-l!

Vorbea franceza. M-am uitat la el. La crucea aurită care îi atârna la gât. Am desfăcut brațele. Nu înțelegeam. Libanezul s-a aruncat asupra mea, m-a

prins de păr și mi-a tras capul pe spate, lipindu-mi țeava puștii de tâmplă.

— Mănâncă-ți căcatul ăla!

Și m-a împins în față. Am căzut. Eram de acum în patru labe. Prin cap nu-mi mai trecea nici un gând. Nimic. Nici măcar o vorbă. O imagine. O idee. Eram un om golit. Auzeam, dar nu mai funcționam. Toate temerile mele rămăseseră de partea pașnică a baricadei. Amenințările, spaimele, groaza de dinainte de intrarea pe teritoriul războiului dispăruseră odată cu acel ordin. Să mănânc hârtie însemna pentru mine moartea. Nu-mi mai simțeam degetele. Durerea de genunchi rămăsese la Paris. Aproape că-mi stătuse inima. Am luat documentul de pe jos și l-am rupt în două, apoi în patru, apoi în opt. Încercam să câștig timp. Din fotografie mă priveam cruciș, râzând. Am băgat în gură prima bucată rulată ca o țigară. Nu e de mestecat. Nu e de mestecat. E de înghițit crudă și repede. Cu a doua a fost mai greu. Ar fi trebuit să-mi fie frică, sau rușine, sau să-mi fie rușine că îmi era frică. Nimic din toate astea. Îmi închipuiam cum m-aș ridica dintr-un salt, înfruntându-l precum Joseph Boczov, smulgându-i inima cu dinții. În realitate, mestecam pasta aceea mizerabilă, cu genunchii în praf, ca un câine. Cartonul nu voia să alunece pe gât, se lipea de bolta palatină, de limbă, se fărâmița, refuza să-mi pătrundă în corp. Praful îmi zgâria gâtul. Am tușit. Mai rămăseseră de trădat numai două bucăți din Palestina.

Milițianul a scuipat:

— Haide! Jos, *khalas*!

M-am ridicat cu mâinile pe creștet. Creștinul și-a scos din geantă un aparat de emisie-recepție. A rostit numele meu. Am înțeles cuvântul „francez“. Ne-am îndreptat către linia verde. Vegetația pusese stăpânire pe cartierul părăsit. Profitând de absența omului, buruienile invadaseră totul, punând gheara pe străzile pline de gropi, pe grămezile de pământ și de nisip. Mărăcinii se agățaseră de balcoanele făcute bucăți. Un pin ieșit direct prin asfalt acoperea zidul din spatele lui. Mijlocul intersecției era plin de arbuști, de ciulini, de creasta-cocoșului uriaș și de ficuși. Trotuarele păreau niște dealuri răvășite. De-a lungul pereților, înscrisuri cu capete de mort aminteau că întreg teritoriul era minat. Dincolo de trotuarul din față se ridica o clădire galbenă superbă, cu trei etaje: blocul Barakat ciuruit de război. Pe stradelele din jur, două jeepuri ale forțelor libaneze și o

camionetă în care era instalată o mitralieră grea. Piața plină de cartușe goale și de tot soiul de alte resturi am traversat-o în fugă. Cei care păzeau, înainte, eu, după ei. Nu-i mai distram. În pragul rupt de tirurile de armă, dincolo de obstacolele de beton, mă aștepta un bărbat în haină de camuflaj, cu ochelari de soare, beretă neagră și pistol la centură. Mi-a zâmbit coborând treptele sparte. Clădirea nu era o ruină de război, ci însuși războiul. De pe acoperiș până în subsol, luptele o roseseră cum roade rugina un platou de aramă. Nici o părticică nu mai rămăsese întreagă, nimic nu scăpase de bătaia rafalelor, de tirurile lunetiștilor, de bubuiturile grenadelor, de schijele rachetelor, de cicatricele deschise de mortiere: nici coloanele zvelte, nici balcoanele, nici ferestrele romane. În soarele dimineții, parcă ar fi fost resturile unei arene antice.

Bărbatul s-a uitat la ceas.

— 8.10. Oamenii mei v-au făcut să întârziți, îmi pare rău.

— Chiar și-au bătut joc de mine.

Viața mi se întorcea în trup, chinându-l.

— Sunt ca niște tauri, iar dumneavoastră le-ați agitat pe la nas eșarfa roșie.

— Știați că urma să vin. Am avut încredere în dumneavoastră.

Același surâs.

— Și bine ați făcut. Sunteți în viață.

Mi-a întins mâna.

— Joseph-Boutros, fratele lui Charbel.

L-am urmat pe sub portal, apoi în curtea interioară. Un labirint de încăperi goale, imense, înțesate de urmele proiectilelor. Un palat monumental. Când treceau prin dreptul ferestrelor lipsite de geam, luptătorii se aplecau. Stivuiseră saci cu nisip până la tavan.

— Ai permis de liberă circulație pe timp de noapte?

Bărbatul mi s-a adresat fără a se întoarce, trecând prin diferitele săli, strecurându-se prin găurile din pereți.

— Trebuie să fiu înapoi, dincolo, dimineață la ora opt.

S-a oprit, privind-mă lung:

— Cine e?

— Cine e ce?

— Cine e șoferul care te-a adus?

Am ezitat. Ce rost avea întrebarea?

— Un druz.

Creștinul a pornit mai departe.

— Nu de alta, dar e așa o duhoare de când ai apărut!

A izbucnit în râs. Luptătorii erau tăcuți. Unii stăteau sprijiniți de ziduri, alții culcați pe niște saltele. Amestec de ținute militare de camuflaj și de haine de piele. Prin fața noastră a trecut un bărbat într-un mantou *duffle-coat* verde. Un altul purta o cască a armatei libaneze. Am cotit pe lângă niște grilaje din fier forjat și am urcat niște scări. Mi-am trecut palma peste un mozaic scorjit.

— Art Deco, mi-a explicat însoțitorul. Incredibil, nu? S-au mai păstrat din anii '30 pardoseala de gresie, picturi, arcade de lemn, bucăți din coloanele de marmură. Este unul dintre cele mai frumoase imobile din Beirut. Construcția a început în 1924 și s-a încheiat în 1932. Și a fost distrusă în două luni.

A deschis o ușă crăpată și mi-a făcut loc să intru. Am ajuns într-o încăpere întunecată. Ferestrele fuseseră blocate cu plăci de beton. Firele electrice fuseseră smulse din pereți, lăsând peste tot șanțuri căscate ca niște răni. S-a așezat într-un fotoliu, invitându-mă să iau loc pe o canapea desfundată. Pistolul și l-a pus cu grijă pe o măsuță. Un Colt 45 ca acelea utilizate în armata americană, lustruit ca pentru paradă. Patul i-l împodobise cu imitație sclipitoare de fildeș, cadrilată, cu emblema cedrului Falangelor. Și aici, ca peste tot, pe jos erau moloz, hârtii, decorațiuni de mobilier. Pe ziduri erau lipite ziare. S-a deschis ușa și un tânăr și-a strecurat capul înăuntru.

— Ceai? Cafea? m-a întrebat gazda.

Joseph-Boutros și-a aprins o țigară.

— Sau o tărie, dacă vrei. Doar nu suntem la prietenii tăi musulmani, pe-aici.

Mi-era sete, așa că am cerut apă. Încă de pe Ring îmi sângera buza.

— Înainte de orice, trebuie să te întreb ceva.

A băgat arma sub perna fotoliului.

— Ești creștin?

Am făcut un gest ambiguu.

— Sunt botezat.

Maronitul a scuturat din cap. Răspunsul nu i-a convenit.

— Ce au creștinii occidentali cu creștinii libanezi?

— Nu înțeleg.

— Poți să-mi spui ce aveți voi împotriva noastră?

— Care „voi“?

— Tu și voi, toți botezații din Franța și din alte părți. Ce rău v-am făcut?

Am băut din pahar. Se uita la mine cu duritate. Dorea să afle.

— Fiindcă voi ați inventat chestia cu „palestino-progresiștii“ și alte tâmpenii de genul ăsta, nu? Ce-oți crede voi pe-acolo, pe la Paris? Că aici e vreo cotonogeață între stânga și dreapta, ca prin facultate? Ești student, nu?

— Voi fi profesor de istorie.

Falangistul a izbucnit în râs.

— Student la vârsta ta? Pică bine. Uite, eu sunt elevul tău și îmi vei ține o lecție, de acord? Chiar crezi că palestinienii, șiiții și toți ceilalți sunt niște democrați? Păi, atunci, noi ce am fi? Naziști, da? Asta să fie istoria, domnule profesor?

A băut cafeaua dintr-o înghițitură, lăsând ceașca scurt, direct pe jos.

— Știi ce s-a întâmplat la Damour, în 1976? Sute de creștini au fost uciși și tăiați în bucăți de prietenii tăi progresiști. Știai asta?

— Dar la Quarantaine? Dar la Tell el Zaatar? Acolo câți palestinieni au fost omorâți de creștini?

Am terminat sticla de apă.

— Mă aflu aici pentru a vorbi despre fratele dumneavoastră, nu despre războiul dumneavoastră.

Falangistul mă urmărea cu atenție.

— Ai copii?

— Pe Louise, o fată.

— Atunci ascultă bine ce am să-ți spun, domnule intelectual. Noi ne batem aici pentru niște valori care sunt și ale dumneavoastră...

— Nu cred.

A ridicat mâna.

— Lasă-mă să vorbesc. Noi suntem frontul Occidentului, prima lui linie. Așa că înțelege: de fiecare dată când mă întorc sus, la postul meu, de fiecare dată când deschid focul, pe Louise o apăr.

— Asta chiar nu puteți spune.

— În definitiv, cam ce-ți închipui? Când ne ard bisericile și ne masacrează oamenii din sat, se umplu trotuarele de Louise însângerate.

— Dar și dumneavoastră îi masacrați pe ai lor!

— Ca să înceteze masacrele!

S-a ridicat pe neașteptate. M-am temut că va ieși din încăpere. Mi-a întors spatele, cu palmele lipite de zid și picioarele desfăcute. Făcând un fel de exerciții. Mișcări ale capului, genunchii la piept, unul după altul.

— Între Mecca, Moscova și Arafat, chiar că va avea un viitor minunat Louise a ta.

Nu am răspuns. De pe scări venea miros de mâncare gătită. Mi-am zis că ar trebui să plec. Nimic nu se lega. Insul ăsta se distra cu un francez înainte de a se întoarce la abatorul lui. Nu eram decât subiectul lui de divertisment. M-am ridicat.

— Vorbește-mi despre *Antigona*.

Glas liniștit. Mă studia, lipit de perete, ridicându-și brațele cât mai sus. Am deschis geanta.

— *Antigona* a fost scrisă de...

— Oprește-te! Asta știi. Vorbește-mi despre proiect.

Am tras adânc aer în piept. Ajunsesem unde trebuie. Acu' e acu'! Venise clipa pentru tot ce construisem în minte, în vintre, pentru tot ce scrisesem, repetasem, pregătisem pentru actori. Îmi închipuisem că falangistul ar fi fost ultimul care să mă înțeleagă. Și iată că mă asculta cel dintâi. Prin urmare, i-am povestit despre piesa lui Anouilh. Mărturisindu-i intenția lui Samuel. I-am explicat că prietenului meu îi venise ideea de a subtiliza două ceasuri din timpul războiului, prelevând câte o inimă din fiecare tabără aflată în conflict. Cred că mă asculta. Făcea întinderi pe podea, aruncându-mi din când în când câte o privire.

— Și de ce în Liban?

— Tocmai pentru ceea ce s-a întâmplat la Damour și la Quarantaine.

— Băgându-le în aceeași oală?

— Da, aceeași oală a suferinței.

A intrat un soldat aducând pe un platou pâine, piure de bob și un bol cu tabulah. Și două farfurii. Eram invitat la masă. Am mâncat fără a scoate un cuvânt în adăpostul lipsit de aer. Ne așezaserăm față în față, direct pe podea. De dincolo de ușă venea sunetul unui aparat de radio. Zgomot de pași pe scări. Două tiruri de armă de sub terasă. Câteva râsete. O cazarmă într-un teatru roman. Joseph-Boutros s-a ridicat.

— Până mâine vei avea răspunsul în privința lui Charbel. Știu că e mort după proiectul ăsta, însă nu poate trece linia verde de capul lui.

M-am ridicat și eu.

— Cum veți face pentru a mă anunța?

— Îți voi da răspunsul personal. Rămâi aici.

A luat-o către ușă. I-am aruncat întrebarea din spate:

— Ce să fac?

— Te țin aici. La noapte faci de gardă, așa că profită de după-amiază și odihnește-te.

*

— Abu Amar? Haide! *Yallah!*

Dormeam. Un soldat mă acoperise cu o pătură în somn. Se făcuse frig. În primele zile, tirurile de armă mă trezeau. După care au început să mă liniștească. Nu îmi plăcea ipocrizia liniștii.

Un falangist mă scutura râzând. Îmi zisese Abu Amar, numele de războinic al lui Yasser Arafat. Povestea documentului palestinian de liberă trecere îi amuzase pe luptători. Tresărind, mi-am deschis geanta și am verificat pașaportul și dolarii.

Am trecut în partea cealaltă a casei galbene, în spatele chepengului conceput de arhitect. După două rânduri de scări distruse, am intrat în bastionul lunetiștilor. Nici un zid al imobilului Barakat nu rezistase în întregime războiului, însă aici, în încăperea întărită de milițieni, nu era nici o urmă de conflict, de lovituri, nici o zgârietură, nimic. Fusesse ridicat încă un zid, din blocuri de piatră, fără cine știe ce pricepere. Întăriturile nu erau aliniate. Mortarul se scursese la întâmplare, până pe podea. În fortificația groasă de un metru și optzeci de centimetri, arhitecții războiului săpaseră

trei ferestruici pătrate, unde puteau fi depozitate arme și muniția aferentă. Țeava puștii se strecura prin lucarna care dădea în rama unei ferestre sau într-o gaură din perete înconjurată cu saci cu nisip. Din stradă, nimeni nu ar fi putut ghici că acolo s-ar fi aflat un trăgător.

La sosirea mea, Joseph-Boutros tocmai își reîncărca arma. Fața îi era înnegrită de funingine.

— *Ahlan wa sahlan!* mi-a zis zâmbitor falangistul când m-a văzut intrând.

De acum aveam o nouă țară și o nouă familie.

Stătea lângă o întăritură de unde se putea trage prin șapte deschizături. Poziția îi permitea să supravegheze întreaga stradă a Damascului. În plus existau două fante în uși, două ferestre și două orificii lângă coloanele balconului. S-a aplecat pentru a-mi veni în întâmpinare. Era schimbat, zâmbitor, elegant aproape. Cu coatele pe zidul din față, cu capul lipit de marginea lucarnei, mai erau încă doi lunetiști.

— Ți-i prezint pe Kim și pe Robert.

Le-am strâns mâinile.

— Măine, posturile lor vor fi preluate de Tarzan și de Katol. Și al meu de Begin.

— Begin? Îl cheamă ca pe israelian?

„Vreau să spun adevărul, sufletul meu va zbura într-o clipă“, scrisese Begin pe zidul coridorului.

— Da. Și pe Tarzan ca pe maimuțoi, a glumit Robert.

În camera întărită nu erau decât aceste trei persoane, cu sticle de apă la picioare și cu un termos de cafea. Afară încă mai pâlpâiau luminile amurgului. Timpul crud al zilei.

— Să știi că Franța are și lucruri bune. Uite, chestia asta de acolo ne vine...

Creștinul mi-a arătat arma cu pat din lemn gălbui și cu lunetă.

— Ți-o prezint pe prietena mea FR-F1. Suport cu două picioare, mâner, sistem de ochire pe timp de noapte, tot confortul modern. Precizie până la opt sute de metri. Așa că poți să stai liniștit ceva vreme...

S-a întors la lucarna lui, pândind la fel ca și ceilalți doi.

— Bun... Georges, acum mă vei asculta cu atenție. Georges te cheamă, da?

Am aprobat din cap.

S-a bătut pe coapsă cu palma, ca atunci când chemi un câine.

— Locul tău e acolo, la picioarele mele. Rămâi așezat, cu spatele lipit de zid. De acord?

— Am de-ales?

Zgomot de arc. De cartușe alunecând în încărcător.

— Nu prea. Nu. Să-ți explic. Vreau să îți lipești umărul și brațul de piciorul meu. Vreau să le simt încontinuu. Înțelegi?

— De ce?

— E o șmecherie a mea. Vreau să simt viața lipită de mine.

— Deseori, acela este locul meu, a intervenit Kim fără a se întoarce.

Zgomotul chiulasei. Mi-a întins niște vată pentru a-mi proteja urechile.

— Altceva: eu trag, tu taci. Nu mă întrebi nimic. Nici pe mine, nici pe ceilalți. Mai ales dacă vreunul dintre noi e doborât.

— Mă așez în dreapta, sau în stânga?

— Dacă ai chef să încasezi ceva cartușe fierbinți, în dreapta.

M-am așezat greoi în stânga. Creștinul s-a apropiat de mine. Și m-a strâns în brațe. Îi simțeam căldura trupului.

— Ai tot ce-ți trebuie? Apă? Răbdare?

— Tot.

Într-un colț al încăperii se afla o lanternă cu sticla vopsită în albastru. Se făcea tot mai întuneric. Priveam spinările combatanților nemișcați, stând cu picioarele desfăcute. Mă sprijineam de fratele lui Charbel. Și el de mine. Respiram ușor și mă gândeam la Marwan, care dormea în mașină. La Imane, care visa dincolo de ferestrele ei zăbrelete. La inima lui Sam, care trimitea bipuri pe ecranul aparatului din salonul lui de spital. La Louise, care ocupase locul meu din pat. La Aurore. Mă aflam la Beirut. În miezul războiului. Era în același timp teribil și amețitor. Deși nu pentru asta ajunseseam acolo. Nu acesta era mandatul încredințat de Sam. Pistolul druzului, arma cu lunetă a creștinului... Aveam de-a face cu metalul, nu cu sufletul omenesc.

Robert și Kim au tras aproape odată amândoi. Șocul a fost dur. Încăperea acționa ca o cutie de rezonanță, iar din lucarne focul se întorcea cu tot cu fum și mirosul prafului de pușcă. Țiuitul cartușelor goale pe pardoseală. Unul dintre ele s-a rostogolit până lângă pantoful meu. Fumega. Era pentru prima oară când vedeam o bătălie atât de aproape. Scandal, violență, furie da, dar niciodată moartea unor oameni. Am simțit piciorul creștinului încordându-se. Apoi tremurând. Doamne Dumnezeule! Tremura. Îmi simțeam freamătul în tot corpul. Îl susțineam din toate puterile. Și îl cuprindeam în ființa mea. După ce o aplaudasem pe palestiniană, ajunseseam în tabăra adversă.

De trei ori a tras. Focuri de o violență dementă. Reculul i-a zguduit umărul, torsul, picioarele, apoi gâtul meu, umărul, brațul. Alama cartușelor a izbit peretele. Nu-mi pusesem dopurile de vată. Urechile îmi şuierau. M-am strâmbat. Abia de se mai putea respira de atâta praf acru de pușcă. Piciorul lunetistului se liniștea, redevenind ca de piatră. Joseph-Boutros s-a desprins de mine. L-am lăsat să hotărască el cât de mult. Totul revenise la starea de dinainte. La întuneric și liniște. De afară se auzeau alți trăgători. Parcă ghiceam fațada clădirii de aici luată în vizorul altor lunetiști. Noaptea era tot mai neagră. Nu mai eram decât niște umbre mângâiate de albastrul lanternei cu lumina ei spectrală. Mă întrebam ce oare zăreau luptătorii de lângă mine. Farul vreunei mașini? Perdeaua prost trasă trădând vreun living? O țigară trecută imprudent dintr-o mână în alta?

Era înfiorător. Tulburător. Pentru o clipă, mi-am zis că trăisem în cinci zile mai mult decât în toată viața mea de până atunci. Și că nici un sărut al Louisei nu va putea face vreodată cât micuța palestiniană ce regăsea cuvintele unui poet doar ridicând pumnii. Am scuturat din cap. Fără glumă. L-am scuturat ca să alung gândurile cu care se umpluse. Mi s-a făcut rușine. Până la urmă, chiar mâine m-aș fi putut întoarce acasă, aș fi putut lăsa totul baltă pentru a reveni cât mai repede la pace. Surâsul Louisei și o mângâiere a Aurorei erau singurele lucruri din lume care mă făceau să mă simt viu. Mi-o tot repetam. Fără să mai fiu chiar așa de sigur. Și atunci mi s-a făcut cu adevărat frică, pentru întâia oară de când sosisem în Liban. Frică nu de oamenii care ucideau, nici de cei care mureau. Frică de mine.

— Georges!

Am ridicat ochii.

— Te pricepi la Victor Hugo?

Am rămas cu gura căscată. Falangistul și-a verificat reglajul armei, cu privirile pierdute în noapte. Pe patul puștii lipise o Sfântă Fecioară dintr-o carte de rugăciuni, cu voal azuriu și mâinile împreunate, între suferință și fericire.

— Zi, te pricepi?

I-am apăsător ușor coapsa cu cotul în semn că da.

Măine în zori, când câmpul se albește,

Eu o să plec. Știu că m-aștepți. Știu tot..., a recitat trăgătorul.

M-am cutremurat și eu. Întreg corpul mi s-a cutremurat, fără să mă pot stăpâni. Am plâns. Și ce dacă? De data aceasta, i-am simțit eu lui piciorul venindu-mi în ajutor. Știam că-mi simte frisoanele. Că lacrimile mele tainice îi vor urca pe braț, pe mână, pe degetul așezat pe trăgaci.

Prin codri-oi da, pe muntele ce crește.

Depart mult de tine nu am cum sta. Nu pot.

Voi merge cu privirea pierdută-n gândul meu

Fără s-aud și fără să văd ceva afară,

Necunoscut, încovoiat și trist. Doar eu.

Cu brațe-ncrucișate și ziua noapte doară...

După care a tras. Două focuri. Și un al treilea imediat după ele. Acum fără să mai tremure, fără să mai simt ceva venind dinspre trupul lui înțepenit de război. Lacrimile mele nu folosiseră la nimic. Nici frumusețea Aurorei, nici fragilitatea Louisei, nici groaza mea. A tras către oraș, către bătaia vântului. A tras către pâlpâirile de speranță, către tristețea oamenilor. A tras în mine, în noi toți. A tras în aurul serii care făcuse loc nopții, în boschetele de ilex înverzite și în azaleele în floare.

Nabil, Nimer, Hussein și Khadijah

A doua zi, Marwan m-a așezat ca pe sfintele moaște alături de el, pe scaunul din față. Luaserăm Mercedesul, semn că plimbarea avea să fie liniștită. Rula cu geamul coborât, îngânând din vârful buzelor cântecele lui Farid al-Atrash. Plecasem cu noaptea-n cap, pentru a traversa în zori orașul Saida. Lui Marwan nu-i plăcea sudul Libanului, însă îl respecta. Când în Beirut se dezlănțuiau violențele, druzii și șiiții se găseau deseori umăr la umăr. Pe alocuri, alianța putea sări în aer în plină noapte, din cauza vreunui loc de parcare sau a unei priviri dubioase, dar conducătorii reușeau să-și țină sub control trupele. La ieșirea din Saida am luat-o către Nabatieh, inima regatului șiiit. Acolo locuiau și gărzile lui Creon și Euridice. Deși încă ne mai aflam în Liban, eram un pic și în Iran. Mai religios decât mișcarea Amal, pe care o considera coruptă, Amalul islamic dorea să instaureze o republică a mollahilor în țara cedrilor. Marwan îmi vorbea despre asta lovindu-și tâmpla cu arătătorul. Tatăl celor trei actori era, la Nabatieh, unul dintre demnitarii mișcării. Dacă nu aveau acordul lui, tinerii nu puteau face nici o mișcare. Cu atât mai puțin să apară într-o piesă de teatru. De luni de zile un exemplar din *Antigona* ajunsese în mâinile liderilor spirituali, care studiaseră textul. Țineau să ne dea răspunsul privindu-ne în ochi. Marwan nu credea că se vor arăta binevoitori, zicând că această călătorie va fi și ultima în respectiva direcție. Și că refuzul lor va fi gongul pentru plecarea mea acasă.

Așa crezuse și despre falangiști. Când m-am întors la linia de demarcație, ieșind din casa galbenă, m-a întâmpinat cu aerul unui om copleșit de păreri de rău ale celui care oricum prezisese eșecul. Numai că i-au căzut

brațele pe lângă corp și a rămas cu gura căscată aflând că Joseph-Boutros acceptase răzând propunerea:

— Vasăzică îi vei face frățiorului meu darul de a putea îngropa de vie o palestiniană?

Forțele libaneze acceptaseră să coboare garda. Patru ore săptămâna aceasta, pentru ca actorii să se cunoască, și trei ore în ziua de vineri, 1 octombrie 1982, când avea să se desfășoare unica reprezentatie. Era sărbătoarea Sfintei Tereza a Pruncului Isus. Creștinii considerau că alegerea le servea interesele. Încetarea focului urma să aibă natură locală, limitându-se la zona din preajma imobilului Barakat. Nu avea să fie nici un armistițiu, nici act politic, ci doar un gest umanitar.

— Ca atunci când li se permite brancardierilor, după bătălie, să intre pe câmpul de luptă, îmi explicase Joseph-Boutros.

Creștinul nu putea împiedica două ceasuri binecuvântate. Citise *Antigona* și considera că înverșunarea de a muri a tinerei era ridicolă, inutilă, lipsită de țel și de motivație. Spunea că încăpățânarea aceea orbească se ridica împotriva simțului comun. Dar aprecia faptul că fratele lui avea să-l incarneze pe Creon cel puternic, cel care conducea cetatea, de care se temea poporul, care lucra în interesul obștii, ținea fruntea sus și scăpa de dezonoare.

— E ceva mai complicat, îi răspunsesem.

Milițianul m-a privit surâzând.

— Lectura asta îmi convine. Și m-aș bucura să-ți convină și ție.

Când m-am întors în zona de vest a orașului, Marwan bombănea întruna în arabă. Nici un foc de armă nu ne-a salutat nici plecarea, nici sosirea. Mașina roșie funcționa ca un steag alb, de parcă toți trăgătorii de ambele părți ale liniei de demarcație se înțeleaseră între ei.

Seara, druzul mi s-a părut nemulțumit. Uite că gluma asta mergea înainte. Ba chiar prindea contur. Palestinieni, creștini... Cred că se baza pe șiiți pentru ca *Antigona* să o întindă cu primul avion.

Nu văzusem încă, din Liban, decât zone urbane. Dintr-odată, la poalele colinelor sterpe, trecând printre măslini, prin pădurile de pini întinse cât vedeai cu ochii, mi-am spus că ar trebui să părăsim Beirutul și pe aici pe

undeva să jucăm *Antigona*. Să-i oferim tinerei rebele altceva decât rămășițele unui cinematograf: frumusețea solului, zbuciumul cerului. Să jucăm sub stelele toamnei mai degrabă decât pentru oamenii căzuți în ruină.

— E frumos, nu? m-a întrebat Marwan.

Citea în tăcerea mea. M-a anunțat că în Shuf era încă și mai tulburător. Cascade, munți, cedri, femeile și bărbații din târgușorul Aley, cu inimi tari ca piatra și dulci ca mierea. Am rămas cu ochii pe geam. Războiul îl lăsasem dincolo. Mi le-am imaginat pe Aurore și pe Louise râzând la poalele dealului de aici. Tare-aș mai fi vrut să fie și ele cu mine, în mașină. Măcar pentru o clipă. Măcar atât cât am trecut pe lângă lăculețul acela sau pe lângă copilul călare pe măgar, care ne-a făcut semn cu mâna. Măcar atât cât am trecut pe lângă bătrânul așezat pe marginea drumului. Măcar atât cât am mers pe sub cercurile din înalt ale acvilei imperiale.

La Nabatieh am ajuns sub razele unui soare de iarnă. Câțiva bărbați din Amalul islamist ne-au condus prin oraș până în cartierul de est, la o clădire joasă, acoperită cu saci de nisip. Încă o dată m-am înțeles ca Marwan să aștepte lângă mașină. Deseori mă îngrijora stilul lui solitar. Dar îmi răspundea că preferă tăcerea decât să se vadă cu anumite persoane. Imediat ce plecam la întâlniri, se așeza înapoi la volan și citea, dormea sau asculta cu ceasurile emisiunile radiofonice. Mașina îi era a doua casă. Lua întotdeauna cu el apă, cafea și pâine. Putea face față unui asediu fără a-și lua mâinile de pe volan.

— Vei fi primit de șeicul Mamaar al-Sadeq, tatăl actorilor tăi. Și unchiul lor va fi de față, mi-a explicat Marwan.

M-a sfătuit să mă descalț în prag, să nu întind primul mâna, să nu-l privesc în ochi, să nu-i pun întrebări, dar să răspund la ale sale. Eram *haram*, impur. Nu trebuia să-l murdăresc și pe șeic. Încă o dată am simțit frica zbătându-mi-se în piept. Trebuia să fac repetiții și să mă liniștesc. Aveam de transmis un mesaj care nu îmi aparținea. Îngrijeam de un proiect pe care nu eu îl inițiasem, însă îndeplineam ultimele dorințe ale unui muribund. Și pentru el, pentru acest bărbat, prieten, frate, eram gata să îmi asum orice risc.

Mi-am scos pantofii. Ușa era păzită de doi bărboși înarmați cu puști de asalt, îmbrăcați în Kamisuri lungi până la glezne, cu bonete specifice

islamiștilor și cu figuri întunecate. Unul dintre ei m-a percheziționat pipăindu-mi subsuorile, manșetele, cureaua, spatele, burta, sexul, fesele, picioarele unul după altul, gleznelor, tălpile. M-am întors cu spatele spre casă, cu mâinile ridicate. În mașină, Marwan se întindea cu brațele desfăcute larg. Mi-a venit să zâmbesc. Nici o singură privire nu mi-a aruncat.

Încăperea era strâmtă, plină de perne și covoare. Nici masă, nici scaune. Fereastra era acoperită cu o perdea verde. Pe perete erau o sură în cadru de aur, o tapiserie de la Mecca și o fotografie cu mausoleul irakian al imamului Ali, de la Nadjaf. Unul dintre paznici a intrat aducând un fotoliu de grădină, pe care l-a așezat lângă fereastra chioară. Apoi am așteptat. O oră. Două. Nici nu mai știu. La început am stat cu picioarele sub mine, apoi aproape că m-am întins, din cauza genunchiului care începuse să-mi zvâcnească. Când a intrat șeicul, bărbosul mi-a făcut semn să mă ridic. Au mai pătruns în încăperea încă trei bărbați, doi tineri cu priviri întunecate și un gras care s-a așezat pe jos, într-un colț. Liderul religios a luat loc într-un fotoliu. Un bărbat foarte bătrân, mergând în baston, rămas cu spatele la mine.

— Sunteți aici pentru că așa am vrut eu.

M-am înfiorat. Vorbea o engleză greoaie, parcă adresându-se zidului.

— Împreună cu Hassan, fratele meu, Dumnezeu să-l aibă în pază, am discutat multă vreme despre piesa dumneavoastră de teatru.

M-am uitat la bărbatul cel gras, care a dat din cap.

— El este împotriva proiectului. Consideră că actorii seamănă cu necredincioșii. Că a juca un rol înseamnă a minți. Că e ceva legat de păcat. Consideră că omul care imită pe cei dintr-un grup anume face parte din acel grup.

Hassan se uita la mine cu o față lipsită de expresie. Auzea cuvintele spuse de fratele lui și îmi asculta privirea, pândindu-mi replicile ascunse.

— Nu v-am citit piesa, dar a făcut-o Nabil, fiul meu cel mare, și pentru mine și mi-a spus că, din contră, este lipsită de blasfemii. Că nu se referă nici la Profet, fie ruga și binecuvântarea Domnului asupra sa, nici la trimișii lui. Că nu e lipsită de respect la adresa marilor lui însoțitori. Și că nici nu insultă Islamul. Că nu ascunde nici goliciune a trupului, nici jigniri, nici alte murdării.

Șeicul și-a scos o batistă din mânecă și s-a șters la ochi.

— Fiii mei mi-au spus că rolul lor este să stea mereu în jurul șefului lor, să-l apere ca pe un tată și să facă în așa fel încât autoritatea lui să fie respectată. Mi-au explicat că o femeie tânără încerca să sfideze autoritatea și, prin aceasta, să-și bată joc de legea divină, dar califul acela care se ținea de lege a pus capăt obrăzniciei.

Bătrânul a tăcut și s-a întors puțin, privind în pământ.

— Așa este, da?

M-am uitat la Hassan, la paznici, însă nici unul nu mă ajuta.

— Nu-i așa?

Fratele șeicului m-a încurajat cu un semn al capului și prin urmare am îngăimat:

— Exact despre asta este vorba, șeicule Mamaar al-Sadeq.

Tăcere. S-a întors din nou cu fața spre perete. Fiecare luase din *Antigona* câte ceva, iar eu nu făceam decât să dau din cap lipsit de curaj.

— Care este rolul bătrânei? De ce împletește?

Trebuia să-mi adun rapid gândurile.

— Este nevasta califului. Este foarte credincioasă și și-a petrecut toată viața împletind haine groase pentru săracii orașului.

Iarăși tăcere.

— E *zakat*, milostenia pentru sărmani, a murmurat șeicul.

Și din nou liniște.

— *Radi Allahu 'anha!* Domnul fie cu ea!

La începutul dialogului îmi venea să râd. Bărbatul acesta care se adresa perdelelor, ceilalți care mă adulmecau cum adulmecă o haită urma căprioarei... Pe urmă oțelul armelor, vocea blândă, cuvintele alese cu grijă. Mă simțeam aproape liniștit așa, cu palmele prinse sub coapse. După un Anouilh revizitat de către creștini, iată-l acum pe cel transfigurat de șiiți. Creon, bătrânul obosit de război, care nu dorește decât pacea pentru poporul lui. Creon care încearcă până la capăt să-și salveze nepoata. Creon care face și lucruri murdare pentru ca legea să-și păstreze puterea. Creon ajuns șef falangist de o parte a liniei de demarcație și calif luminat de cealaltă. În minte îmi răsună o muzică stranie, ceva între capcană și trădare. Paznicii nu mă scăpau din ochi, stând în picioare lângă perete. Hassan fie se ruga, fie își

omora timpul depănând un șirag de mătănii făcut din niște pietricele negre. M-am gândit la Charles Maurras¹⁸, acolo, în încăperea aceea grea de atâta credință. Sam îmi împrumutase un text al lui în care Antigona era văzută ca o puștoaică ascultătoare, supusă în fața legilor în perfect acord cu ale lui Dumnezeu, ale oamenilor și ale cetății. „Cine își bate joc de legi? Cine le sfidează? Creon!“, scrisese Maurras în 1948. Pentru el, sentința lui Creon nu era legală, fiindcă nu fusese promulgată de Zeus. Sub pana lui, Antigona era o „Fecioară-mamă a ordinii“. Și Creon? „El e anarhistul! Doar el!“

¹⁸. Charles Maurras, (1868-1952), scriitor și om politic francez de dreapta.

Pe Sam acel text îl distra, dar îl și enerva. Maurras îi ridicase o statuie lui Sofocle, Akounis avea să-i ridice una lui Anouilh.

— Astfel de diferențe hrănesc și stânga, și dreapta, conchidea prietenul meu, considerând că, prin comparație cu lecturile multiple pe care le suscita această dramă, politica și economia spuneau mult mai puține despre respectivele deosebiri.

Și iată că acum, așezat pe un covor de rugăciune, la celălalt capăt al lumii, cu o gaură jenantă în ciorap, dădeam cu religiozitate din cap la gândul unei Antigone isterice căreia, din fericire, i se împotrivese un înțelept rege.

Șeicul a bătut cu palma în baston. Fratele lui l-a ridicat, dar s-a făcut din nou că nu mă vede.

— Este bine că ați ales ziua de vineri pentru reprezentație.

După care a părăsit încăperea, târându-și ca și mine piciorul. Am rămas singur, în picioare, cu furnicături dureroase din tălpi până-n brâu. Coridorul era pustiu. Ușa de la intrare era dată de perete. În grădină așteptau trei tineri așezați pe un zid jos și o bătrână cu voal negru. Cel mai mare dintre băieți mi-a zâmbit. Un zâmbet magnific, răscolitor. Zâmbet al bucuriei învingătorului. A venit spre mine cu ambele mâini întinse.

— Bună ziua, Georges. Eu sunt Nabil, paznicul și mesagerul.

Am ezitat. Mi-a venit să mă arunc în brațele lui. Era un băiat frumos, de vreo douăzeci și cinci de ani, în blugi și tricou. Și-a luat fratele de mână.

— Iar acesta este Nimer, care va fi pajul.

A înaintat și cel de-al treilea, tot cu mâinile întinse.

— Hussein. Eu nu sunt decât paznic, dar, oricum, sunt și eu pe-acolo.

Era cel mai mic dintre frați. Și cel care a îndrăznit să mă îmbrățișeze. Râdea. Ca și ceilalți doi. Parc-am fi încins o horă veselă la ușile sinistrului mausoleu.

— *Ahlan wa sahlān!*

Era amețitor. Iarăși aveam o nouă țară și-o nouă familie. Zi după zi, oamenii îmi dăruiau o bucătică din țara lor.

Marwan ieșise din mașină. Zâmbea sprijinit de poartă. Blestematul de franțuz convinsese un demnitar šiit. Și nu se îndoise o clipă că aveam să fac rapid cale-ntoarsă în Franța.

— Khadijah, a murmurat Nabil prezentându-mi-o pe femeie.

Am dat să-i întind mâna. Mai era puțin și-o îmbrățișam și pe ea. Hussein m-a oprit cu un gest. De cealaltă parte a drumului, Marwan și-a luat capul în mâini.

Era 18 februarie 1982. Întâlnirea am fixat-o pe 24, cu o zi înainte de plecarea mea. Falangiștii, palestinienii și šiții acceptaseră să aibă loc de la opt dimineața până la prânz, la cinematograful Beaufort, pe linia de demarcație.

M-am îndreptat aproape în fugă spre mașină, întorcându-mă de trei ori pentru a-mi saluta gazdele cu brațele ridicate. Bătrâna mă privea. Cu o mână își ținea voalul adus până sub ochi. De la primul etaj, o umbră îmi urmărea plecarea.

— Nu-mi mai rămâne decât să-l conving pe actorul druz, am spus așezându-mă în mașina înghețată.

— Pe actorul druz? a repetat Marwan.

— Știi unde îl putem găsi?

A demarat zâmbind:

— Pe cine, pe fiul meu? Sper că acasă.

Mă uitam la Marwan. Din profil, ca să nu mă observe, ca de fiecare dată când conducea. De data aceasta nu se temea nici de gloanțe, nici de bombe. Nu se afla nici pe o șosea cu pericol de moarte, nici pe o uliță dușmănoasă. Era la el acasă, printre druzii lui. Fuma ținând țigara între degetele mijlociu și inelar. Era de față și soția lui, căreia nu-i știam numele. Mi-a prezentat-o zicând:

— Nevastă-mea.

Femeia era într-un continuu du-te-vino cu prăjituri, ceai și cafea albă.

Gazda invitase vreo zece prieteni, care se așezaseră de jur împrejur, în living, pe canapea, pe cele câteva scaune sau pe pernele lăsate pe covorul de pe jos. Cei mai mulți erau îmbrăcați în negru, cu bonete albe pe cap. Islamul îi consideră apostati, fiindcă refuză să recunoască Profetul și Șaria. Religia lor nu are nici slujbă și nici loc specific de cult.

Marwan îmi cedase fotoliul lui. A așteptat să apară toți invitații, s-a dus până în prag pentru a-i îmbrățișa pe rând, după care s-a ridicat și a vorbit în arabă. Încruntat, serios. Nu întreba și nici nu aștepta răspunsuri. Stăpân pe spusele lui.

După care s-a așezat. A intrat Nakad, subțire și elegant.

Purta șalvari cenușii tradiționali și un fes roșu cu ciucure negru, strâns într-un turban alb. A înaintat până în mijlocul încăperii. Ne-a privit mirat, de parcă atunci ne-ar fi descoperit prezența. S-a oprit în fața tatălui lui și s-a înclinat, plimbându-și privirea de la el la mine.

— Hemon, s-a prezentat Nakad.

Druzul urma să spună primele replici ale textului. A coborât fruntea, apoi a ridicat-o din nou. A tușit, a tras aer în piept.

— Știi bine că te-am iertat când nici ușa n-o închiseseși bine. Parfumul tău încă era aici și eu deja te și iertasem. De la cine-ai furat parfumul?

M-am ridicat brusc:

— De la Ismena, i-am răspuns.

Tânărul a fost surprins, apoi a zâmbit și a dus replica mai departe:

— Dar rujul, pudra, rochia albă?

— La fel.

— Și în cinstea cui te-ai făcut atât de frumoasă?

Eram în fața lui. Acum ar fi trebuit să o ia în brațe pe Antigona. Pe mine, deci. I-am condus gestul, și-a deschis brațele și m-am ascuns la pieptul lui. Murmure în încăpere. Marwan a zis ceva în arabă. Nakad a încremenit.

— Tata le explică musafirilor că jucați rolul femeii.

I-am făcut un semn din cap:

— Nu le da atenție. Mergi mai departe cu textul.

A inspirat din nou.

— Și în cinstea cui te-ai făcut atât de frumoasă?

— Acum îți spun. Vai, dragul meu, ce proastă am fost! O întreagă seară ratată. Una frumoasă...

Marwan le traducea celorlalți. Se simțea stânjenit. Fiul lui tocmai luase în brațe un bărbat, un străin, și asta exact aici, sub propriul acoperiș.

— Vom mai avea și alte seri, Antigona.

— Poate că nu.

M-am desprins fără grabă. Nakad a rămas cu brațele desfăcute. Iar eu l-am aplaudat. Am dat ocol camerei pocnindu-mi mai departe palmele și privindu-i, unul după altul, pe invitații lui Marwan. S-au ridicat cu toții. El cel dintâi, pentru a-i încuraja. Apoi, tovarășii lui, apoi soția, rămasă dincolo de pragul ușii, chiar și copiii pitiți până atunci. Nakad își spunea prost textul, dar îl învățase. I-am strâns mâna în așa fel încât lumea să uite îmbrățișarea de mai adineauri.

— Deci știi tot rolul pe de rost?

S-a dat trei pași înapoi:

— Antigona! Antigona! Ajutor!

Apoi, ridicându-și fesul:

— Asta este ultima mea replică, nu?

Am aprobat din cap. După Antigona, acum exista și Hemon.

Marwan nu pricepea rostul spectacolului, dar îi făcuse fiului său această concesie. Descoperirea m-a tulburat. Prietenul meu druz stătea cu spatele la mine, explicându-le celorlalți că rolul pe care îl interpretasem eu urma să fie jucat de o femeie. Că îmbrățișarea avea să fie ceva normal. Și că personajul fiului său era un îndrăgostit curajos, nobil, care prefera să moară alături de logodnica lui decât să trăiască fără ea. Hemon era un luptător, un rezistent care se opunea tiranului ce-i oprima poporul. Le mai explica faptul că Nakad avea cel mai frumos și cel mai amplu dintre rolurile piesei. Că incarna speranța și viața. Că în spectacol murea fiindcă iubea libertatea și dreptatea. Dar și pentru că era îndrăgostit de o femeie frumoasă ca ale lor, cele din munți. A adăugat că fiul lui juca, de fapt, rolul unui druz. Singurul dintre toți care avea suflet și-o inimă bătând cu putere în piept.

I-am pus palma pe umăr.

15

Simone

Am ajuns primul la teatru miercuri, 24 februarie 1982, la ora șapte dimineața. Cu șaizeci de minute înainte de ora stabilită pentru încetarea focului. Ringul era pustiu, iar trăgătorii dormeau. Marwan condusesese fără să scoată un cuvânt. Era furios. Mă rugase să nu mă joc cu înțelegerea la care se ajunsese, jurând că puștile nu adormeau niciodată înainte de ora convenită. Numai că aveam nevoie de acei zori clandestini. Era necesar să intru singur în sală, să pășesc singur pe scenă, să fac singur probe de voce. Așa că a acceptat să mă ducă până acolo.

La o sută de metri de intersecția Sodeco, druzul mi-a cerut să cobor din mașină și m-a lăsat acolo, la capătul liniei de demarcație. O stradă goală, la vremea molozului. Cât vedeai cu ochii, numai blocuri cenușii, distruse de bombardamente, grinzi îndoite, grămezi de beton acoperite de buruieni. M-a lăsat acolo cu mâinile ridicate și cu o cârpă albă legată ca o brasardă în jurul brațului.

După trei pași, am încremenit. Un țipăt a venit din spate, un altul chiar din fața mea. Ecou de voci bărbățești. O amenințare în tăcerea de piatră. Se făcea ziuă. Eram în bătaia puștii lui Joseph-Boutros. În cătarea milițianului din turnul Risk. În vizorul lunetei šiitului din strada Damascului. Știam că niște degete ezitau, mângâind oțelul curbat al trăgaciului. Niciodată nu m-am simțit mai muritor decât în clipele acelea. Cu capul sus, cu gura deschisă, am mers înainte de parcă m-aș fi predat. Mă poticnisem de război. Pândeam ferestrele. Treceam cu pași mari peste mușuroaie pline de așchii de oțel. Întinam pas cu pas prin covorul de cioburi. Nici că mai respiram. Mă uitam la fațada luminată de lună a cinematografului Beaufort, aflat de cealaltă parte a străzii. Făceam ce puteam mai bine. Nu mă arătam nici

speriat, nici ostil. Eram una dintre acele umbre ca de fum de care armele nu au chef.

Am intrat în clădire din partea de vest a liniei de demarcație. Totul era devastat și superb în același timp. Nici vorbă de vreo ușă, doar o gaură în fațadă, produs al unui tir cu rachete. Firma spânzura deasupra, ținută în niște cabluri electrice. Doar trei ziduri mai rămăseseră. Al patrulea fusese aruncat în aer. O explozie smulsese acoperișul. Era o arenă sub cerul liber, un teatru deschis leilor. Gloanțele și-ar fi putut croi drum până în inimile actorilor. Patru rânduri de scaune fuseseră cruțate. Erau făcute din catifea și din praf cenușiu. Celelalte fuseseră zdrobite de prăbușirea grinzilor. Ecranul era distrus, însă decorul era acolo, după cum îmi promisese Sam, în picioare, într-un unghi mort al scenei.

— Când îl vei vedea, o să te dea pe spate, mă anunțase.

Nu mințise. Am rămas fără aer. Picioarul bolnav mi s-a înmuiat. M-am așezat pe resturile de construcție pentru a-l admira. Trei coloane corintice, rămase în poziție verticală pe postamentele lor, având deasupra un capitel sculptat cu frunze de acant. Erau din ipsos, pictate într-un fel de trandafiriu pal, pentru a imita porfirul. Decoratorul săpase cu mare grijă canelurile. Sculptase o friză vegetală pe cornișă și spărsese frontonul, ca și cum ar fi fost ros de vreme.

— O să vezi, e pur și simplu templul lui Zeus, zâmbise grecul.

O a patra coloană era pe jos, crăpată cu premeditare, culcată de-a latul unor trepte care duceau până la o ușă aparentă.

Sam petrecuse un ceas întreg în cinematograful, așezat aproape exact în locul unde stăteam eu acum, fără acceptul milițiilor combatante, contemplând această schiță de peristil. Marwan îl lămurise cum de arăta astfel spațiul. În cele dintâi zile ale războiului civil, o trupă cipriotă repeta acolo *Lysistrata* lui Aristofan. Povestea frumoasei ateniene care le-a propus surorilor ei și celorlalte femei din Sparta să refuze să mai facă dragoste cu soții lor atâta vreme cât aceștia erau preocupați doar de război. Când primele trasoare s-au încrucișat pe deasupra clădirii, mașiniștii tocmai instalau decorul. Întreaga scenă ar fi trebuit să fie înconjurată de coloane, însă luptele au împiedicat susținerea spectacolului. Actorii, tehnicienii, toți cei aflați acolo au ieșit în fugă, pe sub gloanțe. De parcă ar fi fost căpitanul

unei corăbii, regizorul nu voia să părăsească locul. A fost nevoie ca soldații libanezi să-l scoată cu forța. Presa a scris că era ca nebun. Că se zbătea, că plângea de furie, de disperare, că urla pe străzi cuvintele Lysistratei: „Pentru a opri războiul, nu-i mai lăsați pe bărbații voștri să vă atingă!” Un reporter de la *L'Orient-Le jour* a copiat cu exactitate cuvintele și acestea au fost singurele pe care locuitorii Beirutului le-au auzit din piesa lui Aristofan.

Cinematograful nu avea ferestre. Obuzele își luaseră ele această sarcină, deschizând geamuri peste tot, la fel și uși, săpând terase. Decorul, însă, fusese cruțat. Gloanțe de toate calibrele loviseră zidul din spate. Unele ciuguliseră treptele din stuc gri, două coloane fuseseră zgâriate. M-am ridicat. Am mângâiat-o pe prima, abia atinsă de schije. Trecându-mi palma peste șanțulețele înghețate, am înțeles că acesta era darul pe care Lysistrata i-l făcea lui Creon. Coloanele și cele trei trepte vor însemna palatul lui zidit în orgoliu.

Am luat carnetul lui Sam și pixul. Mă rugase să nu-l sun sub nici un motiv. Doar să-mi notez impresiile, temerile, lucrurile cele mai frumoase, dar și pe cele mai urâte. Nu își dorea să audă la telefon o voce venind din depărtare. Și atunci, am scris.

Pentru a pune la punct decorul mai trebuia niște vopsea roșie. Un voal care să acopere întreg fundalul, de la timpane până la socluri, și care să mascheze și o parte din scenă, până la picioarele actorilor. Acela va fi spațiul de definire a puterii. Creon, Antigona, Hemon, Ismena, Euridice, gărzile, toți vor avea locurile lor precise, stând pe trepte, nemișcați la ridicarea cortinei, când lumina avea să scalde brusc ruinele.

Într-un colț al scenei, un obuz dărmase totul, smulgând mocheta, parchetul, betonul, săpând în sol până la lut. Intrândul care se întindea până lângă primele scaune, mormanul sinistru, terenul acesta nisipos avea să fie arealul teribilei crime de lezmajestate a Antigonei. Acolo, la picioarele spectatorilor, avea să-și sape propriul mormânt, străduindu-se să-i găsească blestematului ei frate un loc de veci.

Lumina zilei mă spiona. Am ridicat ochii spre cer. Era aproape opt. Înghețasem. Am urcat pe scenă pe scara distrusă. M-am uitat la sală, la scaunele murdare. La tavanul prăbușit, ajuns acum parte din podea.

— În orice caz, va trebui dat un pic și cu mătura, zisese Sam.

Nu eram de acord. Țineam să păstrez resturile lumii reale. Mi-o imaginam pe Antigona plină de praf. Și pe Creon într-un palat prin care suiera vântul.

Mi-am pus pe creștet kipa lui Sam. Își dorea ca personajul Corul să fie jucat cu capul acoperit, în numele tuturor celor din neamul lui. Nu conta dacă în scenă urcam eu, nu el. Kipa tatălui său trebuia să se amestece cu kefia, cu turbanul, cu fesul tronconic, cu crucea și cu semiluna. În așa fel încât Salonicul să fie și el în același loc, în aceeași seară, în fața tuturor.

— Tu vei fi evreul, îmi explicase.

I-am răspuns că nu o să am atâta curaj. Nu ajungi evreu numai datorită unei scufii de catifea.

— Pui prea multe întrebări. Un personaj este pur și simplu un personaj. Așa văd eu Corul, iar tu trebuie să-l incarnezi.

— Corul este, într-un fel, observatorul poveștii. Nu te temi că s-ar putea să fii perceput drept evreul care comentează din afară complotul? îl întrebase Imane.

— Ai prefera să-l sechestreze dinăuntru?

Nu am aflat niciodată ce s-a petrecut între ei doi. Dar ceva tot se întâmplase. El vorbea despre ea cu emoție, ea despre el cu tristețe. Într-o fotografie, ea se uita direct în obiectiv în timp ce el o privea cu pasiune. O imagine rară, surprinsă într-un interior. Imane îi oferea brațul râzând. Fără să poarte voalul.

— Domnul Samuel?

O femeie cu părul alb a intrat în sală printr-o fantă din zid, cu o mulțime de sacoșe în mâini. Purta o brasardă. Mi-am ridicat pe loc kipa, ținând-o strâns în mână.

— Doamnele Samuel, eu sunt Simone.

— Doamnă, pe mine mă cheamă Georges.

M-a privit cu neîncredere.

— Deci nu sunteți domnul Samuel.

Am repetat că nu și i-am explicat că Sam era bolnav. Mi-a întins mâna.

— Să știți că nu trebuie să vă fie rușine de religia dumneavoastră.

Am băgat kipa în buzunar.

— Este un accesoriu teatral și nimic mai mult.

M-a privit cu atenție, surâzând. Apoi s-a uitat împrejur.

— Am fost plasatoare în cinematograful acesta, în 1975.

Avea la gât o cruce de aur și era îmbrăcată într-un palton gri.

— M-a trimis Joseph-Boutros, mi-a explicat.

Am făcut semn din cap că am priceput.

— M-a asigurat că în ziua spectacolului o să fie nevoie de mine.

O plasatoare. Și gândul mi-a zburat la poemul lui Victor Hugo recitat de un asasin. La absurditatea războiului. Urma să jucăm Anouilh covârșiți de ruine, și o plasatoare era însărcinată să aibă grijă de noi, să întâmpine spectatorii la intrare și să-i conducă la locurile lor, printre pietrele sparte, cartușele goale și cioburile de sticlă.

— Veți sta la intrarea dinspre est? am întrebat-o.

— Da, la ușa Sodeco.

A adăugat că ar trebui să stea cineva și la ușa dinspre vest, pentru a-i întâmpina pe cei sosiți din cealaltă tabără, fiindcă ea nu își putea asuma și această sarcină. După care și-a lăsat sacoșele din pânză într-un colț al încăperii, s-a dus până la primul scaun, l-a acoperit cu o bucată de țesătură și s-a așezat fără a mai scoate un singur cuvânt, învelindu-și picioarele cu o pătură subțire.

Publicul nu putea participa la această întrevedere, cel puțin așa convenisem cu toți combatanții. Doar actorii și cu mine aveam dreptul de a intra în cinematograful. Observând cum o privesc, Simone a făcut un gest amuzat. A ridicat brațul și l-a fluturat, arătându-mi brasarda albă, parolă impusă de ambele părți ale baricadei.

— Nu vă faceți griji, știe toată lumea că mă aflu aici.

Apoi și-a deschis geanta și a băut apă dintr-o sticlă, cu înghițituri mari.

Prezența ei mă deranja și mă liniștea în același timp. Femeia pur și simplu era acasă la ea și se purta de parcă ar fi fost proprietara locului. Prin urmare, am decis să-i fiu musafir. M-am așezat pe scaunul de lângă ea, cu ochii către scena dezolantă. A scos din geantă o broderie ciudată, cu reflexe albastrii, ace și fir de lână. Prin ceața înghețată am ghicit două siluete rătăcite. Una stătea cu spatele la noi, cealaltă ne privea. În locul feței avea o pată albă.

— Pe Elie Kanaan o știți? m-a întrebat Simone.

Nu, nu o știam.

— Este una dintre cele mai mari pictorițe ale țării noastre, mi-a explicat fără a se opri din cusut.

Lucra cu punct plin, dând lânii eleganța unui laviu.

— M-am inspirat după una dintre pânzele ei. Deci, uite două femei care așteaptă. Pe cine însă, habar n-am.

— Totuși, ce părere aveți?

Înfigea acul de broderie iar și iar, în rânduri strânse, potrivindu-și din când în când ochelarii, care îi alunecau pe nas.

— Ce așteaptă? În afară de moarte, nu văd ce ar putea aștepta.

Simone ar fi fost o Euridice minunată, așa încovoiată pe lucrul ei de mână, fără a arunca nici o privire în afara cadrului.

— De ce moartea?

— Fiindcă altfel nu ai cum părăsi viața.

Și cosea, tot cosea. Iar eu reciteam replicile Corului.

— Moartea mi-a luat nepotul. În Damour, în februarie 1976.

Și-a ridicat ochii.

— Ați auzit de Damour?

Am dat din cap.

— Însă nu și de Elie Kanaan?

— Nu și de Elie Kanaan.

— O clipă am crezut că nu știți nimic despre noi.

— Știu ce s-a întâmplat în Damour.

— Ba nu. Asta să nu spuneți. De știut, nu știți. Nimeni nu știe ce înseamnă un masacru. Nu se povestește decât despre sângele morților, însă niciodată despre hohotele de râs ale asasinilor. Nu li se văd ochii atunci când ucid. Nu se aude cum își cântă victoria pe drumul de întoarcere acasă. Nu se vorbește nimic despre femeile lor care le flutură cămășile însângerate din balcon în balcon, ca pe tot atâtea drapele.

Simone își continua răbdătoare broderia albastră. Se apucase de marginea de sus, din dreapta, de unde începea o noapte adâncă, pierzându-se încet până dincolo de mare, apoi apăreau azuriul, albastrul electric, albastrul pal, albul.

— Îl chema Maroun. Era îngeraşul nostru. L-au strangulat.

Priveam acul, firul de lână. M-am întrebat dacă ceilalţi vor sosi ori nu.

— Făcea parte din Forţele libaneze?

Simone a ridicat acul şi a scuturat din cap.

— Avea optsprezece luni, domnule Georges.

Exact în acea secundă, un tânăr a intrat în teatru, salvându-mă de la naufragiu şi de la cuvintele inutile. Venea din est. Cei doi falangişti înarmaţi care îl însoţeau au rămas în prag.

— La prânz, le-a şoptit creştinul, după care s-au îndepărtat.

Înainte să mă ridic pentru a-l întâmpina, am sărutat-o pe Simone pe umăr. A fost uluită. Nu am găsit alt gest pentru a-mi exprima compasiunea.

Creon era cel dintâi membru al trupei. A înaintat spre mine fără cel mai mic zâmbet pe buze.

— Charbel.

Mi-a strâns mâna ca un bărbat care nu se teme de nimic. Era aşa cum s-ar fi zis şi din fotografie: înalt, dur şi neliniştitor, însă cu privire de copil. Regele avea nevoie de talc pentru păr, de creion negru pentru cearcăne şi fond de ten pentru paloare.

— Mulţumesc pentru ceea ce aţi făcut.

— Dar ce am făcut?

— Aţi venit până la casa Barakat pentru a-l convinge pe fratele meu.

Mi-a reţinut mâna într-a lui.

— Aţi fost un viteaz.

După care a verificat sala fără a mai adăuga vreun cuvânt, cu mâinile în buzunare, făcând încet stânga-mprejur.

— Aţi mai dat pe-aici?

A scuipat pe jos.

— Nimeni nu a mai intrat aici de şapte ani.

S-a dus până lângă scaune, a mers de-a lungul pereţilor, s-a împiedicat de o grindă. A urcat în scenă ca un alergător în recunoaşterea traseului, călcând cu paşi mari de la un capăt la altul. Şi-a recunoscut palatul din instinct. Treptele, colonadele, parchetul sfâşiat.

— S-ar putea da cu ceva vopsea pe aici, a zis Creon arătându-mi zidul ciuruit.

— M-am gândit și eu, i-am răspuns.

S-a uitat la mine și mi-a zâmbit pentru întâia oară. S-a așezat la marginea scenei, cu picioarele atârând în gol, și s-a uitat la ceas.

— Progresiștii sunt în întârziere, a glumit Charbel.

Simone a râs. Tânărul a salutat-o ridicând o mână. Ca un actor ce mulțumește publicului pentru aplauze. După care și-a scos exemplarul din *Antigona* din geaca de camuflaj și s-a apucat să citească în liniște.

Imane a sosit din vest, cu un batic alb acoperindu-i fruntea. Odată cu *Antigona*, în ruina cinematografului și-au făcut apariția și Ismena și Doica. Palestiniana le cunoștea pe caldeeană și pe armeană. O transformasem în mesagera mea. Fuseseră de ajuns două ceasuri pentru ca ele să accepte să urce pe scenă. Imediat ce a intrat, Imane și-a scos brasarda. Era încordată. Observând gestul, Charbel și-a scos și el brasarda. La rândul meu, am băgat bucata de cârpă în buzunar. Celelalte două actrițe s-au luat și ele după noi. Lăsam războiul lor la ușa teatrului nostru.

La intrarea celor trei femei, Simone s-a ridicat. Astfel, plasatoarea le întâmpina.

Creștinul a coborât înapoi în sală, ștergându-și palma de pantalon. Când îi strânsesem mâna îi simțisem sudoarea înghețată. Ca și în cazul fratelui lui, de vină pentru transpirație erau emoțiile. Acum, Imane și Charbel ajunseseră față în față. Instinctiv, el o recunoștea pe *Antigona*, iar ea îl ghicea pe *Creon*. Fără a fi apucat să le fac prezentările, cei doi actori înțeleseră.

— Charbel, a murmurat creștinul, cu mâna lipită de inimă.

— Imane, i-a răspuns palestiniana întinzându-i-o pe a ei.

Tânărul a dat din cap zâmbind și a strâns mâna care i se oferise.

— Iartă-mă, nu mă gândeam că o sunnită ar putea strânge mâna unui bărbat.

— Nici eu nu știam că un falangist își poate cere iertare, i-a întors-o Imane.

— Sunt maronit, nu falangist.

Imane mi le-a prezentat pe Yekvinée, armeanca, și pe Madeleine, caldeeană, după care l-a anunțat pe Charbel:

— Și lor le poți strânge mâna.

— Ai moștenit orgoliul lui Oedip, a răspuns înțepător tânărul.

Fata a zâmbit. Pe urmă a tras adânc aer în piept, încordată, cu brațele atârându-i pe lângă corp. A coborât ochii în pământ, căutându-și înlăuntru o altă privire. Charbel a înțeles ce o preocupa și a imitat-o. Aproape că mi s-a tăiat respirația. Fata a ridicat capul. Băiatul a privit-o cu alți ochi. O clipă pur și simplu monumentală. Doi actori care își măsurau puterile. Nici creștin, nici sunnită, nici libanez, nici palestiniană. Două personaje de teatru. Antigona și Creon. Ea îl sfida, el o disprețuia. Ea va merge înainte până la moarte. Și el până la a o da morții. Au rămas nemișcați cam un minut, încordați ca niște arcuri, aplecați unul către celălalt, atacându-se doar din priviri, fără a-și spune o vorbă. Simone și-a dus mâna la gură. Celelalte femei încremeniseră. Dintr-odată, Imane a izbucnit în râs.

— Promițător, i-a surâs creștinul.

— Ați început fără mine?

Nakad intrase printr-o spărtură a zidului de vest, făcând țândări magia momentului. Băiatul lui Marwan era îmbrăcat ca toți tinerii de vârsta lui. Supărându-l un pic pe tatăl lui, îi explicasem că Hemon nu avea cum să joace rolul logodnicului Antigonei în șalvari.

— Păi, atunci nimeni nu va ști că e druz!

La negociere am căzut de acord că poate purta pe cap fesul alb, în formă de trunchi de con, cu ciucure negru și strâns în turban.

Imediat după el au intrat în cinematograful șiiții, dinspre strada Damascului. De data aceasta, Imane nu a mai întins mâna. Băieții s-au prezentat cu timiditate, unul după altul. La fel și bătrâna, care rămăsese în urma lor.

— Avem sticle cu apă și pături, i-a anunțat Simone.

Mi-am frecat palmele. Nu mă gândisem că va fi atât de frig. De-acum, se făcuse ziuă. Un soare palid încerca să dea curaj boltei cerești. Mi-am privit trupa. Veniseră toți și se uitau și ei la mine.

— Vă propun să urcăm pe scenă și să ne tutuim.

Din geantă am scos o fotografie de dimensiuni mari, făcută în timpul repetiției generale a *Antigonei* de la Teatrul Atelier din Paris, din 4 februarie 1944. Imaginea constituia planul meu scenic. Am așezat-o pe Antigona singură în grădină, așa zicând, la marginea stângă a spațiului de joc. Creon s-a instalat central, într-un scaun smuls dintr-unul dintre rândurile rămase în picioare. Lângă el a luat loc pajul. Hemon, Ismena și Doica s-au așezat de jos în sus, pe câte o treaptă a scării. Pentru bătrâna Euridice am găsit un scaun confortabil, cei doi soldați din gardă rămânând în fundul scenei, sub coloane. Am lăsat fotografia să treacă din mână în mână, în timp ce Simone împărțea păturile.

— Cadou din partea creștinilor din Munții Libanului, a lăsat Charbel să-i scape.

— Înduioșător, a răspuns Nakad.

Cu excepția a doi dintre șiiți, toată lumea vorbea curent limba franceză. Nimer și Hussein se descurcau mai greu, căutând termenii în arabă atunci când cuvântul nu le suna familiar. Nabil, fratele lor vitreg, în schimb, nu avea această problemă, întrucât își petrecuse o parte a copilăriei în Belgia.

— Sunt multe asemănări între acea repetiție generală și întâlnirea noastră de acum.

Vocea îmi tremura. La fel și mâinile. Eram emoționat. Imane mă ajuta din priviri.

— Astăzi suntem în 24 februarie, iar fotografia a fost făcută pe data de 4 a aceleiași luni, dar cu treizeci și opt de ani în urmă.

Bătrâna șiită dispăruse sub pătura falangistei.

— Vă este frig. Și lor le-a fost. În seara aceea, actorii erau în costume de gală și actrițele în rochii de seară, dar pe dedesubt purtau pulovere și pantaloni de schi. Jean Davy, interpretul lui Creon, era în redingotă. Spectatorii dărdăiau. Știți de ce?

— Fiindcă era iarnă, a răspuns Nakad.

— Fiindcă era război.

Mi-am privit pe rând actorii.

— Iată două puncte comune.

Și le-am povestit. Teatrul lipsit de încălzire, iluminatul realizat cu un fel de joc de oglinzi care să capteze lumina diurnă, alarmele, publicul coborând

de două, de trei, de patru ori în adăpost în timpul reprezentației.

— Anouilh nu a reușit să negocieze un armistițiu? a aruncat într-o doară Nakad.

— Dacă nu a fost fratele meu acolo să-l ajute..., i-a răspuns zâmbind Charbel.

— *Ma khalas!* Ajunge! i-a întrerupt scurt Imane.

Nakad a aruncat o privire amenințătoare. Charbel a ridicat o mână. Doi școlari...

Am scos din buzunar o hârtie împăturită. Zile de-a rândul, fără prea mare încredere în utilitatea exercițiului, făcusem scenariul acestei întâlniri, bănuind cumva și întrebările pe care mi le-ar fi putut adresa. Dar nu trebuia să admit utilizarea timpului altfel decât planificasem, nu trebuia să permit tinerilor să-l folosească în detrimentul actorilor. Între aceste ziduri nu-mi doream nici prezența lui Imane, nici a lui Charbel sau Nakad. Doar Antigona, Creon și Hemon aveau dreptul să respire aici.

— Înainte de orice, țin să vă adresez salutul frățesc al lui Samuel Akounis, prietenul și fratele meu. Unii dintre voi îl cunosc bine, alții nu. Nu contează. Cu toții știți cine este.

Actorii mă priveau de sub pături. Doar Imane o strânsese și o pusese alături.

— Acest spectacol este chiar el. Este ideea lui. Asta-i viața: el v-a ales pe voi toți, dar și pe mine. Amintiți-vă mereu că se află alături de noi. Chiar și de acolo, de pe patul lui de spital, el este regizorul. Spectacolul este dedicat țării voastre, păcii și lui Samuel Akounis.

— Și tu ești evreu?

Mă așteptam la întrebare, dar nu din partea lui Imane. Simone mă urmărea cu atenție.

— Nu.

— Ești creștin? a continuat Charbel.

— Sunt francez.

— Poți formula astfel: nu, nu sunt decât francez?

— Sunt și francez.

Charbel și-a încrucișat brațele, mulțumit de sine.

— Ce rost are acest interogatoriu?

Madeleine, Doica, pusese întrebarea și a continuat:

— Ajungând aici, ne-am scos brasardele. V-aș propune ca, odată cu ele, să ne uităm și religiile, numele, taberele. Aici suntem actori.

Femeia s-a ridicat. Era mai în vârstă decât ceilalți.

— Eu sunt Doica. Am avut grijă de Antigona și de Ismena de când erau copii. Le iubesc la fel de mult și pe una, și pe cealaltă. Și gata.

Ismena a aplaudat prima, apoi Antigona.

— Pe mine mă cheamă Ismena, a început armeanca după ea. Sunt frumoasă, frivolă și nu am nici curajul, nici puterea, nici credința surorii mele. Și-mi place viața.

Aplauze din partea tuturor celorlalți.

M-am așezat pe o treaptă și i-am lăsat să continue. Eram încordat.

— Eu sunt Hemon. Și nu sunt druz, a adăugat zâmbind Nakad.

Și-a pus la loc fesul alb pe cap, înfășurându-l încet cu turbanul. Fluierat admirativ și câteva chicote.

— Prin urmare sunt fiul lui Creon și o iubesc pe Antigona. Ne vom căsători în curând. Sunt gata să-mi dau viața pentru ea. De altfel, pentru ea chiar voi muri.

Aplauze.

S-a ridicat Nabil. A vorbit și în numele fraților lui, cu pumnii strânși, întinși înainte.

— Noi suntem gărzile lui Creon. Apărăm legea. Întrebările pe care și le pun ceilalți oameni nu sunt și ale noastre. Executăm ordinele, fiindcă vrem să urcăm în grad. Dacă pentru asta va fi nevoie să omorâm, vom omorî.

O clipă de tăcere jenată, apoi câteva aplauze timide. Privirea lui Nabil, vocea, gesturile vorbiseră despre altceva decât despre Teba.

Simone a trecut printre noi cu pahare din plastic cu apă și cu sendvișuri. Luam notițe în carnetul lui Sam, pentru a-mi ascunde tulburarea. Nimic din toate acestea nu trebuia să se piardă.

Khadijah a ridicat mâna pentru a cere cuvântul. A spus câteva cuvinte, ținându-și cu cealaltă mână voalul pe față. Privire jenată a lui Nabil.

— Mătușa mea zice că este aici fiindcă a trimis-o șeicul Mamaar al-Sadeq.

— A înțeles că va juca într-o piesă de teatru?

Tânărul i-a tradus întrebarea mea, iar bătrâna a răspuns cu voce firavă. Toți actorii au izbucnit în râs. I-am cerut din priviri lămuriri lui Nabil.

— Știe că trebuie să ne tricoteze niște pulovere.

— Vrei să-i traduci ce am să-i spun?

Soldatul din gardă s-a apropiat de Euridice, iar eu am început să vorbesc:

— Sunteți soția regelui Creon. Pe întreaga desfășurare a spectacolului, veți împleti veșminte pentru săracii Tebei. Întrucât fiul dumneavoastră va muri din cauza soțului, în final vă veți sinucide.

Iarăși râsete. Bătrâna șită a declarat că nu are nici un chef să moară, adăugând că nimeni nu are dreptul să se sinucidă. Că nu am îndrăznit să povestesc toate lucrurile acestea când am fost să-mi susțin cauza în fața autorităților lor religioase. Și-a dat la o parte pătura de pe picioare și s-a ridicat gemând. Cei trei frați i-au urmat exemplul.

— Vrea să plece, a explicat Nabil.

M-am apropiat de ea. Parcă-mi stătuse inima. După întâlnire, un șofer trebuia să vină și să-i ducă înapoi la Nabatieh. Deplasarea o achitasem eu. Deocamdată, afară nu era nimeni care să-i aștepte. Lipsită deja de patru actori, piesa nu mai avea rost. Nabil traducea în continuare, cu voce joasă și gravă. Am explicat că moartea Euridicei nu se întâmpla la vedere. Că nu urma să se omoare în fața noastră. Corul, adică eu, avea să-i anunțe vestea lui Creon. Ea nu trebuia să facă altceva decât să îndeplinească. Atât și nimic mai mult. Eu vorbeam, ea răspundea, zicând că a juca o femeie care se sinucidea însemna a deveni acea femeie. Plus că să iei o înfățișare care nu îți aparține înseamnă să-ți înșeli semenii. Și să-l insulti pe Dumnezeu.

Am inspirat adânc, vrând parcă să înghit tot aerul din preajmă, și am închis ochii.

— Euridice nu va muri. Tradu-i!

Am aruncat-o așa, surprins și eu de propriile-mi cuvinte. Nabil s-a uitat lung la mine.

— Să-i spun așa ceva?!

— Da, spune-i că Euridice nu va muri.

— E valabil și pentru Antigona? a glumit Charbel.

Mi-a scăpat un gest nervos.

— Toate la timpul lor.

— Mătușa mea vrea să vă dați cuvântul, a intervenit šiitul.

— Mi-l dau.

— Nu, nu așa. Trebuie să o spuneți privind-o în ochi.

Bătrâna se uita la mine cu teamă. M-am înclinat fără a o scăpa din priviri. Și-a ridicat voalul.

— Doamnă, vă dau cuvântul meu de onoare că Euridice, soția lui Creon și mama lui Hemon, nu își va pune capăt zilelor.

În timp ce nepotul îi traducea, îmi privea cu atenție buzele, deși nu înțelegea cuvintele. După ce m-am mai înclinat o dată, a dat din cap și s-a așezat la loc pe scaunul ei, ajutată de nepoți.

Nu îndrăzneam să înfrunt privirea amuzată a lui Imane, însă o simțeam îndreptată către mine. Mi-am consultat însemnările de regie, ca un călător rătăcit care s-ar uita la o hartă așezată pe dos. Tocmai îl trădasem pe Anouilh pentru a nu-i displăcea unei dreptcredincioase a lui Ali, vărul și ginerele Profetului Mahomed. Nu trebuia să las tăcerea să se întindă prea tare. Am chemat-o în ajutor pe Imane, numai că i-a luat-o înainte Charbel:

— Eu sunt Creon, regele Tebei. Am avut doi nepoți, Eteocle și Polinice, morți fără rost într-o bătălie absurdă. Amândoi erau niște tâlhari, niște blestemați care, pe rând, încercaseră să îl ucidă pe Oedip, tatăl lor. Pentru a păstra neștirbită onoarea familiei mele, mi-am mințit poporul. Din Polinice am făcut un dezmățat și din Eteocle un băiat minunat. Celui de-al doilea i-am organizat funeralii naționale, primului i-am refuzat dreptul de a fi înmormântat, amenințând cu condamnarea la moarte pe oricine ar fi făcut-o.

L-am aplaudat pe Charbel. Fratele lui Joseph-Boutros mă impresionase. Chiar citise piesa și înțelesese miza. Și, mai ales, îi lăsa lui Imane dreptul de a-și explica singură personajul.

— Mă numesc Imane și sunt palestiniană. Strămoșii mei au locuit în Jaffa. Voi juca rolul Antigonei, cea care spune nu. Cea care refuză ordinele, regulile, sfaturile. Cea care nu se învelește ca toți ceilalți. Care nu răspunde la întrebări ca toți ceilalți. Care vrea ca fratele ei să fie îngropat în pământ, nu lăsat pradă câinilor. Care va scormoni pământul cu unghiile pentru a-i acoperi trupul, conform ritualului. Care-i va spune regelui, unchiului ei, lui Creon, acelui bărbat slab, că nu-i este frică de el. Care va refuza ca povestea să fie ascunsă Tebei. Care va urla că ea, Antigona, Imane palestiniană, este

aceea care a ținut ca fratele ei să fie îngropat în pământul în care s-a născut. Și care va refuza să trăiască fericită alături de Hemon. Să-și continue viața alături de toți ceilalți. Care, între moarte și trădare, va alege moartea.

De data aceasta, nimic. Nici cel mai mic zgomot în clădirea sfârtecată. Imane a rămas în picioare, cu fruntea sus, încruntată, cu gura întredeschisă, dârdâind. Charbel a înaintat, a luat de pe jos pătura și i-a acoperit umerii cu darul pe care ea nu și-l dorise.

— Nu sunt falangist, i-a repetat tânărul creștin.

Imane și-a strâns pătura în jurul trupului. Mi-a surâs și atunci am aplaudat-o. M-am ridicat de pe ultima treaptă și mi-am felicitat actorii. Pe toți. Unul după altul. Lăudându-le îndrăzneala. Nici un luptător, ascuns după patul puștii indiferent unde în oraș, nu va avea niciodată curajul lor. I-am lăudat de parcă abia ar fi căzut cortina, ascunzând sala care ne aclama triumful.

*

În februarie 1944, în seara repetiției generale, o tăcere de moarte a răspuns ultimelor cuvinte ale Corului. „Un minut, poate două“, au povestit actorii. O eternitate fără nici cel mai mic zgomot în sală, fără o tuse, fără scârțâitul vreunui scaun. Covârșiți, adunați în spatele cortinei, actorii șopteau între ei. Unora le dăduseră lacrimile. Nimeni nu avusese nici cea mai mică încredere în acel text.

— Douăzeci de reprezentații n-or fi sfârșitul lumii, spusese Anouilh.

— Dac-o fi să le jucăm și pe-alea, răspunsese regizorul.

După război, dramaturgul a povestit că ideea de a adapta *Antigona* îi venise în vara lui 1941, descoperind ploaia de mici afișe roșii lipite de naziști pe zidurile Parisului. Pe 27 august, la Versailles, muncitorul Paul Collette, de douăzeci și unu de ani, a deschis focul asupra lui Pierre Laval și Marcel Déat, susținători ai colaborării cu germanii. În aceeași zi, ca represalii, cinci prizonieri arestați pentru a fi participat la o manifestație comunistă au fost împușcați la Mont Valérien: Roger-Henry Nogarède, Alfred Ottino, André Sigonney, Raymond Justice și Jean-Louis Rapinat. Cel mai tânăr avea douăzeci de ani, cel mai bătrân, doar treizeci și patru.

Observând scris cu litere negre pe fond sângeriu, pe ordinul de execuție, cuvântul *Bekanntmachung*, Jean Anouilh și-a amintit de mica răzvrătită, moartă fiindcă aruncase un grăunte de pulbere peste o lege neîndurătoare. Ca și ea, tânărul Collette acționase de unul singur. Absolut din proprie inițiativă. Torturat de către Gestapo în sediul de pe strada Saussaies, nu a mărturisit altceva decât propriul său nume.

Și atunci, cu orice risc, scriitorul a modernizat drama lui Sofocle. În momentul în care cenzura germană i-a dat undă verde, presa clandestină s-a dezlănțuit împotriva unei piese care ar fi încurajat colaborarea. Pentru aceasta, Creon opus Antigonei însemna Montoire¹⁹ împotriva Rezistenței. Revolta strivită de lege. Și invers: pentru foarte mulți, Antigona era întruchiparea refuzului. Dându-și viața, ea îl condamna pe Creon la singurătatea celor pierduți. Moartea ei însemna căderea lui, transformându-i regatul în leagăn al mâniei. Decimând familia călăului, lăsându-l singur, cu ultimii trei soldați din gardă, care îl vor ucide peste puțin timp, după ce i-au aclamat cele dintâi semne ale tiraniei.

¹⁹. Întrevederea de la Montoire, care a avut loc pe 24 octombrie 1940, în gara Montoire-sur-le-Loir, între Hitler și mareșalul Pétain, stabilea principiul colaborării Guvernului de la Vichy cu ocupantul german.

Ascunși prin ungherele scenei, cu toții se gândeau la același lucru: spectacolul nu ar fi trebuit să fie jucat niciodată. Cu senzația apăsătoare că un zid îi separa de acum pentru totdeauna de sală. Al patrulea zid. Care uite că exista cu adevărat. Și încă unul din beton, din oțel, înăbușind până și cel mai mic semn de viață. Nelăsând să treacă prin el absolut nimic din afară. Uitându-i singuri pe scenă, abandonându-i acolo. De parcă teatrul s-ar fi închis brusc peste ei. Plafonul și cele patru ziduri. Pentru un minut s-au simțit ca zidiți de vii.

După care, din sală a izbucnit un urlet prelung. Urletul unei bucurii imense, compus din plânsete și ovații. S-a ridicat cortina. Totul era vreaște. Oamenii se urcaseră pe scaune, cu brațele ridicate, pentru a o putea aplauda în voie pe Antigona rebela.

În clipa în care în teatrul Atelier se aclama, trecuseră aproape trei luni de când cei douăzeci și doi de oameni de pe un alt afiș, de pe *Afișul roșu*, cel

cu figurile lui Missak Manouchian, Joseph Boczov și ale tovarășilor lor din străinătate, fuseseră arestați de către naziști. Șaptesprezece zile mai târziu, pe 24 februarie 1944, căzuseră sub gloanțele acestora. „Nici nu mai știu pentru ce mor“, murmurase Antigona. „Mor ca soldat al armatei franceze de eliberare“, îi răspunsese din cealaltă parte a Parisului Manouchian.

*

A luat cuvântul Hussein. Fără să se grăbească, în arabă. Pajul s-a uitat numai la mine. Khadijah, bătrâna šiită, clătina din cap și își lovea ușor palmele, ca atunci când încurajezi un spectacol jucat de copii.

— Hussein spune că nu este de acord. Că palestiniana tocmai a rupt înțelegerea.

Nabil traducea. Imane îl privea încruntată.

— Fratele meu spune că a venit aici pentru că această femeie este Antigona și nimic mai mult. A priceput că ne-a interpretat faimoasa scenă a respingerii legilor, numai că aici așa ceva nu este posibil. Altfel, se întoarce și el la adevărata lui identitate.

Pajul vorbea în continuare. Nu aș fi ghicit cât putea fi de dur sub masca lui de copil.

— Mă numesc Hussein al-Sadeq, a spus mai departe fratele lui. Existența mea este amenințată de wahhabiții palestinieni care au făcut din pământul străbunilor mei *Fatah-land*-ul lor. Se comportă de parcă ne-ar fi cucerit, ne amenință tații, pleacă din restaurante fără să plătească, nu stau la cozi, ne fură mașinile și pâinea. Dacă Arafat acuză Israelul că i-a furat Palestina, și eu îi acuz pe palestinieni că s-au instalat într-o țară care nu este a lor.

Bătrâna šiită continua să încurajeze cu palmele cuvintele nepotului ei.

— Haideți să oprim chestia asta, vă rog. Am spus că sunt pajul lui Creon, nu fiul unui popor umilit. Imane este doar Antigona. Se află aici fiindcă s-a refugiat în teatru, nu fiindcă trăiește într-o tabără de refugiați. Tot din acest motiv am venit aici și eu, și frații mei. Purtăm măștile tragediei, care ne permit să fim împreună. Dacă le scoatem și ne punem brasardele, vom fi din nou în război.

Toată lumea a încremenit, într-o tăcere absolută. Ne alăturaserăm ruinelor.

— Imane?

Palestiniana s-a uitat la mine și a ridicat din umerii ei de copil.

— Sunt Antigona. Astăzi, aici, sunt Antigona.

I-am mulțumit din cap. Mi-a venit inima la loc.

— Vă mulțumesc amândurora.

După care mi-am plesnit palmele, ca un învățător în clasă declanșând vacarmul de la sfârșitul orelor. Milițienii creștini erau la ușă. Marwan ne spiona printr-o spărtură a zidului. Bătrâna își mângâia nepotul pe frunte. Simone mi-a sărutat mâinile. Imane își aduna lucrurile, izolată și încordată. Totul era de o fragilitate teribilă. Amețisem. Un cuvânt aruncat la întâmplare, un gest mai puțin, o privire în plus și lupta ar fi reînceput.

Am făcut să circule caietul, în așa fel încât cei care aveau telefon să-și noteze numerele, și li l-am lăsat și eu pe-al meu. Astfel puteau da de mine oricând.

— Am încheiat prezentările. Prima repetiție va avea loc vineri, 4 iunie, într-un loc unde se ajunge mult mai ușor. Asta va fi peste patru luni. Măine, vasăzică. Prin urmare, învățați textul. Vă mulțumesc tuturor. *Shukran!* Baftă, până atunci...

Aurore și Louise mă așteptau dincolo de grilaj și de ușa culisantă a aeroportului. Nu soția și fiica mi le regăseam, ci întreaga mea viață de dinainte. Știam foarte bine asta. O simțisem încă de la îmbarcarea în avionul care mă readucea în spațiul lor de tihnă. Zburând pe deasupra Beirutului, cu fruntea lipită de hublou, am lăsat tristețea să mă cuprindă. Nici că înțelegeam de ce mă mai întorc. De ce nu rămâneam acolo să repet ba cu unii, ba cu alții. Să le arăt gesturi, nuanțe ale privirii. Să trec linia de demarcație pentru Charbel, să parcurg țara de la un capăt la altul pentru Nabil, să-l corectez pe Nakad, care declama gemând, să mă refugiez fără zgomot în surâsul lui Imane. Îmi acordam o pauză fără rost. Pierdeam vremea. Și atunci mi-am zis că pentru Sam mă înapoiam. Pentru a-i povesti despre miracolul pe care îl săvârșise.

Tot drumul m-am simțit zdrobit de tristețe. M-am tot uitat la fotografia care nu mă părăsește nici o clipă: Aurore, eu și, între noi, fiica noastră. Îmi place surâsul personajelor. Tatăl, mama și copilul. Care îmi sunt în același timp apropiați și străini. Mai ales tatăl. Care stătea acolo debordând de fericire, alături de fetele lui pentru eternitate. Lumea lui care se oprește la frontiera epidermei lor. Cu siguranță se întorcea de departe. Pipăise pielea existenței, îi sesizase tăria, vulnerabilele pasiuni, după care – jos brațele. De acum, cele două surâsuri erau mai mult decât suficiente zâmbetului său. O familie, un loc de muncă, un apartament, o mașină, iubire de oferit și de primit, catifelarea umbrelor uriașe din serile de vară. După ce luptase îndelung alături de alții, după ce sperase alături de ei, suferise alături de ei, părăsise fără un cuvânt lupta. Era convins că lumea avea să meargă înainte și fără el. Își uitase propria furie. Își descleștase pumnii. Am trecut un deget

peste chipul meu de tată, peste ochii soției mele, peste părul copilului. Tăiasem fotografia în formă ovală, ca să încapă mai bine în portofel. Și iată că semăna deja cu o amintire. În mâna mea, cele trei personaje semănau cu portretele scorjite uitate pe cine mai știe care cruce din vreun cimitir. Cu zâmbetele de veci de pe fețele defuncților.

Aurore purta rochia roșie după care mă dădeam în vânt. Louise avea un fluture pictat pe obraz. În mașină ne-a îngânat o melodie.

— Mami, tati, mami, gângurea întruna dând din picioare.

— Tati s-a întors, fredona și maică-sa cu o mână pe volan și alta pe coapsa mea.

Cu un deget ridicat, dirijam surâzător, ținând ritmul. Și nu ziceam nimic.

— Îmi povestești cum a fost la Beirut? m-a rugat Aurore.

— E greu. Ajungem și acolo. Mai bine să vorbim despre altceva, da?

Doar atât am răspuns, fără să-mi dau jos rucsacul din spate. Aurore s-a uitat lung la mine. Ba nu. Nu voia să vorbim despre altceva. Era pentru întâia oară când viața ne despărțise. Se temuse pentru ea, pentru Louise, pentru mine încă din prima zi și în toate zilele care urmaseră. Se întrebase cum avea să mă afecteze războiul. Așa că ținea să știe absolut totul. Să audă absolut totul. Voia să-i povestesc despre actori și despre oraș. Despre Antigona, despre teatru, linia verde de demarcație, culoarea cerului. Pentru a mă recupera ca al ei, avea nevoie să afle ce lăsasem în urmă acolo. Își dorea să știe despre Imane, despre Charbel și despre ceilalți. Își dorea să se hrănească din mine. De când plecasem, își predase cursurile de la școală, avusese grijă de copil și îl veghease în nopțile grele. Făcuse piața, cumpărase lapte, apă plată, luase parte la activități duminicale sub soarele iernii. S-a văzut cu mama ei și cu câteva prietene. Și, la televizor, la războiul în care mă băgasem. A pândit prin ziare apariția substantivului Beirut. Cu adevărat m-a așteptat tot acest timp. A numărat orele, zilele, a dormit prost. A fost răscolită de spaime. De îngrijorare, pe piele i sentinse un nesuferit de pitiriazis rozat, de la baza gâtului până la brâu, și pe piept, și pe spate. Își închipuise că am murit. Altă dată, parcă mă văzuse înșelând-o, plecând cu alta, cu o combatantă care nu avea copii, nu mergea zilnic cu autobuzul, nu trebuia să cumpere în fiecare seară jumătatea de

baghetă bine coaptă. Mă vedea iubindu-mă cu străina aceea așa cum mă iubisem și cu ea în seara primei noastre zile împreună. Feminista mea, războinica mea, bretona mea se trezea ca paralizată, urându-mă că am căzut. Că am căzut cu brațele-n cruce, fie la pământ, fie în alte brațe decât într-ale sale. Ce mai conta? Diminețile, pentru ea, eram pierdut.

— Tati s-a întors, fredona soția mea, trăgând cu coada ochiului la mine.

Ceva scârțâia. Ghicise. Căutam pe volan mâinile lui Marwan. De sub oglinda retrovizoare lipseau mătăniile druze. Și muzica, încordarea, Ringul, linia de demarcație apropiindu-se. Ba chiar și tirurile îndepărtate. Și Imane. Am coborât geamul pentru a respira aerul de iarnă de pe autostrada de centură. Și am auzit glasul uscat al Aurorei:

— Ai un copil în spate, mai știi?

Știam. Am ridicat geamul la loc și am închis ochii.

*

Când doctorul Cohen m-a văzut pe coridor, a venit în întâmpinarea mea cu mâna întinsă pe post de zâmbet.

— Iată și omul care va pune capăt războiului din Liban.

Sam îmi povestise. *Antigona* jucată cu mâinile goale într-un oraș în care alte mâini sucesc gâturi. Am trecut alături de medic prin fața cabinetului infirmierelor, coborând încă o dată privirea. Înainte de a deschide ușa salonului, doctorul s-a uitat atent la mine, sesizându-mi paloarea și îngrijorarea.

— Samuel a pierdut mult, dar se bate în continuare.

Dormea. Mi s-a părut mort. Chipul îi îngălbenise. Vârful nasului, bărbia, unele degete aproape se înnegriseră. Respira cu zgomot de forjă. Întreg corpul îi era cuplat la tot soiul de tuburi. Piciorul bolnav îmi tremura. Înghețasem. Medicul rămăsese în picioare, în spatele meu.

— Mă aude?

— Da, sigur că da. Îi puteți vorbi.

M-am aplecat spre prietenul meu:

— Sam?

Cel din spate mi-a pus mâna pe umăr:

— Așteptați să se trezească.

A împins un scaun spre mine, după care a ieșit din încăpere închizând ușa fără zgomot. M-am așezat cu genunchii lipiți de piciorul patului. Cât putuse slăbi! Un cadru metalic fusese montat deasupra patului, la nivelul pieptului, pentru a nu lăsa pătura și cearceaful să-l apese. Pe noptieră, *Libération* relata despre rachetele libaneze care loviseră Israelul. Un șirag de mătănii grecești, făcut din mici perle de chihlimbar, fusese lăsat pe ziar. Un șirag de mătănii grecești pentru prietenul meu evreu. Încă un vizitator care făcuse și el ce putuse. Am zâmbit. Sam visa. Gemea ușor, cu fiecare respirație, de parcă aerul l-ar fi rănit. A tușit puternic. Monitorul cardiac a indicat o accelerare a pulsațiilor inimii. A tras tare aer în piept, de parcă s-ar fi înecat. Și-a mișcat mâna, degetul prizonier al senzorului de puls. După care a deschis încet ochii. Fără a-și urni capul, s-a uitat la tavan, la ziduri, la fereastră. Dând de mine, a avut o ezitare. Era amețit. M-a fixat cu privirea, dar o privire fără adâncime. Am ridicat mâna ca pe un peron de gară.

— *Ahlan wa sahlân*, Sam.

A zâmbit. După care a coborât pleoapele. Când le-a redeschis, l-am recunoscut, el era, Sam al meu, grecul, fratele meu. M-am aplecat. În ochi nu i se citeau decât tristețea și tăcerea. Nu camera o contempla, ci altceva. Observa moartea grăbită să-și facă treaba.

— Povestește.

Nu mai era o voce, ci abia un suspin.

Mă fixa absent.

Și am povestit. Am scos carnetul lui din buzunar și am citit, am mimat, am raportat fiecare gest, fiecare culoare, fiecare miros. O infirmieră a venit să-i aranjeze pernele. Nu era chiar în capul oaselor, dar nici tocmai culcat. Se uita la mine. Surâdea. Deschidea gura pentru o întrebare care nu mai venea. I-am povestit despre Marwan, despre trecerea liniei de demarcație, despre Nabatieh și despre frații șiiți, despre fortăreața lui Joseph-Boutros, lunetistul din intersecția Sodeco. I-am descris cinematograful, așadar teatrul nostru. I-am prezentat-o pe Simone, copilul sugrumat, fantomele Damourului. L-am imitat pe șeicul Mamar al-Sadeq, întorcându-mă brusc pentru a vorbi doar cu peretele. I-am interpretat groaza lui Khadijah confruntată cu sinuciderea Euridicei. I-am declamat partitura lui Hemon cu vocea lui Nakad jucându-și rolul vieții. Se uita la mine ca un copil amuzat.

Ochii îi râdeau complice, șmecherește, ca ai unui puști pe care îl distrează tot ce se întâmplă.

— Și Imane?

Aceeași adiere de glas.

Am vorbit despre Shatila, despre Mahmoud Darwish, despre copiii recitând despre frumusețe printre gunoaie.

— Dar pe Imane, pe Imane ai văzut-o?

Cred că m-am înroșit. Am îngăimat câteva cuvinte. Va fi o Antigona minunată. Era mai rafinată decât toți ceilalți, mai inteligentă, mai bine pregătită pentru viață.

Sam a rămas nemișcat, cu privirea ațintită la mine. Nu am mai zis nimic. Aștepta. După care a ridicat din umeri, cumva sastisit.

— Aurore știe?

— Aurore?

Am răspuns prea repezit, prea pe negândite. Aurore? Nu are ce ști Aurore. De altfel, nici nu e nimic de știut. După repetiție, am condus-o pe Imane la Shatila. Și ce? Ce rău am făcut dacă am luat-o de mână pe întuneric? I-am spus pur și simplu că fusese impresionantă.

— Francezii sunt sensibili la emoții? mă întrebuse.

— Da, îi răspunsesem. Nu toți, însă unii da.

— Ce înseamnă că sunt impresionantă? Explică-mi.

I-am spus ceea ce știam despre ea. Despre câtă eleganță dovedea în mijlocul copiilor, dar și al actorilor. I-am spus că are un chip trist și frumos. La fel și privirea. I-am spus că are mâini extraordinar de albe.

— Ești căsătorit?

— Da. Cu o femeie adorabilă. Și am și un copil. O fetiță care râde în hohote.

— Atunci nu trebuie să vorbești despre chipul, despre privirea sau mâinile mele, a constatat.

Mi-am tras înapoi palma de care încă rămăseseră lipite degetele ei.

— Nu te juca nici cu ea, nici cu oricare altul dintre ei, a murmurat Sam. Era epuizat. A închis ochii.

— Te-am rugat să te întâlnești cu Antigona, nu cu Imane.

M-a înfuriat. Nu aveam nimic să-mi reproșez. Nu se întâmplase nimic între noi. Eram furios și pe mine. Zi și noapte, chipul palestinienii stătea aplecat deasupra mea. Mă bântuia ceas de ceas. Aveam senzația că trădez.

— Jură-mi, a adăugat Samuel cu ochii închiși.

M-am apropiat mai mult de el, simțindu-i pe buzele mele adierea șoaptei.

— Jură-mi că orice-ar fi *Antigona* se va juca.

Mi-am lipit fruntea de a lui și am închis și eu ochii. I-am prins fața în palme.

— Îți jur, Samuel.

Adormise. Am ieșit. M-am sprijinit cu spatele de zidul coridorului. Medicul aștepta lângă ascensor. S-a desprins fără grabă de tocul ușii.

— O cafea?

Am ieșit amândoi din spital. Își încheia ziua de muncă printr-o gardă la domiciliu. M-a dus până în fața clădirii, într-o braserie oarecare. L-am urmat. Nu știu de ce, doar îi promisesem Aurorei că mă voi întoarce repede, căci Louise se căptușise cu o răceală de iarnă și tușea. Dar încercam însă să-mi repar o greșeală. Fusesem de-a dreptul obscen și față de doctor, și față de infirmiere în chestia cu Auschwitzul. Nu eram deloc mândru de acea ieșire, iar acum plăteam prețul. Ne-am așezat la o masă de lângă fereastră. Nu știam dacă urma să îmi spună ceva sau dacă eu eram dator să vorbesc primul.

— Nu suntem aici pentru a ne duce cu vorba, nu-i așa?

Am dat din cap, comandând o bere. Medicul a luat un ceai verde.

— Ficatul prietenului dumneavoastră este afectat, la fel sunt și oasele. După plămâni, cap și stomac, suferința s-a extins la coaste și vertebre. Scheletul i-a ajuns propriul dușman. Facem tot ce putem pentru a-i mai potoli durerile, dar nici morfina nu rezolvă chiar orice.

— Pronosticați o dată anume?

Medicul a ridicat privirea.

— Data descătușării?

Am dat din cap. Descătușarea. Nu mi-ar fi trecut niciodată prin minte acest cuvânt.

— Nu știu. Înainte de sfârșitul anului.

M-am uitat la el. Își bea ceaiul cu ochii către spital.

— De ce m-ați invitat exact aici, în barul acesta, pentru a-mi comunica așa ceva?

Doctorul Cohen a zâmbit.

— Fiindcă nu numai despre asta este vorba.

Sam și cu el stătuseră foarte mult de vorbă. Grecul și tunisianul. Știind că e pe moarte, prietenul meu îi povestise viața pe care o trăise. Despre Salonic, rezistența în fața dictaturii coloneilor, speranțele legate de Palestina, ca orice om intrat în agonie care încearcă să se ușureze de povara propriei memorii. Cu fiecare săptămână care trecea ajunsesse confidentul lui. Iar medicul, confesor.

Doctorul Cohen se deschisese și el în fața lui Sam. Ca tânăr sionist intrase în rândurile Betar²⁰. Din acel angajament militant se alesese cu o rană de care eram răspunzători Sam și cu mine. Făcuseră amândoi descoperirea din întâmplare și acesta era motivul pentru care mă invitase vizavi de spital, în braserie.

²⁰. Betar – Alianța Tineretului Ebraic în Amintirea lui Iosif Trumpeldor, mișcare radicală sionistă de tineret fondată în 1923, cu orientare de dreapta, actualmente apropiată a Partidului Likud.

Într-o seară de aprilie 1974, student la medicină fiind, luase parte la o manifestație de susținere a Tsahal²¹, în fața Palatului Mutualité din Paris. Pe trotuar, în fața porților, stângiștii pictaseră un drapel palestinian uriaș. Nici nu se uscaseră bine culorile când el și tovarășii lui sosiseră pentru a securiza perimetrul. Cutiile cu vopsea fuseseră lăsate lângă grilajul din jurul unui copac, cu tot cu pensule și mănuși. Trecuseră de atunci opt ani, dar doctorului tot i se mai întorcea stomacul pe dos când își aducea aminte. În preziua evenimentului, nouă copii fuseseră uciși la Kiryat Shmona de către un comando palestinian.

²¹. Tsva Hagana Lesrael – Tsahal, acronim al numelui oficial al forțelor armate israeliene.

— Am stat multă vreme pe trotuar uitându-mă la acel drapel. După care mi-am băgat degetele în cele patru cutii cu vopsea. În negru, în verde, în alb și în roșu.

M-am uitat la doctor, însă mi-a ocolit privirea.

— Mă întrebam cum de fusese posibil așa ceva. Cum de niște oameni putuseră acoperi cu vopsea sângele acelor copii. Nu simțeam nici furie, nici ură. Pur și simplu nu pricepeam.

L-am revăzut pe Samuel printre noi, făcând apel la conștiința noastră.

— Am încercat să-mi imaginez chipurile respectivilor, vocile, viețile lor. Mă întrebam cum oare se simțeau după un asemenea sacrilegiu.

Mi-am căutat cuvintele.

— Am făcut-o pentru a reaminti suferința unui popor.

S-a uitat la mine.

— În ziua în care mai mulți copii ai celui alt popor mureau?

Cred că am ridicat din umeri. Gest disprețuitor pe care îl detest.

— Nu așa ne-am gândit...

— Când dumneavoastră pictați acel drapel, Samuel strângea în mâini kipa tatălui său.

— Palestina nu are nimic de-a face cu exterminarea evreilor din Salonic.

Medicul a lăsat fruntea în pământ.

— Știu. Însă gestul dumneavoastră avea de-a face cu exterminarea a nouă copii.

Am dat să mă ridic, însă doctorul Cohen și-a lăsat mâna pe brațul meu.

— E bine ce faceți la Beirut. A aduce împreună comunitățile pentru realizarea aceluiași vis de pace este și drept, și bine. De fapt, asta țineam să vă spun.

Mi se părea că intra prin efracție într-un secret care ne aparținea doar mie și lui Sam.

— În afară de asta, voiam să vă spun că m-am liniștit. Știu acum că aceia care au pictat drapelul sunt în stare să asculte durerea altora.

S-a ridicat lăsând o bancnotă între pahare.

— Aveți o fetiță, Louise, da?

Am confirmat din cap.

— Dumnezeu să vă apere, însă atunci când războiul vă aruncă în cale un copil mort, jeliți-l. Și cinstiți-i, vă rog, și pe martirii de la Kiryat Shmona.

Medicul mi-a zâmbit. Mi-a întins mâna. M-am ridicat pentru a i-o strânge. Inima mi-era plină de Louise, de râsetele ei, semn de viață proaspătă. Tot în suflet îl promisem, pentru a-l apăra, și pe Maroun, nepotul

Simonei, cel strangulat în Damour. Dar și pe elevii din Shatila, care recitau poeme despre exil. Și mai aveam încă loc...

— Îmi promiteți?

— Vă promit, domnule doctor.

— Iar eu mă voi ruga pentru fetița dumneavoastră.

Medicul și-a îmbrăcat fără grabă paltonul. Arăta altfel, ca un om care se liniștise. Mai înalt decât la spital, mai impunător, ba chiar mai frumos. Nu iertase, însă înțelesese. O lumină aurită îi însoțea gesturile.

17

Corul

Pe 4 iunie 1982, la prânz, actorii mei stăteau așezați în jurul unei mese ovale, acoperită cu o față albă din hârtie gofrată. În schimbul unei reclame în programele de sală și al logoului de pe afișe, Centrul Cultural Grec ne deschisese pentru weekend o sală încăpătoare, într-un bloc dărăpănat din cartierul Bir Hassan. De pe un perete, un afiș pe care se putea vedea templul lui Zeus le șoptea personajelor Antigonei că aici erau bine-venite. După o întrerupere de mai multe zile, de ieri curgea din nou apa în vestul orașului. Și funcționa și rețeaua de electricitate. În cartier, Imane era practic acasă. Pentru a veni la repetiția din această zi de vineri, nu a avut decât să treacă șoseaua care duce la aeroport.

Actorii și-i veniseră din seara trecută și rămăseseră peste noapte la niște rude, în cartierul de lux Jnah, foarte aproape de stadion. Marwan m-a adus la repetiții împreună cu Nakad, care, tot drumul, și-a repetat rolul cu voce tare. Yevkinée și Madeleine au venit împreună, ca de obicei. Ismena cea cochetă și-a ridicat părul, lăsând să-i scape pe frunte câteva șuvițe rebele. Doica se mulțumise să îmbrace o bluză înflorată. Cerasem fiecărui actor să urce în scenă cu un accesoriu vestimentar oarecare. Druzul își adusese fesul tradițional într-o pungă de plastic. Imane își ascunsese părul roșcat sub un turban în alb și negru. Observând că palestiniana a venit deghizată în fedain, Charbel s-a încruntat. Cu o zi înainte, un comando palestinian încercase să-l asasineze pe ambasadorul Israelului la Londra.

— Sărbătorim evenimentul? a mormăit tânărul.

— Țsta nu e un steag, e un batic, i-a răspuns Imane.

— Ar fi trebuit să iau și eu uniforma militară a fratelui meu și așa am fi fost chit.

Creștinul era într-o dispoziție proastă. Riscase traversând de unul singur linia de demarcație prin pasajul de la muzeu. M-am întors rapid la comandă:

— Tu cu ce ai venit, Charbel?

Tânărul împachetase într-un ziar un baston cu măciulie de argint, care putea funcționa și ca spadă.

— Semnul slăbiciunii și al atotputerniciei lui Creon, mi-a răspuns lăsându-se pe baston ca un bătrân sleit de puteri.

Gărzile veniseră cu mâna goală, însă fiecare își lăsase mustață, în exact aceeași formă, prelungindu-se până la marginile unei țacălii perfect luate din foarfece.

— E mai discret decât o uniformă și oferă coerență tuturor celor trei soldați din gardă, mi-a explicat Nabil zâmbind. Nu ca să facem pe șiiții.

Imane s-a uitat urât la el. Incidentul nu era închis.

Înainte de a începe, i-am rugat să-și ia notițe. După aceste trei zile de repetiții, ne vom reîntâlni în același loc pe 17, 18 și 19 septembrie. De vineri până duminică, pentru a profita de zilele de sărbătoare și ale unora, și ale celorlalți. Apoi, pe 24 și 25 ale aceleiași luni. Pe 26 urma să fie repetiția generală fără public, tot aici. Unica reprezentatie, conform înțelegerii, se va juca pe 1 octombrie. Nu vom putea intra în cinematograful Beaufort înaintea acestei date, fiindcă am fi lipsiți de apărare. Din fericire, încăperea în care ne aflam corespundea ca dimensiuni cu spațiul scenic. Prin urmare, aveam să repetăm în condiții aproape reale. Aveam timp foarte puțin. Eram conștient că, într-o altfel de viață, ar fi trebuit cel puțin de zece ori mai multe repetiții, numai că războiul nu ne oferea această șansă. Care, cu atât mai mult, nu trebuia ratată.

Toți actorii își notau, cu excepția lui Imane, care doar își scrisese datele în palmă.

— Întrebări?

Yevkinée, armeanca, a ridicat mâna.

— Nu am îndrăznit niciodată să întreb, totuși, de ce *Antigona*.

Tocmai îmi triam fișele. M-am oprit brusc.

— De ce *Antigona*? Cum adică?

— Libanul este o țară aflată în război, iar noi ne-am adunat în jurul unui text care vorbește despre pace și în care nimeni nu întinde mâna nimănui,

ba chiar, la sfârșit, toată lumea moare. Nu-i așa?

Imane a aplaudat râzând.

— Este o piesă care vorbește despre demnitate, a răspuns Charbel.

— Demnitatea lui Creon sau a Antigonei?

Întrebare pusă de Nabil.

Eram în același timp bucuros de schimbul de replici, dar și ușor nemulțumit. Credeam că avuseseră această discuție cu Sam și că, deci, subiectul era închis. Imane vedea în text o chemare la revoltă. Nakad considera că este o dovadă de iubire. Nabil și Nimer găseau *Antigona* emblematică pentru cetățile părăsite de Dumnezeu. Pentru Madeleine, Anouilh povestea despre singurătatea absolută a puterii și despre fragilitatea adolescenței.

— *Antigona* este o copilă care nu are alt scop decât pe sine însăși, a opinat, în arabă, Hussein.

Imane a sărit în sus. La fel și Nakad, iubitul ei de pe scenă. Vorbeau toți o dată, așa că am ridicat mâinile.

— Lui Samuel îi place textul fiindcă a fost scris în cele mai negre ceasuri ale istoriei noastre. Când totul era pierdut. Fiecare dintre voi vă puteți lăsa îmbărbătați de text.

Doica a dat din cap, Imane la fel, în semn de acord. Am continuat:

— Mie îmi place lecția de tragedie pe care o dă piesa aceasta, distanța luată față de banalitatea dramei. Amintiți-vă ce ne învață Corul despre tragedie. Spune că tragedia este curată, odihnitoare, comodă. În dramă, cu toți acești nevinovați, trădători, răzbunători, devine groaznic de complicat să mori. Fiecare se zbate în fel și chip sperând să ieși cumva la liman, chestie utilitară, lipsită de noblețe. E un fel de accident să nu reușești să te descurci. În schimb, în tragedie, actul e gratuit. Fără speranță. Mizerabila de speranță care strică totul. În fine, nimic nu mai e de încercat. Tragedia e pentru regi.

Nabil a zâmbit. Nimer îi traducea lui Hussein, care urmărea cu greu discursul. Șiiții veniseră fără Khadijah, căreia i se păruse inutil să repete un ochi pe față, un ochi pe dos, trei zile la rând.

Charbel și-a deschis cartea. Imane a făcut la fel, apoi Nakad și ceilalți. Am observat că toți își subliniaseră anumite rânduri, însemnaseră paragrafe,

îndoiseră colțurile unor foi. Lucraseră. Și eu. Am citit o introducere scurtă.

— Așadar, eu sunt Corul. Vin din Grecia antică. Sunt ceea ce Anouilh a păstrat din Sofocle. Sunt pe tușă. Sunt naratorul. Prezint personajele, povestesc, anticipez. Sunt, în același timp, mesagerul morții și vocea rațiunii. O să mă tot învârt printre voi, dar nu-mi veți da nici cea mai mică atenție. Fiecare dintre voi vorbește cu celelalte personaje, pe când eu mă adresez publicului. Sunt singurul care va sparge cel de-al patrulea zid. Singurul care acceptă caracterul ficțional al propriului rol. Singurul care rupe iluzia. Spectatorul mă vede, actorul mă ignoră. Sunt pe scenă, însă la marginea ei. Să nu vă uitați la mine când spun ceva. Vorbiți când vă vine rândul, apoi încremeniți. Samuel a lucrat cu doi tehnicieni care vor veni din Franța pentru a se ocupa de lumini. Personajul care vorbește este în baie de lumină, dar cum a terminat devine statuie de sare, fie în picioare, fie așezat undeva, în umbră. La ridicarea cortinei, sunteți de față cu toții. La fel și la final. Publicul trebuie să se ducă cu gândul la niște piese de șah. La început imobile, se vor pune în mișcare din căsuță în căsuță, împinse de către Cor ori de către destin.

Nakad se uita la mine mișcându-și buzele. Inima îi repeta fără încetare că trebuia să fie Hemon. Imane se uita spre cer. Charbel scria.

— Haideți. Facem rapid un tur de masă.

L-am rugat pe fiecare să-și prezinte pe scurt experiența teatrală. Și să citească rândul care îi definește cel mai bine personajul.

A început Madeleine. Creștină orientală, patruzeci de ani. Timp de zece ani a urmat cursul de teatru de la Fecioarele Caldeene ale Mariei. În școală, repertoriul fusese în primul rând biblic. O dată, o singură dată trădase Sfânta Scriptură jucând-o pe Dorine din *Tartuffe*. Era tânără pe vremea aceea. Vorbind despre asta a roșit.

— Te ascultăm, Madeleine.

— Așa. La început, Doica dă de Antigona în picioarele goale, de dimineață. Fata nu dormise acasă. Fusese să se îngrijească de cadavrul fratelui ei, însă Doica își închipuia că s-a văzut pe ascuns cu un băiat.

Madeleine s-a uitat la noi. Intra cea dintâi, așa că-i era și rușine, dar era și mândră. Și-a deschis cărțulia, urmărind rândurile cu degetul.

DOICA

Faci pe nebuna! Faci pe nebuna, da? Las' că știu eu refrenul. Și eu am fost fetiță și-ncă-naintea ta. Nici cu mine nu s-au descurcat ușor, dar nu eram încăpățânată ca tine, nu, nici vorbă. De unde vii, afurisito?

Nabil avea douăzeci și opt de ani. Împreună cu Nimer jucase într-o trupă care relua ritualuri iraniene ale teatrului Ta'zieh, consacrat martiriului imamului Hussein, nepotul lui Mahomed, asasinat în anul 680 alături de alți șaptezeci și doi de membri ai familiei sale. Cei doi frați jucau rolurile a doi tovarăși de-ai lui Hussein și nu se mai săturau să tot moară alături de acesta. Jucau în cadru familial sau în adunări din satele de munte, în timpul Așurei, sărbătoarea însângerață care comemorează masacrul.

— Ce pasaj ai ales, Nabil?

— Cel în care soldatul din gardă îl anunță pe Creon că trupul lui Polinice a fost mișcat din loc în timpul nopții. Îi este foarte frică de rege, așa că este precaut și încearcă să se justifice.

PAZNICUL

Stăpâne, cadavrul... Cineva l-a acoperit. Ei, nu cine știe ce. Nu ar fi avut timp, doar eram acolo. Numai un pic de pământ... Totuși destul pentru a-l ascunde de vulturi.

Ismena își dorea să fie psiholog. O interesau tulburările comportamentale pe timp de război. Observase că pe combatanți îi speriau posibilele armistiții, nu luptele în sine. Tânăra făcuse teatru clasic la școală, apoi la universitate. Cu doi ani mai înainte, de Crăciun, la Centrul Cultural Francez, o interpretase pe fiica regelui Minos în *Leocadia* lui Anouilh. Ismena și-a ales pasajul în care vrea să i se alăture Antigonei în suferință. Să facă schimb cu sora ei.

Nakad nu a făcut niciodată teatru. S-a alăturat trupei prin bunăvoința lui Marwan, după ce actorul druz din Shuf a renunțat. Hemon nu a spus nici o replică, preferând să interpreteze emfatic scena propriei morți, mimând cuvintele Mesagerului care anunță publicului decesul. Și-a înfip o sabie imaginară în pânțele, cu mișcările înflăcărate ale cinematografului mut. Cu ambele mâini și cu ochii dați peste cap.

Charbel visa dintotdeauna să ajungă actor de film. Eroii lui se numeau James Coburn și Clint Eastwood. Se închipuise deseori alături de unul sau de celălalt, pe o stradă largă și goală a unui oraș din vestul american, cu mâna pe patul sidefat al Coltului. În copilărie se juca în oglindă cu propria privire, imitând gros-planurile cinematografului italian. A continuat și mai târziu. Era pentru întâia oară când tânărul creștin vorbea cu adevărat despre el, fără să trișeze, acceptând chiar și râsetele celorlalți. După care a spus pasajul lui preferat, cel în care regele încearcă să-i dăruiască Antigonei mai degrabă fericirea decât moartea. Fericirea... ce biet cuvânt! Și, încă o dată, Charbel i-a ridicat mingea la plasă lui Imane. Aceasta s-a sculat de pe scaun, și-a scos turbanul și și-a lăsat părul liber, spre uimirea tuturor. Nabil a întors capul. Hussein și Nimer însă nu și-au coborât privirea.

— La drept vorbind, teatru nu am făcut niciodată, dar am lucrat cu copiii, adaptând poezii palestiniene pentru mici spectacole în același timp vorbite, cântate și jucate. Din piesa noastră îmi place discuția între patru ochi dintre Creon și Antigona. Acesta pretinde că va face tot ce se va putea pentru a o salva, dar, de fapt, nu face nimic. Sigur, sunt în război, iar el o roagă să priceapă care este rolul unui rege. Și ea îi răspunde.

ANTIGONA

Nu vreau să înțeleg. Lucrul acesta pentru tine e bun. Eu însă sunt aici pentru altceva, nu pentru a înțelege. Sunt aici pentru a-ți spune nu și pentru a muri.

Imane s-a așezat la loc. Charbel s-a strâmbat.

Iar Sam mi s-a părut că a zâmbit.

Mi-aș fi dorit să fi fost și el aici, împreună cu noi.

— În textul lui Anouilh sunt foarte puține indicații scenice. Amețitor faptul că-ți lasă întreaga libertate de alegere, în ce privește gestică și perspectiva. E o șansă de care merită să te folosești.

Madeleine a ridicat mâna, ronțându-și capătul creionului.

— Eu m-aș fi simțit mai relaxată dacă mi s-ar fi oferit, totuși, câteva piste posibile. Nu știu ce cred ceilalți, însă măcar un indiciu care să ne ajute să ne definim personajele n-ar fi stricat.

— Așa cred și eu. Soldatul de pază nu mi se pare sub nici o formă serios. E total decalat în raport cu intriga. E cumva vreun idiot sau ce-i cu el?

M-am uitat la Nabil, la Madeleine, la Imane, care clătina din cap.

— Bine. Doar un cuvânt pentru fiecare.

Mi-am privit notele.

— Nabil, ai dreptate și greșești totodată. Paznicul nu e deloc defel idiot, ci total dedicat funcției care i s-a încredințat. În momentul în care își desfășoară tirada în fața Antigonei care stă să moară, când îi vorbește despre cum a avansat, despre salariul pe care îl primește, despre avantajele pe care le are un soldat din garda regelui față de un sergent din armata regulată, scena trece în absurd. Este clipa în care teatrul de bulevard dă năvală peste tragedie. Diferența este de mare efect comic. Comportă-te, deci, ca un funcționar care așteaptă concediul, care tot mai face el ceva-ceva pe la serviciu și se tot uită la ceas întrebându-se ce-i pregătește mămica pentru cină.

Nabil lasă să-i scape un zâmbet relaxat, notându-și totul.

— Puterea personajului tău constă în aceea că nimic nu îl atinge. Serviciu, serviciu și-atât. E un pic laș, un pic speriat, un pic din toate câte tu trebuie că detești, nu-i așa?

— Deci un rol de compoziție, cum s-ar zice, a exclamat Imane chicotind.

— Exact. Și acum să vorbim și despre Antigona ta. E tânără, exaltată, zăpăcită. De multe ori este jucată de actrițe aproape duse cu capul, agasantă, bătând din picior ca un copil. E ceva adevăr în toate astea, desigur, dar nu e doar atât. Antigona nu este nebună, este puternică. E cea care spune nu. Faptul că refuză fericirea trebuie să fie în egală măsură de neînțeles și seducător. Vrea totul și pe loc, sau nimic și niciodată. Antigona este în același timp curajul, încăpățânarea și pierderea noastră.

De data aceasta își lua notițe și Imane. Orbește, fără să se uite în caiet, cu ochii pironiți la mine. Cu cât mă privea mai atentă, cu atât eram mai convins că îmi înțelegea fiecare cuvânt.

— Și Creon? E un ticălos, așa cum crede Imane, sau un erou? a întrebat Charbel.

I-am zis că nu știu. Că nimeni nu a știut-o vreodată. Fiecare vedea în Creon ce-i era mai la-ndemână. Am adăugat că el, Charbel, își putea umple

regele cu substanța pe care o credea de cuviință.

Mi-a răspuns că va face tot ce va putea pentru a o salva pe Antigona. Fiindcă ținea la ea. Încerca s-o apere. Voia s-o înțeleagă, însă ea refuza mâna întinsă. Moartea ei chiar nu prezenta nici un interes. Îi detesta patetismul, orgoliul acestei mici Oedip. Va merge cât de departe va putea pentru a evita să o vadă moartă. Deși, degeaba. Antigona nu va muri din cauza lui, ci în pofida lui.

Imane era perplexă, întrucât Charbel se adresase Antigonei.

— Ce rol frumos ai! i-a aruncat chiar în clipa în care a trecut cel dintâi avion.

Erau deschise două ferestre. Ora era trei și unsprezece minute după-amiaza. Un urlet teribil. Stupoare. Au încremenit toți, apoi s-au aruncat dintr-odată sub masă, fără un cuvânt. Doar cu gesturile prin care se puneau la adăpost. Rămăsesem singurul pe scaun, cu ochii în tavan. N-am reușit să mă ridic. Nabil mă trăgea de pantaloni urlând. Apoi au trecut un al doilea avion și un al treilea. Am căzut de pe scaun în momentul în care geamurile s-au făcut țandări.

— Evreii! a strigat Nakad.

Nabil și Hussein au răsturnat masa pentru a o transforma în scut. Madeleine se izbise de ceva și acum îi curgea sânge din nas.

— Trebuie să ieșim de-aici! Vreau să ies de-aici!

Charbel a luat-o în brațe, lăsându-se pe vine, lângă ea.

— Liniștește-te. Nu știm ce se întâmplă. Rămânem împreună.

Hussein pune scaunele unele peste altele.

— Nu te uita! Închide ochii! mi-a strigat Imane în franceză.

Ceilalți renunțaseră la limba mea. Urlau în arabă. Mă întinsesem pe jos, protejându-mi capul cu palmele. Yevkinée se ghemuise lângă mine. Plângea. Pletele ei de Ismena îi căzuseră peste chipul de păpușă. Madeleine plângea și ea, ținându-și ambele palme peste nas. Cu spatele la fereastră, cu mâinile întinse spre cer, Nabil se ruga în genunchi. Beirutul era atacat. Îmi repetam în gând propoziția pentru a-i pricepe sensul. Avioanele se aruncau asupra orașului. Bombardau capitala Libanului. Era incredibil, dezgustător și magnific. Mă aflu în plin război. Război cu adevărat, de data aceasta.

Am închis ochii. Tremuram. Nu era vorba nici despre frică, nici despre uluire, nici despre furie, nici despre ură, nici despre nimic. Doar despre șocul extraordinar, repetat, despre zgomotul uriaș, violența brută, pură, oțelul în toate sensurile, focul, fumul, sirenele trezindu-se unele după altele, claxoanele înnebunite ale mașinilor, țipetele din stradă și exploziile iar, și iar, și iar. Inima mi se izbise de betonul sfărâmat. Pielea, oasele, viața îmi fuseseră puternic sudate de acest oraș și nimeni nu a observat asta. Zâmbeam în mijlocul urletelor. Mă gândeam la Joseph-Boutros și la pușcociul lui de copil. Focurile pe care le trăsesse el în nopți nu mai erau decât chițcăieli de șoricel cenușiu. Mi-au apărut în fața ochilor toți lunetiștii de pe Ring, din turnul Rizk, din întreg orașul, lipiți acum fără excepție de ziduri. M-am gândit la plesnetul parizian al grenadelor lacrimogene, la petardele de 14 Iulie, la furtună, la fulgere, la toate acele zgomote încă al naibii de omenești. Îmi mușcam obrajii, deschideam gura mare, apoi o închideam cu zgomot, ca și cum aș fi mușcat. Îmi simțeam stomacul strâns și-un nod în gât. Piciorul îmi țipa pe dinăuntru, turbat, ca o durere de dinți. Niciodată nu mai auzisem așa ceva. Niciodată. Așadar, acesta era războiul. Înainte de țipetele oamenilor, de vărsarea de sânge, de morminte, înainte de lacrimile nesfârșite prelingându-se din orașe, de casele distruse, de mulțimile înfricoșate, războiul era un vacarm care-ți făcea țândări capul, ochii, te strângea de gât până când aerul renunța să mai pătrundă. Mă frământa o bucurie feroce. Mi s-a făcut rușine. Doar eram în iad. Și mă simțeam bine. Foarte bine. Mi s-a făcut rușine. N-aș da în veci groaza de-acum pe liniștea de dinainte. Eram tragic, amețit de praful de pușcă și de frig, paralizat de durere. Cu siguranță îmi sângerau urechile. Nimer a vomat. În colțul lui, fără un cuvânt. Nimeni nu s-a dus să îl ajute. Nimeni nu a venit să mă ajute. O bombă a atins clădirea. Sau pe cea de alături. De la unul dintre etajele superioare a căzut o bucată de zid, sfărâmând balconul nostru.

Nabil s-a ridicat în picioare, prin praful negru, și a rostit un ordin scurt. După care a deschis ușa care dădea către coridor, ținând un scaun în spate.

— Ieșim! Haideți! a strigat șiitul.

Mi-am luat geanta, care rămăsese deschisă, și am alergat după ceilalți. Apoi m-am oprit. *Antigona* se răspândise pe dușumea. Peste tot numai cărți

îndoite, mototolite, aruncate la întâmplare printre bucăți de tencuială, în moloș, cu tot cu notele de lectură, creioanele și gențile celorlalți. Am luat de jos exemplarul lui Imane. Era îmbrăcat în hârtie albastră împodobită cu o floare plină de spini. Imobilul a mai fost atins o dată.

— Bombardează stadionul! a strigat Nakad.

Când am ajuns la ieșire, nu mai eram decât trei. Imane, Charbel și cu mine. Ceilalți fugiseră către Mar Elias. L-am văzut pe Nabil din spate, cu scaunul ca o carapace. Ismena și doica ei alergau către spitalul central. Nimer scuipa spre cer, din vârful unui promontoriu, înjurând asasinii.

— Hai la Shatila! a țipat Imane.

— Chiar vrei să crăpi?

Charbel a întins un deget către coloanele de fum negru care urcau din direcția taberei de refugiați. Totul ardea. Două avioane au trecut pe deasupra noastră, coborând în picaj către stadion. Marwan îmi spusese că acesta era utilizat de către Organizația pentru Eliberarea Palestinei ca depozit de muniție și câmp de instrucție. Acum ardea. Betonul ardea. Sabra, Shatila, toată zona de sud era devorată de flăcări. Palestinienii, nasserienii și comuniștii dădeau replica. Pocnetele lansatoarelor de rachete se auzeau de peste tot. Oamenii stropeau cerul de furie cu armele lor de vânătoare. Chiar din spatele nostru, dinspre Bourj el-Barajneh, se simțea suflul rafalelor de aruncătoare. O camionetă cu platformă a trecut urlând. De pe aceasta, lipit de balustradă, un trăgător împușca norii cu mitraliera. Peste tot, mașini părăsite în mijlocul drumului, faruri clipind aiuritor, portiere rămase deschise. Charbel a țâșnit către sediul UNESCO. S-a oprit. S-a întors spre noi. Alte avioane. S-a aruncat lângă colțul unui zid. Imane m-a tras sub un portal. Israelienii loveau acum altundeva, mai departe. Creștinul s-a aruncat spre mine cu mâna întinsă.

— Adio, Georges.

L-am privit în ochi.

— Vrei să zici, la revedere.

Mi-a zâmbit trist. Imane i-a strâns și ea mâna.

— Adio, Charbel.

Fata a ezitat o clipă. Și el. S-au uitat unul la altul. S-au apropiat. Cred că, dacă ar fi fost singuri, s-ar fi îmbrățișat. Numai că eu eram acea pereche de

ochi în plus. Nu observasem niciodată ce cuplu minunat alcătuiau. Nu mai erau Antigona și Creon, ci o fată și un băiat, doi tineri ai vremii noastre. Nu s-au îmbrățișat. Deși ar fi putut. Deși ar fi trebuit. Multă vreme apoi m-a covârșit durerea pentru ea, pentru el, pentru mine.

— Noroc, surioară, i-a zis creștinul înainte de a dispărea.

— Dumnezeu să te apere, i-a strigat palestiniana în timp ce el traversa deja strada.

Charbel a ridicat mâna, apoi a fost înghițit de fumul gri. După care am rămas uite-așa, Antigona fără rege și Corul fără text. Stând în picioare, lipiți de perete și uitându-ne la cerul sfâșiat de exploziile orbitoare ale artileriei antiaeriene. Marwan nu va mai apărea. Mi-l închipuiam blocat undeva, în nebunia din centrul orașului, strigând numele lui Nakad și strivind claxonul. Pe trotuarul din față a trecut o mamă cu copilul în brațe. Cearceaful în care îl învelise atârna ca un lînțoliu. Niște bărbați au strigat-o din pragul unei clădiri. A intrat imediat. M-am gândit la Aurore ascultând știrile la radio. La pielea ei bolnavă, jupuită de îngrijorare. Am văzut-o pe Louise cu zâmbetul ei, cu mâna făcându-mi largi semne de la revedere, cu pletele de prințesă. Chiar aici, în mijlocul acestei străzi am văzut-o. Smulsă din brațele păcii, ale ciocolatei calde, ale fundițelor rochiei. O tânără venea spre noi. Cu sângele șiroindu-i în jos pe braț, paltonul sfâșiat și o parte din chip înnegrit. Cu ochii larg deschiși, ca de mort. Părul îi atârna în şuvițe prăfuite. Urla în arabă, fără să se oprească, alergând mai departe.

— A fost lovit spitalul OEP și sunt victime, mi-a tradus Imane.

— Spitalul OEP?

— Spitalul Gaza, din Sabra.

A încercat s-o oprească pe femeie, dar aceasta s-a smucit și a pornit mai departe, alergând ca o nebună și cerând ajutor.

— Mă întorc la Shatila, vor avea nevoie de mine.

Imane a plecat și ea în fugă și m-a lăsat așa, cu geanta desfăcută la capătul mâinii întinse.

— Așteaptă-mă! Vin și eu cu tine!

Mi-a strigat fără să se întoarcă:

— N-ai ce face acolo!

— Dar nici aici!

Am urmat-o. Și-a mai încetinit cursa. Am mers printre dărâmături până în tabăra de refugiați. Nu îmi era frică. Înaintam ca un somnambul prin nebunia de pe străzi, prizonier al fumului, vacarmului, agitației. Ne încrucișam cu răniți, rătăciți, cohorte jelind. O femeie își plângea mortul îngenuncheată lângă el. Un negustor ambulant era întins sub taraba pe roți de pe care legumele se răspândiseră în canalizarea făcută zob. Fațadele se prăbușiseră smulse din imobilele de care țineau, trăgând după ele perdele colorate, cuverturi de pat, viața de dinainte. Imane mă privea cu coada ochiului. Era îngrijorată. Se uita când spre cer, când la fața mea. S-a oprit brusc.

— Ce e cu tine, Georges?

Și-a pus mâna pe pieptul meu pentru a mă opri.

— De ce mă întrebi?

— Fiindcă râzi.

*

S-a aruncat la pământ. Eu am rămas în picioare. O bombă a explodat la vreo zece străduțe de noi. Apoi o alta. O lumină albă de să-ți smulgă ochii din cap, fascicule aprinse răspândindu-se în toate sensurile, confetti brăzdând bolta cerului și căzând în volute groase, ca niște nori rostogoliți de vânt.

— E spitalul Gaza! Încă mai lovesc spitalul, a murmurat Imane.

S-a ridicat și a luat-o la fugă cu capul descoperit. Kefia îi rămăsese pe jos, în sala de repetiții.

— Imane! a strigat-o o infirmieră aflată de cealaltă parte a străzii, fugind și ea.

Întreaga tabără de refugiați se grăbea spre spital. Infirmiera striga pentru a acoperi vacarmul.

— Zice că sunt bombe cu fosfor.

Cele două femei i-au împins pe ceilalți pentru a putea intra în clădire. Le-am urmat, trăgându-mi cu greu piciorul. Femei, bărbați, copii peste tot, ieșind, intrând, agitându-se în toate direcțiile.

— Georges, avem nevoie de ajutor! Hai după noi!

Am urmat-o pe Imane pe scările gemând de infirmiere care coborau în subsol brancardele, răniții, cearceafurile, perfuziile. Am intrat într-un salon cu copii răniți. Pe jos, saltele albastre cu flori albe, paturi din răchită împletită. Tocmai apăruseră doi copii care trebuie să fi avut cinci, poate șase ani. Fuseseră loviți pe plajă, în apropierea roții mari. Fetița avea un braț smuls, care era așezat alături de picior. Carne retezată și bucăți de material textil. Fratele ei era uns cu o cremă albă peste pielea arsă, zdrențuită, ca un tapet sfâșiat.

— Ia-o pe cea mică! mi-a șoptit Imane.

M-am aplecat spre copil. Nu plângea. Mi-am petrecut mâinile pe sub trupul ei. Am ridicat-o. Era ușoară ca un fulg. Brațul i-a căzut pe brancardă cu zgomot surd. Am încremenit, cu fetița la piept.

— Coboară în adăpost! Haide, mișcă-te odată!

Niște îngrijitori cărau saltelele. Un bărbat transporta un bebeluș cu tot cu pătuțul lui cu zăbrele. Am strâns la piept copila rănită, lipindu-i obrazul de al meu. A scos un geamăt ușor și a închis ochii. Părul îi mirosea a pârlit, la fel hainele, respirația, pielea fierbinte, de parcă încă ar mai fi devorat-o focul. Am întins mâna după brațul mort. Încheietura era împodobită cu o brățară făcută din mici sfere colorate. Și am revăzut-o pe Louise, prințesa așezată în fața oglinzii cu diadema din plastic argintiu pe cap. I-am auzit glasul, cântecele matinale. Pe Louise o duceam acum, traversând camera de spital. Cu ea în brațe am coborât scările încasând lovituri de umăr, de coate disperate, țipete, chipuri rătăcite, răni, lacrimi. Imane mergea înainte, ducând băiatul ca pe o ofrandă. Țineam copilul cu inima lipită de inima mea, cu o mână încleștată pe încheietura înghețată a brațului ei smuls care mi se bătea de coapsă.

Soseau refugiați de peste tot. În mijlocul coridorului, în îmbulzeală, un medic mi-a luat copilul din brațe. S-a uitat la mâinile mele.

— Dezinfecțați-vă. Nu vă atingeți nici ochii, nici buzele.

Și a plecat luându-mi povara lipsită de greutate în brațele lui. Picioarele slabe atârnav balansându-se la fiecare pas al doctorului. Imane dispăruse. Nu mai știam ce să fac.

— Sunteți jurnalist? m-a întrebat un infirmier.

Am negat. Ar fi trebuit să răspund că sunt regizor de teatru.

— Trebuie ca jurnaliștii să vadă asta!

A plecat și infirmierul. Toată lumea alerga în toate direcțiile. Fiecare avea un rol precis. Numai eu nu. Eram pierdut. Nu mai aveam nici un rol. Un spectator inutil. Un element în plus în mijlocul drumului, printre vii, muribunzi și morți. Mă uitam la o infirmieră aflată într-un ungher. Pusese vreo cincisprezece copii să stea jos, aliniați lângă un perete. Cei mai mulți aveau hainele rupte și picioarele goale. Nici unul nu era rănit. Fețele le erau negre de funingine. Le-a cerut să se ia de mâini. Au alcătuit o horă nemișcată, tăcută, întinzând gâturile spre ușă în căutarea unei priviri cunoscute. Orfani. Am ghicit-o din gesturile adulților. Din felul în care mângâiau în trecere câte un creștet, din felul cum le trimiteau câte un zâmbet liniștitor. Din modul în care un doctor s-a lăsat pe vine, lângă ei, și le-a împărțit gumă de mestecat. Mi-aș fi dorit să fiu ori doctorul, ori unul dintre copii. Să fiu parte fie a compasiunii, fie a durerii.

— Georges!

Imane se apropia cu două canistre în mâini.

— A fost atinsă țevăria din spatele clădirii. Du-te, te rog, și adu niște apă.

Nu i-am răspuns. Nici măcar o privire nu i-am aruncat. N-am văzut decât cele două recipiente albastre. În sfârșit, promisem o sarcină. Mi-am lăsat jos rucsacul și am luat-o la fugă către ieșire. Zeci de persoane ieșeau cu bidoanele în mâini să aducă apă. După care avea să fie nevoie de lumânări, comprese, pâine, speranță. Pentru Imane, pentru copiii răniți, pentru orfani, pentru cei ce sufereau, pentru cei răătăciți, pentru apatici, pentru înspăimântați, pentru cele ce plângeau eram gata să fac astfel de curse până la sfârșitul vremurilor. Am ieșit în stradă. Am alergat printre dărâmături, urmând cohorta însetaților. Am ocolit clădirea.

După care aerul a fost sfâșiat. Urlet metalic. Coliziune cu focul. O fulgerare albă, dureroasă, imensă. Am fost ca sorbit. O gaură a vrut să pună gheara pe mine. Inima mi-a fost înghițită de suflul care mi-a rupt coastele ca pe colivia unei păsări. Și așa mi-a ieșit din piept și s-a rostogolit prin praf. Am dat drumul bidoanelor. Mi-am acoperit ochii, să nu-mi fie smulși și ei. Am închis gura în loc s-o deschid. Plămânii mi-au luat foc. Și fața. Și

urechile. Palmele mi se lipiseră de obraji. Am fost aruncat în spate. Pământul mi-a fugit de sub picioare. Băteam din brațe pentru a scăpa de prăpastie. Miroseam a porc pârlit. A găina pe care mama o jumulea duminica deasupra focului. Sfârâiam. Ochii mi se topiseră, iar lumina îmi explodase în spatele pleoapelor și acum zvâcnea perforându-mi fruntea, tâmpile, ceafa. Nările mi se lipiseră. Nu mai respiram. Am căzut cumplit pe spate. Fără să apuc să-mi mai protejiez ceafa, tălpile, coatele. Piciorul mi s-a desprins. Și șoldul. Mi-am dat mâțele afară, un șarpe fără sfârșit cățărându-se până-n gaura plină de apă formată de crevasă.

Am fost ridicat. Purtat triumfal. Glasuri de jur-împrejur. Bărbați, femei. Ordine scurte. Am fost aruncat pe umărul cuiva, apoi în spinarea altcuiva. Culcat pe o brancardă. Dus așa, cu picioarele în aer, cu capul dat pe spate, cu palmele lipite de față. Chiar luasem foc. Ca un buștean aruncat în vatră. Am dat să deschid ochii, am urlat. Cineva aruncase nisip peste jar, cineva tăiasse flăcările cu lama. Am recunoscut zgomotele spitalului, pașii târșiți, gemetele, strigătele aruncate de la unii la alții, mirosul de dezinfectant, de sudoare. Targa a fost lăsată jos și capul mi s-a izbit de ceva.

— Georges! Doamne Dumnezeu!

Imane. Nimic rău nu mi se mai putea întâmpla. I-am simțit mâna așezându-se peste a mea. Luându-mi-o cu blândețe de pe obraz.

— Dumnezeu!

Voce arabă. De bărbat.

— O să-ți spălăm ochii. Auzi, Georges? O să-ți spălăm ochii.

Bărbatul mi-a ridicat și cealaltă mână de pe față. Era mai dur. Imane și cu el m-au ținut. Cineva mi-a inundat pleoapele închise timp de mai multe, de nesfârșite minute. Durere imensă. În ochii mei de nisip, de ace, de sticlă pisată. Gust de mare pe buze. Roiuri de musculițe. Aveam să-mi pierd viața.

— Totul e-n ordine. E ser sărat, mi-a șoptit Imane.

Am fost ridicat. Mi-au scos hainele.

— Totul e îmbâcsit. Trebuie să te scăpăm de ele.

I-am strâns mâna lui Imane. I-am sfârâmat mâna Antigonei.

Cum să fac să plâng?

Asta nu am spus-o, doar am gândit-o. Cum poți să mai plângi fără ochi?

— Atenție, acum medicul o să-ți deschidă pleoapele.

Altă voce de bărbat, nervos. Gest brusc. Ordin sec.

— Nu, nu și le deschide. Trebuie continuată spălătura. Vei fi dus în sala de operație.

— E nasol?

Primele mele cuvinte de orb.

Și tăcerea lui Imane.

— Spune-mi, te rog.

Imane a pus câteva întrebări în arabă. Bărbatul i-a răspuns. Mi-a tradus un cuvânt din zece, cu mâna strivită într-a mea.

— Ești ars. Ai o ruptură de pleoape. Încă nu se știe dacă ai schije în cornee. Dacă ai leziuni.

Aceeași voce de bărbat. Imane a tradus.

— Încearcă să deschizi ochii.

Imposibil. Greată. Durere de cap. Două degete au forțat pleoapele. Durere intensă.

— E bine.

Negru absolut.

— Întoarce ochii la stânga, la dreapta... Serul trebuie să intre peste tot.

Voce arabă.

— Ce spune?

— Nimic.

— Imane!

— Caută. Se uită să vadă dacă este arsă corneea. Dacă este perforat ochiul, dacă există vreo fractură a orbitei sau vreo ruptură a globului ocular.

— Și nu găsește nimic?

— Caută.

Voce. Traducere.

— Ești vaccinat antitetanos?

De unde să fi știut? Da, nu, poate. Antigripal? Îmi pierdusem ochii. Mă aflam într-un spital bombardat, la o viață depărtare de acasă, întins pe jos, înconjurat de orfani, cu capul făcut țăndări de durere. Nu voi mai vedea nimic. Niciodată. Ochii îmi fuseseră mâncați. Îmi curgeau pe obraji ca niște ouă sparte, în alb, în galben, plus coaja care zgâria.

— Liniștește-te, Georges.

Voce. Traducere.

— Ai edeme ale pleoapelor, dar nu și deformări de pupilă.

I-am dat drumul mâinii.

— Imane, nu înțeleg nimic. Stai așa!

— Mi-ai cerut să traduc și asta fac.

Am încercat să mă ridic în coate. Am căzut la loc. Eram doar în chiloți, cu torsul gol, fără pantofi și fără ciorapi. Îmi era rușine de corpul meu aproape gol. Cineva mi-a acoperit picioarele cu o pătură.

— Îmi voi pierde ochii? Doar atât întreabă-l!

Vocea lui Imane. Întrebare ezitantă. Apoi răspunsul bărbatului.

— Oricum ochii nu-s buni la nimic.

*

Am petrecut întreaga noapte pe coridorul spitalului Gaza, printre gemete. Pansamentele care îmi protejau arsurile de pe brațe, de pe frunte și de pe obraji erau permanent umezite cu ser. Mâncare nu mi se dăduse, în eventualitatea unei intervenții chirurgicale. Eram intubat. M-am gândit la Sam. El pe pat, eu pe brancardă. I-am dat lui Imane numărul de telefon al Aurorei. Pentru a o liniști cumva. O rană deloc gravă avea să mă mai țină departe de ea. Aveam ochii astupați. Mai întâi pansamente oculare, apoi un fel de cochilii din carton lipite cu scotch. Seara, medicii se certaseră alegând soluțiile de protecție. Imane mi-a tradus doar ce aveam voie să aud. Durerea se mai atenuase. Semn rău. Suferința groaznică putea însoți o rană oarecare, pe când micile înțepături puteau fi semnul unei leziuni profunde. Nimic nu se potrivea cu ceea ce îmi închipuisem eu. Fulgere minuscule îmi brăzdau corneea. În orbita dreaptă mi se înfipsese o așchie de lemn. Fusesem trecut pe antibiotice. Luam cașete contra greței și vomei. Îmi făceau punctii. Îmi spălau ochii cu multă apă, iar și iar. O dată am auzit cuvântul „eviscerare“. O voce în engleză. Medicii străini își ajutau colegii palestinieni. După care Imane a zis ceva despre niște pense, ca pentru a extrage o așchie. Despre sutură și despre fire, voiau să-mi coasă la loc ochiul.

Pe 5 iunie, în timp ce doctorii îmi scormoneau corneea, mai multe avioane israeliene au survolat orașul. Imane mi-a spus că au bombardat Nabatieh, Damour și castelul Beaufort. Că au dărâmat niște poduri în sudul țării. M-am gândit la Nabil, la Nimer și la Hussein, soldații din garda lui Creon. Am revăzut-o pe Khadijah în pielea unei Euridice neliniștite de ideea de a se sinucide. Și ea mi s-a jurat că a lucrat foarte bine chirurgul. Praf de sticlă, cenușă de lemn, pilitură de fier. Atâta material îmi scosese din ochi, că ar fi putut repara spitalul cu el. Antigona răspunsese răbdătoare întrebărilor înlăcrimate ale Aurorei, încercând să o liniștească. Asigurând-o că numai despre ea vorbesc. Și despre copilul nostru.

În seara celei de-a doua zile a venit la căpătâiul meu și Yasin. Fratele lui Imane m-a luat de mână. Gestul m-a surprins. Mi-a mulțumit pentru săculețul cu pământ din Jaffa. Tot Imane avea grijă și de partea lui de comoară. Era mai în siguranță în casa lor din Shatila decât în haina din pânză de cort a unui combatant. Sora lui turnase darul lui Sam într-o pungă aurită pe care o agățase de cheia străbunilor lor, sub ceasul din dormitor. Cheia încuiase casa familiei, din Jaffa, în februarie 1948, în seara când fuseseră expulzați. Și avea s-o descui în dimineața mării reîntoarceri. Imane și Yasin juraseră să răspândească pământul din pungă prin grădina regăsită, după ce vor fi trecut pragul casei.

Mi-a explicat că legăturile Beirutului cu lumea fuseseră întrerupte. Aeroportul fusese bombardat. Pentru a pleca va fi nevoie să trec linia verde, să ajung în portul creștin Jounieh și de acolo în Cipru.

— Și spectacolul?

Am explicat că mai aveam nevoie de puțin timp, de câteva repetiții și că trebuia să găsim toți actorii. Că ne-am împrăștiat pe neprevăzute, fără să stabilim următoarea întâlnire. Că data de 1 octombrie nu fusese contramandată. Că nu ar fi fost cu putință să ne oprim exact acum. Că eram cu toții de acord cu acest lucru, și iți, creștini, palestinieni. Că era prea târziu să mai dăm înapoi.

— Yasin, e prea târziu să mai dăm înapoi.

Ochii îmi ardeau în lacrimi. L-am prins de braț cu amândouă mâinile.

— Pricepi? Nu ne mai putem opri!

Pricepea, sigur că da. Bineînțeles că pricepea. Ba chiar va veni la teatru să ne vadă. Singur. Sau chiar cu niște camarazi de arme, uite-așa. Își va lăsa arma la ușă, alături de celelalte. Va încerca să obțină un loc bun, în primele rânduri. Puteam să-i aranjez chestia asta?

Mi s-a tăiat respirația. Cunoșteam tonul. Era al unei voci care minte. Al vocii pe care o aud muribunzii. Vocea care vorbește despre ce va fi în curând, despre vara viitoare, care nu va mai veni niciodată, despre toate acele momente ce merită să fie trăite împreună. Este vocea care strânge din dinți pentru a nu plânge, vocea care cosmetizează moartea, vocea care îngână, care liniștește, care alină inima. Vocea care trage cearceaful, care închide ușa și apoi sicriul. Vocea care nu mai crede un cuvânt al vieții.

— Și mie mi-ar plăcea să fiu în primele rânduri când tu vei deschide ușa casei străbunilor tăi. Poți să-mi aranjezi chestia asta?

N-ar fi trebuit s-o spun. Era și scârbos, și nedrept. Aș fi vrut să-mi cer scuze, dar Yasin nu mi-a lăsat timp s-o fac. S-a aplecat spre mine, fără a-și lua mâna de pe brațul meu. Îi simțeam respirația în apropierea ochilor, un fel de apăsare frățească.

— Chiar tu vei fi cel care va întoarce cheia în broască, prietene.

Apoi s-a ridicat. Venea Imane. I-am auzit vocea deasupra noastră.

— Georges!

Imane s-a așezat în locul fratelui ei. Mi-am încrucișat brațele pe piept. De când sufeream mai puțin, ne păstram fiecare mâinile pentru noi. Duhneam a transpirație, a murdărie, a foc. Mă afluam într-un tunel de murmure și de țipete. Mi-au făcut o injecție să adorm. Și am adormit cu Antigona. Care a rămas peste noapte cu mine, culcată alături, pe o pătură.

Dimineață mi-a schimbat pansamentul. Nu mai încerca să mă calmeze. Pur și simplu îmi ștergea umorile infecte, pielea jupuită. În jurul nostru, niște bărbați vorbeau cu voce tare. O femeie plângea. Afară, pe stradă, se auzeau pocnetele armelor automate.

— Ce se întâmplă?

— Israelienii au invadat Libanul, mi-a răspuns Imane.

— Și cum mă vor ucide? m-a întrebat Antigona.

Căștile albastre de la Finul au fost înlăturate cu brutalitate. Fuseseră încercuite orașele Tyr, Nabatieh, Hasbaya. Tabăra de refugiați de la

Rachidieh era bombardată. Tancurile deja trecuseră de Saida. Aeroportul din Beirut nu mai exista.

— Avioanele se vor întoarce. Va trebui să te evacuem.

Degeaba am protestat. Degeaba am declarat că țin să rămân acolo, pe coridorul morții. Că acela era locul meu. Că nimeni nu mă va putea alunga. Yasin a decis și Imane l-a urmat în hotărâre.

La începutul după-amiezii, Marwan a venit să mă caute la spital. Îmi adunase toate lucrurile și le băgase în rucsac. Mă scotea din spital. Am refuzat să fac fie și un singur pas, așa că fratele meu druz și Yasin m-au luat de subsuori și, cu picioarele atârând, m-au dus la mașină. S-ar fi putut crede că era vorba despre o răpire, numai că nu țipam. M-au culcat pe niște păături, pe bancheta din spate, strecurându-mi o pernă sub ceafă. Imane stătea de vorbă cu Marwan. Ea îi dădea niște sfaturi și el tăcea. Ce curaj a avut să vină până aici, în mijlocul Shatilei clocotind, pentru a-și lua franțuzul. Stăteam întins pe spate, în flăcări, închis în noul meu întuneric, în durere, în mijlocul tuturor acelor zgomote ciudate. Imane s-a aplecat spre mine.

— Mulțumesc pentru ce-ai făcut.

— N-am făcut nimic.

— Ba da, mi-ai dat puterea Antigonei.

— Prostii.

— Obişnuiește-te cu ideea.

Și și-a pus palma pe fruntea mea. După care a închis portiera așa cum ai împinge ușa camerei unui copil bolnav. Marwan s-a urcat la volan și a claxonat ca să-și croiască drum.

— Odihnește-te, mi-a spus o voce blândă.

Am tresărit.

— Nakad?

— Bună ziua, Georges.

Hemon era și el acolo, împreună cu noi. Și-a trecut brațul în spatele scaunului și m-a bătut pe picior. Pericolul se îndepărta.

— O să mănânci, o să dormi și o să te întorci ca nou în Franța, a adăugat tatăl lui.

Mașina nu ocolea hârtoapele, ieșind din tabăra de refugiați de parcă ar fi evadat.

— Unde mergem?

— La Aley, la noi, în munți, a răspuns Marwan.

Voce gravă, sigură, frumoasă.

— *Ahlan wa sahlam*, am zis.

Îmi închipui că au zâmbit. Sper. Și tatăl, și fiul. Tocmai le spuseseam că, în inima mea, aveau și familie, și țară.

18

Nakad

După Imane, Nakad era acum cel care-mi oferea mâinile sale. Cu o blândețe ieșită din comun îmi spăla în fiecare dimineață și în fiecare seară ochii și îmi schimba pansamentele ca un doctor bătrân. La o săptămână după sosirea în districtul Shuf, încercasem să-mi scot cochiliile care îmi protejau ochii. Lumina a intrat în ei ca o baionetă, făcându-mi bucățele tâmpilele și ceafa.

— Ai o viață întreagă să vezi, îmi repeta Nakad.

De câte ori îmi aducea cafea albă ori ceai, Hemon mai spunea și câteva replici. Uneori, chiar imita vocea Antigonei. La fiecare trei zile mă bărbierea, lucru în egală măsură impresionant și grav. Îmi prindea nările între degetul mare și cel arătător, îmi ridica bărbia, îmi apăsa puțin, cu două degete, sub ureche pentru a-mi întoarce fața fără grabă.

Într-o noapte, Nakad mi-a adus o oglindă. Mi s-a făcut rău când m-am zărit. Albul ochilor era însângerat, mușcând din pupila cu aureolă maro, irisul drept era presărat cu mici pete și deformat de una mai mare, gri. De fiecare dată când închideam pleoapele, acestea trăgeau după ele un nisip arzător. După cum îmi spusese doctorii, avusesem noroc. Se pierduse puțin din acuitate, dar măcar ochii rămăseseră întregi.

De acum, eram departe de tot și de toate, Nakad fiindu-mi unic mesager. Mi-a povestit că la Nabatieh șiiții îi primiseră pe israelieni cu pâine și că aruncaseră orez spre tancurile lor. Ba chiar armata statului evreiesc le permisesse să-și păstreze armele și pozițiile. Fiindcă și unii, și ceilalți îi considerau dușmani pe palestinieni.

Eram pierdut. Mă gândeam la soldații din gardă. La Nabil, la Hussein, la Nimer, care spuneau că sunt gata să moară pentru a-și apăra frontierele. Mi-

o închipuiam pe bătrâna Khadijah ridicând mâna pentru a saluta steaua lui David.

Nici druzii nu se mai băteau cu israelienii. Când l-am întrebat care era motivul, Marwan a făcut un gest ambiguu. Apoi mi-a explicat că dușmanii lui erau falangiștii, creștinii din Shuf și din Metn. Trebuia recâștigată fiecare palmă de pământ, trebuia luptat pentru ea și cu dinții după retragerea Tsahal-ului. *Tsahal* a zis. Era pentru prima dată când auzeam un cuvânt evreiesc în gura unui libanez.

Beirutul a fost încercuit pe 13 iunie. Louise avea o otită acută purulentă, angină și sinuzită infecțioasă. Israelienii jonționaseră cu milițiile creștine. Doctorul tocmai plecase când am reușit să iau legătura telefonic cu Aurore. Capitala Libanului era bombardată de aviație, de marină și de artilerie. Fata mea trecuse pe antibiotice pentru zece zile.

— Îl cheamă mereu pe tati, m-a anunțat maică-sa.

Știam. Și eu o chemam, încetișor, când se întorceau durerile.

Într-o seară mă plimbam cu Nakad pe o stradă din sat. Mă sprijineam de brațul lui ca un bătrân. Îmi vorbea despre război. Ca un purtător de cuvânt al acestuia. Beirutul nu mai avea apă, electricitate, nimic nu mai avea. Unii dintre șiiți înființaseră mișcarea Hezbollah pentru a relua lupta.

— După sirieni, uite că se bagă și iranienii, a conchis.

Îl ascultam. Mă durea capul în asemenea hal, încât nu mai înțelegeam nimic.

— Nakad, *Antigona* nu se va mai juca niciodată.

M-am așezat lângă el, pe un bolovan, la marginea drumului.

— Vezi cedrii, de aici? m-a întrebat tânărul.

A întins degetul către crestele munților. Am clipit din ochi. Da, îi vedeam. Să tot fi fost vreo zece, ca o turmă aflată undeva sus. Dinspre cer se anunța, mormăind, furtuna.

— Și, mai departe, satul de colo, îl vezi?

Da, și satul. Mă uitam printre lacrimi la luminile îndepărtate ale pâlcului de case. Ascultam tăcerea păcii. Mă înfuria faptul că nu mă mai mișcam din locul acesta. Shatila fusese bombardată iar și iar. Mă gândeam la Imane.

Mi-o închipuiam într-o pivniță, adunând copiii sub voalul ei. Mă gândeam la Charbel, care privea cum treceau soldații din Israel. La Joseph-Boutros, care, probabil, le arăta rîzînd Coltul lui nichelat.

Cu o zi înainte, israelienii periaseră și munții noștri. După care intraseră în Aley. Eram alături de Nakad când a trecut primul vehicul. În Beirut aruncaseră fluturași din avioane, ordonând civililor să părăsească orașul. Aici, beau apă liniștiți, cu puștile sprijinite de ghizdurile fântânilor. Când sătenii s-au apropiat, soldații le-au zămbit. Măinile s-au întins. Civili libanezi și militarii israelieni vorbeau aceeași limbă.

— Druzi sunt, mi-a șoptit Nakad.

L-am revăzut pe Marwan, cu jena, gestul lui ambiguu la gândul de a lupta împotriva invadatorilor. Am înțeles. Israelul ocupa Shuful cu frații lui de sânge.

*

Bombardamentul a durat toată luna iulie. Avioanele treceau pe deasupra noastră pentru a zdrobi Beirutul. Arafat chemase la rezistență.

— Își va negocia retragerea, a prezis Marwan.

Nu l-am crezut.

Pleca în fiecare dimineață spre capitală. Era acum șofer pentru trei jurnaliști francezi care îl plăteau în dolari, bani gheață. După câteva zile, druzul câștigase atîta încît și-a putut permite să-și cumpere un Mercedes de ocazie.

Se întorcea la fiecare sfârșit de săptămână cu noutăți importante. Casa lui din Hamra rămăsese întreagă și nici hotelul la care trăsesem eu nu pățise nimic. Într-o seară de august s-a întors tremurînd. Nu mai văzuse în viața lui un asemenea potop de foc. Îi fusese atins portbagajul. Înaintea lui, un alt șofer încasase o schijă în gât.

Când povestea, soția lui ieșea din încăpere. Nu voia să vadă imobilele prăbușite la pămînt. Refuza să audă copiii plîngînd. Îi era frică de umbrele nebune care băntuiau pe sub marginile acoperișurilor. În noaptea aceea, Marwan nu a dormit. Mi-a spus că, de acum, era prea bătrîn. Că era rupt de oboseală. A rămas în fața casei, pe un scaun, apărînd țigara de vînt în

căușul palmei. După cină, m-am dus lângă el. Am rămas așa unul lângă altul, doi răniți în inima tăcerii.

— Nimic nu va mai rămâne din noi, a murmurat druzul.

Louise se simțea mai bine, însă tot mai tușea. Medicul recomandase noi analize săptămâna următoare. Am auzit-o la telefon.

— Nakad, ai ton la aparat! strigase un vecin.

Își petrecea zilele încercând să-și contacteze copiii, la Londra, bătând în cadran pentru a prinde mai repede tonul. Am dat fuga la poarta lui. Receptorul era pus alături, pe masă. Am format numărul tremurând. Aurore se pierduse cu firea, vorbea prea repede, voia să afle totul: cum stau cu ochii, cum e cu bombele, când aveam să mă întorc? Când? Măcar o idee aveam? Am rugat-o să mi-o dea pe cea mică, repede, acum! S-ar putea să fim întrerupți.

— Vorbește! Tati e!

Zgomot de pasăre. De desen animat. De rață cocoțată undeva sus. Nu-i înțelegeam nici un cuvânt.

— Spune-i bună, tati e, a repetat Aurore.

Râs. Chicote. Chițăit de șoricel. Glas minuscul, întrerupt de hârâieli. M-am lăsat să cad pe scaun, repetând: „Dragostea mea... dragostea mea... dragostea mea...” Nu mai aveam cuvinte. Și iar un chicot de broscuță. Zgomot de piele atingând receptorul, respirație prea de aproape, voce prea tare. Și tuse prea tare. Și-apoi nimic. Nici ton, nici impuls, doar sunetul propriului meu sânge. M-am uitat la telefonul mort. Vecinul a bătut de mai multe ori în furcă. Apoi a făcut un gest de părere de rău. Am simțit mâna lui Nakad pe umăr. Nu i-am mulțumit gazdei. Parc-aș fi fost orb. M-am lăsat condus afară din cameră, afară din casă. Mi-am târât piciorul pe drumul de pământ, sprijinit de logodnicul Antigonei. Nu mai voiam nici să văd, nici să mă uit la ceva. Până în camera mea am ținut ochii închiși. M-am întins pe pat. L-am rugat pe Nakad să iasă. Nu îmi doream decât să mă întorc la Beirut, să trec linia de demarcație pe la muzeu, să ajung în portul Jounieh, să iau primul vapor, să pun piciorul în Cipru, să urc în avion, să-mi lipesc fruntea de hublou, să ajung la Paris. Nu îmi doream decât soția, fetița, dormitorul, patul, pâine proaspătă, duș fierbinte, un pahar de vin alb. Nu îmi

doream decât să fiu luat de acolo, să fiu dus departe, să fiu salvat. Am adormit îmbrăcat, încălțat, strângându-mi perna peste ochi.

*

Marwan s-a întors de la Beirut, claxonând îndelung. A ieșit din mașină în pași de dans.

— Palestinienii s-au dus dracului! Și sirienii la fel! Gata! S-a terminat!

Arafat și ai lui o șterseseră în Tunisia, Sanaa și Aden, doar cu armele ușoare. Marwan se dusesse în port și povestea cum trăgeau salve în aer, de parcă ar fi câștigat vreo bătălie. M-am gândit la Yasin. Probabil că era pe navă. Speram că Imane nu l-a urmat.

— Au luat cu ei și femeile și copiii?

Prietenul meu nu observase decât luptători. Femeile îi aclamau, dar nu luaseră calea mării alături de ei.

În seara aceea, Marwan mi-a spălat el ochii. La lumina lămpii galbene m-a rugat să-i mișc ba la dreapta, ba la stânga. Era mulțumit de progresele pe care le făceam. Mă ștergea pe obraz numărând diminețile pe care le mai aveam. Eram pe 31 august. Peste cincisprezece zile avea să mă ducă înapoi. Plănuise cu ce taximetru aveam să trec linia verde de demarcație. Fiindcă nu și-ar fi putut asuma el sarcina. Însă găsise un om de încredere, un armean, creștin ca și mine.

Am dormit buștean. Ca un mort. Și celelalte nopți la fel. M-am pătruns de tăcerea munților. În seara de 13 septembrie, Nakad a venit lângă mine, pe terasă. Mi-a vorbit despre *Antigona*, spunându-mi că totul era încă posibil. El aici era. Și Imane, probabil. Era o joacă de copii să-l găsim pe Charbel. Iar șiiții chiar țineau la spectacol. M-am uitat la Hemon. Nu mai știam... Mi-a spus că după o asemenea încercare spectacolul avea să fie și mai frumos și încă și mai necesar. Am privit munții. M-am gândit la teatrul nostru, la înțelegerea pe care o pusesem la punct, la puștile pe care reușiserăm să le îndreptăm spre pământ. Totul îmi părea ca din alte vremuri. Nakad a ezitat. Apoi și-a lăsat palma pe brațul meu.

— Țin mult la tine, Georges.

Am zâmbit. Și eu țineam la el.

— Nu, nu, eu chiar te iubesc, a repetat.

Tânărul druz ținea ochii în pământ. Mi s-a părut îngrozit de propriile lui cuvinte. Nu am făcut nici un gest, nu am zis nimic. Doar l-am privit, însă ochii i-au fugit în altă parte, pe sub părul răvășit de vânt. Ar fi trebuit să-l bat pe umăr. Să mă apropii. Ori să-i spun ceva. Nu-l puteam lăsa singur, cu această mărturisire. Chiar nu am putut.

— Ai dreptate. Vom continua *Antigona*, am îngăimat.

A ridicat fruntea.

— Mai avem două luni. Se poate încă juca.

S-a uitat la mine cu atenție. Îmi căuta privirea.

— V-am explicat că vom repeta pe 17, 18 și 19 septembrie. Acum însă chiar nu ar merge, fiindcă trebuie să mă întorc la Paris. Dar ne vom putea revedea, după cum ne-am propus, pe 24 și pe 25. Nu?

A zâmbit. Un zâmbet extraordinar, binefăcător, de o infinită tandrețe. Nu mă mai scăpa din ochi. Vorbeam repede. Prea repede. Înșiruiam date, cifre, nume cu viteza în care pornesc caii la atac, pe câmpul de luptă. S-a dezlipit de brațul meu.

— Dar despre repetiția generală de pe 26 septembrie îți mai aduci aminte? Și despre spectacolul programat pentru 1 octombrie?

Agenda nu se va schimba. Nu trebuia să se întâmple așa ceva. Dacă ne apucam să umblăm la date, doar piesa mai rămânea de schimbat, și asta tocmai când era aproape gata. Am râs. Un gâlgâit afectat, fierbinte, artificial. Imane putea prelua sarcina de a le contacta pe Doică și pe Ismena. Când mă înzdrăveneam, trebuia să-i sun pe Nabil și pe Charbel. N-aveau nici un interes să mă lase baltă exact acum, altfel se lăsa cu război! Același râs tembel. Pe spinare mi s-a scurs o lacrimă de sudoare. Și am ținut-o tot așa. Despre afișul care trebuia făcut, despre invitații, despre reflectoare. Același sughiț patetic.

Nakad a tras aer în piept și s-a uitat din nou la mine. Apoi și-a lăsat palma pe coapsa mea.

— Totul e-n ordine, Georges. Nu-ți face probleme.

După care s-a ridicat. A desfăcut larg brațele. S-a întins în voie, cu fața către munții negri. M-am simțit ca un actor lipsit de text, de gesturi, de eleganță și de frumusețe.

— Să nu vorbești despre asta cu tata, da?

Am aprobat hotărât din cap.

Nakad încă mai surâdea.

— Orice ni s-ar întâmpla, tot vom juca *Antigona*, iar eu voi fi Hemon al tău.

M-a privit în ochi.

— Și știi de ce?

Am scuturat din cap.

— Fiindcă druzul crede în reîncarnare.

*

— Pe băiatul meu îl cheamă Nakad, nu Molière. Așa că n-o să-l las să moară în scenă, ca o paiață, mi-a spus Marwan pe când ne întorceam la Beirut.

Coboram din munte cu vechea lui mașină roșie. Conducea încet, pentru a evita gropile din șosea. Era îngrijorat, încordat și mânios. Cu două zile înainte, președintele Republicii Libaneze și șeful falangiștilor, Bashir Gemayel, fusese asasinat în plin cartier creștin. Ca represalii, israelienii invadaseră vestul Beirutului și luaseră poziții în jurul taberei refugiaților palestinieni dezarmați. Marwan se temea că o răzbunare groaznică s-ar fi putut abate asupra țării lor.

Mă dureau ochii, căci nu-mi mai pusesem nici bandaje, nici cochilii, nici comprese umede. Purtam doar o pereche de ochelari cu lentile fumurii, pentru a-i proteja de lumina verii. Nu-mi pierdusem vederea.

— Molière a murit la el acasă, Marwan.

— Nu-mi pasă. E deghizat în mort, nu în bărbat.

— Știi bine că fiul tău e bărbat. Și bun actor.

Marwan s-a încruntat și a ridicat bărbia. Era felul lui de a-și dovedi mândria. Agățase la loc, de oglinda retrovizoare, șiragul de mătănii și închisese aparatul de radio. Se temea pentru mine, știam asta. M-a privit.

— Chiar crezi că Nakad joacă bine?

— E cel mai frumos Hemon din câți aş fi putut spera să găsesc.

— Eu te-am întrebat doar dacă joacă așa cum trebuie.

— Pur și simplu sufletul îi vorbește pe scenă. Doar l-ai văzut și tu.

Marwan a aprobat din cap. Fiul lui îi dădea Antigonei replica exact cum un bărbat îi dăruiește unei femei iubirea și viața lui. Exact așa. Da, cu asta era de acord. Adăugând însă că războiul pusese gheara pe noi, iar lui îi deschisese ochii. Ceea ce ar fi fost cu puțință înainte de invazia israeliană din 6 iunie de acum nu se mai putea.

— Chiar nu-ți place teatrul...

A râs.

— Tocmai îți vorbeam despre Liban.

— Și nici actorii nu-i iubești.

Mi-a aruncat o privire scurtă.

— Pe ai tăi nu. Ceea ce încerci să faci cu ei nu mai are nici un sens în ziua de azi. Amesteci frați și dușmani pentru nimic.

— Ba pentru a construi împreună un vis.

— Ce vis? Zic ei textul tău, dar știu foarte bine că nu are nici o legătură cu realitatea.

— Nu e textul meu.

— Și ce dacă? Viața adevărată nu stă în replicile tale.

— Nu sunt replicile mele, sunt ale lui Jean Anouilh.

Druzul a râs din nou și a ridicat mâinile de pe volan, plesnindu-se cu amândouă peste coapse.

— *Anta majnun!*

A repetat că eram nebun. Ale lui Anouilh ori ale altcuiva, prea puțin îi păsa. Nimic nu înțelegeam din situația prezentă. Țara era la pământ și apăream eu de la Paris ca să le iau ochii, costumat în clovn. A adăugat că pacea nu se făcea cu mutra pudrată a unui clovn. În vreme ce lumea își număra morții, zece puști pe scena unui teatru dărâmat nu aveau nici un sens. Aproape regreta că m-a primit și m-a ajutat. Zicea că ideea de a monta spectacolul ăsta a fost pură vanitate.

— Altă idee jidănească!

Am rămas interzis.

— Nu ai dreptul să vorbești așa despre Sam!

S-a lăsat ușor în scaun, privind încruntat drumul.

— Îl respect foarte mult pe Samuel Akounis, a spus druzul.

I-am întors spatele. Bombănea.

— Știi bine că fac toate astea atât pentru el, cât și pentru tine, așa că gata, potolește-te!

Nu i-am răspuns. Mă ardeau ochii și capul parcă stătea să-mi crape.

— Îmi cer iertare, a murmurat.

A coborât geamul și a tras adânc aer în piept.

— Un european nu aude aceleași cuvinte pe care le auzim noi. Asta înțelegi?

Nu. Nu înțelegem. Nu voiam să înțeleg.

— Dacă spun: altă idee de visător grec, așa merge?

Nu am răspuns.

— Georges, uită-te la mine. Sunt mai bine de doi ani de când iau parte la povestea asta. Și șapte luni de când am grijă de tine ca de copilul meu. Până și pe Nakad ți l-am împrumutat pentru comédia asta a voastră.

— Nu e o comedie, e o tragedie.

— Comedie, tragedie, cum vrei tu! Numai că acum, când prietenul tău e pe moarte, când israelienii sunt în Beirut și toată lumea trage în toată lumea, îți spun că trebuie totul oprit. Nu mai puteți monta *Antigona*, m-ai auzit? Gata, Georges, s-a terminat! Nu ești tu mai presus de războiul ăsta. Nimeni nu e mai presus de vreun război. Pe aici nu mai există altă tragedie în afara războiului.

M-am întors iarăși cu fața spre el. L-am privit. M-am uitat la figura lui, la părul zbârlit, la mustața cenușie, la vechea cicatrice care îi strâmba obrazul. Buzele parcă îi dispăruseră și ochii și-i ținea pe jumătate închiși. Degetele i se albiseră de cât strângea volanul.

— Marwan, și eu te rog să mă ierți.

A clipit scurt și a schițat un zâmbet.

— Știi bine ce înseamnă războiul. Se va duce să caute peste tot bărbați. Până și în culisele teatrelor. Nu le-aș da mai mult de o lună actorilor tăi până să plece la război.

— Poate. Dar, mai înainte, vor veni la repetiții.

A ridicat din umeri.

— Nu, Georges, fiul meu nu va veni.

— Va fi prezent pe 1 octombrie la spectacol. Doar i-ai promis.

— I-am promis demult. Acum nimic nu mai depinde de noi.

Îi promisesem lui Samuel, acolo, pe patul lui de spital, că *Antigona* avea să se joace orice s-ar fi întâmplat. Astăzi însă, în absența lui, nu mai eram sigur de nimic.

— Georges, câinele tot câine moare. Chiar și crescut de oi. Actorii tăi nu actori sunt, ci soldați. Tu habar n-ai, dar războiul ține minte.

Am intrat în Beirut vineri, 17 septembrie 1982. Se lăsa seara. Vremea era frumoasă.

Mai multe blindate israeliene fuseseră plasate ca obstacole pentru reducerea vitezei în intersecții, printre tarabele pe roți, pline cu fructe, și vânzătorii de pâine.

Antigona

Un puști. Așezat lângă un zid. Îmbrăcat în trening albastru și cu sandale în picioare. Salivă uscată în jurul buzelor, un firisor de sânge maroniu până la bărbie și ochii închiși. Un altul alături, cu burta adunând un nor de muște. Mai era și un câine, căzut pe o parte, cu labele țepene, strivit între picioarele copilului. M-am sprijinit cu spatele de o ușă deschisă.

Marwan m-a trezit în miez de noapte. Dormeam la el în living. Prezența i-o simțisem fără să fi spus ceva și fără să mă fi atins. Se lăsase pe vine, cu fața deasupra feței mele.

— Georges, în taberele de refugiați se întâmplă ceva.

Doar această propoziție. Nici un cuvânt mai mult. M-am uitat la el. Se îmbrăcase pe întuneric. M-am ridicat fără să-l scap din ochi. Nu-l văzusem niciodată în penumbră. M-a dus cu gândul la mesagerul din Antigona, la bărbatul care anunță sfârșitul vremilor.

Mi-am îmbrăcat pantalonii și cămașa, fără să pun vreo întrebare. Ceva se întâmpla și asta era tot. Druzul avea vocea gravă, gesturile lente și chipul tulburat. S-a dus până lângă geamlâc fără să aprindă lumina și și-a lipit de sticlă palmele, fruntea, întregul corp agitat.

În living îl aștepta un bărbat. Sub haina descheiată se vedea pistolul prins la centură. Când m-am apropiat de el, s-a ridicat și m-a salutat din cap. Îl mai văzusem pe druzul acesta. Când Nakad îl interpretase pe Hemon, se afla într-un colț al încăperii. Înainte să-l îmbrățișez pe băiat, schimbasem cu cel de acum o privire. Părea singurul care nu se întreba ce făceau oare doi bărbați în mijlocul încăperii, strângându-se în brațe și spunând cuvinte

stranii. La încheierea tiradei aplaudase și, înainte de a pleca, îmi strânsese mâna.

— Anouilh e druz, îmi șoptise în prag.

Mă surprinseseră cuvintele acestea, strecurate printre formulele obișnuite de despărțire. Ceilalți își duceau mâinile la inimă, el își dusesese mâna către inima mea. Am observat insigna Partidului Socialist, pe care o purta la rever, pana și pioletul prinse într-un triunghi, dar și steaua în cinci colțuri tatuată între degetul mare și cel arătător. În seara aceea îmi zâmbise complice.

În noaptea aceasta, în schimb, privirea lui nu îmi spunea nimic.

Am urcat toți trei în mașina roșie. Străzile erau pustii. Ajunși la malul mării, lângă Mar Elias, Marwan a oprit și a coborât cu ochii spre cer. Celălalt vorbea în arabă, întinzând degetul. Prietenul meu dădea din cap. Am ieșit și eu din automobil. Deasupra Sabrei și Shatilei noaptea era luminată ca ziua. Zeci de perle incandescente coborau încet spre taberele de refugiați, pendulând în aer, înainte de a se stinge. Urmau apoi altele, urcând ca niște săgeți și apoi căzând în nori orbitori.

— Cartușe de semnalizare, a murmurat Marwan.

Au urcat amândoi la loc în mașină. Am rămas singur, pentru a privi noaptea care rezista luminilor oamenilor.

— Te duc la Shatila, dar în tabără nu intru.

M-am aplecat spre fereastră.

— Ce se întâmplă acolo?

Marwan s-a uitat lung la mine.

— Vrei să mergi la Shatila? Da sau nu?

Am intrat și m-am așezat din nou pe bancheta din spate. Noaptea era caldută, dar eu înghețasem. În timp ce Marwan pornea motorul, mi-am lăsat bărbia pe spătarul scaunului lui. Îi căutam ochii în oglinda retrovizoare.

— Marwan, spune-mi ce se întâmplă.

— Israelienii luminează tabăra, deci caută ceva acolo, mi-a răspuns celălalt druz.

Ajuns la marginea cartierului Shatila, Marwan a oprit mașina și a stins farurile. În fața noastră, pe platforma care ne despărțea de primele case, dormitau câteva blindate israeliene. Un tanchist stătea afară, sprijinit de

turelă, cu picioarele pe o canistră. Cartușele de semnalizare scăldau totul într-o lumină albă.

— Eu aștept aici. Acolo sub nici o formă nu merg, a repetat Marwan.

Celălalt s-a întors și mi-a făcut semn din cap. Am deschis portiera să ies. Dar m-am oprit.

— Spune-mi ce părere ai.

Prietenul meu s-a întors. Nu i-am recunoscut nici privirea, nici înfățișarea.

— Cunosc prea bine tăcerea asta, mi-a răspuns Marwan.

Apoi s-a întors la loc.

— Acum se face ziuă. Dă-i drumul.

Mi-am luat rucsacul. Am părăsit mașina, pe cei doi bărbați și bruma de liniște de până în acea clipă. Am înaintat, hotărât să trec printre blindatul cu soldatul care fuma pe carapacea lui și celălalt. Am ajuns lângă șenile. Am așteptat un cuvânt, un strigăt, un ordin. Am schimbat, eu și soldatul, o privire. Era posomorât. A întors capul. Eram un nimic. Pur și simplu nu existam. În jurul lui nu mai era absolut nimic.

Am intrat în tabără. Am pătruns în deșert. Miasme de gunoaie arse, de ranced, de canal. M-am gândit la tăcerea lui Marwan. Ziua, ziua de-adevăratelea se ridica cu greu. Cartușele de semnalizare încă mai luminau de cealaltă parte, în Sabra. Am înaintat. Aproape orbește. Am intrat în infern printr-un soi de tub, o uliță mărginită de ziduri pe care le puteam atinge dacă desfăceam brațele. Am zărit cel dintâi mort. Un bărbat în picioarele goale și în pijama. Era întins pe burtă, strivit în praf. Am îngenuncheat. Am dat înapoi, cu mâna la gură, încercând să alung vulturul. Am căutat în preajmă ajutor, bătând la prima ușă. Era întredeschisă. În prag era aliniat un rând de încălțări. M-am gândit la Inel de Aur, familia de ursuleți ai fetei mele care trăia în pace. Sandalele tatălui, șlapii mamei, pantofii copiilor. Am băgat capul pe ușă și am strigat încet. Am intrat.

Tatăl era prăbușit pe masă, cu capul în farfurie, cu brațele atârând pe lângă corp. Mama în bucătărie, întinsă într-o baltă de supă și de sânge. Șifonierul era deschis și lenjeria așezată în ordine. Tremuram. În dormitoare nu m-am dus. Am ieșit. Am alergat pe uliță. Am strigat după ajutor în

franceză, în engleză. Zorii se iveau palizi. O femeie a apărut prin praful roșiatic. Cu baticul pe cap, cu mâinile ridicate, plângând și îngânând cuvinte necunoscute. Apoi o alta, din spatele meu. Niște spectre, unul după altul, apărute din ultimele unghere ale tenebrelor. O umbră s-a îndreptat șchiopătând către mine, m-a luat de braț și m-a tras după ea. Urla, cu ochii secați de lacrimi. Doi bătrâni stăteau de-a latul în golul unei porți cu două canaturi, cu beregatele despicate. Un bărbat și nevasta lui, cu voalul strâns în jurul gâtului ca un laț. Am sărit înapoi. Mă simțeam ca un profanator. Călcam pe sânge omenesc. Am mers cu spatele până la poartă. Întreaga stradă era în lacrimi. Țipete. Bocete. Întâi descoperirea celor morți, apoi jelirea. Am înaintat. Toate ușile erau deschise. Nu am îndrăznit să merg mai departe. La un colț de stradă, m-am oprit și m-am așezat pe un bloc de beton. Nouă bărbați erau întinși pe jos, unii peste alții, cu gurile căscate, cu pantalonii și cămășile pline de sânge. Și alții sub o mașină. Apoi alții, mai departe, de-a lungul zidurilor, de parcă ar fi fost executați. Un tânăr m-a ajutat să mă ridic.

— Trebuie să ții ochii deschiși, mi-a zis în engleză.

— Oricum ochii nu-s buni la nimic.

M-am gândit la medicul de la Shatila, care ezitase să-mi redea vederea.

Și am pășit mai departe. Am zărit pe jos un baston. Un bătrân întins pe spate, ciuruit, cu brațele larg deschise. Ceva mai departe un alt bărbat, cu ceafa ca zdrobită cu barosul. O fetiță m-a strigat de sub o poartă. M-a împins înăuntru. Am coborât ochii și m-am uitat la degetul ei, nu la patul pe care mi l-a arătat. Cearceafurile erau însângerate. Am reconstituit după urme calvarul tatălui ei. Fusesse târât din dormitor, pe coridor, peste prag, apoi aruncat în niște măracini. Într-o fundătură, un corp tăiat în două, cu piciorul drept aruncat lângă una dintre mâini. O femeie, căzută acolo, sub sfoara de rufe. O alta aruncată pe o grămadă de gunoi și acoperită de moloz. Câteva mașini, un dric. Trei cai suri și cinci bărbați, toți cu fețele la pământ. La un colț de stradă, un picior de lemn al unui bătrân prăbușit lângă un oblon de fier. La câțiva pași distanță, un tânăr cu burta umflată, cu fața arsă, cu picioarele mânjite de fecale uscate. Morți, morți peste tot, în case, pe străzi, în fundături, pe terase. Carne arsă, răni căscate, dăre de creieri prin boschete. Ochii înnebuniți ai unei femei, ieșind din orbite ca două bile de

sidef. Soarele orbitor. Cântecul obscen al greierilor. Hoarde de muște înfuriate că au fost deranjate de la festin.

După care am văzut cel dintâi copil. Mă temeam că se va întâmpla așa după fiecare ușă pe care o împingeam, eram înspăimântat că asta va urma cu fiecare țipăt pe care îl auzeam. Acolo era. Un bebeluș cu pieptul gol, în scutecele lui sfâșiate. Jupuit. Carne zdrobită de vie de peretele de piatră.

M-am oprit. Eram pustiit. De ochi, de inimă. Aerul era sufocant. Respiram sacadat. Când inspiram, trăgeam în piept și moartea. Aș fi vrut să iau copilul de acolo, să-l duc, să-l expun prin toată tabăra de refugiați, să-l arăt întregului Beirut, să-l port până la Paris, să urlu cu el în brațe pentru întreg pământul. M-am aplecat spre el. Un bărbat a țipat, apărând în fugă. Mi-a arătat grenada cu cuiul scos, ascunsă sub o grindă, lângă cadavru. O sfoară lega piciorul victimei de grinda de lemn. Mișcând copilul, deplasai lemnul și declanșai explozia.

— Au transformat corpul în capcană, mi-a explicat bărbatul.

De acum, îngerii mi-au condus pașii. Mai întâi, o fetiță cu cămașă roșie, cu fruntea descoperită și cu picioarele desfăcute. Mai departe, într-un colț, o alta în rochie ecosez, cu fața la zid și spatele sfâșiat. Un băiat lovit în spinare, cu un Mickey imprimat pe tricoul albastru. Patru frați îngrămădiți pe trotuar și arși. Cărnuri și haine smulse zdrobiți parcă și topiți după aceea, laolaltă. Nu mai rezistam. M-am lăsat dus de val. Am trecut din mână în mână, din casă în casă, printre țipete, plânsete și toți acei ochi holbați care îi căutau pe ai mei. O femeie m-a dus până la un leagăn însângerat. Un coșuleț din ramuri de palmier de India, căptușit cu așternuturi gri și albe. Copilul fusese sugrumat. Dormea într-o rână, cu capul separat parcă de trunchi, cu mâinile la spate, cu un picior răsucit invers și genunchiul spart. Aș fi vrut să-i dăruiesc lacrimile mele. Le-am căutat până în străfundurile ochilor. Mi i-am închis pentru a-i ajuta. Tot nu au venit. Oricum îmi inundaseră pânțele, inima, sufletul, dar obrajii le refuzau. Și am ieșit cum am intrat, cu fața fără de vreo altă urmă.

— Ține-o tot înainte. După magazinul de cauciucuri, o iei la stânga. Acolo e, îmi spusese Marwan.

Am recunoscut terenul viran, fresca uriașă care împodobește zidul școlii și cabinetul dentistului Pierre. M-am oprit în mijlocul străzii. Ușa lui Imane era dată de perete. Prin față, femei și bărbați se încrucișau ca rățăciți. Un fotograf jurnalist trecuse la treabă. A ridicat privirile către mine. Plângea. Am rămas încremenit, în mijlocul agitației, cu ochii lipiți de ușă. Am așteptat. Să intre cineva, să iasă, să apară o mână printre zăbrelele ferestrei. După care m-am urnit din loc. Am trecut strada pas cu pas, cu pânțele urlând de spaimă.

Nu intrasem niciodată în casa lui Imane. Ușa de la intrare dădea în bucătăria minusculă, ocupată complet de masă și scaune. Răsturnate. Masa fusese pusă pentru cină. De data aceasta nu am mai strigat pe nimeni. Nu am țipat. Am privit ușa care dădea în cealaltă încăpere. Tatăl era acolo, așezat pe jos lângă pervaz, aplecat într-o parte, cu ochii deschiși, cu turbanul alb plin de pete întunecate. Imane îmi vorbise despre sora ei mai mică și despre frați. Erau toți trei în mijlocul coridorului, lipiți unii de alții. Lumina dimineții intra pe fereastră și scormonea fiecare băltoacă de sânge ca un câine care adulmecă. M-am izbit de masă, de scaunele răsturnate. Imane era în camera ei. Zăcea mută, de-a latul patului. Capul îi atârna într-o parte, picioarele în cealaltă. Călăii îi legaseră mâinile la spate cu sârmă. O parte a feței îi fusese smulsă. Obrazul, fruntea, tâmpla nu mai erau decât un terci pe care bâzâiau muștele. În gură îi fusese înfundat un căluș. Gâtul era tăiat. Cămașa descheiată, cu mânecile rupte. Sâni îi fuseseră crestați cu un cuțit. O pată verde îi devora abdomenul. Rochia în carouri negre și albe era ridicată. Picioarele desfăcute. Pânțele străpuns cu forța. Coapsele și gleznele pline de sânge. Se luptase. În pumn strângea un smoc de păr.

Mi s-a tăiat răsuflarea. Inima mi-a stat în loc. Am dezlegat-o. Era înțepenită, rece, moartă de-o zi. Sârma îi intrase adânc în piele. Am culcat-o pe pat și i-am pus o pernă sub cap. I-am coborât rochia și i-am încheiat unicul nasture rămas. Pe masă era vâlul ei albastru. L-am desfăcut și i l-am așezat pe față, nemailăsând la vedere decât părul roșcat.

Am încercat să mă rog Dumnezeuului meu. Câteva fraze pe care mi le aduceam aminte din copilărie. Pe urmă am renunțat. Deasupra patului, Imane înrămasese o reproducere după o veche bancnotă palestiniană. De fapt, era un ceas. O pungă aurită atârna alături, prinsă de o cheie ruginită, lungă

de-o șchioapă. Am recunoscut-o. Cea cu pământul din Palestina, dăruit de Sam. Și cheia din 1948. Cea care încuiase casa familiei, din Jaffa, când bunicii plecaseră în exil.

— Tu vei fi cel care va întoarce cheia în broască, prietene.

Și Yasin, luptătorul palestinian, mi-a reapărut în fața ochilor. Cu promisiunea lui de a se întoarce acasă. Se îmbarcase alături de frații de luptă. Plecaseră în Tunis pe urmele lui Arafat, cu armele și cu speranțele lor, lăsându-și fără apărare familiile.

Am luat cheia. Era grea. Tija fusese făcută din fier plin, inelul era lucrat îngrijit. Am desfăcut punga. Am împărțit țărâna în două părți, una pentru Imane, alta pentru Yasin. Jumătatea ei mi-am turnat-o în palmă și am presărat-o pe trupul fetei. Nu plângeam. Și nu mai tremuram. Eram chiar Antigona aplecată deasupra lui Polinice. Am răspândit pământul sfânt peste martiriul său. Era mângâietor pământul acesta. În egală măsură uscat și roditor, presărat cu sclipiri ca de diamant. I l-am împrăștiat pe vâl, pe piept, peste pulpele sfâșiate, peste palme și peste picioare. L-am împrăștiat frecându-l între degete.

M-am înclinat în fața torturatei. Am luat cu mine cheia și restul de Palestină în punga aurită. Am trecut peste trupurile fraților și l-am ocolit pe al tatălui. Am ieșit în stradă. Afară, câțiva trimiși ai Crucii Roșii băgau un băiețel într-un sac de plastic. O teacă închisă cu fermoar. Când am trecut pe lângă ei, un infirmier mi-a arătat cadavrul, de parcă mi-ar fi adresat o întrebare. Elevul avea ochii albi, dați peste cap. Lințoliul transparent i se lipise de frunte, de nas și de bărbie. Mi s-a părut că în jurul buzelor avea noroi. Am ridicat mâna. Nu eram nici medic, nici jurnalist. Însenam viața, dar nu puteam face nimic împotriva morții aceleia. Am scos carnetul lui Sam. Nici nu mai știu de ce. Poate pentru a reînvăța gestul. Pentru a pune distanță între sânge și mine. Am scris: „Sfârșit“. Asta a fost tot. Am înconjurat cuvântul cu cercuri desenate tot mai apăsate până când hârtia s-a rupt.

După care nu m-am mai uitat la nimic. Am mers pe mijlocul străzii. Am mers orbește căutând aer curat, urmărit de plânsete, de țipete, de cearceafuri

uscându-se degeaba sub soarele de septembrie.

Marwan mă aștepta singur în mașină. Când m-a văzut în depărtare, prietenul meu a ieșit deschizând larg brațele.

— Știu, mi-a spus simplu.

Am luat-o spre oraș. Mă pusese să m-așez pe bancheta din spate.

Îmi țineam fața în palme și capul pe genunchi. L-am rugat să coboare geamurile. Duhneam a moarte. Nu am vorbit nici unul. Ajunși în fața casei lui, m-a ajutat să merg sprijinindu-mă de subsuori. I-am cerut să mă lase să fac un duș imediat, chiar acum! Ca să mă spăl de praf, de mirosuri, de imaginile adunate cu miile. Mi-am smuls hainele de pe mine. Mi-am frecat fața aplecat deasupra chiuvetei. Mi-am șters nasul până la durere, rupând bucățele de săpun cu care mi-am înfundat nările. Am deschis fereastra de la baie și apoi robinetele. Vântul a intrat în rafale călduțe, fetide. Apa m-a izbit, parcă rănindu-mi pielea. Mi-am spălat părul, încă o dată fața, pântecul. Dintr-odată, vântul a săltat perdeaua de duș, lipindu-mi-o de tors și de picioare, redesenându-mi chipul ca sacii în care se bagă cadavrele. Pe geam intrase moartea. Era aici, în încăpere. Dădea târcoale. Mirosind a vomă, a câine ud, a carne stricată. Mă urmărise din tabăra de refugiați pentru a-mi veni de hac aici. Am urlat. M-am agățat cu amândouă mâinile de perdea. Inelele au căzut unele după altele și vergeaua a cedat. Am alunecat în față. Am căzut în cadă, trăgând peste mine giulgiul ud learcă. M-am izbit cu fruntea de marginea căzii. Sânge. Curgea din pleoapa rănită, urmând șanțulețele din email, măturat de apa fierbinte. Am țipat încă o dată. Un soi de sughiț de fiere. Apoi am început să plâng. Mi-am plâns lacrimile înghițite, care de multă vreme amenințau să dea pe-afară. Lacrimile orfanului culegând o floare pentru a-i spune adio mamei sale. Cele ale studentului care nu îndrăznise să atingă pielea unui tată prea de tot mort. Mi-am plâns toată furia din mine, toată violența, toată ura. I-am plâns și pe copiii din Kiryat Shmona, și pe cei din Shatila. Am plâns ca să-mi epuizez lacrimile.

Marwan a intrat brusc, s-a aruncat sub duș și a închis robinetele înjurând în arabă. Eram ghemuit în cadă. M-a ridicat cu grijă, cu capul lipit de al meu. M-a luat în brațe ca pe un copil care doarme. Eram Antigona, cu capul

atârând de-o parte, cu picioarele de cealaltă, cu sânge pe piept și pe coapse.

— Gata. Te întorci acasă. Te întorci acasă, Georges.

— Au omorât-o pe Antigona.

Doar o adiere de voce. Ca să mă aud spunând-o.

— Pe Imane au omorât-o, a răspuns Marwan.

Și a intrat în living cu trofeul însângerat. Soția lui a țipat. A fugit să se ascundă în dormitor. Fata și-a ascuns capul în pernă.

— Nu pe Antigona au omorât-o!, a continuat druzul.

M-a așezat pe pat și m-a acoperit cu un cearceaf. S-a aplecat apoi spre mine.

— Antigona tu ești. Și Sam. Nakad și toți ceilalți. Și nu sunt ei atât de mulți încât să o omoare.

Nu m-a strâns nimeni niciodată cu adevărat în brațe. Înainte să trec linia de demarcație, Marwan m-a îmbrățișat și eu m-am ascuns la pieptul lui. Își încrucișase mâinile pe spatele meu, luându-mi prizonieri umerii și torsul. Mi-am cufundat fața în scobitura umărului său. Mirosea a mosc și a haină de piele. M-a ținut așa un minut nesfârșit, de față cu șoferii de taxi. Lăsasem rucsacul jos, iar brațele îmi atârnavă pe lângă corp. Apoi m-a îndepărtat ușor, fără să mă scape din ochi. Cu palmele pe umerii mei, m-a ținut așa, în tăcere. Apoi mi-a întors spatele și s-a urcat în mașină. Când a demarat, trupul lui mare era scuturat de spasme. Plângea. Poate. N-o să aflu niciodată. Nu a întors capul și nici nu a fluturat mâna pe fereastra deschisă. A plecat înapoi, în inima războiului, fără mine.

Am urcat într-un microbuz pentru portul Jounieh. Sub oglinda retrovizoare se legăna o cruce, atârnată de un șirag de mătănii din lemn de măslin. Brațele lui Marwan încă mă mai strângeau. Încă îi mai simțeam căldura și bătaile inimii. Tot așa m-a ținut și pe vapor, în Cipru, apoi cât am urcat în avion și cât am dormit cu fruntea sprijinită de hublou, până ce am sosit la Roissy, pe furtună. Nu îmi doream să părăsesc brațele lui pentru altele. Nu îmi doream alt refugiu decât pe el. Am mers pe culoarele aeroportului ca și cum aș fi urcat treptele unui eșafod. Aveam stomacul ghem, inima mi se zbătea mai s-o ia la sănătoasa. Când rucsacul mi-a apărut pe banda rulantă pentru bagaje, m-am dus să mă așez pe jos, lângă perete. Mi-am întins piciorul care mă durea. M-am uitat la toți acei oameni vii. Fețe arse de soare, pielea strălucind de sare, sâni goi sub mătasea cu decolteuri adânci, miros de flori de Tiare. Cuvinte de vacanță. Înghesuială, o întreagă

faună, viață lipsită de eleganță croindu-și zgomotos drum către casă. Râsete dezgustătoare pentru tristețea mea.

Am pornit din nou.

Când s-au deschis ușile culisante, doar pe ei i-am văzut. O mână de oameni care mă făceau să mă simt viu, în mijlocul altor semne de bun venit. Aurore, Louise, doi prieteni, câțiva cunoscuți. Sperasem din toată inima să nu fie acolo.

Mi-am auzit prenumele strigat în hol ca un *vivat*. Le-am zărit brațele agitându-se prin aer. Fețele mânjite de zâmbete. Un imbecil agita un drapel palestinian. Am lăsat ochii în pământ. Mi s-a făcut rușine. Am căutat în mine o brumă de surâs pe care să le-o dăruiesc. Am scormonit până în adâncurile mele. Surâsul sclipitor al lui Imane, surâsul cald al lui Marwan, surâsul ironic al lui Charbel. Am ridicat fruntea. Îl găsisem. M-am întors la ei cu surâsul lui Nakad, cel ce-mi ierta jena de a mă simți mult prea iubit de el. Un surâs magnific. Surâsul pe care i l-aș fi putut dăruia lui l-am oferit acestor străini.

Louise a luat-o la fugă spre mine. M-am lăsat într-un genunchi abandonând pe jos rucsacul, pașaportul și tot ce mai aveam în mână. Fetița mi s-a ascuns în brațe, strecurându-se între Marwan și mine. Și eu, și el am fost atenți să nu o strângem prea tare. Repeta „Tati! Tati!“ frecându-mi obrazul cu palma. Obrazul care zgâria, nebărbierit după noaptea trecută. Așteptam să sară toți pe mine, dar nu a fost așa. Nu încă. Aurore rămăsese la distanță. La fel și prietenii. Respectul acesta îmi spunea că le trezisem mila. M-am ridicat cu greu, plin de tandrețe. Am îmbrățișat-o pe Aurore. Cât îmi închipuisem și ce mult mă temeam de clipa asta... M-a izbit parfumul ei, răspândindu-se ca acela al unei bomboane cu miere. M-a mângâiat pe păr. Eu am rămas cu palmele lipite de spatele ei. De fapt, nu o îmbrățișam, o felicitam. M-a sărutat pe obraji, pe buze, pe fruntea lăsată în pământ. Mă devora. Mistuia cu lăcomie ceea ce mai rămăsese din mine. Îmi căuta ochii, își trecea degetele peste cicatricile urâte, îmi plângea pleoapele căzute și slăbiciunea. Mi-a spus că nu mai aveam același chip. S-a dat un pas înapoi.

— Tu ești. Tu... Chiar tu!

Louise mi se lipise de piciorul bolnav. Abia atunci au înaintat și ceilalți. Erau mai numeroși decât adineauri. Prieteni de la facultate, pedagogi de la liceu, profesori. Veniseră să adulmece drama, să simtă că fac parte din ea, să-l vadă mai îndeaproape pe cel care a văzut-o în direct. Aurore îmi înlănțuise mijlocul, umerii, obrajii. Zece mâini avea soția mea. Și nu-mi lăsase decât o mână liberă: le-o întindeam celorlalți, care mi-o zdrobeau cu îndârjirea unei mulțimi dintr-odată eliberate. Am izbucnit în râs. Eram pierdut. În doar câteva ceasuri trecusem din brațele unui druz înarmat la îmbrățișările de aeroport. Unii mă băteau pe spate, alții își treceau degetele prin părul meu ori îmi burdușeau coastele. Cineva mi-a întins o cupă de șampanie. Adusese sticla cu el până aici. Și un pahar. Doar pentru mine. Îndemnându-mă să îmi sărbătoresc întoarcerea chiar acolo, în mijlocul mulimii. Am luat paharul și l-am dat peste cap. Cei din jur au aplaudat. Tocmai câștigasem un concurs, un raliu, bătusem un record. Un amic fotograf bâzâia prin preajma mea ca un reporter de revistă mondenă. Trecătorii se uitau lung la mine, încercând să mă recunoască. Da, da, hai că știi! Un actor, parcă. Și cum îl cheamă? M-am lăsat purtat încet către ieșire. Am vrut să cumpăr un ziar de la un chioșc. Să regăsesc Beirutul cel puțin pe hârtie. Nu am avut însă suficientă voință să scap de ei. Fetița mea era îmbrăcată într-o rochie în carouri. Am întors privirea. Fiindcă i-am văzut-o ridicată până sus, tricoul smuls și sângele pe coapse. I-am dat drumul mâinii. Am respins-o și pe a Aurorei, care îmi stropea palma cu lacrimi. Le-am cerut un pic de tihnă, doar un pic. Și atunci au înțeles cu toții. Tihnă. Sigur că da, tihnă. Cum de nu se gândiseră la asta? Doar veneam de acolo!... Din locul pe care îl numeau în șoaptă. După câte văzusem, trebuie că eram obosit, în stare de șoc. Aveam nevoie de aer, de liniște, de o pauză, și-apoi ne reîntâlnim cu toții acasă.

— Ne reîntâlnim cu toții acasă?

Aurore pregătise o mică petrecere. Nu cine știe ce. O serată, pentru a sărbători evenimentul. Împreună cu toți cei care nu putuseră veni la aeroport.

— Și care mai sunt și ăștia?

Aurore a râs. Cum așa, care sunt? Prietenele ei, din comitetul pentru Palestina, amicii, ei și tu, care?! Am ajuns lângă mașină. A băgat rucsacul în

portbagaj.

— Nu-ți place ideea?

Să-i văd pe toți oamenii ăia? Ba da, firește. O idee excelentă. Trebuie doar să rămân un pic singur înainte să-și facă apariția. Să-mi trag sufletul, să-mi vin în fire, să-mi maschez furia și sila.

— Îmi ascunzi ceva!?

Am privit-o. Chip îngrijorat. Am clătinat din cap. Pentru ea nu mai aveam cuvinte. Iar de ascuns, îi ascundeam vorbele pe care nu le va ști niciodată.

Când am ajuns acasă, am cerut voie să mai ies puțin. Invitații urmau să sosească la opt seara. Nu aveam nevoie decât să dau o tură prin cartier. Să mă plimb de unul singur. Te rog, Aurore. Te rog, Louise. Doar cât să dau o raită spre Saint-Lazare, pe străzile fără claxoane și fără priviri ațintite asupra mea. Pe toți vă rog. Doar o oră, pentru mine. Ca să scap de hainele și de mirosurile astea. Vreau să trec pe lângă imobile din care nu au mușcat schije, pe lângă pietoni neînarmați. Vreau să-mi ascult sunetul pașilor pe trotuarele umede. Să mă uit la platani. Vreau liniștea felinarelor. Vreau vitrinele, magazinele închizându-se, hurelul metroului vibrându-mi în stomac. Vreau să intru într-un bar. Să aud șuieratul filtrului de cafea, al zăcului aruncat cu bătaii scurte pe marginea coșului de gunoi. Să văd paharele pe tejghea. Afișele cu piesele de teatru de pe stradă. Vreau să întâlnesc fete și băieți. Vreau să pot să mă întorc acasă.

Aurore m-a sărutat. Înțelegea. I se părea dureros să mai aștepte, dar înțelegea. A stat puțin pe gânduri. Pe urmă mi-a propus s-o lase pe Louise la o vecină și să mă însoțească în exercițiul de singurătate. Am refuzat-o, luând-o de mâini. A ridicat din sprâncene și a deschis gura. De acord. Înțelegea. Atunci, pe mai târziu? Iubitul meu, rănitul meu întors acasă. Pe mai târziu, iubitul meu pentru vecie. Pe mai târziu, tatăl fetei noastre gingașe care-și dorește atât de mult un frățior. Pe mai târziu, viitorul lui tată, pe care îl iubesc așa de mult. Ba pe imediat, pe uite-acu'! De acord? Fiindcă invitații nu vor întârzia să apară. Sigur că da. Bineînțeles, doar acceptase! De altfel, uite: în locul meu, la fel ar fi făcut și ea. Deja ar fi șters-o pe străzi, să-și regăsească tihna. Dar m-ar fi luat și pe mine cu ea. Asta este. Ar

fi lăsat copilul la vecină și m-ar fi prins de braț. Fiindcă îi eram necesar, vital. Iar eu m-aș fi bucurat, aș fi fost mândru de dovada de încredere. Bun, evident că nu era în locul meu. Sigur că nu eram absolut asemănători. Aveam la diferențe cu ghiotura. Nu în problemele esențiale. Și totuși. Într-o mulțime de lucruri. Cu cât voi pleca mai repede, cu atât mă voi întoarce mai repede. Bineînțeles. Aveam dreptate. Haide, du-te.

— Tati pleacă din nou! i-a strigat Aurore Louisei, care intra în living.

— Tati se întoarce, am răspuns.

După care am închis ușa fără să mai aștept. Am coborât scările în fugă. Mă temeam de vocea uneia și de plânsul celeilalte. Am ajuns în holul de la intrare, unde se afla cutia de scrisori cu numele noastre scrise pe ea, cărora le fusese adăugat cu creion roșu prenumele fetei. Noi, viața noastră, cutia pentru vești. Ușa de sticlă. Strada. Am luat-o la stânga. Am mers repede, uitându-mă atent la cele dintâi figuri cunoscute. Am pășit pe strada Leningrad, am fugit pe strada Rome. Am intrat în Gara Saint-Lazare. Un tren pleca spre Dieppe. Am ezitat. Am renunțat. Am luat-o din nou în sus, pe strada Amsterdam. Îmi regăseam familia ca un școlar ziua de luni dimineață. Mă dureau și capul, și burta. Mi se uscaseră gâtul. Prin ferestrele deschise, din casă se auzea zgomot. Numai eu mai lipseam pentru a redeveni noi. Am urcat treptele. Aurore pusese discul ei cu cântece palestiniene. M-am oprit la etajul de dedesubt. Aș fi vrut ca eu să fi fost un vecin, prin urmare să mă întorc acasă altundeva, nu la noi acasă. Să nu mai fi văzut nimic. Să nu mai fi știut nimic. Am urcat și ultima treaptă și am atins ușa. Am sunat. M-am predat.

*

O pată albă îmi încețoșa ochiul drept. O picătură de apă inunda decorul. Rănile căpătate în „războaie în străinătate“ nu figurau în asigurarea mea medicală. Recuperarea oftalmologică rămânea în seama mea, la fel și setul de consultații și analize. Doctorul Cohen mi-a dat adresa unui prieten oculist. Mi-a spus că avusesem noroc, dar că nimic nu mai era la locul lui în capul meu. Starea mea de sănătate îl îngrijora. Dăduse peste mine la trei zile de la întoarcere, așezat pe trotuarul din fața spitalului. Nu am vrut să intru. Nu am avut puterea să împing ușa, să urc în ascensor, să pășesc pe coridor,

să trec prin fața camerei infirmierelor, să intru în salonul lui Sam, care dormea de o săptămână. Fratele meu închisese ochii. Nu mai răspundea la stimuli exteriori, nu se mai mișca. Iar eu nu de tăcerea lui aveam nevoie.

— Faceți-o pentru el, m-a sfătuit medicul.

Ce să fac? Să mă așez alături? Să-i aranjez cearceafurile de muribund? Să-l mint, asta să fac? Să-i povestesc cum imaginatul triumf al *Antigonei* chiar așa a fost? Al lui Charbel într-o grandoare, al lui Imane într-o frumusețe? Că spectacolul i-a fost aplaudat îndelung, în noapte, de ambele părți ale liniei verzi de demarcație? Să-l fac să viseze pentru o ultimă oară folosindu-mă de vorbele trădătorului?

— Atunci faceți-o pentru dumneavoastră.

Pentru mine? Adică să împart sângele cu el? Să-i împrăsc cearceafurile, fața, mâinile? Să-ți povestesc, Samuel Akounis. Uite: totul a fost în ordine până la sosirea avioanelor. Și știi ceva, Sam? Astea au distrus totul. Actorii? Au fugit la loc în tranșee. Teatrul tău? Făcut una cu pământul de suflul bombelor. Antigona? A murit Antigona. Sugrumată, ruptă-n bucăți, violată. M-auzi? Eeei, dar tu, bătrân prieten, cum o mai duci?

Medicul mi-a întins mâna pentru a mă ajuta să mă ridic, dar n-am atins-o. Spera să mă vadă alături de Sam, luându-mi adio de la el. Nu m-am mișcat. S-a lăsat pe vine. Și-a abandonat rucsacul pe trotuar, ca un medic de țară care s-ar folosi de o masă de bucătărie. Mi-a mărturisit. Da, m-a văzut cu o zi înainte. Și cu două zile înainte, pe același trotuar. A așteptat, ca să nu mă ia prea repede. De data aceasta însă, s-a hotărât să vină lângă mine. Mi-a consultat ochii chiar acolo, în stradă, cerându-mi să urmăresc lumina lanternei scoase din trusă. Mi-a ascultat inima. Mi-a luat tensiunea. Trecătorii întorceau privirea. Pentru ei, eram un ins ieșit la plimbare căruia, pe neașteptate, i se făcuse rău.

Mi-a spus că, pentru mine, spitalul va fi oricând deschis, fie zi, fie noapte, că va fi la dispoziția mea la orice oră. Mă va conduce personal până la Samuel Akounis, imediat ce voi avea curajul să o fac. Și dorința. Imediat ce voi simți nevoia. A adăugat că zilele prietenului meu se scurgeau din ce în ce mai rapid. Că aveam noroc să îl găsesc încă în viață. Mi-a mai zis să mă gândesc bine. La cuvintele care ne vin prea târziu, pe care le plângem la marginea gropii, fiindcă nu le mai puteam rosti. Și-a lăsat mâna pe umărul

meu. M-a tutuit. Mi-a explicat că trebuia să mă odihnesc, să dorm. Că răul nu doar în ochii mei se găsea, ci în întreg corpul, chiar dacă rănilor nu se vedeau.

Mi-a dat cartea de vizită și eu i-am dăruit ultimul meu surâs.

*

M-am mai întors încă de două ori și-am stat în fața spitalului. Apoi am renunțat. Nu mai puteam trăi încă o moarte.

În fiecare dimineață o duceam pe Louise la creșă. Aurore muncea, iar eu eram în concediu medical. După ce lăsam copilul, cumpăram *Libération*, apoi, după-amiaza, *Le Monde*, căutând Libanul în paginile lor.

Pe 1 decembrie 1982, israelienii s-au retras pe neașteptate din Shuf, lăsându-i pe druzi și pe creștini față în față.

— Cu dinții le vom lua înapoi fiecare palmă de pământ!

Am revăzut forța lui Marwan, blândețea lui Nakad.

Știam că oamenii lui Joseph-Boutros le puteau face față.

Le dădeam adeseori telefon. O dată am vorbit cu Hemon, de două ori cu mama lui. Marwan era angajat în luptă. Schimbase pistolul cu pușca. Așa mi-am început iarna, pândind numele satelor de munte în paginile imprimate ale ziarelor. Într-o seară am uitat-o pe Louise la creșă. M-am întors acasă târziu, noaptea, fără ea. În ajunul Crăciunului, am aprins focul la aragaz, să încălzesc o cratiță cu apă, și am plecat în oraș. La radio se anunțase că un sat creștin fusese martirizat de milițiile druze, că femeile și copiii fuseseră masacrați, că o mulțime de civili îngroziți rătăceau pe străzi. Aurore s-a întors la timp. Mânerul cratiței se topise și zidul bucătăriei era negru de fum. Vecinii sunaseră la urgențe. Când m-am întors, totul era dat peste cap. Aurore jelea peretele înnegrit, iar eu urlam cu gândul la masacrul creștinilor. Eram doi adversari, față în față, cu priviri tăioase și cu vorbe grele. Îmi încleștasem pumnii. Aș fi vrut să mai tacă odată. Să înceteze totul, imediat: să nu mai țipe, să nu mai respire și să nu mai trăiască. Aș fi vrut să îmi întorc spatele, să renunț, să nu mai scoată nici un singur cuvânt. Părul îi venise în ochi. Parcă o înnebunise durerea. Am dat s-o iau în brațe ori s-o sugrum, nici nu mai știu. Am întins mâinile, dar a urlat:

— Nu mă atinge! Să nu cumva să mai pui vreodată mâna pe mine!

I se făcuse frică. Și mie mi se făcuse frică de mine. O auzeam țipând vorbe de femeie rănită, de mamă îngrijorată. Aurore nu înțelegea. Aurore nu mai înțelegea nimic. Spunea că mergeam pe stradă de parcă aş fi fost adormit, că nu mai eram atent la trotuare, la mașini, la semafoare. Că mergeam fără să-i văd pe cei din jur. Că nu mai eram același. Că mă trezeam noaptea. Că nu o mai priveam în ochi. Că nu eram fericit, nu mai eram fericit, nu aveam să mai fiu vreodată. De luni de zile nu îi mai zâmbisem. În casă nu se mai auzea un râset. Nici nu o mai atingeam. Trupul mi se ferea de câte ori ea întindea mâna spre pielea mea. Dormeam la marginea patului, ca în tranșee, cu un picior lăsat pe jos. Nu mă mai întâlneam cu prietenii noștri. Nu mai ieșeam pe nicăieri. Fie prin parc, fie la locurile de joacă, părea o femeie divorțată. Știam că Louise avea să intre în ianuarie la grădiniță? Unde? La care grădiniță?

— Răspunde, Georges!

Habar n-aveam. Viața era un lucru care nu mă mai interesa. Cu o zi înainte, fiica mea îmi întinsese un desen, primul ei omuleț cu picioare interminabile și ochi mari cât capul. Am mâzgălit ceva pe spatele foi, ascultând la radio știrile despre mersul războiului. Nu mai mâncam în familie. Eu nu mai mâncam decât pâine și orez. Nu-mi mai schimbam nici pantalonii, nici cămașa. Nici nu mai vorbeam. Băteam doar cu pumnul în masă ascultând emisiunile informative. Decupam articolele din ziare, subliniindu-le de la un capăt la celălalt, rând după rând. Încercuiam anumite fraze. Făceam la nesfârșit adnotări, cuvinte, semne de întrebare, semne de exclamare cu zecile. Prindeam în piuneze, pe toate zidurile livingului, bucățile de hârtie șifonată, legându-le între ele cu fire colorate. Vorbeam singur. Nu mai răspundeam la întrebările care mi se adresau. La nimic. Eram bolnav. Îneebunisem. Trebuia să mă tratez. Trebuia să mă consulte cineva. Să cer un sfat. Asta mă ruga Aurore. Fiindcă mă iubea. Striga că nu mai poate suporta viața asta. Louise stătea jos, lângă ușă, cu spatele sprijinit de perete. N-o văzusem întrând. Plângea fără să scoată un sunet, cu palmele la urechi. M-am întors dintr-odată și am tras un pumn în ușa de la bucătărie, chiar deasupra capului fetei mele. Am spart-o de parcă aş fi dat gata un dușman, iar pumnul mi-a trecut prin placaj. Louise s-a făcut ghem și Aurore

s-a repezit spre ea, a luat-o în brațe și a fugit în dormitor fără să mai scoată o vorbă. Am rămas încremenit, cu brațul prizonier în lemnul ușii. Capul mi se învârtea și tremuram tot. Respiram cu gura larg deschisă și o tobă îmi bătea darabana în pânțele. Plângeau amândouă. Aurore încerca să o liniștească, șoptindu-i la ureche cuvinte de alint. Mi-am scos mâna dintre bucățile de placaj. Mi-am privit-o. Sângera. Încheietura, palma, degetele erau zgâriate zdravăn. Nu mai era mâna mea. Nici brațul meu. Nici nimic din mine. Era violența altcuiva, nu a mea. Am vrut să mă duc în dormitor, să le potolesc, să le ling lacrimile, să le înăbuș plânsetele. Dar nu am putut. Am dat înapoi, până pe coridor. Am deschis ușa. Am ieșit. Și m-am dus să mă așez pe jos, în fața spitalului. Am plecat și de acolo. Am mers și-am mers. Am regăsit în mine războiul. Știam de acum că se poate muri de furie. Știam că încă nu eram pregătit.

*

Louise a împlinit trei ani pe 9 ianuarie 1983. M-am întors pe neaunțate, spre seară, după cincisprezece zile de absență. La început stătusem la un hotel, o dărăpănătură împrăștiată din cartierul Barbès, cu o reclamă luminoasă care nu mă lăsa nopțile să dorm. După care am fost cules de pe străzi de un cuplu de prieteni care m-au culcat pe o canapea extensibilă. Aurore a aflat. Mi-a telefonat de două ori, dar nu am putut să-i răspund. Zgomotul pumnului meu spărgând ușa îi acoperea vocea.

— Duminică e ziua fetei noastre, mi-a spus.

Am considerat cuvintele ei ca pe o invitație.

Nu am deschis cu cheia, ci am sunat la ușă. Dinăuntru se auzeau râsete de copii. Într-un cui erau agățate baloane de toate culorile și un desen cu o zână. Mi-a deschis Aurore. Avea pregătit zâmbetul cu care se întâmpină copiii. Pentru mine îl păstrase.

— Tati! a țipat Louise.

Și s-a repezit spre mine, prinzându-mă de picioare. M-am lăsat pe vine. Am strâns-o în brațe. Aurore s-a lăsat și ea lângă noi și-am refăcut, așa, cercul de dragoste.

— Hai, mi-a șoptit Aurore.

În living erau șase copii, așezați în jurul unui clovn. Așteptau ca Louise să se întoarcă.

— Uite și-un tătic întârziat! a glumit clovnul.

Copiii au izbucnit în râs.

— Să-l aplaudăm tare, tare, tare pe tăticul care-a-ntârziat!

Voce de femeie. Micuții m-au ovaționat. Patru fete și doi băieți. Aveau fețele pictate la repezeală, iar pe cap purtau coifuri din carton.

— Acum, că toată lumea e aici, vreți s-o chem pe Mimi-aiurita?

Copiii au strigat cu toții: da! Clovnul a băgat mâna într-un sac mare, roșu, cu sclipici, și a tras pe mâna dreaptă, până la cot, ca pe o mănușă de bal, o marionetă. Era o păușă cu părul foarte roșu, cu codițele ridicate, îmbujorată și cu un zâmbet imens.

— E Fifi Șosețica! a strigat una dintre fete.

— Ba nu! E Mimi-aiurita, a răspuns clovnul.

Păpușa ținea capul în pământ, leneșă.

— Mi se pare că tot mai doarme. Ia s-o trezim!

Țipete de copii.

— Trebuie s-o strigăm tare, tare! Haideți! Mimi-aiurita! Mimi-aiurita!

M-am așezat pe jos, într-un colț. Louise chema cât o ținea gura numele păpușii, bătând din palme, bucuroasă că o vedea tresărind. Clovnul mă privea. Se adresa copiilor, apoi iar își întorcea ochii către mine. Insistent. Parcă ar fi vrut s-o trezesc eu pe Mimi-aiurita, bătând la rândul meu din palme. O privea apoi pe Aurore, cu aceeași atenție. Probabil erau prietene. Am căutat chipul real sub crema albă și sub nasul de celuloid, m-am uitat atent la ochii încercuiți cu negru. Mimi-aiurita s-a trezit și a salutat cu eleganță publicul. Clovnul era ventriloc. Marionetista avea o voce frumoasă, joasă. Păpușa vorbea cu glas ascuțit, zicându-i clovnului:

— Adică eu sunt de cârpă și tu de-adevăratelea?

Clovnul a aprobat. Sigur că da, avea o casă adevărată și prieteni adevărați. Păpușa doar pe ea o avea și locuia într-un sac. Așa stăteau lucrurile. Dacă nu își va mai mișca mâna, marioneta va încremeni.

— Ia te uită! Ia vezi de vezi!

Copiii se prăpădeau de râs. Eram și eu cucerit. Puțin câte puțin, clovnul și-a pierdut din mobilitate. Mișcările i-au devenit mecanice. Nu mă mai

privea. Zâmbetul i s-a stins. Cuvintele au început să-i sune ca niște trâmbițe. Avea acum un glas de-a dreptul strident. Mimi-aiurita învia. Vorbea mai gros, făcea cu ochiul, deschidea și închidea gura, se legăna stângace, fura gesturile stăpânei ei. Viața trecea dintr-una în cealaltă. Clovnul renunța. Deși la început stătuse în picioare, până la urmă s-a așezat obosit. Apoi s-a lăsat epuizat într-o rână. Numai brațul i se mai mișca, desenând volute tot mai neliniștitoare. Nimeni nu mai râdea. Până și Aurore se îngălbenise. Mi s-a făcut greață. În fața mea se afla un băiețel. Îmbrăcat într-un tricou albastru. Cu un Mickey imprimat pe el. Shatila. Și în fața ochilor mi-a reapărut băiatul întins în praf, rănit în spate, cu fruntea spartă de un glonț.

Mimi-aiurita ucisese clovnul, întins și el pe jos, inert, doar cu brațul ridicat. Păpușa rânjea uitându-se la copii. Se încrunta, își strângea buzele, ridica pumnul, își arăta colții. Amenința. Doi copii s-au ridicat urlând, un al treilea a luat-o la fugă spre coridor. Louise a izbucnit în lacrimi. Am pornit în patru labe, ca o pisică zburlită. M-am repezit gâfâind și scuipând la mizeria aia și-am smuls-o violent din mâna clovnului. Mi s-a făcut frică să nu mă muște. M-am ridicat și am învârtit-o pe deasupra capului, după care am izbit-o cât am putut de tare de perete.

— Georges!

Glasul Aurorei. Urlând. Am deschis ochii. Copiii erau tot în cercul lor. Nici unul nu se mișcase de la locul lui. Clovnul își apăra fața cu brațele și se dădea încet înapoi, spre fereastră. Țineam în mână trupul păpușii, strivindu-i în palmă capul. Copiii s-au ridicat fiecare cum a apucat. Louise plângea. Aurore i-a adunat pe culoar de parcă ar fi evacuat clasa. Peste tot erau numai foc, fum, mii și mii de sirene și gloanțe care șuierau în toate direcțiile. Clovnul își scosese peruca albastră și nasul roșu.

— Vă rog să nu-mi faceți rău!

Era o femeie. Care fugea. Care se scurgea lent pe lângă zid fără să mă scape din ochi. Mă aplecasem înainte. Am dat drumul marionetei. Am privit încăperea golită, ghirlandele prinse de tavan, farfuriile de carton de pe masă, paharele înstelate, șervețelele împodobite, desenele de pe baloane. Apoi în oglindă, deasupra șemineului. La rictusul buzelor, la ochii ascunși sub casca de război.

Am dormit. Am dormit mult, ascuns sub trupurile moarte. Nu mai aveam nopți, doar coșmaruri. Luam chiar medicamente ca să mă ajute să respir. De ziua mea, când am împlinit treizeci și trei de ani, Louise mi-a făcut un tort cu iaurt, pe care l-am mâncat în parcul clinicii, împreună cu Aurore și doi prieteni. Și astfel a trecut primăvara, între pat și fereastră. Apoi vara. În iunie 1983 am primit aprobarea să ies pe stradă. Mă întorceam însă, pentru somn, la adăpostul spitalului. O cameră izolată, presă, radio, televizor. Eram în siguranță. În primele săptămâni, Aurore dorise să nu mai primesc nici o informație legată de Liban. Citeam numai ziare din care articolele interzise fuseseră decupate cu grijă. După care nu au mai făcut-o. Intervenise doctorul Cohen, explicând că nu era o soluție să mi se ascundă realitatea. Nu era spitalul la care lucra. Nu a venit să mă vadă decât o singură dată, cu un număr din *L'Orient-Le Jour* cumpărat din Piața Operei.

Pe 12 iulie, cu o zi înaintea externării definitive, am primit o scrisoare de la Marwan. Scurtă, concisă, brutală. Nakad fusese ucis de către falanșiști, alături de alți trei tineri druzi. Nici unul dintre ei nu era luptător. Doar că se rătăciseră cu mașina în zona inamică. Fuseseră puși la zid și împușcați. Am ținut în mână scrisoarea timp de două zile și două nopți. Nu am putut nici mânca, nici bea. Trebuia să mă duc să-l văd pe Sam. Iată că, după Antigona, fusese omorât și Hemon. Trebuia să-i spun. Nimic din toate astea nu putea rămâne numai între mine și mine. Era prea greu, prea dureros pentru un singur om. O să mă duc mâine. O să intru în camera lui. El o să stea cu ochii închiși, iar eu mânjit pe mâini cu sângele lor. Și-o să tăcem.

Mi-am spus toate astea, dar nu am putut niciodată să-i trec pragul.

Nu cunoșteam pe nimeni. Câteva fețe fără nume, priviri triste, murmure pe coridor. Și pe fata aceea o mai văzusem, și pe băiatul acela. Poate la teatru, poate la Jussieu. Habar n-aveam. Sicriul lui Sam fusese închis spre prânz, fără ca eu să fi fost de față. Am urcat ulterior, pe scara de serviciu, întârziind momentul în care aveam să bat la ușă. Aurore și un grup de actrițe cu care lucrase Sam stătuseră de veghe. Se adunaseră din nou, special pentru priveghi. Nu am vrut să-l văd murind. Nu îmi doream să-l văd mort. Am rămas acasă cu Louise, după care am dus-o la grădiniță. M-am ținut departe de tot și de toate. Am așteptat la cafenea ca funcționarii de la serviciile funerare să vină și să închidă coșciugul. I-am văzut prin geam sosind în costumele lor prea mici, cu mânecile cămășilor aproape acoperindu-le palmele. Am cerut de băut. Un calvados care să-mi mai încălzească sufletul. Apoi un altul. Și încă unul. Când cioclii au coborât, m-am ridicat de pe scaun. Am traversat bulevardul. Pe trotuarul celălalt, mi-am pus pe cap kipa lui Sam. În plină stradă, pentru a-i simți greutatea. Cei de la pompele funebre urmau să revină după prânz. Aveam două ore doar pentru noi doi. M-am hotărât să mă duc la cimitirul Bagneux după înmormântare. După ce vor fi plecat toți de acolo. Nu aveam nici un chef să mă ciocnesc de ei. Nu voiam să-i urmez. Nu voiam să mă așez la rând, să strâng mâini, să îmbrățișez pe cineva. Nici gând să merg la cimitir până mâine. Am dat greș. M-am întors fără Antigona, fără nimic. Mi-am lăsat prietenul pe mâna gropii.

Am dat să ies din încăperea funerară. M-a oprit un tânăr. Grec. Auzise de povestea cu *Antigona*. Mi-a spus că Sam își lăsase notate ultimele dorințe

acolo, pe hârtia aceea. O foaie de hârtie ruptă dintr-un caiet și așezată acum pe sicriu.

Fiecare dintre prietenii mei va recita ceva, va cânta și va pleca luând două obiecte.

Asta era tot. O femeie tocmai pleca luând o cutiuță. Un bărbat scotea fotografia tancului care dăra gardul de la Politehnică.

— Ești orb ori ce ai? Aici sunt! Aici, ce-ai de nu mă vezi?

Sam îmi arăta un punct negru pe fotografia cu o mulțime de oameni.

— De unde știi că tu ești?

— Pur și simplu știu. Uită-te și tu! Tocmai cad de pe gard.

Am zâmbit. Am ocolit canapeaua și masa. Erau vreo cincisprezece: beau fără a vorbi prea mult. Duruflé își cânta mai departe *Recviemul*. M-am strecurat în spatele unui fotoliu, sprijinindu-mă de spătar. Și m-am uitat la cei de față. Și la imaginea mea în oglindă. O zi de luni de toamnă. În care tot ce-a fost de spus s-a spus.

*Mâine în zori, când câmpul se albește,
Eu o să plec. Știi că m-aștepti. Știi tot.
Prin codri-oi da, pe muntele ce crește.
Depart de tine nu am cum sta. Nu pot.*

Nu am ridicat tonul. Am recitat privind pe geam. Fără să văd nimic din ceea ce se afla înăuntru, fără să aud un sunet. Nu am dat vocii nici o nuanță, nici o culoare. Am lăsat ca vorbele să-mi îmbrace glasul. Eram trist. Infinit de trist. Lacrimi nu mai aveam. Ultimele se duseseră cu sângele, cu apa și cu săpunul sub dușul lui Marwan.

Nu a aplaudat nimeni. Ca mai adineauri, când o tânără a recitat un monolog din *Electra* lui Giraudoux. Apoi privirile s-au îndreptat către alte lucruri. Paharele s-au apropiat iarăși de buze. Nu mai aveam ce face acolo.

M-am dus în bibliotecă. Am luat cartea de rețete nemțești și sacoșa lui Sam, traista aceea jerpelită, din imitație de piele, inscripționată cu Olympic Airlines. Mi-am luat la revedere. Am îmbrățișat pe câțiva din priviri, am

înclinat capul încolo și-ncoace, am strâns două mâini. După care am lăsat sticla de bere pe pervazul ferestrei.

Odată ajuns în stradă, am deschis cartea. Am luat fotografia lui Joseph Boczov dintre foi, apoi am aruncat colecția de rețete nemțești în primul coș de gunoi. Înainte să cobor la metrou, m-am uitat la bărbatul de pe *Afișul Roșu*. Sam îmi vorbise despre cel împușcat în cuvinte prea mari, așa că nu înțelesesem nimic de la el. Aveam nevoie de liniștea de după război pentru a-l putea recunoaște. Mi-am trecut vârful degetului peste obrajii supti, peste ochi, peste buzele subțiri.

— Uită-te, Georges. Stă să moară. Nu se mai poate face nimic. Dat tot mai visează să rupă-n bucăți un soldat.

Un bărbat ieșea de la metrou. S-a uitat la mine, apoi a întors privirea. Mă așezasem pe treptele de piatră. Și stăteam de vorbă cu fotografia. Cu tichia pe cap, îi promiteam imaginii că o voi răzbuna.

*

N-aveam decât un loc verde prin preajmă, parcul Monceau. Nici vorbă de vreo locuință de vacanță, de vreo proprietate prin altă parte, de vreo casă la țară unde timpul trece altfel. În după-amiaza zilei de duminică 2 octombrie 1983, pentru întâia oară de la ieșirea mea din spital, Aurore mi-a lăsat-o în grijă pe Louise. Îi țineam mâna în mâna mea. Mergeam pe aleile parcului și ne uitam la frunzele golite de sevă. Încet, în ritmul fetei, uimindu-mă la fiecare pas al ei.

Am legănat-o într-un balansoar verde, din metal. După care și-a dorit să vadă ratele, apoi poneii. Mi-a cerut de Crăciun o bicicletă ca a băiețelului care pedala în fața noastră. Am cumpărat două bilete la carusel. S-a așezat într-o mașinuță din lemn scorojit, apoi pe un cal sinistru. Mă aflam alături de mame și de tați plini de grijă și de iubire. De fiecare dată când trecea pe dinaintea mea, ridicam o mână strigând-o pe nume. Cum făceau și ceilalți. Mimam rolul de tătic. Mă vedeam aplecat spre platforma turnantă, cu muzica ei tristă. Mi se strângea inima uitându-mă la toate aceste ființe vii. Un bărbat își poza fiul. O mamă ștergea genunchii copilului ei. Louise voia

o înghețată. Eram de acord cu tot ce spunea. Privirile ni se încrucișau arareori. Făceam gesturi prea largi.

— Louise se teme de tine, îmi spusese Aurore.

În fața chioșcului cu bomboane, două femei se uita urât una la alta. Una ajunsese în față, celeilalte nu i se părea normal. Îi reproșa că o luase înaintea cozii.

— Știi ceva? Mai du-te și tu naibii!

M-am așezat în spatele lor. Turbam. Respiram rar. Trebuia să mă calmez. Două femei își declarau război pentru niște dulciuri, într-o duminică liniștită, pe timp de pace. Am coborât fruntea și mi-am lăsat ochii în pământ. Am încercat să ascult altceva, țipetele copiilor, fluierul gardianului care păzea spațiile verzi, notele triste ale caruselului de lemn. Louise a vrut o înghețată de ciocolată. Cupa însă era prea mare, stătea în echilibru pe cornetul gofrat, așa că, după câțiva pași, a căzut, zdrobindu-se la picioarele noastre. Louise a încremenit uluită, uitându-se ba la bulgărele de înghețată, ba la cornetul gol, apoi iar la înghețată. A început să plângă. Nu realizasem niciodată cât era de mică și, în consecință, realizez acum, privind-o îmbrăcată în impermeabilul lung, albastru, cu chipul înghițit de glugă. Lacrimile i se scurgeau pe obraji, picioarele îi erau ascunse de impermeabil, o șosetă se lăsase în jos, pantalonii roz îi veneau prea scurți. Plângea. Îmi doream să nu-i mai aud supărarea. M-am lăsat pe vine. Doar pentru o înghețată? Nu e nimic grav. Ce copil plânge pentru o înghețată? Îți dai seama, doar pentru o cupă de înghețată? Nu ți-e rușine? Am prins-o de umeri. Nu mă asculta. I-am smuls cornetul gol din mână și am șters cu el pe jos adunând cupa de ciocolată strivită, pietricele și praf. După care i-am întins fără menajamente darul:

— Ține-aici! Ia și mănâncă! Hai odată, mănâncă-ți înghețata!

Cei din preajmă se uita la mine. Am dat peste privirea înfuriată a unei mame. Louise a început să meargă cu spatele și s-a împiedicat de ceva. Jur că nu am atins-o. S-a încurcat în propriile picioare. A căzut cu fața în jos și mâinile la spate. S-a izbit de pământ cu fruntea și obrazul. Am ridicat-o fără să stau pe gânduri. Plângea de uluire și durere. Își striga mama. Se umpluse de sânge. Fruntea și pomeții îi erau julite. Am îndepărtat una câte una pietricelele care i se înfipseseră în carne. Repetam că a căzut, că nu am

împins-o eu, că nu aveam nici o vină, că alunecase, că se încurcase în propriile picioare. Că a făcut un pas greșit. Oricui i se poate întâmpla să facă un pas greșit! Și-apoi, ce idee, să pui pietriș pe jos, într-un parc pentru copii!

Am luat-o în brațe. I-am șters rănile cu mâneca. Pe bune chiar nu e nimic! Niște biete creștături, julturi care nici nu se văd, cum capeți în recreație, în curtea școlii. Am fugit cu ea până acasă. Pe drum, de trei ori am fost nevoit să-mi mai trag sufletul. Eram nebun de mânie. Auzi, să adun înghețata de pe jos! Năvălisem cu cizmele peste amărăciunea ei. Țipasem că prin alte părți, în leagăne, bebelușii aveau beregatele tăiate. Că fuseseră hăcuiți copii, tăiați în bucăți, sfâșiați, zdrobiți cu pietre. Și-acum ce făcea fii-mea? Bâzâia pentru o împruțită de înghețată? Asta-i era drama? O cupă de înghețată căzută dintr-un cornet de biscuit? Mizeriile de două parale ale păcii mă scârbeau. Un bărbat a înaintat spre noi și m-a rugat să mă calmez. M-am ridicat ca o fiară. A dat înapoi fără să mai scoată o vorbă. Asta e problema voastră? Cupele de înghețată? Genunchii juliți? Părul încurcat după baie? Astea vă sunt viețile? Duminicile astea trăsând a zi de luni? Adunăturile astea de familii? Răsetele din fotografii? Amărășteana asta de fericire? Louisei îi era frică de mine și atunci am răpit-o din ghearele nisipului, ale parcului, ale străzii, ale duminicii. Și am alergat cu ea în brațe până acasă, s-o pun la adăpost.

Aurore a luat fetița în brațe. Ea i-a spus că a căzut. Că asta era tot. Că s-a dat în balansoar, în carusel, că a văzut rățuștele, poneii și că frunzele erau roșii. Băgase și trei castane în buzunar, pentru educatoare. De înghețată nu a zis nimic. Absolut nimic. Alunecase. Când maică-sa a dat drumul la apă în cadă, Louise m-a rugat s-o ajut eu. Am dus-o în baie. Și-a aruncat jucăriile în apa caldă. Am privit-o așezat pe marginea căzii. I se umflase ochiul. Zgârietura neînsemnată de pe frunte era o rană în toată regula. Din cauza mea. Eu o făcusem. Eu îmi învinețisem fata. I-am zâmbit. Am tamponat-o ușor cu un pic de apă, apoi i-am frecat mâinile, picioarele, trupul. Am întins-o în cadă ca să-i spăl părul. Șampon cu aromă de fragi. Și, ca de fiecare dată, aceleași cuvinte:

— Te ustură ochii?

— Nu, nu mă ustură.

Am învelit-o în prosop și am dus-o în dormitor. Mă dădeam în vânt după clipele acelea, după senzația aceea de umed lipindu-se de mine – părul pe față, brațele în jurul gâtului. Am ales împreună o pijama.

— Mi-o pun singură.

Am luat-o de mână să mergem în bucătărie. Nu mai făcusem niciodată asta. Sigur, o luam de mână când cobora pe trotuar, la poarta grădiniței, chiar înainte să se sune, dar nu și pe coridor, să mergem împreună prin casă. Aurore mi-a întâlnit privirea. Surâdea. A lăsat cartea pe măsută. Tatăl și fiica pășeau mână în mână pe covorul împletit din drobiță de pe culoar. A venit după noi în bucătărie. Louise cerea iar și iar melcișori. Am adăugat două felii subțiri de jambon. A mâncat fără nici o grabă, sorbind zgomotos apă după fiecare înghițitură de mâncare. M-am așezat pe un scăunel și am privit-o. Lipită de spatele meu, Aurore mi-a trecut brațele pe după umeri. Și m-a sărutat tandru pe gât. Nu mai făcuse niciodată gestul acela.

— Sunteți îndrăgostiți? ne-a întrebat copilul.

Am zâmbit. Aurore a plecat în dormitor.

— Mă duc la culcare. Vii și tu?

M-am așezat alături de Louise, pe marginea patului, ca să-i spun basmul de noapte bună. Lăsasem aprins becul din baie. Respiram cu dificultate. Îi priveam chipul rănit, mâinile, părul, îi furam ultimele imagini dinainte să adoarmă. Ochii i se pierdeau în somn. Și-a băgat degetul în gură. S-a întors cu spatele. Am mai citit o pagină. Un iepure alb alerga între cer și ninsoare, fără a fi aflat că existau și culori. Louise dormea. Am închis cartea. Am intrat în living. M-am așezat pe jos, în semiîntuneric, cu spatele lipit de zid. Și cred că am început să picotesc.

Pe la patru, m-am întors în dormitorul fetei. M-am aplecat spre ea, ca în fiecare noapte de când mă întorsesem din Liban. I-am pus palma pe fruntea caldută, pe piept. Ca în fiecare noapte, i-am căutat bătaile rapide, de animăluț, ale inimii, sângele pulsând la baza gâtului. Ca în fiecare noapte, i-am ascultat respirația, i-am adușmecat aroma. Ca în fiecare noapte, mi-a fost teamă ca fetița mea să nu moară până la venirea zorilor.

După care m-am dus în dormitorul nostru. Aurore dormea pe spate, cu gura deschisă. Aprinsese o lumânare. Lumânarea noastră.

Prima dată când am făcut dragoste, Aurore stinsese lumina, după care aprinsese o lumânare. Se credea prea grasă. Îi era frică să o văd goală. Ascunsă sub cearceafuri, se folosea de penumbră. Niciodată nu am făcut altfel dragoste decât în acest colb auriu. Aurore pune lumânarea într-un pahar. Doar era vestala focului nostru sacru. Sfeșnicul vechi a venit mai târziu. A fost cel dintâi obiect pe care l-am cumpărat împreună, într-un talcioc din Cancale. Eu am adus patul, ea a venit cu frigiderul și cu aragazul. Ne-am transportat apoi șifonierele și bibliotecile. Scaunele ei desperecheate și masa mea. S-au adăugat cearceafurile mele, pernele ei, fețele noastre de masă colorate, farfuriile de Bretagne, cratițele de Mayenne. În orice caz, sfeșnicul de aramă era al nostru. Aurore plătise jumătate și eu jumătate. Nu înțelegea de ce ar fi trebuit să dăruiască lumina doar băiatul.

Îmi amintesc privirea ei din momentul în care mi l-a arătat, ridicând mâna pe deasupra talmeș-balmeșului din magazinul de vechituri. Surâdea, făcea cu ochiul, își scotea vârful limbii pe la colțul gurii, se legăna când pe un picior, când pe celălalt, ca un copil, mișca brațul prin aer de parcă ar fi dirijat o orchestră cu bagheta. Chiar în seara aceea am cumpărat lumânări și am instalat pentru întâia oară sfeșnicul. L-am luat cu noi peste tot, în vacanțe, în călătorii, pe la prietenii pe la care rămâneam. La lumina lui am conceput-o pe Louise. Aurore își ținea socoteala zilelor într-un carnet. Acum era momentul, chiar în noaptea aceasta. Lumânarea arsese aproape complet. Am aprins încă o dată restul de fitil înnegrit. Ne-am iubit până când flacăra s-a stins din nou. Până când ne-a năpădit mirosul greu al fumului. Până la sfârșitul cerii. Până la întuneric.

Aurore s-a mișcat ușor. S-a întors pe o parte, strecurându-și palmele sub obraz. M-am întors și eu la fel. Eram acum față în față. Am privit-o. Obișnuitele ei mișcări nocturne. Fruntea mobilă. Freamătul nărilor. M-am lăsat pe spate, cu mâinile încrucișate sub cap. Se rânduiseră, deci, parcul, baia, cina, culcarea, respirația Louisei și suspinele Aurorei. Lumânarea s-a stins. Miros greu de fum, sfârșit și întuneric. Ceremonia de adio ajunsese la final.

Nu simțeam nimic. Nici tristețe, nici amărăciune. Nu aveam nici un gust în gură, nici o emoție în suflet. Nu îmi era nici frig, nici cald, nici foame,

nici somn. Nu-mi mai auzeam nici inima, nici gândurile, nici tumultul tăcerii. Nu îmi era frică. Am întors capul. M-am mai uitat o ultimă oară la fotografia ovală pe care o lăsam aici. Noi trei. Aurore râzând și frumoasă. Louise clipind în lumina soarelui. Eu zâmbind viitorului, cu buzele lipite. Eram decimați. Războiul îmi transformase nevasta într-un fel de văduvă. Făcuse din fetița mea un soi de jumătate de copil. Și acum mă chema. Mă dorea doar pentru el, războiul. Nu se temea nici de țipetele mele, nici de loviturile sau măcar de privirea mea. Era unica ființă căreia îi era cu adevărat foame de mine.

22

Creon

A doua zi am ieșit din viața lor. Am sărutat-o pe Aurore, am luat-o în brațe pe Louise. Ar fi urmat o seară cu pizza pentru toată lumea și platouri cu sendvișuri în fața televizorului. Trebuia să trec pe la spălătorie după paltoane. După ce au plecat spre grădiniță, am strâns micul dejun. Pe masă rămăseseră boluri, untul, paharul cu suc de portocale de care cea mică nu se atinsese. Am șters masa cu buretele și am măturat. Apoi am pus cuverturile pe paturi și am bătut ușor pernele înainte de a le așeza la locul lor. Am adunat de pe unde fuseseră uitate o curea și cămașa de noapte a soției mele. Am pus înapoi o carte care căzuse de pe masă. M-am dus în camera Louisei. Așternuturi mototolite, urme ale nopții. Am adunat trei animăluțe de pluș și câteva piese de puzzle. Am băgat în rucsac două perechi de pantaloni, două cămăși, două perechi de izmene, ciorapi, periuța de dinți. Cheia casei din Jaffa și săculețul cu pământ pentru Yasin le-am învelit în eșarfa mea cenușie, împreună cu kipa lui Sam. La fel și exemplarul din Antigona pe marginea căruia făcusem notițe. Cu o zi mai înainte trecusem banii din contul meu în al Aurorei. Scoțând și o sumă care să-mi ajungă câteva săptămâni.

Am încercat să le scriu Aurorei și Louisei. Numai că nici una dintre fraze nu avea sens. Erau prea ghiftuite de orgoliu. Doar nu aveam să mor a doua zi, ca Joseph Boczov, și totuși foloseam cuvintele celui împușcat. Nici o grindă nu avea să-mi sprijine trupul spânzurat, dar îmi luam adio ca un bătrân rupt de existență. Louisei i-am desenat un soare care făcea cu ochiul. Adică? Soarele glumeț? Își lua picioarele la spinare zâmbind? Zicea că poate-o să se întoarcă? După care, pe o foaie albă, am desenat stele,

legându-le între ele spre a forma o boltă cerească. Tati s-a dus în cer. Mesaj funebru.

Așa că nu am mai scris nimic. N-am mai lăsat nimic. După ce făcusem curat nu mai rămăsese vreo urmă și am decis nici să nu adaug vreuna. Am băgat și desenele în rucsac. Le voi arunca în Beirut.

Am stins lumina în apartament.

*

Cu întoarcerea m-am descurcat de unul singur. Cipru, apoi vaporul pentru Jounieh. Aeroportul din Beirut rămăsese închis, devenind cartier general al forțelor americane. Întoarcerea în Liban mă obliga să fac ocolul pământului.

Marwan stătea sprijinit de mașina lui roșie. Nu mi-a zâmbit. Nici nu mi-a urat bun venit. Nu mi-a mai dăruit nici țară, nici familie. Doar a deschis brațele în care m-am refugiat. M-a strâns la piept cum îl strângea pe Nakad. Am trecut prin punctul de control al forțelor libaneze. Marwan a lăsat privirea în pământ. Soldații aceștia se luptau în munți cu poporul lui. Ne-au percheziționat de trei ori la rând, obligându-ne să ridicăm mâinile. Plus portbagajul, torpedoul, pe sub scaune și pe sub barele de protecție. Eram regizor de teatru, iar Marwan, șoferul meu. Și de ce un druz? Fiindcă urma să stau la hotelul Cavalier din Hamra, așadar un hotel druz, deci soluția, pentru mine, era cea mai practică. Știam amândoi ce se petrece în munți? Evident că știam. Aflaserăm despre masacrarea creștinilor? Sigur că da. Presa din Franța a scris mult despre acest subiect. Și eu ce părere aveam? Că a fost ceva atroce, ca orice masacru.

Până la Beirut nu am scos nici un cuvânt. După ce am trecut linia verde de demarcație, Marwan s-a relaxat. A deschis aparatul de radio. La un colț, am rămas interzis: o cazemată din saci de nisip, cu acoperiș rotund, străjuia intersecția. Înăuntru, doi soldați francezi și drapelul tricolor înfipt deasupra construcției fragile. Am întors capul și i-am privit pe băieții aceia cu căști pe cap. Printr-o fantă ieșea țeava unei mitraliere și în jur se jucau niște copii.

— Americanii se baricadează, francezii ne repară liniile electrice, a zis Marwan.

Primele lui cuvinte. Și ultimele din acea zi.

Îmi închipuiam că avea să mă ia la el acasă, dar m-a dus la hotel. Mi-am regăsit camera de la al doilea etaj. Odată cu războiul crescuseră și prețurile. Sammy, portarul, m-a anunțat că banii intraseră în contul meu de la hotel. Că și nopțile în care aş fi urmat să lipsesc erau astfel acoperite. Aveam trei săptămâni înaintea mea. M-a mai întrebat și dacă aveam să jucăm *Antigona*. Am ridicat din umeri. Poate. Habar nu mai aveam. Mi-a oferit un pahar de bun venit, cremă de scotch și miere de rododendron. În restaurant, acvariul rămăsese întreg. Holul era gol. Am ieșit în prag. Se lăsase noaptea. Beirutul ațipea. Nici un foc de armă, nici un ciob de sticlă, nici o schijă de oțel, nici o sirenă urlând. Un medic mi-a explicat că armistițiul aducea îngrijorarea. Oamenii adormeau în bătaia tunului și vacarmul ajunsese normă. Fără el, lumea făcea nopți albe.

— Nu am prescris nicicând mai multe antidepresive și somnifere decât în perioadele de acalmie.

Chiar și pe sugari îi apucau pandaliile când liniștea cuprindea totul. Mamele preferau zgomotul asurzitor al obuzelor decât așteptarea acestora, iar nou-născuții le simțeau.

M-am plimbat în jurul hotelului. M-am întors neliniștit. Nu eram bine primit. Marwan nu înțelegea de ce revenisem. Cheia și pumnul de pământ, cele două simboluri pe care voiam să le înmânez unui luptător palestinian nu îl interesau. Mai întâi îi scrisesem pentru a mă solidariza cu durerea lui. Pentru Nakad al lui, pentru Hemon al meu. El rămas fără copil, eu în doliu după un vis. Nu mi-a răspuns. Și atunci i-am telefonat. De zece ori în trei zile, cu un ghem în stomac.

— Marwan, mă întorc.

Părăseam totul. Nu aveam ce face la sânul păcii. Într-o lume în care copiii plângeau pentru o cupă de înghețată. Fusesse scurt, brutal. Ce părăseam? Familia? Țara? Și ce să fac pe la ei? Cu ce drept îmi ceream eu un locșor în războiul lor? Am răspuns că nu despre asta era vorba. Că nu ceream nimic. Pur și simplu țineam să onorez o promisiune, să dau înapoi bărbatului aceluia pământul și cheia pe care le luasem din Shatila. Și după? După, ce aveam de gând să fac? Nu știam. De fapt, nu știam încă. Probabil că aveam să mă întorc acasă. Acasă la mine în țară, cu cerul ei fără avioane, cu nopțile ei lipsite de spaime, cu pivnițele care protejau doar vinul. M-a

pus să jur că, după, aveam să mă întorc, să plec de unde venisem, să mă duc înapoi la viața mea, la dragostea mea, la tandrețea de care eram înconjurat. Să supraveghez elevii, să beau toamna o bere pe terasă, să descopăr locuri libere, duminica, pe iarba cine știe cărui parc, să mă emoționez uitându-mă la film, să închid ochii ascultând un cântec, să râd în sănătatea lui, în amintirea lui, și-apoi să nu mai calc prin țara sa câtă vreme aceasta sângera. I-am promis. La telefon. Am jurat ridicând mâna. Și numai așa a acceptat ca, pentru ultima dată, să îmi fie gazdă.

După ce au fost alungați din Beirut, luptătorii fideli lui Arafat s-au întors în Liban și s-au instalat la Tripoli, în nordul țării. După care au fost împinși în tabăra de la Badaoui sau Nahr Al-Bared de către trupele siriene și disidenții palestinieni. Acolo se afla și Yasin, prins în cursă alături de tovarășii lui. Fratele lui Imane rezista atacurilor, cu spatele la zid. Un jurnalist de la *Paris-Match* îi luase un interviu. Portretul îi apăruse în revistă. Înainte de a se întoarce la luptă, Yasin îi încredințase un mesaj pentru mine, dându-i numele și adresa. Mă anunța că sora lui fusese ucisă în Shatila. La fel și tatăl lui și întreaga familie. Că numai el rămăsese în viață. Îmi ura sănătate, sperând ca ochii mei să vadă doar lucruri frumoase. Și îmi spunea adio.

Când am sosit la Jounieh, i-am arătat scrisoarea lui Marwan. A ridicat din umeri. Deci Yasin, acum două luni, era la Badaoui? Și? Mai trăia? Murise? Cum să dai de el? Cum să ajungi pe linia frontului? Și de ce? Ia mai zi o dată! Pentru o cheie și pentru niște praf? Am țipat la el că așa era. Și că dacă nu avea de gând să mă ajute, mă duceam de unul singur. Pe jos, târându-mă în genunchi, ca un penitent. Nu vrea? Înțelegeam. Dar atunci să mă lase în pace chiar aici, în port. Să se ducă învărtindu-se cu tot cu mașina lui roșie. Să se întoarcă la el, la munte, și să masacreze și ultimii cedri. Mi-a deschis portiera fără o vorbă. Până la Beirut nu am vorbit.

A doua zi, la șase, Marwan m-a primit la el. Venise după mine la hotel ca un polițist care își convoacă urmăritul. Nici nevasta, nici fetele lui nu erau acasă. Din fotografia în ramă de lemn, Nakad ne privea zâmbind. M-a așezat în fotoliul lui. O adevărată onoare. Nu mă putea duce până la Tripoli,

însă accepta să mă lase la avanposturile siriene, pe șoseaua de coastă. Zilnic, mai mulți jurnaliști occidentali încercau să treacă linia frontului cu permisiunea disidenților palestinieni. Mă puteam strecura printre ei. Era riscant, dar posibil. În orice noapte trecerea ar fi putut fi oprită definitiv, dar, pentru moment, încă se mai accepta intrarea în Tripoli. Dacă eram de acord, urma să-mi fie șofer. Voi avea nevoie de permisele consulare și de recomandările adunate pentru *Antigona*. Numele lui Marwan apărea într-un act grecesc pe postul de „traducător oficial”. Și pe acesta trebuia să-l iau cu mine. Presa avea un cartier general la marginea orașului Tripoli. Acolo mă va lăsa, după care se va întoarce la Beirut. De data asta, mai mult de atât nu voia să facă. Și nici nu putea mai mult, nici pentru el, nici pentru mine.

Stăteam în fotoliul lui. Marwan rămăsese în picioare, drept ca o lumânare în mijlocul livingului. Am spus da la toate propunerile lui. Și i-am mulțumit pentru toate. M-a oprit cu un gest al mâinii.

— Ai păstrat legătura cu actorul tău creștin.

Nu era o întrebare.

— Cu Charbel?

— Cum l-o fi chemând. Ai păstrat-o?

— Da, am păstrat-o.

S-a așezat, în sfârșit. A deschis o sticlă de apă, fără să mă întrebe dacă voiam și eu.

— Fratele lui este unul dintre șefii Kataeb.^{[22](#)}

^{[22](#)}. Falangele Libaneze, Al Kataeb Al Lubnaniyya, partid creștin libanez fondat în 1936, cu doctrină naționalistă, reconsiderată în 2007.

— Joseph-Boutros?

Druzul a dat din cap. Și a repetat prenumele bărbatului care recita Hugo, uitându-se prin luneta carabinei.

— Cine controlează munții controlează Libanul. Asta o știi?

Marwan nu se uita la mine. Stătea lângă geamlâc, cu mâinile la spate. Nu i-am răspuns. Nu știam ce i-aș fi putut răspunde.

— Am eliberat șaiszeci dintre satele noastre, asta știi?

Știam, da. Și vreo 250 000 de creștini plecaseră în părăgîe.

— Câteva mii de membri ai milițiilor falangiste s-au refugiat în Deir-El-Kamar. Și asta știi?

Da, și despre asta se vorbise în Franța, fie la radio, fie prin ziare. Kataeb-ul apăra în oraș circa 30 000 de civili. Druzii îl asediaseră. Fiecare parte însă se temea de un asalt din partea adversarului.

— Știi și că marina americană ne-a bombardat pozițiile?

Cuirasatul *New Jersey*. Da, știam.

— Și că falangiștii încearcă în disperare să-și aprovizioneze oamenii prinși în capcană?

Nu, asta nu știam.

— Fratele actorului tău este unul dintre cei care vor să ne spargă blocada.

Marwan s-a întors spre mine. Nu mai avea același chip. Nu mai era nici nefericitul tată al lui Nakad, nici veselul meu druz, nici nimic din ceea ce aflasem despre el. Devenise un bărbat din Munții Liban. Îmi arunca priviri de temnicer. Mi s-a făcut frică. Nu de el, de mine. Am priceput că nu mă aflam în fotoliul acela nici pentru a-l asculta, nici pentru a-l înțelege. Am realizat că între el și mine era pe cale să se nască ceva uriaș. A amuțit. M-a privit lung. Aștepta. Am întrebat:

— Ce vrei?

Marwan și-a încrucișat brațele. Dispunea de suficient timp. Doar eram prizonierul lui. La căderea nopții urma să îmi arunce un blid cu mâncare și o oală pentru necesitățile fizice. Am ridicat din sprâncene, încurajându-l pe viitorul călău.

— Actorul tău știe pe unde e fratele lui. Trebuie să-ți spună.

— Să-mi spună? De ce tocmai mie?

— Fiindcă oamenii lui l-au omorât pe Nakad. Și pe Imane a ta.

— Oamenii lui?

— Unii ca ei. Că-s ai lui, că nu-s ai lui, ce mai contează? În Sabra și Shatila au intrat regimente Kataeb. Ei ne-au decimat satele. Mi se rupe dacă era și frate-su' printre ei ori nu. Poartă aceeași uniformă și aceeași cruce. Deci e unul dintre ei. E făcut din toți ceilalți, după cum și eu sunt făcut din toți druzii de pe pământul ăsta.

Am rămas pe gânduri mult timp. M-am uitat la Marwan. Ochii mei i-au răspuns da.

*

Charbel pleca. Când am ajuns, tocmai își închidea rucsacul. Mi-a deschis ușa. S-a dat înapoi și m-a privit. Am căzut unul în brațele celuilalt fără un cuvânt. Nu mai aveam vești unul despre altul de la bombardamentul din 4 iunie 1982. De când traversase strada cu brațele ridicate, urându-i noroc lui Imane. O numise „surioară“ pentru eternitate. Tânărul creștin mi-a făcut loc să intru. Întreg apartamentul era plin cu lăzi și cutii. El și familia lui părăseau Libanul pentru Anglia. Satul lor din Shuf fusese distrus. Druzii îi omorâseră doi veri. Pentru bătaie rămânea doar fratele cel mare.

— Ce mai face?

— E și el un asasin ca toți ceilalți, mi-a răspuns Charbel.

Și-a cerut iertare. Trebuia să-și aranjeze cărțile în cutii. Nu s-a mai uitat la mine. M-am așezat pe o saltea lăsată pe jos.

— Antigona a murit în Shatila.

Creon și-a ridicat brațul, apoi și-a oprit la jumătate mișcarea mâinii în care ținea un dicționar.

— A fost violată și strânsă de gât.

Charbel mi-a întors spatele. S-a așezat pe jos, cu fața la perete.

— Și i-au împușcat întreaga familie.

M-am ridicat. Trebuia să ocup eu această încăpere pe care el urma s-o părăsească.

— Ce vrei, Georges?

— Pe fratele tău.

Charbel s-a întors fără grabă.

— Cum adică, pe fratele meu?

Eram în picioare, în fața lui. Acum mă simțeam eu ca un temnicer pentru el.

— A fost la Shatila.

— Și ce dacă? Asta o s-o învie?

Am făcut-o pe Imane să mai urle o dată, i-am arătat cum se zbătea sub lovituri, urlând de groază și de furie, smulgându-i călăului părul. I-am povestit despre sângele care-i țâșnea improșcând din beregata tăiată, despre albul coapselor mânjite de excremente. Charbel s-a ridicat. S-a lipit cu spatele de perete.

— Știi ce s-a întâmplat în munți? Ne-au ars bisericile și casele. Ne-au omorât soțiile și copiii! Înțelegeți?!

A scotocit prin rucsac și a scos capul tăiat al unei statuete a Sfintei Fecioare.

— Asta este tot ce a mai rămas din mănăstirea de lângă noi. Poți să pricepi?

— Imane nu avea nici o vină.

— În război, fiecare e vinovat de ceva! Dacă palestinienii nu ar fi venit aici, lucrurile nu ar fi luat-o razna!

I-am arătat un afiș, un proiect desenat de mine și apoi serigrafiat de către un prieten de meserie. Publicitate pentru *Antigona*. Cu numele noastre, al lui Charbel, al lui Imane, al lui Nakad, Nabil, Nimer, Hussein, Khadijah, Madeleine și Yevkinée. Se adăugau numele lui Sam, al meu și logourile consulatelor și ale asociațiilor culturale. Afișul era alb, roșu și verde, frumos, cu un cedru ca un soi de arbore genealogic adunând dușmanii ramură după ramură, către un trunchi plantat în același pământ.

— Arată-mi-i pe afiș pe cei care ți-au ars satul. Spune-mi numele lor. Cine ți-a atacat biserica? Imane? Nakad? Și Nakad e mort. Scos cu forța dintr-o mașină și împușcat de prietenii tăi.

— Nu sunt prietenii mei! a urlat Charbel.

— De prietenii fratelui tău, ceea ce e totuna!

— Ba nu! Nu e totuna. Eu nu sunt un criminal. Nu am omorât niciodată pe nimeni. Și nici nu o voi face vreodată. Pur și simplu plec de aici, pricepi? Mă car. Nu mai vreau să rămân în țara asta.

Am lăsat afișul pe o ladă cu veselă. Mai departe de atât nu puteam merge. I-am întins mâna lui Charbel, lui Creon, visul prietenului meu. Mi-a strâns-o. Nu știu care dintre cei doi mă făcea mai mult să sufăr.

Am plecat. I-am întors spatele. Am renunțat.

— Fratele meu va fi aici mâine.

Mi s-a tăiat respirația.

— Ține să-mi ureze drum bun.

Nici măcar nu am îndrăznit să mă uit la el.

— De ce-mi spui asta?

— Nu ți-am spus nimic.

M-am uitat în ochii lui. Se liniștise.

— O să poți trăi cu asta, Charbel?

— Dar tu, Georges?

Nu aveam nici un răspuns. Nu mai aveam nimic. Nici picioare, nici cap, nici vintre, nici inimă. Nu i-am întins mâna la plecare. Nici el mie. Tocmai condamnaserăm amândoi la moarte un om. Eu pentru Imane. Marwan pentru Nakad. Iar el, nu am aflat niciodată pentru ce. M-am gândit la Polinice și la Eteocle. Înnebunisem. În violența clipei, gândul m-a purtat la frumusețea tragică. Charbel îmi întinsese un cuțit și eu mă priveam în lama acestuia.

L-am rugat să nu vină a doua zi în apartament. Mi-a răspuns că nu va veni. Nu m-a condus până la ușă.

— Și zici că ai venit să ne aduci pacea?

Nu i-am răspuns. Nu am îndrăznit să-i mărturisesc că alături de mine va fi un ucigaș druz. Pe Marwan l-am ținut ascuns. Măine voi aduce în această locuință creștină un dușman din munți. Nu-l susțineam. Nu mă băgam. Știam că de ambele părți mureau sate întregi.

*

Luptătorul a ajuns pe trotuar, în fața ușii. A sunat de două ori, apoi a băgat cheia în broască. În momentul în care a dat să deschidă, l-am strigat:

— Joseph-Boutros!

S-a întors. A înțeles. A încercat să bage mâna în buzunarul hainei militare chiar în clipa în care Marwan și încă un bărbat l-au împins înăuntru. Am intrat după ei. Am încuiat. Creștinul stătea întins la pământ, iar pistolul îi ajunsese în celălalt capăt al culoarului. Druzii îl loveau cu picioarele, zdrobindu-i craniul, nasul, ceafa. Am trecut pe lângă ei. Nu simțeam nimic. Eram în Parisul lui 1973, dând o lecție unui șobolan negru. Cunoșteam bine aceste lovituri, sângele, plesnetul oaselor care cedează. Lăsat pe vine, Marwan îl lovea peste față cu pumnii. Și striga ceva în arabă. Repetând ca o furtună numele lui Nakad. L-a ridicat de păr, izbindu-l de mai multe ori cu ceafa de zid. După care a ridicat piciorul făcându-i praf figura, terci omenesc lipit de talpa bocancului. Celălalt druz și-a scos cuțitul și a îngenuncheat pentru a-i tăia beregata.

— Așteaptă! a ordonat Marwan.

S-a ridicat și s-a dus după Coltul 45 al falangistului. L-a armat scurt, s-a apropiat de mine și mi l-a întins.

Mă lipisem de perete. Nu mai mișcam. Doar priveam. Sângele curgea pe jos, o baltă neagră punctată de bule gri. Marwan era în fața mea, cu picioarele de-o parte și de alta a victimei, dominând-o. Mi-a întins arma. După ce mă refuzase, druzul îmi propunea pe neașteptate să-mi iau partea mea de război. Să trântesc pentru totdeauna ușa după mine. Mă uitam la mâinile lui de țaran, la degetele tocite, la unghiile sparte una după alta de viața trăită. Mă uitam la pistolul nichelat, cu patul pe care fusese imprimat cedrul. Văzusem semnul pe tot drumul care ducea în Shatila. Cercetașii marcaseră drumul ucigașilor. Cedrul, însemnul forțelor libaneze, ca săgeată de orientare. Pentru a nu se rătăci. Haideți, fraților! Tabăra de refugiați a fost dezarmată. Bărbații au plecat făcând semnul V al victoriei? Nu-i nimic, au rămas femeile, deci avem pe ce pune mâna. Și copiii, dușmanii noștri de mâine. Și bătrânii. Haideți! Dacă îi lăsăm să trăiască, își vor reface rândurile. Gândiți-vă la martirii din Damour. Sânge pentru sânge.

Am luat arma pe care mi-o întindea Marwan, făcându-mi loc deasupra creștinului. Stăteam cu picioarele desfăcute, strângându-i trupul între ele. Față nu mai avea. Ceva care semăna a ochi i se scurgea pe obraz. Dădea convulsiv din gambe și din brațe, ca un animal rănit. Am luat pistolul în ambele mâini. Mi-am ținut respirația. Picioarele îmi tremurau. Urma să ucid un om. M-am uitat la Marwan. Privirea îi era mohorâtă. Nici mânie, nici ură. Am înțeles că încă mai puteam renunța. Că încă mai puteam trece peste rana asta vie pentru a mă întoarce acasă. Nu s-ar fi supărat pe mine. M-am mai uitat o dată la druz. Mă abandonase. Eram de unul singur. Corpul meu și acea armă grea la capătul mâinilor, cu cocoșul ridicat, cu arătătorul pe trăgaci. Mai trăsesem cu pistolul în pădure. Cu ambele mâini. Șocul din umăr, zgomotul rostogolindu-se, așchii din scoarță de copac.

Am ținut capul. Am apăsat încet. Lovitura a plecat violent. Uimindu-mă. Mi-am zis că degetul încă ar mai fi putut da înapoi. M-am înșelat. Am tras în frunte, între cele două răni care îi acopereau ochii. Uluit de carnea care mi se scurgea pe pantaloni. Am rămas așa, mormăind ceva printre dinți, cu arma în mână, uitându-mă la firul de fum care se ridica din țevă. Așa am

rămas. Tocmai ucisese un asasin. Devenind un asasin. Participasem la război. Marwan mi-a luat pistolul cu grijă și l-a aruncat pe trupul celui martirizat.

Am ieșit în stradă. Cei doi deschideau drumul, iar eu îi urmam clătinându-mă. Tocmai executasem un lider falangist în fieful lui din Achrafieh. Era îngrozitor. Marwan a plecat cu o mașină furată cu o zi în urmă de pe faleză. Celălalt druz m-a luat cu el, pe motocicletă. Îl strângeam ca o femeie care s-ar fi ascuns după trupul bărbatului ei. Tremuram. Mi-era frig. Mergea prea repede pentru ceea ce tocmai mi se întâmplase. Ar fi fost nevoie să o iau pe jos, să mă așez undeva, să reflectez. Tocmai ucisese, așadar tocmai murisem. Niciodată nu voi mai putea privi în ochi vreun copil. Întrucât copiii știu. Ghicesc răul. Văd diavolul din privirea celor mari. Louise nu își va mai vedea tatăl, ci un căpcăun. Aurore nu va mai vedea un soț, ci o amenințare. Visele mele aveau să se transforme în coșmaruri. Zilele în funingine. Ucisese. Și puteam să mai ucid. Nu simțeam nimic. Inima îmi bătea ca după o cursă nebunească. Aveam nevoie de apă, de o baie, de bere. Eram gata să o iau de la capăt? De ce nu? Cât de ușor se dovedise!... De altfel, insul era ca și mort. Doar îl salvasem din agonie. Nu îl ucisese, îl eliberasem. Îmi părea rău că nu apăruse Charbel la ușă. Mă închipuiam față în față cu el, îmbrăcat într-o togă albă, interzicându-i să-și înmormânteze fratele. M-am văzut superb, imens, refuzând ticălosului aceleia groapa, lipsindu-l de ceremonie funerară. Mi-a plăcut de mine în rol de rege al lumii, oferind corbilor blestematele rămășițe pământești. Mă lipisem de trupul druzului. Îl strângeam cu ambele brațe. Țineam gura deschisă, fără să-mi dea lacrimile, deși m-aș fi bucurat să le pot dărui lui Joseph-Boutros, lui Nakad, lui Imane, lui Sam, Aurorei, Louisei și mie. M-am temut că voi muri fără să mai plâng vreodată.

Tripoli, în nordul Libanului

Joi, 27 octombrie 1983

— Nu l-am văzut! Nu l-am văzut, fir-ar!

Marwan a frânat brusc, pe întuneric. A dat înapoi. Cu o zi înainte, nu era aici barajul ăsta sirian. Soldații de la Damasc își schimbau în fiecare noapte punctele de control de la marginile orașului. Cel de aici era pitit după un copac. Trecând fără să-l vedem, soldatul a tras în aer.

— Să nu vorbești. Lasă-mă pe mine să rezolv, a murmurat druzul.

Trei soldați sirieni înaintau fără grabă. Doi ne țineau în bătaia armelor, al treilea mânca o roșie. Marwan a coborât geamul și a scos actele. Gradatul a tras un șut în portieră, s-a dat înapoi și a strigat la noi să coborâm. Marwan a ieșit cu mâinile ridicate. S-a auzit un ordin dur. A îngenuncheat. Celălalt a ajuns până lângă el. Îi spunea ceva încet, arătându-i cu degetul ghereta, sacii cu nisip, drapelul sirian, portretul președintelui Hafez al-Assad. Cum de nu-l văzuse șoferul? Chiar așa? Nici drapelul? Nici pe președinte?

Am dat să ies. Un sirian mi-a făcut semn să rămân în mașină. Mi-a examinat pașaportul ținându-l pe dos. Altul scotocea portbagajul. Dintr-odată, Marwan s-a întors.

— Vrea niște apă, mi-a șoptit.

I-am dat sticla noastră. Taximetristul s-a întors către soldați cu apa în mână. Îngenunchind iarăși. Celălalt a sorbit, pe urmă a scuipat. Se încălzise. A urlat și i-a turnat apa în cap druzului. După care i-a ordonat să se ridice. L-a dus până la cazemată și i-a arătat o roșie. L-a întrebat ceva. Marwan a răspuns. Celălalt l-a pus să sărute drapelul, fotografia președintelui, după care l-a palmuit din toate puterile și l-a trimis înapoi cu un șut. Marwan a căzut, apoi s-a ridicat. Întorcându-se către mașină, s-a scuturat de praf.

Mâna îi tremura. A demarat, salutând soldații, care se uitau în altă parte. Ceva mai încolo, a scuipat prin fereastra deschisă. Prietenul meu fusese umilit. Mă simțeam rănit pentru el. Mi-era ciudă pe mine că asistasem la o astfel de crimă.

— Ți-au dat pașaportul înapoi?

Am confirmat din cap.

— Ce făceau cu roșia aia? l-am întrebat.

— Voiau să știe dacă sunt palestinian.

Sirienii îi vâneau pe luptătorii lui Arafat. Când arestau pe cineva, îi arătau roșia și îi cereau să le spună cum se numește. Cu accentul său, libanezul răspundea *banadora*, palestinianul *ban'dora*. Sute de oameni fuseseră arestați în felul acela.

— Și de ce nu răspund ca libanezii?

Marwan m-a privit pieziș:

— Fiindcă au și ei mândria lor.

*

Patru minute mai târziu, pe șoseaua de coastă, taxiul a dat peste un tanc sirian. Dormeam.

— Ieși de-acolo, Georges! a urlat Marwan deschizând portiera.

24

Georges

— Te-ai întâlnit cu moartea, însă nu ai ucis, a murmurat bătrânul.

Și-a aprins țigara, rămânând în picioare. Apoi a amuțit, uitându-se la licăririle zilei care se iveau.

Mi-am privit piciorul din care țâșnea sânge. Mă durea capul, mi-era greață, somn, frig, nici nu mai știam. De afară se auzeau iarăși urlete. Doi bărbați au intrat în goană în garaj, aruncându-se alături de noi, în groapă. Unul era rănit la braț. Vorbea în arabă, repede și tare.

— Sirienii ne-au încercuit și trag în tot ce mișcă, mi-a tradus bătrânul palestinian.

Îmi închipuisem că în adăpost eram doar noi doi. În fundul ruinei însă, se puteau observa și alte umbre. Și altele, încă, dincolo de zidul dărâmat, în fostul birou de recepție, pe sub vehiculele incendiate, în șanțul pentru reparații. Eram vreo treizeci de asediați. Bătrânul și-a armat pușca de asalt.

— Dacă rămânem aici, suntem morți. Ieșim cu toții!

A dat un ordin scurt. Peste tot, în întuneric, s-a auzit același zgomot de chiulasă. După care s-a apucat să se roage, în genunchi, cu brațele ridicate. Doi palestinieni au încercat singuri o ieșire. Cel dintâi a căzut în ușa, peste trupul lui Marwan. Al doilea s-a întors la adăpost.

Am scos din rucsac punga cu pământ din Jaffa.

— De unde vii? l-am întrebat pe bătrânul combatant.

— Din Iordania, în iulie 1971.

— Și mai înainte?

— Adică, vrei să zici, unde mi-e casa?

Am dat din cap. A zâmbit și și-a mai aprins o țigară.

— Din Betleem.

Am deschis punga aurită a lui Imane.

— Deschide palma.

Bătrânul a ezitat o clipă, apoi a făcut ce i-am cerut fără să mă scape din ochi. Am vărsat praful în căușul brăzdat de șanțuri adânci și negre al palmei lui. A ridicat fruntea și s-a uitat la mine.

— Ce e asta?

— Pământ din Palestina.

A părut mirat. S-a uitat iarăși la mine. A strâns pumnul. Îmi era rău. Aveam febră. Întreg corpul îmi era numai junghiuri. A mai ieșit un bărbat. A căzut și el. Și un altul. Și încă unul. Tir de mitralieră. Tancul rămăsese pe poziție, măturându-ne adăpostul. Ușa, zidul, acoperișul au sărit în bucăți.

Palestinianul s-a lăsat pe vine, întors către mine.

— Cum te cheamă?

— Georges.

A dat din cap.

— *Ahlan wa sahlân*. Pe mine Mahdi.

Am surâs.

— De-acum o să murim și noi, Georges, știi asta, nu?

L-am privit.

Și-a întins pământul pe mâini, apoi și-a frecat cu el fața, fruntea, nasul, dosul urechilor, fără grabă, ca o abluțiune rituală înainte de rugăciune.

Am scos kipa lui Sam. Palestinianul a tresărit.

MAHDI

— Ești evreu?

GEORGES

— Nu.

MAHDI

— Cum așa, nu?

GEORGES

(Ridicându-se cu greutate)

— Nu mai sunt nimic.

MAHDI

— Unde te duci?

GEORGES

— Acasă.

MAHDI

— Afară o să mori.

GEORGES

— Nimeni nu pleacă viu din lumea asta.

CORUL

Bătrânul s-a uitat la Georges. A făcut un gest ca pentru a-l reține. Francezul avea pe cap kipa lui Sam și cheia din Jaffa în mână. Și-a lăsat pe jos rucsacul. A pornit șchiopătând către ușă, cu centura strânsă pe coapsă, pe post de garou. Din penumbra garajului, fantele îl priveau plecând fără a spune un cuvânt, trăgând după el piciorul mort. Anouilh îi șoptea că tragedia este odihnitoare, comodă. În dramă e tare complicat să mori, cu toți acei nevinovați, trădători, răzbunători. Te zbați în speranța de a ieși cumva la liman, e o chestiune utilitară, lipsită de noblețe. Pe când în tragedie, totul e gratuit. E fără speranță. Mizeria asta de speranță care strică totul. Tragedia e pentru regi. Georges a căzut de două ori. S-a ridicat. S-a izbit de o grindă aruncată de-a latul. După care a ajuns la ușa garajului. A trecut prin al patrulea zid, cel care îi apără pe cei vii.

Și așa l-a ajuns moartea. Cu tichia pe cap și cheia în mână.

Epilog

Și cam asta ar fi. Fără mărunțica de Antigona, e drept, ar fi fost cu toții mult mai liniștiți. De acum însă, totul s-a terminat. Oricum, tot liniștiți sunt. Toți cei care trebuiau să moară, au murit. Și cei care crezuseră într-un lucru, apoi și cei care crezuseră contrariul, ba chiar și cei care nu crezuseră în nimic, dar se treziseră repede prinși în ghearele istoriei, fără a pricepe ceva. La fel de morți cu toții, țepeni, inutili și putreziți. Iar cei care mai trăiesc încă vor începe să-i uite și să le confunde numele. Și gata.

JEAN ANOUILH

Antigona

(1942)